รายงานฉบับสมบูรณ์

(Final Report)

โครงการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

เสนอ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จัดทำโดย

ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ให้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการนำสิทธิมนุษยชนมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในทางปฏิบัติโดยการศึกษาเปรียบเทียบด้านกฎหมายและคดีความขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคต่างๆ รวมถึงการนำมาใช้ในประเทศไทย

คณะผู้วิจัย และศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา ได้จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ ประกอบไปด้วยผลการดำเนินงานในการศึกษาวิเคราะห์กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายและคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และคำพิพากษาศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม พร้อมศึกษาวิเคราะห์กฎหมายของไทยและคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเสนอแนะแนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ นำเสนอประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการ โดยได้ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการศึกษาวิจัย จำนวน 2 ครั้ง ตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตงานศึกษาวิจัยเรียบร้อยแล้ว

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2559

คณะผู้ศึกษาวิจัย

1. หน่วยงานผู้ว่าจ้าง

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

2. หน่วยงานผู้รับจ้าง

ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. คณะผู้ศึกษาวิจัย

3.1 ศาสตราจารย์วิทิต มันตาภรณ์	ที่ปรึกษา
3.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม	หัวหน้าโครงการและนักวิจัย
3.3 ดร. ธีระวุฒิ เต็มสิริวัฒนกุล	นักวิจัย
3.4 อาจารย์ฐิตินันท์ เต็งอำนวย	นักวิจัย
3.5 นายสิทธิกร ตั้งศิริ	ผู้ช่วยวิจัย
3.6 นางสาวศรินรัตน์ โรจนสิงห์สวัสดิ์	ผู้ช่วยวิจัย
3.7 นายณัฐดนัย นาจันทร์	ผู้ช่วยวิจัย
3.8 นายณัฐภัทร ประเสริฐวิทย์	ผู้ช่วยเก็บข้อมูล

สารบัญ

หน้า

คำนำ ก

คณะผู้วิจัย ข

สารบัญ ค

สารบัญตาราง ฌ

บทที่ 1 บทนำ 1

1.1 หลักการและเหตุผล

1.2 วัตถุประสงค์

1.3 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4 ขอบเขตงานศึกษาวิจัย

1.5 กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

1.6 ขั้นตอน และวิธีการดำเนินการ

บทที่ 2 แนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 13

2.1 หลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 13

2.1.1 ทฤษฎีของกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นพื้นฐานให้กับพัฒนาการของประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 13

2.1.1.1 ความเข้าใจคำว่า “สิทธิมนุษยชน” 13

2.1.1.2 ความเข้าใจคำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” 27

2.1.2 ตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศที่วางหลักการสากลกว้างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม 28

2.1.2.1 ปฏิญญาสตอกโฮล์ม 29

2.1.2.2 ปฏิญญาริโอ 30

2.1.3 บทบาทของตราสาร Soft Law ด้านสิ่งแวดล้อมต่อพัฒนาการทางแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 31

2.1.3.1 บทบาทของตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศต่อพัฒนาการด้านสิทธิเชิงเนื้อหา 32

2.1.3.2 บทบาทของตราสาร Soft Law ต่อพัฒนาการด้านสิทธิเชิงกระบวนการ 38

2.1.3.3 บทบาทของตราสาร Soft Law ต่อพัฒนาการด้านบทบาทและสิทธิของชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples) 44

2.1.4 อนุสัญญาต่างๆ ในฐานะ Hard Law ทั้งที่ประเทศไทยเป็นและไม่เป็นภาคี ที่มีประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม 47

2.2 ประเด็นที่ยังมีข้อถกเถียงในทางวิชาการ 51
2.2.1 สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ 51
2.2.2 สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Right) หรือเป็นเพียงสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล (Individual Right) 52
2.2.3 การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาสู่การเป็นสิทธิในรัฐธรรมนูญ: กรณีของสิทธิในสิ่งแวดล้อม 56
2.2.4 กลุ่มคนหรือชุมชนกับการเป็นผู้ทรงสิทธิมนุษยชน: กรณีของสิทธิชุมชน 59

บทที่ 3 การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค 65
3.1 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรป 65
3.1.1 อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน 65
3.1.2 ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป 68
3.1.3 คำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 69
3.2 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา 76
3.2.1 ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา 76
3.2.2 คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 77
3.3 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกา 83
3.3.1 กฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและมนุษยชน 83
3.3.2 คณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน 84
3.3.3 ศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา 84
3.3.4 คำวินิจฉัยของศาล/คณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 85

บทที่ 4 การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 87
4.1 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในยุโรปบางประเทศ 88
4.1.1 ประเทศที่นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 88

4.1.2 ประเทศที่ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี 90
4.1.3 ประเทศที่บัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ 91
4.1.4 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ 93
4.1.5 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ 93
4.2 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในอเมริกาบางประเทศ 95
4.2.1 ประเทศที่นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 95
4.2.2 ประเทศที่ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี 96
4.2.3 ประเทศที่บัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ 97
4.2.4 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ 97
4.2.5 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ 98
4.3 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมตาม The Bunjul Charter มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในแอฟริกาบางประเทศ 98
4.3.1 ประเทศที่มีการนำคำว่า Satisfactory Environment Favorable to Development ไปนิยามในรัฐธรรมนูญ 98
4.3.2 ประเทศที่ไม่ได้นำคำว่า Satisfactory Environment Favorable to Development ไปนิยามในรัฐธรรมนูญ แต่นำไปเขียนไว้ในกฎหมายภายในประเภทอื่น 102

บทที่ 5 ประสบการณ์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย 103
5.1 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย 103
5.1.1 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยยุคก่อนปี พ.ศ. 2540 104
5.1.2 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 105
5.1.3 ประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 108

5.1.4 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ ศ. กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2558) 111
5.1.5 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับนายมีชัย ฤชุพันธุ์ (2559) 113
5.2 บทบาทขององค์กรและแนวทางคำพิพากษา 134
5.2.1 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 134
5.2.1.1 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ 134
5.2.1.2 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 137
5.2.2 คำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 158
5.2.3 คำพิพากษาของศาลปกครองเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม 161
5.2.4 คำพิพากษาของศาลยุติธรรมเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม 172

บทที่ 6 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศระดับสากล ระดับภูมิภาค และประเทศไทย 177
6.1 การนำเอาทฤษฎีและหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ในระดับภูมิภาค 177
6.1.1 หลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 177
6.1.1.1 จารีตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไป 178
6.1.1.2 บทบาทขององค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 181
6.1.1.3 สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 185
6.1.1.3.1 ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 185
6.1.1.3.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 192
6.1.2 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคยุโรป 201
6.1.2.1 ตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 201
6.1.2.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 202
6.1.2.3 วิเคราะห์ 206
6.1.3 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคอเมริกา 207
6.1.3.1 ตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 207

6.1.3.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 208
6.1.3.3 วิเคราะห์ 209
6.1.4 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคแอฟริกา 211
6.1.4.1 ตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 211
6.1.4.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 211
6.1.4.3 วิเคราะห์ 213
6.2 การเปรียบเทียบการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา 214
6.2.1 การนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม 215
6.2.1.1 การอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว 215
6.2.1.2 การอาศัยสิทธิในสิ่งแวดล้อม 218
6.2.1.3 การอาศัยสิทธิเชิงกระบวนการ 220
6.2.2 การชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมกับคุณค่าหรือสิทธิประการอื่น 221
6.2.3 บทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม 224
6.3 การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศกับกรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทย 229
6.3.1 การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศ 229
6.3.2 ประเด็นข้อพิจารณาอื่นๆ เกี่ยวกับการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 234
6.3.3 กรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทยเปรียบเทียบกับบางประเทศในสามภูมิภาค (ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา) 236
6.4 การนำสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศไทย 237
6.4.1 ทฤษฎีการนำสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย 238
6.4.2 การนำสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนมาใช้บังคับในประเทศไทย 239
6.4.3 การบังคับใช้จารีตประเพณีระหว่างประเทศในประเทศไทย 239
6.4.4 การปรับใช้หลักกฎหมายทั่วไปตามกฎหมายระหว่างประเทศในประเทศไทย 241
6.5 อิทธิพลและข้อจำกัดของการปรับใช้สิทธิมนุษยชนขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคต่อประเทศไทย 242

6.6 การวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมกับประเทศไทย 243
6.6.1 บทบาทขององค์กรด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย 243
6.6.2 แนวทางคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 247

บทที่ 7 บทสังเคราะห์และข้อเสนอแนะ 251
7.1 บทสังเคราะห์ 251
7.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 251
7.1.2 การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 253
7.1.3 การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชน 254
7.1.4 ลักษณะเฉพาะตัวของประเทศไทยในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม 254
7.2 บทสรุปและข้อเสนอแนะ 255

บรรณานุกรม 259
ภาคผนวก 1 รายงานการประชุมครั้งที่ 1 265
ภาคผนวก 2 รายงานการประชุมครั้งที่ 2 277
ภาคผนวก 3 ภาพประกอบการประชุมครั้งที่ 1, 2 287

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบสิทธิเชิงกลุ่มและเชิงปัจเจกบุคคลตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิชุมชนพื้นเมือง 60

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบการนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และร่างรัฐธรรมนูญสองฉบับ 116

ตารางที่ 5.2 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2556 138

ตารางที่ 5.3 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2557 149

ตารางที่ 6.1 ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 185

ตารางที่ 6.2 ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ 189

ตารางที่ 6.3 ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 192

ตารางที่ 6.4 ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ 199

ตารางที่ 6.5 เปรียบเทียบการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา 226

ตารางที่ 6.6 รูปแบบบทบัญญัติสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ 230

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

1.1.1 การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Fundamental Norms of Human Rights) ของมนุษย์ทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครอง โดยไม่แบ่งแยกเพศ เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา สีผิว หรือความแตกต่างอย่างใดๆ และถือเป็นสิ่งที่ผูกพันรัฐทุกรัฐในโลกต้องให้ความคุ้มครองสิทธิเหล่านี้แก่ทุกคนเป็นการทั่วไป (Erga Omnes) ตามที่ได้รับการยืนยันโดยนักกฎหมายระหว่างประเทศทั้งหลายและศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในหลายคดี กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ (International Human Rights Law) ได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ ทั้งจากจารีตประเพณีระหว่างประเทศ (Customary International Law) และสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่เริ่มตั้งแต่มีการรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนใน ค.ศ. 1948 และสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ 2 เรื่อง คือ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาตราสารในระดับภูมิภาค ซึ่งภูมิภาคนั้นๆ ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนอื่นๆ เป็นการเฉพาะ และมีกลไกในการคุ้มครองสิทธิเรื่องดังกล่าว ตลอดจนมีการพัฒนาตราสารอื่นๆ เช่น ปฏิญญา แนวปฏิบัติ หรือหลักการต่างๆ ในระดับระหว่างประเทศที่จะช่วยพัฒนาความชัดเจนในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นที่มาของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในปัจจุบัน

รัฐทุกรัฐจึงมีความรับผิดชอบที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ทั้งในมิติที่เป็นจารีตประเพณี ไม่ว่าจะยึดทฤษฎีการยอมรับนับถือกฎหมายระหว่างประเทศแบบเอกนิยม (Monism) หรือทวินิยม (Dualism) และในมิติที่เป็นพันธกรณีเฉพาะที่รัฐรับเข้ามาเมื่อเป็นภาคีสนธิสัญญาเฉพาะด้านสิทธิมนุษยชน หากรัฐใดไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่ว่ากรณีใด ก็ย่อมต้องถือว่าเป็นการละเมิดกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศด้วย

โดยที่สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของโลกได้มีผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน พัฒนาการในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้านต่างๆ จึงมีเพิ่มขึ้นมาเป็นลำดับ ซึ่งรัฐแต่ละรัฐ หรือภูมิภาคต่างๆ ได้รับรองกฎหมายภายในประเทศ และตราสารระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่างๆ ที่ได้ให้ความสำคัญ รวมถึงการสร้างกลไกในการคุ้มครองด้วย จนอาจกล่าวได้ว่า ได้มีการพัฒนาจนเป็นแนวปฏิบัติของรัฐทั้งหลาย (States Practice) และเกิดการยอมรับและรู้สึกว่าสิทธิต่างๆ เหล่านั้นควรต้องได้รับการคุ้มครองดังเช่นสิทธิมนุษยชน (Opinio Juris) อันถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่นำไปสู่กฎหมายของจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ผูกพันรัฐทุกรัฐต่อไปได้

ดังนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างครบถ้วนทุกมิติจึงไม่ควรพิจารณาแต่เพียงบทบัญญัติของกฎหมายภายในหรือบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณาพันธกรณีระหว่างประเทศรวมถึงพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนอันมีลักษณะเป็น Soft Law ร่วมด้วย

นอกจากนี้ ในระดับภูมิภาค สหภาพยุโรปซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่มีความก้าวหน้ามากในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน มีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนด้านต่างๆ แก่ประเทศต่างๆ ได้สร้างมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในภูมิภาคให้มีความเข้มแข็ง มีการจัดตั้งกลไกศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court of Human Rights) ซึ่งเป็นศาลที่มีลักษณะเหนือรัฐ (Supra-National) ในการบังคับใช้กฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ซึ่งนอกจากตราสารระหว่างประเทศขององค์การสหประชาชาติแล้ว ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปยังได้ยึดถือเอาอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Convention on Human Rights of 1950) เป็นตราสารหลักในการพิจารณาคดีของศาลด้วย และคำพิพากษาของศาลมีผลผูกพันรัฐสมาชิกให้ต้องปฏิบัติตาม ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้สร้างหลักกฎหมายและแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นตัวอย่างให้นานาชาตินำไปใช้ได้เป็นอย่างดี

1.1.2 การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ในมิติองค์กร เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์หลักในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศและในการติดตามให้รัฐปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคี ในมิติที่เป็นเนื้อหาของสิทธินั้น ประเทศไทยได้ให้ความคุ้มครองที่ชัดเจนทั้งในอดีตและปัจจุบันในระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกันไป ในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญและระดับพระราชบัญญัติ แต่ส่วนใหญ่สิทธิมนุษยชนจะปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในประเด็นต่อไปนี้

- ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
- ความเสมอภาคของบุคคล
- สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย
- สิทธิของผู้ต้องหา
- สิทธิของพยานและผู้เสียหายในคดีอาญา
- สิทธิของเด็ก
- เสรีภาพในการนับถือศาสนา
- เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น
- เสรีภาพทางการศึกษา
- สิทธิในทรัพย์สิน
- สิทธิในบริการสาธารณสุข

- สิทธิของคนพิการหรือทุพพลภาพ
- สิทธิของคนชรา
- สิทธิของผู้บริโภค
- สิทธิของชุมชนท้องถิ่น
- เสรีภาพในการรวมกลุ่ม
- สิทธิในการรับรู้และมีส่วนร่วม
- สิทธิในการร้องทุกข์และฟ้องคดี

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเป็นภาคีในเอกสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนจำนวน 10 ฉบับ ได้แก่

- กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights-ICCPR)
- กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights-ICESCR)
- อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบต่อสตรี (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW)
- พิธีสารเลือกรับอนุสัญญาว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Optional Protocol to the CEDAW)
- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child-CRC)
- พิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เรื่อง การขายเด็ก การค้าประเวณี และสื่อลามกเกี่ยวกับเด็ก (Optional Protocol to the CRC on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography)
- พิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เรื่องความเกี่ยวพันของเด็กในความขัดแย้งกันด้วยกำลังอาวุธ (Optional Protocol to the CRC on the Involvement of Children in Armed Conflicts)
- อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกประติบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination-CERD)
- อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment- CAT)
- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD)

นอกจากบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ และพันธกรณีตามเอกสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามแล้ว จารีตประเพณีระหว่างประเทศที่เกี่ยวด้วยสิทธิมนุษยชน หลักกฎหมายทั่วไป ข้อมติ คำวินิจฉัยขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน อันเป็นที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศ และที่อยู่ในระดับที่นักวิชาการเรียกว่า Soft law ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ เพราะนานาประเทศต่างเห็นว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ (law as it should be) เหล่านี้ก็สามารถนำมาเป็นแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศได้อย่างครอบคลุม ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

1.1.3 การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในมิติของสิทธิมนุษยชน: ระดับสากล

ในระดับกติกาสากลระหว่างประเทศนั้น การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเริ่มมีพัฒนาการที่เด่นชัดเมื่อมีการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 ณ กรุงสตอกโฮล์ม (“ปฏิญญากรุงสตอกโฮล์ม”) ซึ่งได้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมเป็นครั้งแรก และในอีก 20 ปีต่อมาจึงเกิดมีปฏิญญาสากลอีกฉบับที่วางหลักการเกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร (“ปฏิญญากรุงริโอ”) ปฏิญญาสากลทั้ง 2 ฉบับนี้ได้วางกรอบแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และเป็นปฏิญญาตั้งต้นอันนำมาซึ่งพัฒนาการในการคุ้มครองหรือจัดการสิ่งแวดล้อมทางกฎหมายระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

ทั้งนี้ ในการพิจารณาเรื่องการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในมิติของ “สิทธิ” จำต้องคำนึงถึงสิทธิทั้งสองประเภท ได้แก่ สิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) และสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights)

สิทธิส่วนใหญ่ที่พบในอนุสัญญาว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิเชิงกระบวนการ โดยตัวอย่างแห่งสิทธิที่ปรากฏอยู่ชัดเจนในอนุสัญญาว่าด้วยการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 1998 (Aarhus Convention 1998) ซึ่งได้จัดทำขึ้นโดยสมาชิกในสหภาพยุโรป ณ เมือง อาฮัส ประเทศเดนมาร์ก สิทธิเชิงกระบวนการในอนุสัญญาฉบับนี้ที่ได้ประกันไว้ ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Public Participation in Decision-making) และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Environmental Justice) นอกจากนี้ สิทธิเชิงกระบวนการยังพบในอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

สำหรับสิทธิเชิงเนื้อหานั้น จะปรากฏในลักษณะของหลักการ โดยถูกกล่าวถึงไว้อย่างชัดเจนในปฏิญญากรุงสตอกโฮล์ม ซึ่งมีใจความว่า มนุษย์มีสิทธิในเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และคุณภาพชีวิตที่ดีเพียงพอในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ (“Man has the Fundamental Right to Freedom, Equality and Adequate Conditions of Life, in an Environment of a Quality that Permits a Life of Dignity and Well-Being…”) และในปฏิญญากรุงริโอได้มีการกล่าวถึงสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมเช่นกัน แต่จะผูกโยงการ

พัฒนาสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีการกล่าวถึงสิทธิของชนรุ่นหลังในสิ่งแวดล้อมไว้ด้วย ทั้งนี้ สิทธิเชิงเนื้อหาตามที่ปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมนั้น ส่วนใหญ่จะปรากฏในลักษณะถูกอ้างอิงเป็นหลักการพื้นฐานมากกว่าที่จะกำหนดให้เป็นพันธกรณีของรัฐภาคีโดยตรง

ด้วยพัฒนาการของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศข้างต้น ทำให้เกิดสิทธิที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากมาย ทั้งสิทธิเชิงเนื้อหา และสิทธิเชิงกระบวนการอันเป็นพาหนะขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่สิทธิเชิงเนื้อหา นอกจากนี้ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมยังนิยมนำการคุ้มครองสิทธิในมิติของสิทธิมนุษยชนมาใช้เอื้อประโยชน์ต่อการคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย ในขณะเดียวกัน นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมก็นิยมนำประเด็นสิทธิมนุษยชนมาใช้อ้างอิงเพื่อชูประเด็นการปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วย

1.1.4 การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม: กรณีประเทศไทย

สำหรับกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ในช่วงแรก พบว่ามีข้อร้องเรียนจากชาวบ้านเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ ทั้งในกรณีที่รัฐไม่จัดโครงสร้างแห่งสิทธิและการกระจายอำนาจ กรณีที่รัฐเป็นผู้สนับสนุนกลุ่มทุนให้ใช้สิทธิจนมีผลกระทบต่อชุมชน ตลอดจนกรณีที่รัฐเป็นคู่ขัดแย้งกับชุมชนเองในการใช้ดุลยพินิจและการใช้กฎหมาย ข้อเรียกร้องที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนำไปสู่ข้อสรุปว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องสิทธิของชุมชนกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ

ต่อมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติถึง “สิทธิชุมชน” ในฐานะ “สิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Rights) ไว้อย่างชัดเจนในระดับหลักการ โดยเป็นการให้สิทธิแก่ชุมชนในการมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน แต่รัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับยังไม่ได้บัญญัติเรื่อง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment)” ในฐานะ “สิทธิเชิงปัจเจก (Individual Rights)” แต่อย่างใด แม้ว่าจะมีความพยายามในการตีความไปในลักษณะดังกล่าว

อย่างไรก็ดี การสนับสนุนให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็ยังได้รับการบรรจุอยู่ในบทบัญญัติของกฎหมายอยู่ แต่อยู่ในฐานะที่เป็นเป้าประสงค์หรือเงื่อนไขของสิทธิตัวอื่น กรณี เป็นเป้าหมายของสิทธิ ได้แก่ สิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 67 วรรคแรก ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งมีใจความว่า

“สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และใน การคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม”

กรณีเป็นเงื่อนไขของสิทธิ ได้แก่ สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ตามมาตรา 5 วรรคแรก ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ซึ่งมีใจความว่า *"บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ" และในวรรคสอง มีใจความว่า "บุคคลมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อม ตามวรรคหนึ่ง"*

เนื่องจากกฎหมายไทยมิได้เขียนเรื่อง "สิทธิในสิ่งแวดล้อม" ไว้โดยตรง การจะตีความให้รวมไปถึงสิทธิดังกล่าวเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วย อาจทำได้โดยตีความอ้อมไปใช้ผ่าน "สิทธิในสุขภาพ" อย่างไรก็ตาม การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิชุมชน และการที่พระราชบัญญัติสุขภาพมีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในสุขภาพ ทั้งสองเรื่องล้วนส่งผลดีต่อการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อม แม้ว่าสิทธิชุมชนจะเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม และไม่ได้มีลักษณะเป็นสิทธิเชิงปัจเจกเยี่ยงสิทธิมนุษยชนในบริบทสากลก็ตาม

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในฐานะองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีหน้าที่โดยตรงในการตรวจสอบ เฝ้าระวังสถานการณ์ สอดส่องดูแล ให้ความช่วยเหลือบุคคลหรือองค์การที่เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย จึงสมควรสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในมิติของสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตลอดจนหาแนวทางที่เหมาะสมในการใช้สิทธิต่างๆที่มีอยู่ เพื่อคุ้มครอง จัดการ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศในมิติของสิทธิมนุษยชน

1.2.2 เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยมุ่งเน้นในภาคความเป็นจริงมากกว่าการศึกษาในทางทฤษฎี

1.2.3 เพื่อให้การเฝ้าระวังสถานการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วย:

1.3.1 การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) การวิเคราะห์ความรู้จากเอกสาร องค์ความรู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาคำตอบในประเด็นที่มุ่งเน้นในขอบเขตของงานวิจัย

1.3.2 จัดประชุมรับฟังความเห็นของนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และผู้เกี่ยวข้องกับด้านสิทธิมนุษยชนและด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

1.3.2.1 ประชุมรับฟังความเห็นในระหว่างการดำเนินการศึกษา 1 ครั้ง จำนวนไม่เกิน 20 คน

1.3.2.2 ประชุมรับฟังความเห็นภายหลังจากจัดทำร่างรายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ 1 ครั้ง จำนวนไม่เกิน 20 คน

1.3.3 จัดทำรายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์

1.4 ขอบเขตงานศึกษาวิจัย

1.4.1 ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และตราสารระหว่างประเทศทั่วไป ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ โดยศึกษาตราสาร Soft Law และอนุสัญญาต่างๆ ทั้งที่ประเทศไทยเป็นภาคีและไม่เป็นภาคีในภาพกว้าง เพื่อเป็นพื้นฐานให้กับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.4.2 ศึกษาสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี โดยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยตรง

1.4.3 ศึกษาคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และคำพิพากษาศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.4.4 ศึกษาวิเคราะห์กฎหมายของไทยและคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.4.5 เสนอแนะแนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ

1.4.6 นำเสนอประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในขั้นต่อไป

1.5 กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” มีกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1.5.1 แนวทางการอ้างสิทธิเชิงคู่ (Dual Right-based Approach) ระหว่าง “สิทธิของธรรมชาติ (Nature’s Rights)” กับ “สิทธิมนุษยชน (Human Rights)”

วิธีการหนึ่งในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ การใช้ระบบที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Right-based Approach) ส่วนอีกวิธีการหนึ่งที่ใช้คู่ขนานกันมา คือ การใช้ระบบที่เอาระบบนิเวศของธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentric Nature’s Rights-based Approach) โดยทั้งสองแนวทางมีการนำมาใช้ในลักษณะเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เนื่องจากผลกระทบจากกิจกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมมีหลายประเภทซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากความแตกต่างระหว่าง ผลกระทบประเภทที่เห็นทันตา (Imminent Impact) กับ ผลกระทบประเภทที่ยังไม่เห็นทันที (Delayed Impact)

ผลกระทบประเภทที่เห็นทันตา (Imminent Impact) มักจะได้รับการเยียวยาอย่างทันทีโดยอาศัยแนวทางสิทธิมนุษยชน (Human Rights Approach) ภายใต้มาตรการแบบสนองตอบ (Response Measure) เช่น ผลกระทบของภาวะโลกร้อนที่มีต่อมนุษย์ในแง่การขาดแคลนอาหาร และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นผลกระทบต่อเนื่องกันมาจากเหตุอื่นๆ ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของธรรมชาติ

ส่วนผลกระทบประเภทที่ยังไม่เห็นทันที (Delayed Impact) มักจะได้รับการเยียวยาโดยอาศัยแนวทางสิทธิของธรรมชาติ (Nature's Rights Approach) ภายใต้มาตรการแบบป้องกัน (Preventive Measure) เช่น ผลกระทบของภาวะโลกร้อนที่มีต่อระบบธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้งหรืออุทกภัยอย่างรุนแรง ล้วนเป็นผลกระทบต่อระบบนิเวศของธรรมชาติซึ่งเป็นผลกระทบในลำดับแรกด้วยกันทั้งสิ้น

ดังนั้น ในแนวทางการอ้างสิทธิเชิงคู่เพื่อจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น จึงต้องพิจารณาทั้งสิทธิธรรมชาติในความหมายสิทธิของธรรมชาติ (Nature's Rights) ภายใต้ระบบที่เอาระบบนิเวศของธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentricism) ควบคู่ไปกับ สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ภายใต้ระบบที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentricism)

1.5.2 ความแตกต่างระหว่าง "สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)" กับ "สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment)"

การใช้คำว่า "สิทธิของธรรมชาติ" มีความหมายแตกต่างจากคำว่า "สิทธิในสิ่งแวดล้อม" กล่าวคือ **สิทธิของธรรมชาติ** คือ การยอมรับและเชิดชูว่าธรรมชาติมีสิทธิ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ มหาสมุทร สัตว์ ภูเขา ในระบบนิเวศล้วนมีสิทธิทำนองเดียวกับที่มนุษย์มีสิทธิ เพื่อเป็นการสร้างสมดุลระหว่างการให้คุณค่าว่าสิ่งใดดีต่อมนุษย์กับสิ่งใดดีต่อสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งเป็นการมองโลกอย่างเป็นองค์รวมว่าทุกสิ่งในระบบนิเวศล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ภายใต้แนวคิดดังกล่าว ธรรมชาติจะไม่ถูกกระทำในฐานะที่เป็นเพียงทรัพย์สินของมนุษย์เท่านั้น แต่ธรรมชาติจะได้รับการยอมรับว่ามีสิทธิในการมีอยู่ ทนทาน บำรุงรักษา และให้กำเนิดวงจรที่สำคัญๆ ของมัน โดยมนุษย์มีอำนาจและความรับผิดชอบทางกฎหมายที่จะบังคับใช้สิทธิดังกล่าวได้ในนามของระบบนิเวศ วัฒนธรรมชนพื้นเมืองทั่วโลกมีการยอมรับในสิทธิของธรรมชาติ ในบางประเทศสิทธิของธรรมชาติได้รับการยอมรับไว้ในกฎหมาย ตัวอย่างเช่น

☞รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 2008 ของประเทศเอกวาดอร์ มีเนื้อหาเฉพาะในหมวดหนึ่งว่าด้วยสิทธิของธรรมชาติ (Rights for Nature) โดยบัญญัติรับรองว่าธรรมชาติมีสิทธิดังต่อไปนี้[1]

Right to exist, persist, maintain and regenerate its vital cycles.

[1] http://therightsofnature.org/ecuador-rights/

☞กฎหมาย The Mother Earth Law ของประเทศโบลิเวีย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดแบบชนพื้นเมืองที่มองว่าธรรมชาติเป็นที่อยู่อันศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า *Pachamama* (Mother Earth) ซึ่งมนุษย์ต้องพึ่งพา โดยบัญญัติรับรองว่าธรรมชาติมีสิทธิดังต่อไปนี้[2]

Right to life, regeneration, biodiversity, water, clean air, balance, and restoration.

ส่วน **สิทธิในสิ่งแวดล้อม** มีลักษณะที่เชื่อมโยงประเด็นการปกป้องสิ่งแวดล้อมเข้ากับบรรทัดฐานด้านสิทธิมนุษยชน โดยหลักการข้อ 1 ปฏิญญาสตอกโฮล์ม (Stockholm Declaration) ได้กำหนดไว้ว่า มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีชีวิตที่มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค และมีเงื่อนไขที่เพียงพอ ในสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีและมีความเป็นอยู่ที่ดี และมนุษย์จะต้องรับผิดชอบในการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต[3] ในขณะที่ หลักการข้อ 1 ปฏิญญาริโอ (Rio Declaration) ได้กำหนดเพียงแค่ว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของข้อพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมนุษย์มีสิทธิในชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ[4] ซึ่งมีลักษณะไม่ได้ยอมรับออกมาอย่างชัดแจ้งว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ถึงแม้ว่าอาจจะอาศัยการตีความไปในทางนั้นได้ก็ตาม

1.6 ขั้นตอน และวิธีการดำเนินการ

ในการศึกษานี้ แบ่งขั้นตอนการทำงานออกได้ ดังนี้

1.6.1 ขั้นตอนการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) - โดยแบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1) หลักกฎหมายระหว่างประเทศ และตราสารระหว่างประเทศทั่วไป - โดยทบทวนวรรณกรรมเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ

2) ตราสาร Soft Law และอนุสัญญาต่าง ๆ ทั้งที่ประเทศไทยเป็นภาคีและไม่เป็นภาคี - โดยทบทวนวรรณกรรมในภาพกว้าง เพื่อเป็นพื้นฐานให้กับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

---

2 Buxton, Nick. Behind Bolivia's Historic Bill. http://therightsofnature.org/general/bolivia-law-of-mother-earth/

[3] Principle 1 of the Stockholm Declaration states that "Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations."

[4] Principle 1 of the Rio Declaration states that "Human beings are at the centre of concerns for sustainable development. They are entitled to a healthy and productive life in harmony with nature."

3) สนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี - โดยทบทวนวรรณกรรมเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยตรง

4) คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และคำพิพากษาศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา - โดยทบทวนวรรณกรรมเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

5) กฎหมายของไทย และคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในประเทศไทย - โดยทบทวนวรรณกรรมเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.6.2 ขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ (Analytical Study) - โดยแบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1) การนำเอาทฤษฎีและหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ในระดับภูมิภาค - โดยศึกษาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และคำพิพากษาศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา

2) การเปรียบเทียบการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยศาลภูมิภาคของสามภูมิภาค (ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา)

3) การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศกับกรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทย

1.6.3 ขั้นตอนการอภิปรายผลการวิเคราะห์ การบูรณาการผลการวิเคราะห์ เพื่อแปลความหมาย (Interpretation) และทำการสังเคราะห์ (Synthesis) - โดยเน้นไปที่ประเด็นต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

2) การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

3) การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชน

4) ลักษณะเฉพาะตัวของประเทศไทยในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.6.4 ขั้นตอนการสรุปผลและจัดทำข้อเสนอแนะ

1) นำเสนอแนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ

2) นำเสนอประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในขั้นต่อไป

3) นำเสนอแนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ

4) นำเสนอประเด็นที่มีความfเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในขั้นต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 หลักกฎหมายระหว่างประเทศ[1] ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

2.1.1 ทฤษฎีของกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นพื้นฐานให้กับพัฒนาการของประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

2.1.1.1 ความเข้าใจคำว่า “สิทธิมนุษยชน”

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” นั้น แม้จะเป็นคำที่มีความเข้าใจตรงกันในหมู่นักวิชาการทั้งหลายว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่พึงมีหรือพึงได้รับการคุ้มครองไม่ว่าจะอยู่บนพื้นแผ่นดินของรัฐใดๆ ในโลกก็ตาม ซึ่งวิธีการขอให้คุ้มครองสิทธิมนุษยชน ก็คือ การอ้างสิทธิดังกล่าวต่อรัฐนั้นๆ ผ่านช่องทางต่างๆ ที่กฎหมายภายในกำหนดไว้ แต่สิ่งที่ยากที่สุดก็คือการสร้างนิยามความหมายของคำว่าสิทธิมนุษยชนให้ครอบคลุมและเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากล แม้ในปัจจุบันนิยามคำว่าสิทธิมนุษยชนก็ไม่อาจสร้างขึ้นมาให้เกิดความชัดเจนได้และยังคงเป็นที่ถกเถียงกันในทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักความคิดทางกฎหมายสองสำนักที่มีแนวคิดทางกฎหมายที่แตกต่างกันมากและต่างก็มีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายของทุกๆ ประเทศในโลก ได้แก่ สำนักกฎหมายธรรมชาติ และสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง

1) ที่มาของสิทธิมนุษยชน

1.1) ศาสนา

สิ่งที่เป็นที่มาของสิทธิมนุษยชนประการแรกคือคำว่า “ศีลธรรม (Moral)” ตามหลักของศาสนาแต่ละศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ พุทธ หรืออิสลาม หรือศาสนาอื่นใดอันเป็นที่ยอมรับในโลก ต่างสอนให้มนุษย์มีศีลธรรม ไม่ฆ่าคนด้วยกัน หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยเฉพาะศาสนาคริสต์อันเป็นศาสนาที่ได้รับการยอมรับในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดสำนักกฎหมายสำคัญทั้งสองสำนักเชื่อว่า พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ ไม่มีผู้ใดจะสามารถทำลายสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างขึ้นมาโดยชอบธรรมได้ เป็นต้น ดังนั้น ที่มาในระยะแรกของสิทธิมนุษยชน ก็คือ ศีลธรรมตามหลักศาสนา

---

[1] ในรายงานวิจัยนี้ หากกล่าวถึง “**กฎหมายระหว่างประเทศ** (International Law)” ให้หมายถึง กฎหมายระหว่างประเทศ (Public International Law) ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ หรือรัฐกับองค์การระหว่างประเทศอันเป็นหลักการทั่วไปตามความในมาตรา 38 แห่งธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ แต่หากกล่าวถึง “**กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ** (International Human Rights Law) ให้หมายถึง กฎหมายระหว่างประเทศที่กำหนดให้รัฐแต่ละรัฐมีหน้าที่ต้องให้ความเคารพ คุ้มครอง และเติมเต็มด้านสิทธิมนุษยชนแก่มนุษย์ภายในรัฐของตน อันเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่มีผลใช้บังคับภายในรัฐ

1.2) สำนักกฎหมายธรรมชาติ

นักปรัชญาที่ได้รับการยอมรับในอดีตว่าเป็นนักกฎหมายธรรมชาติ ได้แก่ โสเครติส, อริสโตเติล, ฮิวโก โกรติอุส, โธมัส อไควนัส ต่างสร้างทฤษฎีทั้งหลายที่เกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติขึ้นมาหลากหลายทฤษฎี โดยเฉพาะโกรติอุส ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาแห่งกฎหมายระหว่างประเทศก็ได้ให้นิยามว่า กฎหมายธรรมชาติคือคำบัญชาในเหตุผลที่ถูกต้อง (The Dictate of Right Reason) ที่ชี้ว่าการกระทำอันหนึ่งมีความต่ำทรามในทางศีลธรรม หรือมีความจำเป็นในทางศีลธรรมทั้งนี้โดยดูจากว่าคุณภาพของการกระทำนั้นเป็นไปตามธรรมชาติ หรือขัดแย้งกับธรรมชาติที่มีเหตุผลของมนุษย์[2] อันแสดงให้เห็นว่านักกฎหมายธรรมชาติในยุคแรกก็มีความเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรกระทำการที่ต่ำทรามทางศีลธรรมต่อกัน

จอห์น ล็อก และโธมัส ฮ็อบส์ ก็เป็นนักปรัชญาทางกฎหมายธรรมชาติอีกกลุ่มหนึ่งที่สร้างความหมายของสิทธิมนุษยชนไว้ค่อนข้างชัดเจนในยุคเริ่มต้น โดยสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ (Human Beings in a State of Nature) เห็นว่า ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างมีเสรีภาพสามารถตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำอะไรก็ได้ ต่างมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีผู้ใดมีสิทธิที่จะกำหนดเจตจำนงของผู้อื่น[3]

ด้วยแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ต่างเชื่อว่า สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) เป็นสิ่งที่สร้างความสำคัญให้กับสิทธิมนุษยชน องค์กรผู้มีอำนาจจะต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยไม่แบ่งแยกชายหญิง หรือเชื้อชาติ และสิทธิตามธรรมชาตินี้ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ (Inalienable)

สำนักกฎหมายธรรมชาติเป็นสำนักต้นกำเนิดของแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีความเห็นในทำนองว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่มาจากศีลธรรม (Moral Rights) ตามธรรมชาติ หรือสิทธิที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เมื่อบุคคลถือกำเนิดมา รัฐต่างๆ ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิทางศีลธรรมหรือทางธรรมชาติอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ไม่มีกฎหมายใดๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาที่จะสามารถลบล้างสิทธิมนุษยชนได้ ขณะที่สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองเห็นว่า แนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติเป็นอภิปรัชญา (Metaphysical) จนเกินไป หรือเป็นสิ่งที่เลื่อนลอยไม่มีหลักชัดเจน[4] ดังนั้น แม้สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจะยอมรับว่ารัฐจะต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่สิทธิมนุษยชนที่รัฐพึงคุ้มครองจะต้องได้รับการบัญญัติออกมาเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่

---

[2] Hugo Grotius, **De Jure Belli et Pacis** (Book 1, 1689). See also Heinrich Albert Rommen**, The Natural Law: A Study in Legal and Social History and Philosophy** (1948).

[3] John Locke, **The Second Treatise of Government** (1952).

[4] Jeremy Bentham, "Critique of the Doctrine of Inalienable, Natural Rights," **Anarchical Fallacies** 2(1843). Available at http://www.ditext.com/bentham/bentham.html.

ชัดเจนเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่ไม่มีขอบเขตและใช้บังคับยากดังแนวความคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายธรรมชาติที่ไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน

ยิ่งไปกว่านั้น แม้คำว่าสิทธิทางศีลธรรม (Moral Rights) เองก็ยังมีผู้ให้ความเห็นว่ามีความแตกต่างจากสิทธิทางกฎหมาย (Legal Rights) อยู่บ้าง จึงไม่อาจนำสิทธิทางศีลธรรมมาใส่ไว้ในกฎหมายได้ทั้งหมด เนื่องจากสิทธิทางกฎหมายยังคงต้องอาศัยความชอบด้วยกฎหมาย (Lawful) อยู่ด้วย แต่สิทธิทางศีลธรรมเน้นในทางปฏิบัติ (Conductive) ที่ชอบด้วยศีลธรรมมากกว่าความชอบด้วยกฎหมาย เพราะสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายแต่อาจฝ่าฝืนต่อศีลธรรมก็เป็นไปได้เช่นกัน[5] ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงควรเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เป็นสิทธิทางศีลธรรมไม่ใช่สิทธิทางกฎหมายที่มีความหมายแคบกว่าสิทธิมนุษยชน จึงยากที่จะนำสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรให้ครอบคลุมได้ทั้งหมด

1.3) สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง

สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองได้รับพัฒนาการมาในระยะหลังระหว่างศตวรรษที่ 19- 20 โดยนักปรัชญาที่โดดเด่นในสำนักนี้ ได้แก่ จอห์น ออสติน และเจอเรมี เบนทัม มีแนวความคิดว่า กฎหมายคือคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ หรือคำสั่งของผู้มีอำนาจปกครองสูงสุด โดยไม่สนใจว่ากฎหมายจะฝ่าฝืนต่อธรรมชาติหรือไม่ แต่หากเป็นคำสั่งของรัฐาธิปัตย์แล้วย่อมต้องถือว่าคำสั่งนั้นคือกฎหมายที่ใช้บังคับได้

มุมมองของนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจึงมิได้ปฏิเสธการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด เพียงแต่สิทธิมนุษยชนที่สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจะรับรองหรือคุ้มครองได้ก็ต่อเมื่อรัฐาธิปัตย์เป็นผู้ออกคำสั่งให้ต้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเท่านั้น สิทธิมนุษยชนในทัศนะของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจึงหมายถึงอำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้เท่านั้น หากไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรอง รัฐย่อมไม่มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองยกเว้นเสียแต่ว่า สิทธิดังกล่าวได้รับการวินิจฉัยโดยศาลเป็นผู้สร้างกฎหมายขึ้น (Judge Made Law)

แนวคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจึงทำให้เกิดกฎหมายระหว่างประเทศ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนออกมามากมาย เช่น สนธิสัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ รวมถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรด้านสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นมาในระยะหลังๆ โดยจะไม่ยอมรับสิทธิมนุษยชนที่ไม่ใช่คำสั่งของรัฐาธิปัตย์ หรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

ดังนั้น หากมีการนำแนวคิดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองมานิยามคำว่าสิทธิมนุษยชน จะทำให้กรอบนิยามของสิทธิมนุษยชนมีความแคบเหลือเพียงสิทธิมนุษยชนที่มีลักษณะเป็นกฎหมาย (Hard Law) แล้วเท่านั้น ไม่รวมถึงสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิที่ไม่อาจร่างกรอบให้ชัดเจนได้ ศีลธรรมที่แตกต่างจากกฎหมาย

[5] Maurice Cranston, **What Are Human Rights**? (London: The Bodley Head, 1973), 19.

บัญญัติ จึงไม่ใช่สิทธิมนุษยชนในมุมมองของนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง หากจะนำศีลธรรมมาคุ้มครองเป็นสิทธิมนุษยชนในทัศนะของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองจะต้องร่างออกมาเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร

อย่างไรก็ดี ประเทศที่เป็นต้นแบบของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองก็คือ สหราชอาณาจักรอังกฤษ ซึ่งใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) อันถือว่าคำพิพากษาของศาลเป็นกฎหมาย (Judge Made Law) และคำพิพากษาของศาลระบบกฎหมายจารีตประเพณีนี้เองจะเป็นสิ่งที่ผ่อนคลายความเคร่งครัดของสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองที่มุ่งเน้นแต่ลายลักษณ์อักษร หรือคำสั่งของรัฐาธิปัตย์จนทำให้สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ซึ่งไม่อาจจะระบุเป็นลายลักษณ์อักษรได้ชัดเจนใช้บังคับได้ยาก ดังนั้น หลายคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ศาลอังกฤษจะพยายามสร้างหลักกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ถือว่าเกิดขึ้นมาพร้อมกับธรรมชาติอันเป็นหลักการดั้งเดิมของสำนักกฎหมายฝ่ายธรรมชาติ

1.4) สำนักมาร์กซิส

แท้จริงแล้วทฤษฎีของมาร์กซิส มีความคล้ายกับสำนักกฎหมายธรรมชาติ ที่เชื่อเรื่องธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ (Nature of Human Beings) แต่มีความแตกต่างกันที่ มาร์กซิส เห็นว่า ชายและหญิงมิได้มีสิทธิโดยอัตโนมัติทันที จะต้องได้รับการพัฒนาสิทธิจากพระผู้เป็นเจ้าหรือจากธรรมชาติไปเรื่อยๆ โดยชายและหญิงจะอยู่ในฐานะที่เป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์ (Specie Being) และสิทธิมนุษยชนไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติไปเสียทั้งหมดและอาจโอนสิทธินี้ให้แก่กันได้[6]

การนิยามคำว่า สิทธิมนุษยชนของสำนักมาร์กซิสจะให้มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์เผ่าพันธุ์หนึ่งที่มีพัฒนาการขึ้นไปเรื่อยๆ ตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์มาเป็นหลักเกณฑ์ในการคิดคุ้มครอง ดังนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของสำนักมาร์กซิสนี้จึงมุ่งคุ้มครองมนุษย์ในฐานะที่เป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์โดยอาจต้องพิจารณาตามพัฒนาการของมนุษย์ไปเรื่อยๆ มนุษย์ในวัยต่างๆ จะได้รับการคุ้มครองที่แตกต่างกันตามลำดับและความสำคัญของการเจริญเติบโตเชิงพันธุกรรม

อย่างไรก็ดี ในเวทีระหว่างประเทศทฤษฎีมาร์กซิสไม่อาจเข้ากันได้กับนานาชาติ เนื่องจากในสายตาของนานาชาติต่างไม่ยอมรับสังคมคอมมิวนิสต์ จึงทำให้แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแบบเผ่าพันธุ์มนุษย์ (Species Being) ไม่อาจมีอิทธิพลในโลกประชาธิปไตยในปัจจุบันที่เป็นสังคมส่วนใหญ่ในโลกและจำกัดอยู่เพียงประเทศที่ใช้ลัทธิคอมมิวนิสต์ในการปกครองเท่านั้น

---

[6] Jerome J. Shestack, *The Philosophic Foundations of Human Rights*, **Human Rights Quarterly** 20.2 (1998): 210.

1.5) สำนักสังคมวิทยา (Sociological Approach)

แนวคิดของสำนักสังคมวิทยาเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 20 พิจารณาเป้าหมายต่างๆ เพื่อสังคมมนุษย์เป็นหลัก โดยมองว่าธรรมชาติและสังคมวิทยาสามารถพัฒนาไปได้ด้วยกัน ด้วยที่มนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งทางวัฒนธรรม สังคม ผลประโยชน์ต่างๆ กฎหมายต้องแก้ไขหรือวางโครงสร้างของสังคม

นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงในสำนักนี้คือ รอสโก พาวด์ มีความเห็นว่าในช่วงศตวรรษที่19 กฎหมายจะยอมรับในเรื่องสิทธิของปัจเจกบุคคลเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ในช่วงต้นศตวรรษที่20 เป็นต้นมา ความสนใจของสังคมจะเริ่มยอมรับว่าสิ่งที่น่าจะศึกษาก็คือ มนุษย์ต้องการอะไร อุปสงค์ของมนุษย์คืออะไร ประโยชน์ของสังคมเป็นอย่างไร โดยจะต้องจำแนกประโยชน์ของมนุษย์โดยส่วนตัว (Individual Interest) ออกจากประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) และประโยชน์ของสังคม (Social Interest) เพื่อวางโครงสร้างทางสังคมเสียก่อน เพื่อจะตอบโจทย์ได้ว่ามนุษย์ในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม การจำแนกประโยชน์ทางสังคมมนุษย์ออกมาเป็น 3 แบบข้างต้นของรอสโก พาวด์ไม่ได้ชี้ให้เห็นได้ชัดเจนหรือมีวิธีการต่อไปว่าสิ่งใดควรให้ความสำคัญกับสิ่งใดมากกว่ากัน ทำให้เกิดปัญหาในการนิยามความหมายของสิทธิมนุษยชนของสำนักนี้และยังเป็นที่ถกเถียงว่า สิทธิมนุษยชนควรรวมถึงสิทธิของกลุ่มหรือชุมชนนั้นๆ ด้วยหรือไม่

ดังนั้น ก่อนที่จะวิเคราะห์ในปัญหาอื่นๆ เกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Environmental Rights) หรือสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อม (Environmental Human Rights) หรือสิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Human Rights and Environmental Protection) จำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจในการนิยามคำว่าสิทธิมนุษยชนของระบบกฎหมายต่างๆ เสียก่อนว่ามีแนวคิดอย่างไร เหตุใดจึงมีผู้มีความเห็นแตกต่างกันมากมายเกี่ยวกับนิยามของสิทธิมนุษยชน จึงจะสามารถเข้าใจปัญหาเมื่อจะนำสิทธิมนุษยชนไปประยุกต์ใช้กับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้

2) ลักษณะของสิทธิมนุษยชน

แม้สำนักกฎหมายที่เป็นต้นกำเนิดแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนคือ สำนักกฎหมายธรรมชาติซึ่งยึดโยงสิทธิมนุษยชนเข้ากับศีลธรรมและอธิบายว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มนุษย์แต่ละคนพึงได้รับตั้งแต่กำเนิดเกิดมาถ้วนทั่วทุกๆ คน โดยทัดเทียมกันก็ตาม แต่ก็มีสำนักความคิดอื่นๆ โดยเฉพาะสำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองที่ยังไม่เห็นด้วยกับสิทธิมนุษยชนของสำนักกฎหมายธรรมชาติ จึงทำให้นิยามของสิทธิมนุษยชนไม่อาจที่จะปรากฏออกมาเป็นที่ยอมรับในสังคมโลกได้

อย่างไรก็ดี เมื่อปี ค.ศ. 1993 ได้มีการประชุมระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประชุมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการประชุมโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

(World Conference on Human Rights) และผลที่ได้จากการประชุมคือ ปฏิญญากรุงเวียนนาและโครงการปฏิบัติการ (Vienna Declaration and Programme of Action) รวมถึงการยอมรับหลักการในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่าเป็นตราสารที่สำคัญอันกอปรไปด้วยหลักสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ ซึ่งในปฏิญญากรุงเวียนนาและโครงการปฏิบัติการ ได้ระบุเกี่ยวกับลักษณะของสิทธิมนุษยชนว่า "สิทธิมนุษยชนทั้งปวงมีความเป็นสากล ไม่อาจแบ่งแยกได้ และมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน สังคมระหว่างประเทศจะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างทั่วโลกด้วยความเป็นธรรมและเท่าเทียมถ้วนทั่วทุกคนและเสมอกัน (All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated. The international community must treat human rights globally in a fair and equal manner, on the same footing, and with the same emphasis) ดังนั้น จึงอาจสรุปลักษณะเฉพาะของสิทธิมนุษยชนได้ เป็นลักษณะที่สำคัญดังนี้

2.1) มีความเป็นสากล (Universal) บุคคลทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นสมาชิกของกลุ่มทางการเมือง เชื้อชาติ สังคม หรือวัฒนธรรมใด การเลือกประติบัติต่อบุคคลในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ไม่ว่ารัฐนั้นจะมีระบบการเมืองการปกครองหรือระบบเศรษฐกิจแบบใดประชาชนก็พึงมีสิทธิมนุษยชนอย่างเท่าเทียมกันภายใต้ระบบกฎหมายของประเทศนั้นๆ กฎหมายภายในไม่ควรยกเว้นหรือทำลายความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนให้ด้อยลง พันธกรณีของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนควรได้รับการบังคับใช้โดยระบบกฎหมายภายใน รวมทั้งมีมาตรการมารองรับเพื่อบูรณาการสิทธิมนุษยชนด้วย

อย่างไรก็ดี ลักษณะความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนก็ยังมีข้อถกเถียงว่า สิทธิมนุษยชนจำเป็นต้องมีความเป็นสากลหรือไม่ หรือคำว่าสากลควรจะมีข้อยกเว้นบางพื้นที่ หากพิจารณาด้านสังคมหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลือกปฏิบัติด้านสีผิวที่เกิดปัญหาเฉพาะในชาติยุโรปหรือชาติอื่นๆ ที่ปรากฏการเลือกปฏิบัติด้านสีผิว ทำให้โอกาสของแต่ละคนไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุของสีผิว แต่จะไม่พบว่าการเลือกปฏิบัติด้านสีผิวจะพบในภูมิภาคเอเชียมากนัก จึงมีผู้ตั้งคำถามว่าลักษณะของสิทธิมนุษยชนจำเป็นต้องมีความเป็นสากลหรือไม่[7] หรือควรระบุลักษณะสิทธิมนุษยชนให้ใช้เพียงคำว่า ระหว่างประเทศหรือนานาชาติ (International) ซึ่งมีความหมายไม่เคร่งครัดกว่าคำว่า สากล (Universal) แต่ก็ต้องมีความเป็นศีลธรรมระหว่างประเทศ (International Moral) อยู่ด้วย[8] ตามหลักเกณฑ์ของสำนักกฎหมายธรรมชาติ อย่างไรก็ดี ตราสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เช่น ปฏิญญากรุงเวียนนา 1993 ก็ยังคงไม่นำลักษณะความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนออกไปจากตราสาร ยิ่งไปกว่านั้น ตามปฏิญญานี้ยัง

[7] Howard Davis, **Beginning Human Rights Law**, (New York: Routledge, 2014): 13

[8] Michael Freeman, *The Philosophical Foundations of Human Rights*, **Human Rights Quarterly**, Vol. 16, No. 3 (Aug., 1994), p 502.

อธิบายว่า แม้ดินแดนใดจะมีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมหรือสังคม ก็ยังคงต้องยอมรับความเป็นสากล (Universal) ของสิทธิมนุษยชนอยู่ดี

2.2) สิทธิมนุษยชนทุกสิทธินั้นไม่สามารถแบ่งแยกได้ (Indivisible) ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพลเมืองหรือสิทธิทางการเมือง เช่น สิทธิในการดำรงชีวิต ความเท่าเทียมกันตามกฎหมายและเสรีภาพในการแสดงออก สิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม เช่น สิทธิในการทำงาน สิทธิที่จะได้รับสวัสดิการสังคม และสิทธิทางการศึกษา หรือ สิทธิของส่วนรวม อย่างสิทธิในการพัฒนา และสิทธิในการกำหนดเจตจำนงด้วยตนเอง สิทธิเหล่านี้ไม่สามารถแบ่งแยกได้ เนื่องจากมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ทั้งจะจัดลำดับความสำคัญก็มิได้ การปฏิเสธว่าสิทธิมนุษยชนใดสำคัญเหนือกว่าสิทธิมนุษยชนใดก็จะกระทบกับสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ไปด้วย เช่น การที่บุคคลไม่ได้รับการศึกษาก็จะส่งผลให้สิทธิในการทำงาน สิทธิในทางเศรษฐกิจ และสิทธิอื่นๆ ต้องถูกกระทบไปด้วย เป็นต้น การจะเจาะจงว่าคุ้มครองสิทธิหนึ่ง อีกสิทธิหนึ่งจะไม่คุ้มครองก็ทำไม่ได้

2.3) สิทธิมนุษยชนมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน (Interdependent and Interrelated) สิทธิมนุษยชนไม่ว่าจะเป็นสิทธิใดๆ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิทางสังคม สิทธิในวัฒนธรรม สิทธิในการรวมกลุ่ม เสรีภาพในการแสดงความคิด สิทธิเหล่านี้จะต้องมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันพึ่งพาอาศัยกัน พัฒนาและส่งเสริมกัน หากสิทธิใดถูกลิดรอนก็จะกระทบกับสิทธิอื่นๆ ด้วยอีกเช่นกัน หากบุคคลใดถูกกระทบสิทธิในสุขภาพในขณะเดียวกันก็อาจถูกกระทบสิทธิในชีวิตไปด้วย

3) วิวัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในช่วงเวลาต่างๆ

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าสิทธิมนุษยชนมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน ในทางวิชาการจึงมีผู้แบ่งแยกสิทธิมนุษยชนออกเป็นช่วงระยะเวลาต่างๆ 3 ช่วงเวลา[9] เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจกับวิวัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในแง่ของเชิงทฤษฎีเท่านั้น หรือเพื่อกล่าวถึงกลุ่มของวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่วิธีการแบ่งแยกเช่นนี้ยังมีผู้ไม่เห็นด้วยอีกหลายกลุ่ม[10] โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพิจารณาว่า สิทธิมนุษยชนมีความเป็นสากล ไม่อาจแบ่งแยกได้ และมีความสัมพันธ์กัน ยิ่งทำให้ไม่อาจแบ่งยุคหรือช่วงเวลาของสิทธิมนุษยชนได้เลยเพราะสิทธิมนุษยชนย่อมมีมาแต่ต้นเป็นสิทธิที่มาแต่กำเนิดของมนุษย์ การนำไปใช้อ้างอิงจะกระทำได้เพียงในวงจำกัด อย่างไรก็ดี เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแง่ของวิวัฒนาการอาจนำมาเป็นตัวอย่างในการกล่าวอ้างสิทธิมนุษยชน 3 ช่วงระยะเวลาได้ดังนี้

---

[9] Karel Vasak, *"Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights"*, **UNESCO Courier** 30:11, Paris: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, November 1977.

[10] Algan, Rethinking: Third Generation Human rights, **Ankara Law Review**, Vol.1 No. 1, 2004 pp 121-155

สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 1 ได้แก่ สิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นระหว่างช่วงศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 18 ซึ่งการพิจารณาสิทธิมนุษยชนในยุคนี้ให้ความสำคัญกับฐานทางการเมือง (Based on Political Concerns) สิทธิมนุษยชนในยุคนี้ จึงมีการแบ่งออกเป็นของสิทธิพลเมือง (Civil Rights) ซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกบุคคลทางด้านกายภาพ หรือศีลธรรม และสิทธิทางการเมือง (Political Rights) คือสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะมีชีวิตในสังคมและชุมชน เช่น สิทธิในการออกเสียงเลือกผู้แทน การเข้าร่วมพรรคการเมือง การแสดงออกทางการปกครองชุมชน เป็นต้น

สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 2 เป็นสิทธิมนุษยชนที่มีความชัดเจนขึ้นในช่วงระยะเวลาถัดมา ซึ่งมีฐานแนวคิดจากความเท่าเทียม (Equality) และการประกันการเข้าถึงสังคมและเศรษฐกิจ สินค้าและบริการซึ่งเริ่มมีการพูดถึงในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม สิทธิในช่วงเวลานี้ได้ล่วงเลยมาจนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีสิทธิที่ได้รับการรับรองเพิ่มเติม ได้แก่ สิทธิทางสังคม (Social Right) สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Right) และสิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Right)

สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 3 ได้แก่ สิทธิที่มีลักษณะเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) โดยมีฐานคิดจากความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือร่วมมือร่วมแรงกัน (Solidarity) ของมนุษย์ในสังคม เริ่มมีแนวคิดตั้งแต่ช่วงที่มีการประชุมระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมในกรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปี 1972 เช่น สิทธิในการพัฒนา (Right to Development) สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Healthy Environment) สิทธิในสันติภาพ (Right to Peace) สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร (Right to Access to Resources)

อย่างไรก็ดี สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 3 นั้น ปัจจุบันยังขาดการยอมรับในวงวิชาการและการปฏิบัติของนานาประเทศ เนื่องจากระดับการพัฒนาของแต่ละประเทศยังมีความไม่เท่าเทียมกัน ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เห็นว่าสิทธิมนุษยชนเชิงกลุ่มสมควรได้รับการคุ้มครองในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนเนื่องจากเป็นสิทธิที่คนในชาติของประเทศกำลังพัฒนายังไม่ได้รับความคุ้มครองหรือถูกละเมิดมากกว่าคนชาติของประเทศพัฒนาแล้ว และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสมควรปฏิบัติให้เกิดความเท่าเทียมกันทั่วโลกไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการพัฒนา (Right to Development) ที่ประเทศกำลังพัฒนาต่างเรียกร้องให้ประเทศพัฒนาแล้วคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ด้วย ส่วนประเทศพัฒนาแล้วมิได้ปฏิเสธว่าสิทธิเหล่านี้จะไม่ได้รับความคุ้มครองแต่ก่อนที่จะได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริง ประเทศกำลังพัฒนาควรดำเนินการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 ให้ครบถ้วนสมบูรณ์อย่างแท้จริงเสียก่อน แล้วจึงจะหันมารับรองสิทธิมนุษยชนช่วงที่สามให้ครบถ้วนในภายหลัง เนื่องจากประเทศพัฒนาแล้วเห็นว่าสิทธิมนุษยชนในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 นั้นประเทศกำลังพัฒนายังให้ความคุ้มครองได้ไม่ดีพอ แต่กลับเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพิ่มเติมอีกจึงยังเป็นการไม่สมควร ณ ช่วงเวลานี้ โดยในทางวิชาการนั้น ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมีเหตุผลในเชิงกฎหมายสนับสนุน โดยสรุปเบื้องต้น ดังนี้

(1) สิทธิมนุษยชนควรเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลตามที่มาแต่ดั้งเดิม

สิทธิมนุษยชนในอดีตที่ผ่านมาแต่เดิม อธิบายว่าเป็นสิทธิของมนุษย์คนหนึ่งที่มีมาแต่กำเนิด ไม่มีใครจะยกเลิกเพิกถอนสิทธินี้ไปได้ สิทธิมนุษยชนจึงมุ่งคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคล คือ สิทธิของคนหนึ่งๆ ที่พึงมีพึงได้ (Individual Interest) ซึ่งสิทธินี้ควรที่จะอยู่เหนือกว่าสิทธิหรือประโยชน์ของกลุ่ม (Interest of Society) ซึ่งหากตีความไปไกลถึงขนาดสิทธิของกลุ่มคน ย่อมมีโอกาสที่จะต้องตีความไปถึงขั้นสิทธิร่วมกันของกลุ่มคนของทั้งรัฐหรือทั้งประเทศที่จะกลายเป็นประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านสังคม เศรษฐกิจของประเทศ อันจะไม่ใช่เรื่องสิทธิมนุษยชนแต่เพียงอย่างเดียว และก่อให้เกิดการบิดเบือนสำหรับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่พึงจะเป็น แม้ในภายหลังจะมีสิทธิบางประการที่ได้รับการคุ้มครองอย่างเช่นสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิของชนกลุ่มน้อย สิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights) และสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง (Right to Self-Determination) แต่สิทธิเหล่านี้ก็มีความแตกต่างจากสิทธิมนุษยชนในช่วงที่สาม ตรงที่สิทธิเหล่านี้มีองค์ประกอบสำคัญร่วมกัน (Collective Element) ขณะที่สิทธิในช่วงที่สามเป็นสิทธิที่เป็นส่วนประกอบของสิทธิส่วนตน (Individual Component) ของแต่ละคน เสียมากกว่าสิทธิที่มีองค์ประกอบร่วมกัน จึงมีผู้กล่าวว่า สิทธิของประชาชน (Peoples Rights) คือ สิทธิของปัจเจกบุคคลที่กระทำในฐานะที่เป็นหนึ่งในสมาชิกของสังคม[11] จึงทำให้สิทธิในช่วงที่สามมีความต่างกับสิทธิที่เป็น Collective Right ที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้

(2) ผู้ทรงสิทธิในสิทธิเชิงกลุ่มมีความไม่แน่นอน

นิยามของสิทธิมนุษยชนเท่าที่ผ่านมา ผู้ทรงสิทธิมีความชัดเจนคือปัจเจกบุคคล ขณะที่สิทธิมนุษยชนเชิงกลุ่มยังคงมีความไม่แน่นอนในแง่ของผู้ทรงสิทธิว่าเป็นปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใด ใครจะเป็นผู้มีส่วนได้เสียบ้างของสิทธิเชิงกลุ่มเช่นนี้ ในเชิงกฎหมายจะมีความยากที่จะระบุลงไปว่าใครคือผู้ทรงสิทธิในสิทธิเชิงกลุ่มเช่นว่านั้น หากกำหนดให้มีสิทธิเชิงกลุ่มย่อมต้องมีการกำหนดให้ชัดเจนในเรื่องของผู้ทรงสิทธิแต่ละกลุ่ม เพราะหากผู้ทรงสิทธิมีความไม่ชัดเจนแล้ว รัฐจะคุ้มครองสิทธิเชิงกลุ่มให้แก่ผู้ทรงสิทธิผู้ใดบ้าง หรือขอบเขตของกลุ่มมีความกว้างหรือแคบประการใด จะกำหนดอย่างไรในทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนให้มากที่สุด

ในทางวิชาการมีความพยายามอธิบายว่าผู้ทรงสิทธิเชิงกลุ่มจะต้องกระทำผ่านตัวแทน (Representative) เท่านั้น โดยผู้แทนของกลุ่มจะเป็นผู้แทนในการอ้างสิทธิต่อรัฐให้ต้องคุ้มครองกลุ่มของตน แต่แนวคิดนี้ก็มีข้อถกเถียงอีกว่า ตัวแทนของกลุ่มไม่อาจเป็นผู้ทรงสิทธิเชิงกลุ่มได้ เนื่องจากปัจเจกบุคคลที่รวมกันเป็นกลุ่มต่างมีความหลากหลาย ผู้แทนของกลุ่มจะมีคำอธิบายอย่างชัดเจนได้อย่างไรว่า สิทธิที่กล่าวขึ้นมาอ้างต่อรัฐนั้นได้ถูกกระทบต่อปัจเจกบุคคลทุกคนร่วมกันจริง หรือกระทบเฉพาะบางคนในกลุ่ม

---

[11] Donnelly, **Universal Human Rights in theory and practice**, 2nd edition. (New York: Cornell University Press, 2003): 222

(3) สิทธิในการพัฒนา (Right to Development) มีโอกาสบิดเบือนมาก

สิทธิในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการพัฒนาตามมาตรา 1 วรรคแรก ประกอบมาตรา 2 แห่งปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา พยายามอธิบายว่าสิทธิในการพัฒนาเป็นสิทธิของมนุษย์คนหนึ่งๆ ที่มีสิทธิที่จะได้รับการส่งเสริมหรือคุ้มครองด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง รัฐต่างๆ มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศให้มีความเหมาะสมเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนหรือปัจเจกบุคคลทั้งปวงในประเทศ แม้ถ้อยคำภาษาอังกฤษของปฏิญญาฉบับนี้จะดูมีความกำกวมไม่ชัดเจนว่าจะคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลคนหนึ่งๆ รวมกันเป็นกลุ่ม หรือจะคุ้มครองสิทธิของกลุ่ม แต่ประเทศกำลังพัฒนาในทวีปแอฟริกา ได้นำไปบัญญัติไว้ในมาตรา 22 วรรคแรก แห่งกฎบัตรแอฟริกัน (African Charter) เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนกลับใช้ถ้อยคำเกี่ยวกับสิทธิในการพัฒนาว่า “***All peoples*** shall have the right to their economic social and cultural development...” กล่าวคือสิทธิของประชาชนทั้งกลุ่มซึ่งอาจก่อให้เกิดการตีความที่บิดเบือนไปได้

(4) หน้าที่ต่อผู้ทรงสิทธิมนุษยชนเป็นของใคร

ตามทฤษฎีของกฎหมายเมื่อกฎหมายให้ผู้ใดมีสิทธิ (Rights) ย่อมก่อให้เกิดหน้าที่ตามมา (Duties) พร้อมกับสิทธินั้นๆ คำถามก็คือว่า เมื่อกำหนดให้กลุ่มของประชาชนมีสิทธิมนุษยชนเชิงกลุ่ม ใครจะเป็นผู้มีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิ หากกลุ่มผู้ทรงสิทธิเป็นรัฐหรือเป็นประเทศทั้งประเทศที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเชิงกลุ่ม ใครจะเป็นผู้มีหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประเทศนั้นๆ ซึ่งโดยปกติหากบุคคลคนใดเรียกร้องให้คุ้มครองสิทธิมนุษยชนของตน รัฐที่ผู้นั้นสังกัดมีหน้าที่ต้องให้ความคุ้มครอง แต่หากกลุ่มคนในประเทศนั้นๆ เป็นผู้ทรงสิทธิทั้งประเทศ รัฐใดจะต้องให้ความคุ้มครองในเมื่อรัฐทุกรัฐต่างมีความเท่าเทียมกันไม่มีรัฐใดอยู่เหนือรัฐใด แม้องค์การระหว่างประเทศอย่างเช่น องค์การสหประชาชาติก็มิได้เป็นองค์การที่อยู่เหนือรัฐอื่นๆ หากประเทศกำลังพัฒนาเรียกให้ประเทศพัฒนาแล้วให้ความคุ้มครองสิทธิในการพัฒนาของตนก็เท่ากับว่า ประเทศกำลังพัฒนายอมรับว่าประเทศพัฒนามีอำนาจเหนือตนแล้วหรือไม่ และจะนำไปสู่หลักการใหม่ที่ว่าผู้ที่พัฒนากว่า ย่อมต้องคุ้มครองผู้ด้อยพัฒนากว่าตนหรือไม่ และหลักการนี้จะต้องพัฒนามาเป็นหลักการตามกฎหมายภายในที่จะกำหนดให้ประชาชนผู้พัฒนามากกว่าเป็นผู้รับผิดชอบคุ้มครองประชาชนผู้พัฒนาด้อยกว่าด้วยหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้ยังคงเป็นปัญหาต่อไปยังไม่มีที่สิ้นสุดในการใช้สิทธิมนุษยชนเชิงกลุ่มของสิทธิมนุษยชนช่วงที่สามนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหานี้เป็นปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศที่ยังเป็นที่โต้แย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศพัฒนาน้อย อย่างในทวีปแอฟริกา จึงทำให้หลักเกณฑ์ทางวิชาการถูกบิดเบือนไปตามการเมืองระหว่างประเทศ

สำหรับประเทศไทย การยอมรับสิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามมาใช้ปฏิบัติในฐานะสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มรูปนั้น อาจมีส่วนดีในแง่ของการคุ้มครองสิทธิเหล่านั้นให้กลายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของกลุ่มหรือของปัจเจกบุคคล ที่อยู่เหนือกว่ากฎหมายระดับพระราชบัญญัติและให้ศักดิ์ทางกฎหมายเทียบเท่ากฎหมายรัฐธรรมนูญ

ของประเทศไทย ดังนั้น กฎหมายใดๆ ที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามย่อมต้องถูกลบล้างหรือยกเลิกเพิกถอนออกไป แต่ส่วนเสียก็มีอยู่มากโดยเฉพาะสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิที่กระทบกับสิทธิอื่นๆ ที่อยู่ข้างเคียงและมีส่วนสัมพันธ์กับสิทธิทางแพ่ง เช่น สิทธิในความเป็นเจ้าของ สิทธิครอบครองและใช้สอยทรัพย์ฯลฯ ผลที่เกิดขึ้นหากมีบุคคลหรือกลุ่มใดๆ อ้างต่อรัฐเพื่อให้คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ตนหรือกลุ่มอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ย่อมหมายความว่า หากคำว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีถูกตีความให้มีมาตรฐานการคุ้มครองที่สูงมากแล้ว รัฐย่อมมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี และการรักษาสมดุลระหว่างระบบเศรษฐกิจของรัฐหรือผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของสาธารณะกับสิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมต้องถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปอีกระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากคำนิยามต่างๆ เกี่ยวกับผู้ทรงสิทธิในสิทธิมนุษยชนก็ดี หรือหน้าที่ต่างๆ ตามสิทธิก็ดี อาจต้องมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย คำถามก็คือประเทศไทยมีความพร้อมแล้วหรือไม่ในการนำสิทธิในช่วงที่สามมาคุ้มครองปัจเจกบุคคลภายในประเทศ อย่างไรก็ดี การจะคุ้มครองสิทธิใดในฐานะสิทธิมนุษยชนนั้นควรจะต้องพิจารณาสังคมระหว่างประเทศด้วย เพราะสิทธิมนุษยชนต้องมีความเป็นสากล หากสิทธิที่จะคุ้มครองไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นสิทธิมนุษยชนในระดับสากล แต่นำมาบัญญัติโดยรัฐธรรมนูญไทยสิทธิดังกล่าวอาจมีสถานะเป็นเพียงสิทธิตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น ไม่ใช่สิทธิมนุษยชนที่นานาชาติต้องให้ความเคารพ ซึ่งหมายความว่าประเทศไทยให้ความคุ้มครองสิทธิมากกว่าประเทศอื่นๆ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับถ้อยคำที่บัญญัติว่าจะคุ้มครองเฉพาะคนไทยหรือต่างชาติด้วย หากคุ้มครองต่างชาติด้วยก็อาจกลายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญได้

4) สนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี

ปัจจุบันประเทศไทยเป็นภาคีสนธิสัญญา ด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งสหประชาชาติถือเป็นสนธิสัญญาหลัก จำนวน 7 ฉบับ ได้แก่

ก. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child - CRC)

สาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กประกอบด้วยบทบัญญัติ 54 ข้อ ได้แก่เรื่องเกี่ยวข้องกับสิทธิของเด็กโดยตรง ซึ่งเน้นหลักพื้นฐาน 4 ประการ และแนวทางในการตีความอนุสัญญาทั้งฉบับ ได้แก่ การห้ามเลือกปฏิบัติต่อเด็กและการให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของเด็กในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ชาติพันธุ์ หรือสังคม ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิด หรือสถานะอื่นๆ ของเด็ก หรือบิดามารดา หรือผู้ปกครองทางกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน การกระทำหรือการดำเนินการทั้งหลายต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นอันดับแรก สิทธิในการมีชีวิต การอยู่รอด และการพัฒนาทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม สิทธิในการแสดงความคิดเห็นของเด็ก และการให้ความสำคัญกับความคิด

ข. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Woman - CEDAW)

วัตถุประสงค์หลักของอนุสัญญาฉบับนี้ คือการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ รวมทั้งการประกันว่าสตรีและบุรุษมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติและดูแลจากรัฐอย่างเสมอภาคกัน ได้แก่ กล่าวถึงคำจำกัดความของคำว่าการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (Discrimination Against Women) พันธกรณีของรัฐภาคี มาตรการที่รัฐภาคีต้องดำเนินการเพื่อสนับสนุนความก้าวหน้าของสตรี มาตรการเร่งด่วนชั่วคราวเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีอย่างแท้จริงซึ่งจะไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ การปรับรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อให้เอื้อต่อการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี และการปราบปรามการลักลอบค้า และแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากสตรี

อนุสัญญากล่าวถึงความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีในด้านการเมืองและการดำรงชีวิต (Public Life) ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง การสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ความเท่าเทียมกันในกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ และการศึกษา การที่สตรีจะได้รับการดูแลทางเศรษฐกิจโดยได้รับความเท่าเทียมกันในด้านสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานและสิทธิด้านแรงงาน รวมถึงการป้องกันความรุนแรงต่อสตรีในสถานที่ทำงาน ความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพโดยเฉพาะสตรีมีครรภ์และหลังคลอดบุตร การที่รัฐภาคีจะประกันความเป็นอิสระของสตรีด้านการเงินและความมั่นคงด้านสังคมและการให้ความสำคัญแก่สตรีในชนบท ทั้งในด้านแรงงานและความเป็นอยู่ ความเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีในด้านกฎหมายโดยเฉพาะในด้านกฎหมายแพ่งและกฎหมายครอบครัว ซึ่งเป็นการประกันความเท่าเทียมกันในชีวิตส่วนบุคคล การจัดตั้งคณะกรรมการการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ พันธกรณีในการจัดทำรายงานของรัฐภาคี การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ และการมีส่วนร่วมของทบวงชำนัญพิเศษที่เกี่ยวข้อง

ค. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ประกอบด้วยวรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 53 ข้อ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วนที่สำคัญ ดังนี้

วรรคอารัมภบท กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐด้านสิทธิมนุษยชนตามกฎบัตร สหประชาชาติ รวมทั้งหน้าที่ของบุคคลที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้รับสิทธิทั้งด้านพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

เนื้อหาของตัวบท คุ้มครองสิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง (Right to Self-Determination) พันธกรณีของรัฐภาคีที่รับรองจะเคารพและประกันสิทธิของบุคคล รวมถึงการห้ามการเลือก

ปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทาง เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นกำเนิด หรือสภาพอื่นใด โดยจะดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติภายในประเทศ ประกันว่าบุคคลที่ถูกละเมิดจะได้รับการเยียวยา ไม่ว่าบุรุษหรือสตรีจะได้รับสิทธิพลเมืองและการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน การลิดรอนสิทธิในสถานการณ์ฉุกเฉิน และการห้ามการตีความกติกาในอันที่จะไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพอื่นๆ

สาระของสิทธิในส่วนที่เป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ เสรีภาพจากการถูกทรมาน การห้ามบุคคลมิให้ตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาส การห้ามบุคคลมิให้ถูกจับกุมตามอำเภอใจ การปฏิบัติต่อผู้ถูกลิดรอนเสรีภาพอย่างมีมนุษยธรรม การห้ามบุคคลถูกจำคุกด้วยเหตุที่ไม่สามารถชำระหนี้ตามสัญญาได้ เสรีภาพในการโยกย้ายถิ่นฐาน ความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย การห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง สิทธิการได้รับรองเป็นบุคคลตามกฎหมาย การห้ามแทรกแซงความเป็นส่วนตัว การคุ้มครองเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อการสงครามหรือก่อให้เกิดความเกลียดชังทางเชื้อชาติ สิทธิที่จะชุมนุมอย่างสันติ การรวมกันเป็นสมาคม สิทธิของชายหญิงที่อยู่ในวัยที่เหมาะสมในการมีครอบครัว การคุ้มครองสิทธิเด็ก และการที่พลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนในกิจการสาธารณะ การรับรองว่าบุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมายและได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน การรับรองสิทธิของชนกลุ่มน้อยทางเผ่าพันธุ์ ศาสนา และภาษาภายในรัฐ

ง. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economics, Social and Cultural Rights - ICESCR)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประกอบด้วย วรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 31 ข้อ แบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้ 1) วรรคอารัมภบท มีสาระคล้ายคลึงกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 2) สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง (Right to Self-Determination) 3) พันธกรณีของรัฐภาคีที่จะดำเนินมาตรการต่างๆ อย่างเหมาะสมตามลำดับขั้นนับตั้งแต่การเคารพ คุ้มครอง ส่งเสริม และทำให้เป็นจริง อย่างเต็มที่ตามที่ทรัพยากรมีอยู่เพื่อให้มีความคืบหน้า โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีในการได้รับสิทธิ การจำกัดสิทธิตามกติกา รวมทั้งการห้ามตีความใดๆ ในกติกาที่จะทำลายสิทธิหรือเสรีภาพตามที่รับรองไว้ในกติกานี้ 4) สาระของสิทธิ ได้แก่ สิทธิในการทำงานและมีเงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมเป็นธรรม สิทธิที่จะก่อตั้งสหภาพแรงงานและสิทธิที่จะหยุดงาน สิทธิที่จะได้รับสวัสดิการและการประกันด้านสังคม การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัว สิทธิที่จะมีมาตรฐานชีวิตที่ดีพอเพียง สิทธิที่จะมีสุขภาวะด้านกายและใจที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ สิทธิในการศึกษา สิทธิในวัฒนธรรมและประโยชน์จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ 5) พันธกรณีในการจัดทำรายงานของรัฐภาคี บทบาทของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมในการตรวจสอบการปฏิบัติตามพันธกรณีร่วมกับกลไกอื่นๆ ของสหประชาชาติ รวมทั้งการให้ข้อคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามพันธกรณีของ

กติกา การดำเนินการของรัฐภาคีที่จะร่วมมือในระดับระหว่างประเทศในการส่งเสริมสิทธิตามกติกา การห้ามการตีความ บทบัญญัติเพื่อจำกัดหน้าที่ของกลไกสหประชาชาติที่กำหนดไว้ตามกฎบัตรและธรรมนูญขององค์กร รวมทั้งการไม่ตีความในทางที่จะจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

จ. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกประติบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination - CERD)

อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบประกอบด้วยวรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 25 ข้อ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนสำคัญ ดังนี้ 1) คำจำกัดความต่างๆ เช่น “การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ” ว่าหมายถึงการจำแนก การกีดกัน การจำกัด หรือการเอื้ออำนวยพิเศษ เพราะเชื้อชาติ สีผิว เชื้อสาย หรือชาติกำเนิด หรือเผ่าพันธุ์ โดยไม่รวมถึงการปฏิบัติที่แตกต่างระหว่างบุคคลที่เป็นพลเมืองและไม่ใช่พลเมือง นโยบายของรัฐภาคีและการดำเนินมาตรการเพื่อขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ เช่น การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อ การประกันสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุคคลภายใต้กฎหมาย ทั้งในด้านสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเยียวยาเมื่อถูกละเมิด การให้ความสำคัญด้านมาตรการในการศึกษา วัฒนธรรม และข้อมูลเพื่อขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ 2) คณะกรรมการการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ และการจัดทำรายงานของรัฐภาคี การปฏิบัติงานและการรับเรื่องร้องเรียนของคณะกรรมการ

ฉ. อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - CAT)

อนุสัญญาฉบับนี้มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการระงับและยับยั้งการทรมาน โดยในเนื้อหาของอนุสัญญาดังกล่าวได้กำหนดความหมายของ การทรมาน ว่าหมายถึงการกระทำใดก็ตามโดยเจตนาที่ทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างสาหัสไม่ว่าทางกายภาพหรือทางจิตใจต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ด้วยความมุ่งประสงค์ เพื่อให้ข้อสนเทศหรือคำสารภาพจากบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สาม การลงโทษบุคคลนั้นสำหรับการกระทำซึ่งบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สามกระทำ หรือถูกสงสัยว่าได้กระทำ รวมทั้งการบังคับขู่เข็ญ โดยมุ่งเน้นไปที่การกระทำหรือโดยความยินยอมของเจ้าหน้าที่รัฐหรือบุคคลอื่น ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางการ

อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี ประกอบด้วยวรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 33 ข้อ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

(ข้อบทที่ 1-16) กำหนดเกี่ยวกับคำนิยามของ "การทรมาน" บทบัญญัติว่าด้วยการกำหนดให้การทรมานเป็นความผิดที่ลงโทษได้ตามกฎหมายอาญา เขตอำนาจที่เป็นสากลเกี่ยวกับความผิดเกี่ยวกับการทรมาน และหลักการส่งผู้ร้ายข้ามแดน

(ข้อบทที่ 17-24) กำหนดเกี่ยวกับการนำบทบัญญัติไปใช้โดยการจัดตั้งคณะกรรมการต่อต้านการทรมานซึ่งเป็นองค์กรกำกับดูแล ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญอิสระจำนวน 10 คน ที่แต่งตั้งโดยภาคีสมาชิกและปฏิบัติหน้าที่ในฐานะปัจเจกบุคคลตามความสามารถ คำร้องเรียนระหว่างรัฐ คำร้องเรียนของปัจเจกบุคคล อำนาจคณะกรรมการต่อต้านการทรมาน

(ข้อบทที่ 25-33) กำหนดเกี่ยวกับกระบวนการเข้าเป็นภาคี ผลใช้บังคับการแก้ไขอนุสัญญาโดยเฉพาะข้อสงวน การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของอนุสัญญาและการระงับข้อพิพาท

ช. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD)

อนุสัญญาฉบับนี้เน้นไปที่การขจัดอุปสรรคจากภายนอก ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของผู้พิการ ตลอดจนการแก้ไขความเสียเปรียบทางสังคมของคนพิการ ซึ่งก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติ และขัดขวางการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการเป็นอย่างยิ่ง

2.1.1.2 ความเข้าใจคำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม”

ในการเข้าใจคำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” (Right to Environment) จำต้องคำนึงถึงประเภทของ “สิทธิ” ทั้งสองประเภท อันได้แก่ สิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) และสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) สิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ที่พบในกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ได้แก่ *สิทธิเชิงกระบวนการ* เช่น เสรีภาพในข้อมูลข่าวสาร (Freedom of Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ (Right to Participate in the Decision-Making Process) เป็นต้น[12] สำหรับ*สิทธิเชิงเนื้อหา* จะเป็นการกำหนดเนื้อหาของสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครอง ตัวอย่างของสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา เช่น สิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) สิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right to Privacy) เป็นต้น ทั้งนี้ แม้สิทธิเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการจะเป็นสิทธิต่างประเภทกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยสิทธิเชิงกระบวนการเป็นพาหนะขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหา

สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) มีลักษณะเป็นสิทธิเชิงเนื้อหา กล่าวคือ เป็นการกำหนดหน้าที่แก่รัฐในการที่จะต้องคุ้มครองประชาชนให้ได้มีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี และต้องมีการเยียวยาให้แก่

[12] Sumudu Atapattu, *The Right to a Healthy lfe or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law*, **16 Tul. Envtl. L.J.** 65 (2002-2003), at 72.

ประชาชนเพื่อความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการที่รัฐละเลยหน้าที่ดังกล่าวนั้น[13] โดยลักษณะของสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นการคุ้มครองประชาชนทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (Individual) เช่นเดียวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และในลักษณะที่เป็นกลุ่ม (Collective)[14] ในปัจจุบัน ได้มีการเชื่อมโยงประเด็นการทำลายสิ่งแวดล้อมเข้ากับประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่างๆ เช่น สิทธิในการมีชีวิต หรือสิทธิในสุขภาพ โดยมีนักวิชาการ ตลอดจนองค์คณะซึ่งพิจารณาข้อพิพาทระหว่างประเทศจำนวนหนึ่งมองว่าสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการมีชีวิตที่ดีและการมีสุขภาพที่ดีของมนุษย์ รัฐจึงมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ[15]

แม้จะมีการเชื่อมโยงการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้ากับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยการอ้างอิงผ่านสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีการถกเถียงในทางวิชาการถึงการเกิดขึ้นของสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งมีสถานะเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ[16] กล่าวคือ หากในปัจจุบันมีการยอมรับหรือรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม จะทำให้เมื่อประชาชนได้รับความเสียหายจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายหรือถูกทำให้เสื่อมโทรมลง ผู้เสียหายสามารถกล่าวอ้างว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้โดยตรง โดยไม่จำต้องอาศัยการอ้างอิงว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมนั้นกระทบต่อสิทธิในการมีชีวิต สิทธิในสุขภาพ หรือสิทธิมนุษยชนประเภทอื่น เพราะการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในตัวเองแล้ว[17]

2.1.2 ตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศที่วางหลักการสากลกว้างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ในระดับกติกาสากลระหว่างประเทศนั้น พัฒนาการของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเริ่มต้นจากตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศโดยเริ่มมีพัฒนาการที่เด่นชัดเมื่อมีการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 (The Declaration of the United Nations Conference on the Human

---

[13] J.T. McClymonds, *The Human Right to a Healthy Environment: An International Legal Perspective*, 37 **N. Y. L. Sch. L. Rev.** 583 (1992), at 583.

[14] *See* Stephen P. Marks, *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?*, 33 **Rutgers L. Rev.** 435 (1981).

[15] Dinah Shelton, Human Rights and the Environment: Substantive Rights, **RESEARCH HANDBOOK ON INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW** (2011), at 265; *See* Oneryildiz v. Turkey, 39 Eur. H.R. Rep. 12 (2004).

[16] Dinah Shelton, *Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment*, 28 **Stan. J. Int'l L.** 103 (1991-1992), at 121.

[17] Sumudu Atapattu, *The Right to a Healthy lfe or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law*, 16 **Tul. Envtl. L.J.** 65 (2002-2003), at 73.

Environment 1972) ณ กรุงสตอกโฮล์ม (“ปฏิญญาสตอกโฮล์ม”) ซึ่งได้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมเป็นครั้งแรก และในอีก 20 ปีต่อมา จึงเกิดมีปฏิญญาสากลอีกฉบับที่วางหลักการเกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 (Rio Declaration on Environment and Development 1992) ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร (“ปฏิญญาริโอ”) ปฏิญญาสากลทั้งสองฉบับนี้ได้วางกรอบแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและเป็นปฏิญญาตั้งต้นอันนำมาซึ่งพัฒนาการในการคุ้มครองหรือจัดการสิ่งแวดล้อมทางกฎหมายระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

การพิจารณาประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมใน ตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศจึงสามารถพิจารณาแยกตามปฏิญญาได้ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 ปฏิญญาสตอกโฮล์ม

ปฏิญญาสตอกโฮล์มเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมฉบับแรกที่ได้มีการกล่าวถึงสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยปรากฏใน Principle 1 ซึ่งมีใจความว่า มนุษย์มีสิทธิพื้นฐานในเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และคุณภาพชีวิตที่ดีเพียงพอในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ (“Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being…”)

ถ้อยคำใน Principle 1 ของปฏิญญาสตอกโฮล์มแสดงให้เห็นถึงการตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์กับคุณภาพของสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ดี “สิทธิ” ที่ได้ถูกกล่าวถึงใน Principle 1 ได้แก่ สิทธิในเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แต่เป็นการตระหนักว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีมีความสำคัญและจำเป็นต่อการใช้สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ดังกล่าว[18]

นอกเหนือจากการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์แล้ว ปฏิญญาสตอกโฮล์มยังได้กล่าวถึงสิทธิของชนรุ่นหลังในทรัพยากรธรรมชาติไว้ด้วย โดย Principle 2 ของปฏิญญาสตอกโฮล์มกำหนดให้ต้องมีการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ในปัจจุบันและชนรุ่นหลังในอนาคต (“The natural resources of the earth, …, must be safeguarded for the benefit of present and future generations…”)

ถ้อยคำเนื้อความจาก Principle 1 และ Principle 2 ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปฏิญญาสตอกโฮล์มมีการตระหนักและรับรองถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้

[18] *Id*, at 73.

ปฏิญญาสตอกโฮล์มยังไม่ได้จำกัดความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อมนุษย์ในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังได้คำนึงถึงสิทธิของชนรุ่นหลังด้วย อย่างไรก็ดี ปฏิญญาสตอกโฮล์มยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ไว้อย่างชัดเจน

2.1.2.2 ปฏิญญาริโอ

ปฏิญญาริโอเป็นปฏิญญาสากลที่พัฒนาสืบเนื่องต่อมาจากปฏิญญาสตอกโฮล์ม ประเด็นหลักของปฏิญญาริโอเป็นเรื่องแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมยังคงได้มีการกล่าวถึงใน Principle 1 โดยเป็นการเชื่อมโยงประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ Principle 1 มีใจความว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน มนุษย์มีสิทธิในการมีชีวิตที่ดีโดยสอดคล้องกับธรรมชาติ (“Human beings are at the centre of concerns for *sustainable development.* They are *entitled to* a healthy and productive life *in harmony with* nature.”) จากถ้อยคำของ Principle 1 เห็นได้ว่าปฏิญญาริโอมิได้มีการรับรองหรือกล่าวถึงสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมไว้โดยชัดแจ้งแต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์และ “ธรรมชาติ” (Principle 1 ของปฏิญญาริโอใช้คำว่า “Nature” แตกต่างจากปฏิญญาสตอกโฮล์มที่ใช้คำว่า “Environment”)

อนึ่ง นอกจากปฏิญญาริโอจะเชื่อมโยงเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้ากับการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว Principle 3 ยังได้ตระหนักถึงสิทธิของชนรุ่นหลังเช่นกัน โดยมีใจความว่าการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงความต้องการทางการพัฒนาและความต้องการทางสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในยุคปัจจุบันและชนรุ่นหลังด้วย (The right to development must be fulfilled so as to equitably meet developmental and environmental needs of present and future generations.)

จากการพิจารณาถ้อยคำและใจความของปฏิญญาริโอข้างต้นเห็นได้ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้มีพัฒนาการขึ้นจากปฏิญญาสตอกโฮล์มมากนัก ดังจะเห็นได้จากการที่ปฏิญญาริโอมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างจากปฏิญญาสตอกโฮล์ม กล่าวคือ ยังไม่มีการรับรองถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง แต่เป็นการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและสิทธิในการมีชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนมีการคำนึงถึงสิทธิของชนรุ่นหลังในสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดี แม้สิทธิในสิ่งแวดล้อมอันเป็นสิทธิเชิงเนื้อหายังไม่ได้รับการรับรองเป็นการเฉพาะ แต่ปฏิญญาริโอได้มีการกล่าวถึงสิทธิเชิงกระบวนการไว้อย่างชัดเจนมาก โดย Principle 10 ได้มีการกล่าวถึงสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Right to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Public Participation in Decision-Making) และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Environmental Justice)

ทั้งนี้ แม้สิทธิเชิงกระบวนการจะเป็นสิทธิคนละประเภทกับสิทธิเชิงเนื้อหา แต่สิทธิเชิงกระบวนการก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่สิทธิเชิงเนื้อหา การที่ปฏิญญาริโอได้มีการกล่าวถึงสิทธิเชิงกระบวนการไว้อย่างชัดเจนเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในระดับสากลของสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และสิทธิเชิงกระบวนการเหล่านี้ยังมีลักษณะเดียวกันกับสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการด้วย

นอกจากนี้ ประเด็นของสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ปฏิญญาริโอได้มีเพิ่มเติมขึ้นมาจากปฏิญญาสตอกโฮล์ม ได้แก่ สิทธิของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและพัฒนาสิ่งแวดล้อมซึ่งได้ถูกกล่าวถึงใน Principle 22 อันแสดงให้เห็นถึงการตระหนักในความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างชนพื้นเมืองและธรรมชาติ ทั้งยังตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาและธรรมเนียมปฏิบัติของชนพื้นเมืองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย

กล่าวโดยสรุป ปฏิญญาริโอยังไม่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง และยังไม่มีการกล่าวถึงสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน แต่จะเป็นการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ในยุคปัจจุบันหรือชนรุ่นหลัง ตลอดจนตระหนักถึงบทบาทของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมด้วย นอกจากนี้ ปฏิญญาริโอยังได้มีการกล่าวถึงสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเชิงกระบวนการไว้อย่างชัดแจ้ง อันเป็นสิทธิที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนไปสู่สิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเชิงเนื้อหาต่อไป

2.1.3 บทบาทของตราสาร Soft Law ด้านสิ่งแวดล้อม ต่อพัฒนาการทางแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้ยุติลง ประเทศทั้งหลายต่างได้รับผลกระทบจากสงครามและเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน นำมาสู่การรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือ Universal Declaration of Human Rights (UDHR) ในปี ค.ศ. 1948

ในยุคนั้น เป้าหมายหลักของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนคือมนุษย์ ประเด็นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมยังไม่ถูกกล่าวถึงในบริบทของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด จนกระทั่งเมื่อมีการจัดทำปฏิญญาสตอกโฮล์มในปี ค.ศ. 1972 การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดในตราสาร Soft Law[19]ระหว่างประเทศ

ทั้งนี้ ถึงแม้สถานะของ ตราสาร Soft Law จะไม่มีผลผูกพันรัฐใด แต่ปฏิญญาสตอกโฮล์มและปฏิญญาริโอก็มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับ

[19] Sumudu Atapattu, *The Right to a Healthy Ife or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law*, 16 **Tul. Envtl. L.J**. 65 (2002-2003), at 67-68.

ระหว่างประเทศ และระดับภูมิภาค โดยสามารถจำแนกบทบาทดังกล่าวได้ 3 ประการ ได้แก่ บทบาทต่อพัฒนาการด้านสิทธิเชิงเนื้อหา บทบาทต่อพัฒนาการด้านสิทธิเชิงกระบวนการ และบทบาทต่อพัฒนาการด้านบทบาทและสิทธิของชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples)

2.1.3.1 บทบาทของตราสาร soft law ระหว่างประเทศต่อพัฒนาการด้านสิทธิเชิงเนื้อหา

ปฏิญญาสตอกโฮล์มเป็นตราสารระหว่างประเทศที่รับรองถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ไว้อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก ถึงแม้ถ้อยคำตามที่ปรากฏใน Principle 1 ยังไม่ได้ก้าวไปถึงขั้นรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ[20] แต่ปฏิญญาสตอกโฮล์มระบุชัดถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตได้[21] การตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชีวิตมนุษย์เช่นนี้เป็นการเชื่อมโยงการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้ากับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) และสิทธิในสุขภาพ (Right to Health)

ทั้งนี้ การตระหนักถึงความเชื่อมโยงดังกล่าวมิได้จำกัดแต่เพียงในมุมมองของกฎหมายสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ภายหลังการประกาศปฏิญญาสตอกโฮล์มในปีค.ศ. 1972 คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Commission on Human Rights) ได้มีการกล่าวเน้นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนเช่นกัน ทั้งยังสนับสนุนคณะอนุกรรมการว่าด้วยการป้องกันการเลือกปฏิบัติและการคุ้มครองชนกลุ่มน้อยในการศึกษาความเชื่อมโยงนี้ด้วย[22] นอกจากนี้ อนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนบางฉบับ ยังมีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ โดยอ้างอิงถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ซึ่งรับรองสิทธิในสุขภาพของเด็ก ได้ระบุหน้าที่ของรัฐภาคีในการกำหนดมาตรการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นและเหมาะสมแก่สุขภาพและอนามัยของเด็ก[23]

---

[20] *โปรดดูหัวข้อ* 2.1.2.1

[21] Sumudu Atapattu, *The Right to a Healthy Ife or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law*, 16 **Tul. Envtl. L.J**. 65 (2002-2003), at 74.

[22] Dinah Shelton, *Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment*, 28 **Stan. J. Int'l L.** 103 (1991-1992), at 104.

[23] Convention on the Rights of the Child 1989, Article 24.

ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถกล่าวได้ว่าคุณภาพของสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับในมุมมองของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศว่ามีความเชื่อมโยงและเป็นเงื่อนไขจำเป็นแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมย่อมกระทบต่อสิทธิมนุษยชน

การตระหนักถึงความเชื่อมโยงข้างต้น นำมาซึ่งพัฒนาการทางแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 2 ประการ ได้แก่

(1) แนวคิดในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยแนวคิดทั่วไปด้านสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว

แนวคิดนี้เป็นการนำเอาสิทธิมนุษยชนที่ได้มีการรับรองภายใต้อนุสัญญาต่างๆ แล้ว มาปรับใช้กับสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณีไป วิธีการภายใต้แนวคิดนี้มีข้อจำกัดคือไม่สามารถนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้กับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นหรือต่อระบบนิเวศได้ ตราบใดที่ปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้สร้างผลเสียโดยตรงแก่มนุษย์ ทั้งนี้เนื่องจากสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันเป็นการคุ้มครองมนุษย์โดยตรง [24] (Homocentric)

(2) แนวคิดในการรับรองการเกิดขึ้นของสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง

ด้วยข้อจำกัดของแนวคิดแรก ทำให้นักวิชาการบางกลุ่มสนับสนุนแนวคิดในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อที่กลไกทางสิทธิมนุษยชนจะได้สามารถนำมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้โดยตรง ไม่จำต้องอาศัยการพิสูจน์ว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นเสียก่อนดังเช่นแนวคิดแรก อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้นยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในระดับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ แต่ในบางภูมิภาค ได้มีการบัญญัติรองรับสิทธิมนุษยชนประเภทนี้ไว้บ้างแล้ว เช่น The Banjul Charter ของภูมิภาคแอฟริกา

- **พัฒนาการทางแนวคิดของภูมิภาคยุโรป**

อนุสัญญาที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคของยุโรป ได้แก่ อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights) อนุสัญญาฉบับนี้ยังไม่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ดี การตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพสิ่งแวดล้อมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนซึ่งปรากฏในปฏิญญาสตอกโฮล์ม ได้มีส่วนกระตุ้นให้ภูมิภาคยุโรปตระหนักถึงความเชื่อมโยง

[24] Dinah Shelton, *Human Rights and the Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?*, 35 **Denv. J. Int'l L. & Pol'y** 129 (2006-2007), at 131.

ระหว่างการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน โดยมีการเสนอให้จัดทำพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เพื่อรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะในปี ค.ศ. 1972, 1973, 1978 และ 1987 มาอย่างต่อเนื่อง แต่จนถึงปัจจุบันข้อเสนอดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากยังมีการถกเถียงกันอยู่ถึงขอบเขตและเนื้อหาแห่งสิทธิ อีกทั้งรัฐภาคีต่างประสบปัญหาทางสิ่งแวดล้อมภายในประเทศของตน จึงเกรงว่าหากมีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งขึ้นมา อาจก่อให้เกิดปัญหาการร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนเพิ่มขึ้น[25]

แม้แนวคิดการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับภูมิภาคยุโรป แต่กลไกของสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรปได้ถูกนำมาใช้เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เนื่องจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปต่างยอมรับในความสำคัญของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมหรือมลภาวะย่อมส่งผลเสียและกระทบต่อสิทธิมนุษยชนต่างๆที่ได้รับการรับรองภายใต้อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว (Right to Private and Family Life) และสิทธิในการมีความสุขกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions)

แนวคิดของภูมิภาคยุโรปในการอาศัยกลไกทางสิทธิมนุษยชนเป็นเครื่องมือสำหรับคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่จะเป็นการอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้กับกรณีทางสิ่งแวดล้อมต่างๆ หากการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมหรือการก่อให้เกิดมลภาวะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตหรือการใช้สิทธิของมนุษย์ซึ่งได้รับการรับรองภายใต้อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้างต้น กรณีดังกล่าวย่อมถือว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน[26]

แนวคิดเช่นนี้มีข้อจำกัดคือ ลำพังการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือการก่อให้เกิดมลภาวะเพียงเท่านั้น ยังไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในทันที แต่ต้องปรากฏด้วยว่าการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือการก่อมลภาวะดังกล่าวนั้นได้ส่งผลเสียต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ถึงขนาดที่เป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต หรือสิทธิมนุษยชนอื่นภายใต้อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว ซึ่งจะพบว่ากรณีปัญหาทางสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก ความเสียหายต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์จะยังไม่ปรากฏขึ้นทันทีที่มีการ

---

[25] Dinah Shelton, *Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment*, 28 **Stan. J. Int'l L.** 103 (1991-1992), at 132-133.

[26] เช่น คดี Oneryildiz v. Turkey (2004), EHRR. และคดี Lopez Ostra v. Spain (1994). เป็นต้น

ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากจะต้องรอให้มีความเสียหายดังกล่าวปรากฏขึ้นเสียก่อน ก็อาจจะเป็นการสายเกินไปที่จะฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมหรือเยียวยาความเสียหายได้[27]

ตัวอย่างของการที่จะต้องรอให้เกิดความเสียหายขึ้นก่อนจึงจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามแนวคิดเช่นนี้ สามารถเห็นได้จากการตัดสินข้อพิพาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติในคดี **Bordes and Temeharo v. France** (ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 1996) โดยในคดีนี้ ผู้ร้องกล่าวอ้างว่ามีการละเมิดสิทธิในชีวิต เนื่องจากการปล่อยรังสีนิวเคลียร์ของการทดลองนิวเคลียร์ในประเทศฝรั่งเศสก่อให้เกิดความเสี่ยงในภยันตรายต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน ทั้งนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติมีมติไม่รับคำร้องดังกล่าวด้วยเหตุที่ว่าผู้ร้องยังไม่มีฐานะเป็นเหยื่อ (Victims) ของการละเมิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากภยันตรายยังอยู่ห่างไกลและผู้ร้องยังไม่สามารถแสดงพยานหลักฐานที่แน่นอนชัดเจนถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามที่กล่าวอ้างได้

- **พัฒนาการทางแนวคิดของภูมิภาคอเมริกา**

สำหรับภูมิภาคอเมริกานั้น แนวคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีการตีความขอบเขตของสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าภูมิภาคยุโรป กล่าวคือ ภายหลังจากที่เวทีกฎหมายระหว่างประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์แล้ว แนวทางการตีความในการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาหรือศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา ในเบื้องต้นจะอาศัยแนวคิดแบบเดียวกันกับภูมิภาคยุโรป โดยพิจารณาว่าการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือการก่อมลภาวะนั้นส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาหรือไม่ หากกระทบหรือขัดขวางการใช้สิทธิมนุษยชนประการหนึ่งประการใด การกระทำนั้นย่อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ทั้งนี้ พัฒนาการทางแนวคิดของภูมิภาคอเมริกาที่แตกต่างจากของภูมิภาคยุโรปคือ แม้ในเบื้องต้นอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกายังไม่มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะเช่นเดียวกับภูมิภาคยุโรป ทำให้ต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้เพื่อรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ แต่ต่อมาภูมิภาคอเมริกาได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a

[27] Sumudu Atapattu, *The Right to a Healthy Ife or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law*, 16 Tul. Envtl. L.J. 65 (2002-2003), at 98-99.

Healthy Environment) ขึ้นเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างชัดแจ้ง โดยบัญญัติไว้ใน Article 11 ของพิธีสารซานซัลวาดอร์ (Protocol of San Salvador)[28]

พิธีสารซานซัลวาดอร์บัญญัติรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับปัจเจกชน (Individual) และมีผลผูกพันรัฐผู้ลงนามในพิธีสารดังกล่าว อย่างไรก็ดี Article 19[29] ของพิธีสารฉบับนี้ยังมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาต้องตระหนักถึงธรรมชาติของสิทธิที่อาจมีการพัฒนาต่อไป (Progressive Nature) ซึ่งมีความหมายโดยนัย ให้ต้องมีการคำนึงถึงสิทธิของรัฐาธิปัตย์ในการที่จะใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติของรัฐด้วย ดังนั้น บทบัญญัติของพิธีสารซานซัลวาดอร์นี้จึงยังไม่ได้ไปก้าวก่ายอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐมากจนเกินไป แต่ถึงกระนั้นประเทศพัฒนาแล้วบางประเทศก็ยังตัดสินใจที่จะไม่ลงนามในพิธีสารซานซัลวาดอร์ เช่น สหรัฐอเมริกา[30]

- **พัฒนาการทางแนวคิดของภูมิภาคแอฟริกา**

The African Charter on Human and Peoples' Rights หรือ The Banjul Charter ซึ่งเป็นอนุสัญญาหลักในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง โดย Article 24 มีการกล่าวถึงสิทธิของประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีและที่สอดคล้องกับการพัฒนา

---

[28] Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights "Protocol of San Salvador",

Article 11 Right to a Healthy Environment

1. Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services.

2. The States Parties shall promote the protection, preservation, and improvement of the environment.

[29] Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights "Protocol of San Salvador",

Article 19.8 Means of Protection

The Councils and the Inter-American Commission on Human Rights, in discharging the functions conferred upon them in this article, shall take into account the progressive nature of the observance of the rights subject to protection by this Protocol.

[30] Scott D. Cahalan, *NIMBY: Not In Mexico's Back Yard? A Case for Recognition of a Human Right to healthy Environment in the American States*, 23 Ga. J. Int'l & Comp. L. 409 (1993), at 429 - 430.

แนวคิดในการอาศัยกลไกทางสิทธิมนุษยชนเพื่อใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคแอฟริกานี้ ปรากฏชัดเจนถึงการรับรองซึ่งสิทธิในสิ่งแวดล้อม โดยมีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ และได้มีการบัญญัติไว้ในตัวอนุสัญญาหลักโดยตรง มิใช่ในพิธีสาร[31]ดังเช่นภูมิภาคอเมริกา อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของเนื้อหาการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมระหว่างภูมิภาคแอฟริกาและภูมิภาคอเมริกาเห็นได้จากถ้อยคำของอนุสัญญาของแอฟริกา ที่แม้จะมีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่การคุ้มครองสิทธิดังกล่าวยังคงต้องคำนึงและชั่งน้ำหนักกับความจำเป็นและสิทธิในการพัฒนาด้วย นอกจากนี้อนุสัญญาของภูมิภาคแอฟริกายังใช้คำว่า “All Peoples” ซึ่งสะท้อนลักษณะของการคุ้มครองสิทธิเชิงกลุ่ม[32] มากกว่าที่จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชนอันเป็นลักษณะสำคัญของสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ดี การที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกาบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แม้การคุ้มครองสิทธิดังกล่าวจะยังต้องคำนึงถึงบริบทของการพัฒนาด้วยก็ตาม แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็สะท้อนถึงการพัฒนาแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่มีการตีความขอบเขตของสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางให้ครอบคลุมการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วย อันทำให้สามารถนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป แม้ปัจจุบันยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในระดับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ แต่การที่ปฏิญญาสตอกโฮล์มกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของมนุษย์ นำมาซึ่งความตระหนักร่วมกันถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในเวทีกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางแนวคิดในการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยในเบื้องต้นจะผนวกเอาการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ ที่มีการยอมรับและรับรองอยู่แล้ว แต่ต่อมาในบางภูมิภาค เช่น ภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกา ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ ส่งผลให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภท

---

[31] อนุสัญญา (Convention) และพิธีสาร (Protocol) ต่างมีสถานะเป็นสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศ โดยอนุสัญญาจะเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่กำหนดกรอบหลัก (Framework) หรือพันธกรณี (Obligations / Commitments) ไว้อย่างเป็นทางการและเป็นลายลักษณ์อักษร (แตกต่างจากจารีตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไประหว่างประเทศ) ส่วนพิธีสารจะเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นภายหลังอนุสัญญา โดยจะมีเนื้อหาเป็นการกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมจากอนุสัญญา

(*โปรดดู* United Nations (2016). United Nations Treaty Collection. *Definitions* [Online]. Available from https://treaties.un.org/Pages/overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml)

[32] Scott D. Cahalan, *NIMBY: Not In Mexico’s Back Yard? A Case for Recognition of a Human Right to healthy Environment in the American States*, 23 Ga. J. Int’l & Comp. L. 409 (1993), at 422.

หนึ่งในภูมิภาคดังกล่าว และการทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ในตัวเอง

นอกจากนี้ ปฏิญญาสตอกโฮล์มยังเป็นรากฐานให้เกิดพัฒนาการทางแนวคิดในการนำเอา*กลไกของสิทธิเชิงกระบวนการ*มาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ดังสะท้อนให้เห็นในปฏิญญาริโอ ซึ่งนอกจากจะรับรองหลักการและแนวคิดต่างๆ ของปฏิญญาสตอกโฮล์มแล้ว ยังมีการบัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่งด้วย

2.1.3.2 บทบาทของตราสาร Soft Law ต่อพัฒนาการด้านสิทธิเชิงกระบวนการ

“สิทธิ” ประกอบด้วยสิทธิเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการ เมื่อแนวคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาไม่ได้รับแรงสนับสนุนจากรัฐต่างๆในการประชุมที่กรุงสตอกโฮล์ม ทำให้นักวิชาการจำนวนหนึ่งหันมาพิจารณาการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมผ่านทางสิทธิเชิงกระบวนการ เนื่องจากสิทธิเชิงกระบวนการสามารถเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหาได้[33]

ปฏิญญาริโอ[34] ซึ่งเป็นตราสาร Soft Law ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นภายหลังปฏิญญาสตอกโฮล์มได้ยอมรับถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยใน Principle 10 ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการไว้อย่างชัดแจ้ง ทั้งสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม

สิทธิเชิงกระบวนการภายใต้ปฏิญญาริโอ 3 ประการข้างต้นนั้น ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในอนุสัญญาทางสิ่งแวดล้อมอีกหลายฉบับ จนนำมาสู่การลงนามของรัฐต่างๆในอนุสัญญาว่าด้วยการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม หรืออนุสัญญาอาร์ฮูส[35]

สิทธิเชิงกระบวนการเหล่านี้ล้วนเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้มีการรับรองไว้อยู่แล้วในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ตาม Article 19[36] และสิทธิในการมีส่วนร่วม

---

[33] Dinah Shelton, *Human Rights and the Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?*, 35 Denv. J. Int’l L. & Pol’y 129 (2006-2007), at 132.

[34] *Rio Declaration on Environment and Development 1992*.

[35] Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention) 1998.

[36] Universal Declaration of Human Rights, Article 19

ของประชาชน ตาม Article 21[37] ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) เป็นต้น กลไกทางสิทธิมนุษยชนจึงสามารถนำมาใช้ในการคุ้มครองและสนับสนุนสิทธิเชิงกระบวนการเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้

ทั้งนี้ สิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่มีการบัญญัติในกฎหมายระดับระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังได้ถูกบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายระดับภูมิภาคด้วยเช่นกัน และได้ถูกนำมาใช้ในบริบทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

- **ภูมิภาคยุโรป**

ประชาคมยุโรป (European Community) ได้ให้การสนับสนุนและลงนามรับรองอนุสัญญาอาร์ฮูสในปี ค.ศ. 1998 อันแสดงให้เห็นถึงท่าทีของภูมิภาคยุโรปที่มีแนวคิดสนับสนุนสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างมาก นอกจากนี้ ประชาคมยุโรปยังได้ออกแนวทางชี้แนะ (Directive) เกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมออกมาถึง 2 ฉบับ ได้แก่ Council Directive 85/337 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบของโครงการสาธารณะหรือโครงการเอกชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และ Council Directive 90/313 เกี่ยวกับเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้มีการแก้ไขในปี ค.ศ. 2003 โดย Council Directive 2003/4 ภายหลังจากที่ประชาคมยุโรปได้ลงนามรับรองอนุสัญญาอาร์ฮูส

อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็บัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการไว้เช่นกัน แต่เป็นการบัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการแบบทั่วไป โดยมิได้เจาะจงว่าเป็นสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Right to Information) ภายใต้ Article 10[38] หรือ สิทธิในกระบวนการ

" Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers."

[37] Universal Declaration of Human Rights, Article 21

" (1) Everyone has the right to take part in the government of his country, directly or through freely chosen representatives..."

[38] European Convention on Human Rights,

Article 10: Freedom of expression

" 1. Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and

ยุติธรรม (Right to a Fair Trial) ภายใต้ Article 6[39] เป็นต้น ทั้งนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้มีการนำเอาสิทธิเชิงกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในบริบทที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปในคดี

---

regardless of frontiers. This Article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

2. The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary."

[39] European Convention on Human Rights,

Article 6: Right to a fair trial

"1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.

2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.

3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:

(a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;

(b) to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;

(c) to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;

(d) to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;

(e) to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court."

Bladet Tromso v. Norway[40] ได้ตัดสินว่าประเทศนอร์เวย์ละเมิดสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารตาม Article 10 เนื่องจากคำตัดสินของประเทศนอร์เวย์ซึ่งตัดสินให้หนังสือพิมพ์ที่รายงานข่าวการล่าแมวน้ำมีความผิดฐานหมิ่นประมาท เป็นกรณีที่ประเทศนอร์เวย์ใช้กฎหมายมาเป็นเครื่องมือในการแทรกแซงสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน

นอกจากนี้ ในคดี Zander v. Sweden[41] ซึ่งเป็นคดีที่ผู้ร้องกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากภัยอันอาจเกิดขึ้นจากการปนเปื้อนของแหล่งน้ำชุมชน ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้ตัดสินว่ามีการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในการที่จะได้รับการชดใช้เยียวยาตาม Article 6

เห็นได้ว่าภูมิภาคยุโรปให้การสนับสนุนสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และได้นำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในบริบททางสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิเชิงกระบวนการ และแม้สิทธิในกระบวนการเหล่านี้จะไม่ได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง แต่ก็เป็นเครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งยังคุ้มครองประชาชนจากอันตรายที่อาจเกิดจากความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่ง

- **ภูมิภาคอเมริกา**

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้เป็นจำนวนมาก เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ภายใต้ Article 13[42] และ สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณชน ภายใต้ Article 23[43] เป็นต้น

---

[40] Bladet Tromso v. Norway, App. Np. 21980/93, 29 Eur. Ct. H.R. 125 (1990).

[41] Zander v. Sweden, 279-B Eur. Ct. H.R. (ser. A) (1993).

[42] American Convention on Human Rights,

Article 13: Freedom of Thought and Expression

"1. Everyone has the right to freedom of thought and expression. This right includes freedom to seek, receive, and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing, in print, in the form of art, or through any other medium of one's choice.

2. The exercise of the right provided for in the foregoing paragraph shall not be subject to prior censorship but shall be subject to subsequent imposition of liability, which shall be expressly established by law to the extent necessary to ensure:

a. respect for the rights or reputations of others; or

b. the protection of national security, public order, or public health or morals.

ถึงแม้สิทธิเชิงกระบวนการที่รับรองภายใต้อนุสัญญานี้จะเป็นสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป ไม่ได้มีการระบุถึงความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แต่ในรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ (Report on the Situation of Human Rights in Ecuador) ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้สะท้อนแนวคิดเรื่องความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามปฏิญญาสตอกโฮล์ม และได้ระบุว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น สาเหตุประการหนึ่งเกิดมาจากปัญหาการบริหารจัดการของรัฐ[44] รายงานฉบับดังกล่าวจึงชี้ชัดถึงความจำเป็นของสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยระบุว่าในการรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อม บุคคลต่างๆ ต้อง

---

3. The right of expression may not be restricted by indirect methods or means, such as the abuse of government or private controls over newsprint, radio broadcasting frequencies, or equipment used in the dissemination of information, or by any other means tending to impede the communication and circulation of ideas and opinions.

4. Notwithstanding the provisions of paragraph 2 above, public entertainments may be subject by law to prior censorship for the sole purpose of regulating access to them for the moral protection of childhood and adolescence.

5. Any propaganda for war and any advocacy of national, racial, or religious hatred that constitute incitements to lawless violence or to any other similar action against any person or group of persons on any grounds including those of race, color, religion, language, or national origin shall be considered as offenses punishable by law."

[43] American Convention on Human Rights,

Article 23: Right to Participate in Government

"1. Every citizen shall enjoy the following rights and opportunities:

a. to take part in the conduct of public affairs, directly or through freely chosen representatives;

b. to vote and to be elected in genuine periodic elections, which shall be by universal and equal suffrage and by secret ballot that guarantees the free expression of the will of the voters; and

c. to have access, under general conditions of equality, to the public service of his country.

2. The law may regulate the exercise of the rights and opportunities referred to in the preceding paragraph only on the basis of age, nationality, residence, language, education, civil and mental capacity, or sentencing by a competent court in criminal proceedings."

[44] Barry E. Hill, Steve Wolfson, and Nicholas Targ, *Human Rights and the Environment: A Synopsis and Some Predections*, 16 Geo. Int'l Envtl. L. Rev. 359 (2003-2004), at 380.

สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสามารถเข้าถึงกระบวนยุติธรรม[45]

รายงานข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของภูมิภาคอเมริกาในการเชื่อมโยงกลไกทางสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการเข้ากับบริบทของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม[46] เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการรับมือกับปัญหาความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหา

- **ภูมิภาคแอฟริกา**

เช่นเดียวกันกับภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกา The Banjul Charter ของภูมิภาคแอฟริกาก็ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการไว้เช่นกัน เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ภายใต้ Article 9[47] สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้ Article 13 [48] และสิทธิในการได้รับการเยียวยาความเสียหาย ภายใต้ Article 7 [49] เป็นต้น

---

[45] Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, Inter-Am. C.H.R., OEA/ser. L.2V.2II.96, doc. 10 rev. 1, at 92-93 (1997).

[46] Barry E. Hill, Steve Wolfson, and Nicholas Targ, *Human Rights and the Environment: A Synopsis and Some Predections*, 16 Geo. Int'l Envtl. L. Rev. 359 (2003-2004), at 380.

[47] African Charter on Human and Peoples' Rights, Article 9

"1. Every individual shall have the right to receive information. ..."

[48] African Charter on Human and Peoples' Rights, Article 13

" 1. Every citizen shall have the right to participate freely in the government of his country, either directly or through freely chosen representatives in accordance with the provisions of the law.

2. Every citizen shall have the right of equal access to the public service of his country.

3. Every individual shall have the right of access to public property and services in strict equality of all persons before the law."

[49] African Charter on Human and Peoples' Rights, Article 7

" 1. Every individual shall have the right to have his cause heard. This comprises: (a) the right to an appeal to competent national organs against acts of violating his fundamental rights as recognized and guaranteed by conventions, laws, regulations and customs in force; (b) the right to be presumed innocent until proved guilty by a competent court or tribunal; (c) the right to defense,

ถึงแม้ในปัจจุบันยังไม่มีข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนหรือศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกาได้นำเอาสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการมาปรับใช้เพื่อชี้ขาดข้อพิพาทไว้โดยตรง แต่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการเช่นนี้ย่อมทำให้มีเครื่องมือทางสิทธิมนุษยชนที่สามารถนำมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้นอกเหนือจากการอาศัยสิทธิเชิงเนื้อหาแต่เพียงอย่างเดียว

กล่าวโดยสรุป แม้สิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหายังไม่ได้รับการรับรองในทางกฎหมายระหว่างประเทศ แต่สิทธิเชิงกระบวนการได้ถูกนำมาใช้ในการรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาจากปฏิญญาสตอกโฮล์มและปฏิญญาริโอซึ่งเป็นตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศจนนำมาสู่อนุสัญญาอาร์ฮูสซึ่งมีสถานะเป็น Hard Law นอกจากนี้ ในภูมิภาคต่างๆ ก็ได้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิเชิงกระบวนการ โดยมีการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการมาใช้ในบริบทของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในภูมิภาคยุโรป ที่ได้นำเอาสิทธิเชิงกระบวนการมาใช้ในการตัดสินข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย

2.1.3.3 บทบาทของตราสาร Soft Law ต่อพัฒนาการด้านบทบาทและสิทธิของชนพื้นเมือง (Indigenous peoples)

ชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples) เป็นกลุ่มคนซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่พึ่งพาใกล้ชิดและเป็นมิตรกับธรรมชาติ บทบาทและองค์ความรู้ของชนพื้นเมืองจึงมีความสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อม ปฏิญญาริโอได้ตระหนักถึงความสำคัญของชนพื้นเมืองดังกล่าว โดย Principle 22 ระบุว่าชนพื้นเมืองมีบทบาทสำคัญในการจัดการและพัฒนาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีองค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ รัฐจึงควรอนุญาตให้ชนพื้นเมืองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)[50]

ในด้านของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ชนพื้นเมืองย่อมได้รับความคุ้มครองในฐานะมนุษย์เช่นเดียวกันกับคนชาติของรัฐต่างๆ โดยสิทธิมนุษยชนประการสำคัญของชนพื้นเมืองที่ได้ถูกนำมาใช้ในบริบทของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม คือ สิทธิในวัฒนธรรม (Right to Cultural Life) ซึ่งได้รับการรับรองใน

---

including the right to be defended by counsel of his choice; (d) the right to be tried within a reasonable time by an impartial court or tribunal."

[50] Rio Declaration on Environment and Development, Principle 22:

"Indigenous peoples and their communities and other local communities have a vital role in environmental management and development because of their knowledge and traditional practices. States should recognize and duly support their identity, culture and interests and enable their effective participation in the achievement of sustainable development."

Article 27[51] ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights)[52]

ในการนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Human Rights Committee) ได้ตีความขอบเขตของ “สิทธิในวัฒนธรรม” ภายใต้ Article 27 ไว้อย่างกว้าง โดยหมายความรวมไปถึงการมีสิทธิในวิถีชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และยังได้ระบุว่ารัฐควรต้องมีมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองและเสริมสร้างให้ชนพื้นเมืองดังกล่าวได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตน[53] นอกจากนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติยังได้มีการนำ Article 27 มาปรับใช้ในข้อพิพาททางสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเพื่อคุ้มครองสิทธิของชนพื้นเมืองในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติด้วย[54]

สำหรับในระดับภูมิภาค ภูมิภาคที่ได้วางหลักเกี่ยวกับการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้เพื่อเชื่อมโยงสิทธิของชนพื้นเมืองเข้ากับการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ภูมิภาคอเมริกา โดยองค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้วางหลักเป็นบรรทัดฐานไว้ใน 2 คดีสำคัญ คือ คดี Mary and Carrie Dann v. United States[55] ซึ่งตัดสินโดยคำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา และคดี Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua[56] ซึ่งตัดสินโดยคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา โดยองค์คณะในทั้งสองคดี วางหลักไว้ว่ารัฐต้องเคารพสิทธิของชนพื้นเมืองในที่ดินและ

---

[51] International Covenant on Civil and Political Rights, Article 27

“In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language.”

[52] Dinah Shelton, *Human Rights and the Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?*, 35 Denv. J. Int’l L. & Pol’y 129 (2006-2007), at 159-160.

[53] U.N. Human Rights Comm. General Comment No. 23, *The Rights of Minorities*, **U.N. Doc. CCPR/C21/Rev.1/Add.5**, paras. 7, 9 (Aug. 8, 1994).

[54] *โปรดดู* U.N. Human Rights Comm., *Ilmari Lansman v. Finland, Communication No. 511/1992: Finland*, **U.N. Doc. CCPR/C/52/D/511/1992** (Nov. 8, 1994).

[55] Mary and Carrie Dann v. United States, Case 11.140, Report No. 75/02, **Inter-Am. C.H.R., Doc. 5 rev. 1** at 860 (2002).

[56] Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua, **Inter-Am. Ct. H.R. (ser. C)** No. 79 (Aug. 31, 2001).

ทรัพยากรธรรมชาติ และต้องให้ชนพื้นเมืองสามารถกระทำการเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ[57]

ทั้งนี้ หากพิจารณาพันธกรณีภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาจะเห็นได้ว่าไม่มีบทบัญญัติใดระบุพันธกรณีต่อชนพื้นเมืองไว้โดยตรง แต่องค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้นำเอาสิทธิมนุษยชนทั่วไปมาปรับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติของชนพื้นเมือง กล่าวคือ ในคดี Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาได้นำเอาสิทธิในทรัพย์สิน (Right to Property) ตาม Article 21 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา (American Convention on Human Rights) และ สิทธิในสุขภาพและความเป็นอยู่ (Right to Health and Well-Being) ตลอดจนสิทธิในวัฒนธรรม ภายใต้ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์แห่งอเมริกา (American Declaration of the Rights and Duties of Man) มาปรับใช้ในคดี[58]

เห็นได้ว่า การให้ความสำคัญแก่บทบาทของชนพื้นเมืองซึ่งเกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในปฏิญญาริโอ ซึ่งเป็นตราสาร Soft Law ทางด้านสิ่งแวดล้อม และในขณะเดียวกัน สิทธิมนุษยชนของชนพื้นเมืองก็ได้รับความสนใจและได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ทั้งยังได้มีการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในบริบทของสิ่งแวดล้อม เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมบทบาทของชนพื้นเมืองในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย โดยการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในแง่มุมนี้ ปรากฏทั้งในระดับระหว่างประเทศ และในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะภูมิภาคอเมริกา

กล่าวโดยสรุป แม้ตราสาร Soft Law จะไม่ได้ก่อให้เกิดพันธกรณีแก่รัฐในการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่เป็นตัวสะท้อนแนวคิดและสร้างความตระหนักร่วมกันในความเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานนำมาสู่พัฒนาการทางแนวคิดในการปรับใช้กลไกทางสิทธิมนุษยชนเข้ากับบริบททางสิ่งแวดล้อม และสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองหรือจัดการสิ่งแวดล้อมได้ในหลายกรณี

---

[57] Deborah Schaaf and Julie Fishel, *Mary and Carrie Dann v. United States at the Inter-American Commission on Human Rihts: Victory for Indian Land Rights and the Environment*, 16 **Tul. Envtl. L. J.** 175 (2002-2003), at 178.

[58] Jennifer A. Amiott, *Environment, Equality, and indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rigths System: Mayagna (Sumo) Indigenous community of Awas Tingni v. Nicaragua*, 32 Envtl. L. 873 (2002), at 889-890.

2.1.4 อนุสัญญาต่างๆ ในฐานะ Hard Law ทั้งที่ประเทศไทยเป็นและไม่เป็นภาคี ที่มีประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ปฏิญญาสตอกโฮล์มและปฏิญญาริโอมีฐานะเป็นเพียงตราสาร Soft Law และไม่มีการกำหนดพันธกรณีสำหรับรัฐภาคี แต่ปฏิญญาทั้งสองฉบับก็มีบทบาทสำคัญและเป็นรากฐานของกรอบแนวคิดในการพัฒนามาเป็นอนุสัญญาต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีฐานะเป็น Hard Law สำหรับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในระดับกติกาสากลระหว่างประเทศ ปัจจุบันยังไม่มีสนธิสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวด้วยสิทธิมนุษยชนที่ได้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ มีแต่เพียงความตกลงในระดับภูมิภาคที่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง กล่าวคือ กฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชน (The African Charter on Human and Peoples' Rights) และพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาเกี่ยวกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights)

ทั้งนี้ หากพิจารณาประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อม จะพบว่าอนุสัญญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะรับเอาหลักการในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมมาจากปฏิญญาสตอกโฮล์มและปฏิญญาริโอ โดยยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอันเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาไว้โดยตรง และแม้อนุสัญญาต่างๆ จะมีฐานะเป็น Hard Law ซึ่งมีผลกำหนดพันธกรณีให้แก่รัฐภาคี แต่ประเด็นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือสิทธิของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจะถูกบัญญัติไว้เพียงในลักษณะของหลักการ และมักปรากฏอยู่ในส่วนอารัมภบทหรือ Preamble มากกว่าที่จะมีการกำหนดเป็นพันธกรณีให้รัฐภาคีในอันที่จะต้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเนื่องจากมีความสำคัญหรือมีความเชื่อมโยงกับสิทธิของมนุษย์

ตัวอย่างของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ได้แก่

2.1.4.1 Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat (Ramsar Convention)

อนุสัญญาฉบับนี้เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมในด้านธรณีภาค กล่าวคือ เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใน Preamble ของอนุสัญญาได้กล่าวถึงความตระหนักร่วมกันในความ

เกี่ยวพันพึ่งพากันระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (The Interdependence of Man and His Environment)[59]

2.1.4.2 United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)

อนุสัญญาฉบับนี้เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมในด้านอากาศภาค กล่าวคือ เกี่ยวข้องกับการรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) โดยในส่วน Preamble ได้มีการกล่าวถึงความตระหนักร่วมกันในหลักการต่างๆภายใต้ Stockholm Declaration และใน Article 3 ของอนุสัญญาซึ่งว่าด้วยหลักการอันเป็นแนวทางแนะนำสำหรับการปฏิบัติของรัฐภาคีเพื่อรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ได้มีการตระหนักถึงสิทธิของชนรุ่นหลังไว้โดยมีใจความว่า รัฐภาคีต้องคุ้มครองระบบสภาพภูมิอากาศเพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและในอนาคต (“The Parties should protect the climate system for the benefit of present and future generations of humankind…”)

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการกล่าวถึงชนรุ่นหลังไว้ใน Article 3 ของอนุสัญญา แต่ Article 3 เป็นเพียงบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการ (Principles) สำหรับใช้เป็นแนวทางแนะนำการปฏิบัติของรัฐภายใต้อนุสัญญานี้เท่านั้น ไม่ได้มีผลผูกพันเป็นการบังคับแก่รัฐภาคีดังเช่น Article 4 ซึ่งว่าด้วยพันธกรณี (Commitments)

2.1.4.3 Convention on Biological Diversity

อนุสัญญาฉบับนี้เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมในด้านชีวภาค กล่าวคือ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยใน Preamble ได้มีการกล่าวยืนยันว่าการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นความตระหนักร่วมกันของมนุษยชาติ (Common Concern of Humankind)[60] อีกทั้งยังได้ระบุถึงความมุ่งมั่นของรัฐภาคีในการที่จะอนุรักษ์และใช้สอยความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนเพื่อประโยชน์แก่ทั้งมนุษย์ในยุคปัจจุบันและชนรุ่นหลังในอนาคต[61] อันแสดงให้เห็นถึงการยอมรับใน

---

[59] Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat (1971), Preamble:

“The Contracting Parties, Recognizing the interdependence of man and his environment;…”

[60] Convention on Biological Diversity (1992), Preamble:

“The Contracting Parties…

…*Affirming* that the conservation of biological diversity is a common concern of humankind, …”

[61] Convention on Biological Diversity (1992), Preamble:

“The Contracting Parties…

ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีต่อมนุษย์ และการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

นอกจากนี้ ใน Preamble ยังได้มีการตระหนักถึงความเกี่ยวพันอันใกล้ชิดของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในการพึ่งพาต่อแหล่งทรัพยากรทางชีวภาพ และ Article 10 ยังกำหนดให้รัฐภาคีต้องคุ้มครองและส่งเสริมการใช้สอยความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งสอดคล้องกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีอันสอดคล้องกับการอนุรักษ์และใช้สอยอย่างยั่งยืนซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ (Article 10(c)) และกำหนดให้รัฐต้องสนับสนุนประชากรท้องถิ่นในการพัฒนาและใช้มาตรการเยียวยาในบริเวณที่ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายลง (Article 10(d)) บทบัญญัติเช่นนี้สะท้อนถึงการรับเอาหลักการว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นมาจากปฏิญญาริโอ

2.1.4.4 Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter (London Convention)

อนุสัญญาฉบับนี้เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมในด้านอุทกภาค กล่าวคือ เกี่ยวข้องกับการป้องกันมลพิษทางทะเลอันเกิดจากการทิ้งขยะหรือวัตถุอื่นลงในทะเล โดยใน Preamble ของอนุสัญญาได้มีข้อตระหนักร่วมกันของรัฐภาคีในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางทะเลและสิ่งมีชีวิตทางทะเลที่มีต่อมนุษยชาติ (Vital Importance to Humanity)[62]

จากการพิจารณาตัวอย่างอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมต่างๆ ข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นอนุสัญญาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมในด้านธรณีภาค อากาศภาค ชีวภาค และอุทกภาค ต่างก็มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม แต่จะเป็นการกล่าวถึงในลักษณะเป็นหลักการหรือกรอบแนวคิดที่เป็นข้อตระหนักหรือแนวทางในการปฏิบัติของรัฐภาคี ไม่ได้มีสถานะเป็นพันธกรณีแต่อย่างใด เว้นแต่ในเรื่องสิทธิของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นที่ได้มีการกล่าวถึงไว้อย่างชัดเจนใน Convention on Biological Diversity แต่ก็ยังคงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณากันต่อไปว่าการกล่าวถึงสิทธิของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นเช่นนี้เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนแล้วหรือไม่

...*Determined* to conserve and sustainably use biological diversity for the benefit of present and future generations."

[62] Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter (1972), Preamble:

"THE CONTRACTING PARTIES TO THIS CONVENTION,

RECOGNIZING that the marine environment and the living organisms which it supports are of vital importance to humanity, ..."

อนึ่ง ถึงแม้สิทธิในสิ่งแวดล้อมอันเป็นสิทธิเชิงเนื้อหายังไม่มีการรับรองอย่างชัดเจนในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมต่างๆ แต่ในทางกลับกัน สิทธิเชิงกระบวนการกลับได้รับการรับรองไว้ในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก

2.1.4.5 United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)

แม้อนุสัญญาฉบับนี้จะไม่ได้มีการรับรองสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเชิงเนื้อหาในฐานะเป็นพันธกรณีระหว่างรัฐภาคี แต่สำหรับสิทธิเชิงกระบวนการนั้น ได้มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนให้เป็นหน้าที่ของรัฐภาคี กล่าวคือ Article 6(a)(ii) ได้บัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยกำหนดหน้าที่แก่รัฐภาคีในการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกแก่สาธารณชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอันเกี่ยวกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบจากการนั้น และ Article 6(a)(iii) ได้บัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยกำหนดหน้าที่แก่รัฐภาคีในการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกแก่สาธารณชนในการมีส่วนร่วมในการรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

2.1.4.6 Convention on Biological Diversity

Article 14(a) ของอนุสัญญาได้ให้สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ โดยกำหนดว่าในกรณีที่เหมาะสมและสามารถกระทำได้ รัฐภาคีต้องทำการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ Environmental Impact Assessment เมื่อมีการเสนอโครงการที่อาจส่งผลกระทบในทางลบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินดังกล่าวด้วย หากเหมาะสม

2.1.4 .7 Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)

อนุสัญญาว่าด้วยการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม หรืออนุสัญญาอาร์ฮูส เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ได้บัญญัติรองรับสิทธิเชิงกระบวนการไว้อย่างชัดเจนที่สุด โดยได้ให้การประกันแก่สิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเชิงกระบวนการสามประเภท ได้แก่ (1) สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Access to Environmental Information) ซึ่งปรากฏใน Article 4 (2) สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการตัดสินใจ (Right to Public Participation in Decision-Making) ซึ่งปรากฏใน Article 6 ถึง Article 8 และ (3) สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Access to Environmental Justice)

กล่าวโดยสรุป จากการได้ศึกษาอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมต่างๆ เห็นได้ว่าปัจจุบันยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนในระดับกติกาสากล แต่ได้มีการกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างการมีชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีการตระหนักถึงสิทธิของชนพื้นเมืองไว้ในอนุสัญญาหลายฉบับ นอกจากนี้ สิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*เชิงกระบวนการ*อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนไปสู่การคุ้มครองสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*เชิงเนื้อหา*ยังได้มีการบัญญัติรับรองและกำหนดเป็นพันธกรณีไว้ในอนุสัญญาจำนวนมาก

2.2 ประเด็นที่ยังมีข้อถกเถียงในทางวิชาการ

2.2.1 สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ

ในอดีตกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ (International Human Rights Law) กับกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Law) ต่างมีพัฒนาการไปคนละแนวทางแยกจากกันเป็นอิสระ แนวคิดที่กฎหมายระหว่างประเทศทั้งสองประเภทนี้เริ่มจะมาบรรจบผสานกันเกิดขึ้นชัดเจนเมื่อปี ค.ศ. 1972 ปรากฏตามปฏิญญาสตอกโฮล์ม ซึ่งระบุว่า “การคุ้มครองและการปรับปรุง**สิ่งแวดล้อมของมนุษย์**เป็นประเด็นสำคัญซึ่งจะสร้างความกินดีอยู่ดีของปวงชน”[63] ซึ่งทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมีแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนปรากฏอยู่ด้วยคราวแรก และเริ่มปรากฏชัดเจนต่อมาในตราสารระหว่างประเทศทั้งตราสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ทั้งในระดับสากลและในระดับภูมิภาค

ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นสิทธิมนุษยชนช่วงที่สาม ที่ปัจจุบันยังขาดการยอมรับในวงวิชาการและการปฏิบัติของนานาอารยประเทศว่าเป็นสิทธิในฐานะสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มรูปเป็นเอกเทศ จะมีบางประเทศอาจยอมรับและให้การคุ้มครองไว้บ้างแต่ยังมีจำนวนจำกัด ซึ่งการยอมรับมีส่วนดีในแง่ของการคุ้มครองสิทธิเหล่านั้นให้กลายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของกลุ่มหรือของปัจเจกบุคคลที่อยู่เหนือกว่ากฎหมายระดับพระราชบัญญัติและให้ศักดิ์ทางกฎหมายเทียบเท่ากฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศ ดังนั้นกฎหมายใดๆ ที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามย่อมต้องถูกลบล้างหรือยกเลิกเพิกถอนออกไป แต่ส่วนเสียก็มีอยู่มากโดยเฉพาะสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิที่กระทบกับสิทธิอื่นๆ ที่อยู่ข้างเคียงและมีส่วนสัมพันธ์กับสิทธิทางแพ่ง เช่น สิทธิในความเป็นเจ้าของ สิทธิครอบครองและใช้สอยทรัพย์ ฯลฯ ผลที่เกิดขึ้นหากมีบุคคลหรือกลุ่มใดๆ อ้างต่อรัฐเพื่อให้คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ตนหรือกลุ่มอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ย่อมหมายความว่าหากคำว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีถูกตีความให้มีมาตรฐานสูงแล้ว รัฐย่อมมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการจัดการ

[63] Report of the U.N. Conference on the Human Environment, Declaration of the U.N. Conference on the Human Environment, **U.N. Doc. A/CONF.48/14/Rev.1**, p. 3 (June 5–16, 1972).

สิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี และการรักษาสมดุลระหว่างระบบเศรษฐกิจของรัฐหรือผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของสาธารณะกับสิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมต้องถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปอีกระดับหนึ่ง

ข้อถกเถียงว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่นั้น ในการพิจารณาจะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เห็นด้วยว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ ซึ่งได้แก่ กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาแถบทวีปแอฟริกาและอเมริกาใต้ที่มุ่งประสงค์คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อม ฝ่ายนี้จะเห็นว่า สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์อยู่ในประเทศกำลังพัฒนามากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น เพื่อมิให้ประเทศพัฒนาแล้วมาถือโอกาสใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ให้หมดไปจึงสมควรดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการสถาปนาสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนเพื่อใช้อ้างกับประเทศพัฒนาแล้วในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเรียกร้องให้คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับสิทธิในการพัฒนาที่ประเทศพัฒนาแล้วจะต้องช่วยเหลือรับผิดชอบการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาด้วย แต่ความเห็นของฝ่ายสนับสนุนนี้ยังคงมีน้ำหนักน้อยในแง่ของแนวคิดทางกฎหมาย ส่วนฝ่ายที่เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมมิใช่สิทธิมนุษยชนซึ่งข้อถกเถียงส่วนใหญ่จะคล้ายกับข้อถกเถียงที่เกี่ยวกับสิทธิของปัจเจกบุคคล (Individual Right) หรือสิทธิของกลุ่ม (Collective Right) ฝ่ายนี้จะนำหลักกฎหมายที่มีอยู่ในอดีตมาอ้างซึ่งมีหลักฐานค่อนข้างชัดเจนเพื่อยังมิให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมกลายเป็นสิทธิมนุษยชนที่นานาประเทศจะต้องให้ความเคารพ ซึ่งดูเหมือนว่า สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมจะได้รับการยอมรับในสังคมระหว่างประเทศหรือไม่จะกลายเป็นเรื่องของผลประโยชน์ของแต่ละประเทศเสียมากกว่าหลักการที่สำคัญ

2.2.2 สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Right) หรือเป็นเพียงสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล (Individual Right)

ในระยะเริ่มแรกของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน นักสิทธิมนุษยชนให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันพึงมีพึงได้ตั้งแต่เมื่อเกิดขึ้นมาซึ่งถือว่าเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล (Individual Right) เพียงคนเดียว หรือการละเมิดสิทธินั้นส่งผลต่อบุคคลเพียงคนเดียว[64] เช่น การเลือกปฏิบัติต่อเชื้อชาติ เพศ อายุ ศาสนา ภาษา สถานการณ์แต่งงาน เหล่านี้จะเป็นเพียงการละเมิดต่อสิทธิของมนุษย์ผู้นั้นเพียงคนเดียว นักวิชาการเรียกว่า ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) กล่าวคือ สิทธิมนุษยชนต้องมาจากสิทธิของปัจเจกบุคคลซึ่งติดตัวมากับมนุษย์ทุกคน มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์ผู้นั้นได้เกิดขึ้นมาและเข้าไปอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ปัจเจกบุคคลเท่านั้นที่จะเป็นผู้ถือสิทธิ กลุ่มหรือสมาคมที่ปัจเจกบุคคลเข้าไปอยู่ร่วมด้วยไม่อาจเป็นผู้ถือสิทธิ

[64] Douglas Sander, *Collective Rights*, **Human Rights Quarterly**, 13, John Hopkin University Press, 1991: 368

มนุษยชนได้ เพราะสิทธิมนุษยชนมาจาก “ศีลธรรม” ของมนุษย์ซึ่งติดตัวมาแต่เกิด สังคมมนุษย์ไม่อาจถือสิทธิเหนือตัวปัจเจกบุคคลได้[65]

ในระยะต่อมาเริ่มมีการรับรองและคุ้มครองสิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic) สังคม (Social) และวัฒนธรรม (Culture) เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมในปี 1966 (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) ปรากฏในมาตรา 1 ซึ่งใช้คำว่า *“All peoples have the right of self-determination…”* จึงมีนักกฎหมายตีความคำว่า “All Peoples” ว่าหมายถึง *“กลุ่มบุคคล”* เนื่องจากเมื่อพิจารณาตราสารระหว่างประเทศในอดีตที่ผ่านมา หากตราสารมุ่งคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างใดๆ มักจะใช้คำว่า “Everyone” เช่น มาตรา 3 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนใช้คำว่า “**Everyone** has the right to life…” หรือมาตรา 8 ใช้คำว่า “**Everyone** has the right to an effective remedy…” ซึ่งคำว่า Everyone ในภาษาอังกฤษเป็นเอกพจน์ใช้กับคนๆ เดียว ขณะที่ Peoples เป็นพหูพจน์ใช้กับหลายๆ คนหรือกลุ่มคน จึงทำให้เห็นเจตนารมณ์ของตราสารระหว่างประเทศว่ามุ่งหมายความถึง **“สิทธิของกลุ่มคน”** มากกว่าสิทธิของบุคคลเพียงคนเดียว ส่งผลทำให้นักกฎหมาย และนักสิทธิมนุษยชนเริ่มมีการยอมรับกันมากขึ้นว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่เพียงจะต้องคุ้มครองสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังคงต้องคุ้มครองสิทธิร่วมกันของปัจเจกบุคคลด้วย ดังนั้น พัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง (Right of Self-Determination) ก็ได้มีการพัฒนาไปสู่การคุ้มครองสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง (Right of Indigenous Peoples) ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่มต่อไป

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Healthy Environment) นั้น นอกจากการโต้แย้งกันว่าสิทธิดังกล่าวนี้เป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศหรือไม่แล้ว ปัญหาที่มีการโต้แย้งกันอีกก็คือ สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นเชิงปัจเจกบุคคลหรือสิทธิร่วมกันของกลุ่ม (Collective Right) เนื่องจากผลกระทบของสิ่งแวดล้อมนั้นมีลักษณะที่กระทบในวงกว้างมิได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแค่มนุษย์เพียงคนเดียวเสมอไป การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะถูกละเมิดสิทธิอาจถูกละเมิดสิทธิเพียงคนเดียว หรือกลุ่มบุคคลอาจถูกละเมิดสิทธิก็เป็นไปได้ทั้งสองกรณี ลักษณะของสิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงไม่ได้มีลักษณะของสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว[66] แต่ปะปนไปด้วยสิทธิร่วมกันของมนุษยชาติด้วย จึงทำให้ความเห็นของนักวิชาการมีความเห็นที่แตกต่างกันไปตามแต่แนวความคิด

---

[65] Ayn Rand, *Man ‘s Rights*, **The Virtue of Selfishness,** 1963, p. 92

[66] Philippe Cullet, *Definition of an Environmental right in a human rights context*, 13 **Netherlands Quarterly of Human Rights** (1995), p. 28

หากพิจารณาจากตราสารระหว่างประเทศทั้งหลายที่กำหนดให้ความคุ้มครอง “สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) ” หรือ “สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การพัฒนา (Right to a General Satisfactory Environment Favourable to Their Development)” จะสามารถแบ่งแยกแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

ก. สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิร่วมกันของประชาชน (As Collective Right)

แนวคิดสำหรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมของฝ่ายแรกเห็นว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับสิทธิในการพัฒนา (Right to Development) เพราะสิทธิในการได้รับการพัฒนาเป็นความจำเป็นของกลุ่มคนที่ด้อยพัฒนา และต้องมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีทัดเทียม หรือเทียบเท่ากับมนุษย์ในกลุ่มอื่นๆ ที่ได้รับการพัฒนาในระดับที่ได้มาตรฐานระหว่างประเทศอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น สิทธิในการพัฒนาจะมีลักษณะของสิทธิเชิงกลุ่มที่เห็นได้ชัดเจน เมื่อนำเอาสิทธิในสิ่งแวดล้อมเข้ามาพิจารณาร่วมกันกับสิทธิในการพัฒนาจึงทำให้อิทธิพลของสิทธิร่วมกัน (Collective Right) ของสิทธิในการพัฒนาเข้ามามีบทบาทต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก สิทธิในสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้ จึงถือว่าเป็นสิทธิของ “กลุ่มประชาชน” ที่ควรได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา โดยแนวคิดนี้เห็นได้ชัดเจนในภูมิภาคแอฟริกาโดยกฎบัตรแห่งแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชน ดังนี้

Article 24 แห่ง African Charter on Human and Peoples Rights บัญญัติว่า *“**All peoples** shall have the right to a general satisfactory environment favourable to their development.”*

จะเห็นว่ากฎบัตรแห่งแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชน มีแนวคิดในการยอมรับสิทธิเชิงกลุ่มมานาน ประการแรกจะเห็นได้จากชื่อของกฎบัตรใช้คำว่า “**สิทธิมนุษยชน (Human Rights)** และ**สิทธิของประชาชน** (Peoples Rights)” ซึ่งการใช้ถ้อยคำทั้งสองคำมีความหมายอยู่ในตัวว่ากฎบัตรนี้ประสงค์คุ้มครองทั้งสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล คือคำว่า Human Rights และสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกันของประชาชนสะท้อนให้เห็นจากคำว่า Peoples Rights นั่นเอง

ประการที่สองมาตรา 24 แห่งกฎบัตรฯ เป็นที่ชัดเจนว่า กฎบัตรใช้คำว่า “ประชาชนทุกคนมีสิทธิ.. (All peoples shall have the right..)” ในขณะที่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ตามกฎบัตรฯ ฉบับนี้ เช่น มาตรา 3 มาตรา 5-9 จะระบุว่า “ปัจเจกบุคคลทุกคนมีสิทธิ... (Every individual shall have the right to...)” แสดงให้เห็นแนวคิดในการแบ่งแยกการคุ้มครองสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลกับสิทธิเชิงกลุ่มออกจากกันอย่างชัดเจน โดยสิทธิในสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้จึงเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม

ข. สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิของปัจเจกบุคคล (As Individual Right)

แนวคิดฝ่ายที่สอง เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของลัทธิปัจเจกชนนิยมที่เห็นว่าสิทธิที่บุคคลจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น ผู้ถือสิทธิก็คือบุคคลหนึ่งๆ แต่มีความเป็นไปได้ว่าผู้ถูกกระทบสิทธิอาจมีบุคคลหลายๆ คนต้องถูกกระทบสิทธิ แต่ก็อาจแยกพิจารณาได้ว่าบุคคลคนใดถูกกระทบสิทธิมากน้อยเพียงใดได้ เช่น ผู้ที่อยู่ใกล้แหล่งมลพิษมากที่สุดย่อมต้องถูกกระทบสิทธิหรือได้รับผลร้ายมากที่สุด หากพิจารณาว่าประชาชนทั้งหมดถูกกระทบสิทธิร่วมกันจะส่งผลให้ผู้ที่เสียหายมากจะไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังนั้น แนวคิดนี้จึงเห็นว่า ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ถือสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ใช่กลุ่มของประชาชนที่จะเป็นผู้ถือสิทธิ

ตราสารระหว่างประเทศทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีของปัจเจกบุคคล ตราสารแรกๆ ได้แก่ ปฏิญญาสตอกโฮล์ม ในปี 1972 ดังปรากฏถ้อยคำภาษาอังกฤษต่อไปนี้

หลักการข้อ 1 แห่ง Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment บัญญัติว่า *“**Man has the fundamental right to** freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being..”*

ตามหลักการข้อ 1 ของปฏิญญาสตอกโฮล์ม ใช้คำว่า “มนุษย์ (Man)” ซึ่งหมายถึงคนๆ หนึ่งหรือปัจเจกบุคคลนั่นเอง

นอกจากนี้ กลุ่มประเทศในยุโรปและอเมริกาใต้ที่ยอมรับว่ามนุษย์มีสิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่างก็รับเอาแนวคิดของปัจเจกชนนิยมมาบัญญัติในตราสารระหว่างประเทศระดับภูมิภาค ปรากฏอยู่ในอนุสัญญาอาร์ฮุซ ค.ศ. 1998 ในภูมิภาคยุโรป และพิธีสารเพิ่มเติมแห่งอนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในขอบเขตของสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของภูมิภาคอเมริกาใต้ บัญญัติดังนี้

มาตรา 11 แห่ง Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economics, Social and Cultural Rights บัญญัติว่า *“**Everyone shall have the right to** live in a healthy environment and to have access to basic public services”*

มาตรา 1 แห่ง Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters บัญญัติว่า *“In order to contribute to the protection of **the right of every person of present and future generations** to live in an environment adequate to his or her health and well-being...”*

จะเห็นได้ว่าทั้งสองตราสารระหว่างประเทศระดับภูมิภาคใช้คำว่า “Everyone” และ “Every Person” ซึ่งมุ่งหมายว่าเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลมากกว่าสิทธิเชิงกลุ่ม

กล่าวโดยสรุป ปัจจุบันยังคงมีความเห็นที่แตกต่างกันในสังคมระหว่างประเทศ ทั้งแนวคิดทางวิชาการและตราสารระหว่างประเทศที่ปรากฏในระดับภูมิภาคต่างๆ ที่ยังไม่ลงรอยกันระหว่างสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลหรือสิทธิเชิงกลุ่ม อย่างไรก็ดี แนวคิดที่เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงกลุ่มยังคงมีจำนวนจำกัดอยู่เฉพาะประเทศในแถบทวีปแอฟริกาเท่านั้น แม้จะปรากฏว่าประเทศในแถบอเมริกาใต้จะมีความพยายามในการนำสิทธิในสิ่งแวดล้อมไปใช้คุ้มครองบุคคลประหนึ่งเป็นสิทธิมนุษยชน แต่ก็ยังคงมีความเห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลมากกว่าสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกัน (Collective Right)

2.2.3 การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาสู่การเป็นสิทธิในรัฐธรรมนูญ: กรณีของสิทธิในสิ่งแวดล้อม

ในทางวิชาการคำว่า “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” กับคำว่า “รัฐธรรมนูญ” มีความแตกต่างกันอยู่มาก โดยคำว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นคำที่มีความหมายกว้าง รวมเอาตัวบทรัฐธรรมนูญในแต่ละยุคแต่ละสมัย กฎเกณฑ์พื้นฐานของรัฐธรรมนูญ (Ground Norm) จารีตประเพณีในรัฐธรรมนูญทั้งหลาย รวมถึงกฎมณเฑียรบาลที่มีค่าบังคับเทียบเท่ารัฐธรรมนูญอยู่ด้วย เป็นต้น ส่วนคำว่ารัฐธรรมนูญหมายความถึงตัวบทรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับ ณ ขณะนั้นๆ แต่เพียงอย่างเดียว[67]

สิทธิมนุษยชน นั้นเป็นสิทธิที่มีศักดิ์ทางกฎหมายเสมอรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ มีความเป็นสากลใช้บังคับได้ทั่วไป แม้ตัวบทรัฐธรรมนูญในสมัยหนึ่งๆ ไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนสิทธิใดสิทธิหนึ่งหรือหลายสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐนั้นๆ จะไม่ต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพราะสิทธิมนุษยชนมักจะปรากฏอยู่ในกฎเกณฑ์พื้นฐานของรัฐธรรมนูญ หรือจารีตประเพณีในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญรูปแบบหนึ่งที่รัฐต่างๆ จะต้องคำนึงถึงเช่นเดียวกัน เนื่องจากความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนนั่นเอง รัฐทุกรัฐจึงต้องมีหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศที่จะต้องให้ความคุ้มครอง เคารพ และเติมเต็มสิทธิมนุษยชนในอาณาเขตของประเทศตน ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงอาจปรากฏหรือไม่ปรากฏอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนูญของประเทศใดๆ ก็ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นจะไม่มีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ขณะที่สิทธิในรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) นั้น มีความหมายอย่างกว้าง คลุมถึงสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชนและสิทธิที่มิใช่สิทธิมนุษยชนอยู่ด้วย เช่น สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Right) และสิทธิตามกฎหมาย (Legal Right) เป็นต้น โดยเฉพาะสิทธิที่บัญญัติอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนูญแต่มิได้รับการยอมรับอย่างเป็นสากลว่าเป็นสิทธิมนุษยชน เช่น เอกสิทธิและความคุ้มกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการไม่ถูกดำเนิน

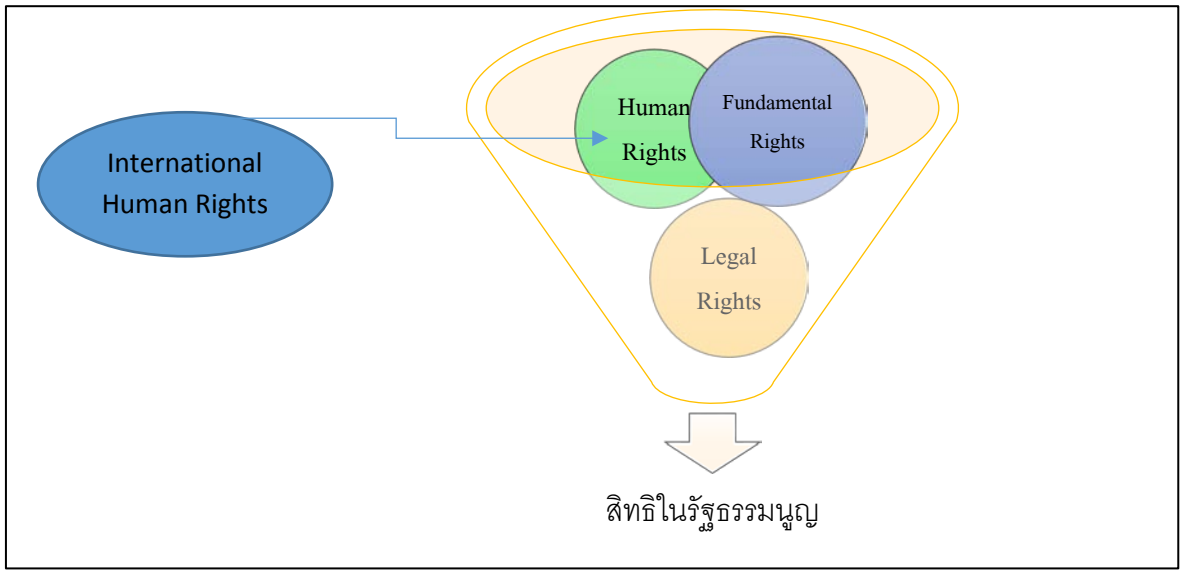
[67] วิษณุ เครืองาม, **กฎหมายรัฐธรรมนูญ,** พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ, 2530), หน้า 4

คดีอาญาในระหว่างสมัยประชุมสภา สิทธิเช่นว่านี้เป็นสิทธิเฉพาะตัวของบุคคลที่บางรัฐอาจบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญจึงเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญแต่มิใช่สิทธิมนุษยชน หรือสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับปริญญาตรี*โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย* สิทธินี้อาจถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Right) ตามรัฐธรรมนูญได้ แต่อาจไม่ใช่สิทธิมนุษยชน เนื่องจากสิทธิมนุษยชนคำนึงถึงเพียงว่ารัฐจะต้องคุ้มครองสิทธิในการได้รับการศึกษาที่จำเป็นของมนุษย์แต่มิได้ระบุว่าโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย การที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นสิ่งที่รัฐธรรมนูญรับรองเพิ่มเติม ไม่ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชน (เพราะมิได้เป็นสากลทั่วไป) ดังนั้น การไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอาจคุ้มครองเฉพาะคนไทยเท่านั้นก็ได้ ไม่ถือว่ารัฐละเมิดสิทธิมนุษยชนหากชาวต่างชาติในประเทศไทยอ้างสิทธินี้ต่อรัฐ เป็นต้น ปัญหาที่ยากขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งก็คือ หากตัวบทรัฐธรรมนูญบัญญัติสิทธิบางประการที่ขัดหรือแย้งกับสิทธิมนุษยชน สิทธิใดจะมีค่าบังคับเหนือกว่ากัน

การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้น รัฐต่างๆ มีแนวทางในการแปรรูปหลายประการ เช่น การนำสิทธิมนุษยชนไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญโดยส่วนใหญ่ การบัญญัติให้คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภาพกว้างๆ โดยให้นำกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมาใช้บังคับ หรือการบัญญัติในกฎหมายอื่น เช่น Bill of Rights ของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ดังนั้น การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงกระทำได้หลายแนวทางตามแนวคิดทางรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ

ส่วนสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ใช่ว่าประเทศใดประเทศหนึ่งจะกล่าวอ้างว่าเป็นสิทธิมนุษยชนได้ เพราะสิทธิมนุษยชนต้องมีลักษณะเป็นสากล ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยพร้อมเพียงกัน มีความเป็นสากล ดังเช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในสุขภาพ สิทธิความเป็นส่วนตัว ฯลฯ อันเป็นสิทธิมนุษยชนที่ทั่วโลกยอมรับเสียก่อน หากสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนแล้ว การแปรรูปให้เป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญก็สามารถดำเนินการได้เช่นเดียวกันกับสิทธิมนุษยชนทั่วๆ ไป

อย่างไรก็ดี หากประเทศไทยจะรับเอาสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยที่สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนนั้น หากได้กระทำการดังกล่าวเท่ากับเป็นการรับรองคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) ที่มิใช่สิทธิมนุษยชน และจะต้องวิเคราะห์ถ้อยคำของการรับรองว่าสิทธิที่คุ้มครองอยู่ในระดับใด ตามแผนภาพ เช่น

(1) ลักษณะของสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญนั้น มักรวมเอาสิทธิมนุษยชนเข้าไปด้วยถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนภายในประเทศว่าควรได้รับสิทธิใดๆ บ้าง ในบางทฤษฎีถือว่าสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานไม่อาจมีตัวบทรัฐธรรมนูญฉบับใดๆ มายกเลิกเพิกถอนสิทธิดังกล่าวออกไปได้ และไม่มีความจำเป็นต้องบัญญัติไว้ในตัวบทรัฐธรรมนูญทั้งหมด เนื่องจากเป็นสิ่งที่เป็นพื้นฐานที่รัฐจำเป็นต้องคุ้มครอง และถือว่าสิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นได้รับการรับรองทำนองเดียวกันกับจารีตประเพณีในรัฐธรรมนูญ หากประเทศไทยจะรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องระบุให้ชัดเจน เนื่องจากหากไม่ระบุให้ชัดเจนอาจกลายเป็นเพียงสิทธิทางกฎหมายรัฐธรรมนูญที่อาจถูกยกเลิกเพิกถอนโดยตัวบทรัฐธรรมนูญที่ออกมาแก้ไขในภายหลังได้

(2) ลักษณะของสิทธิทางกฎหมาย (Legal Rights) ตามรัฐธรรมนูญนั้น มักจะมีลักษณะเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้เป็นการเฉพาะ ไม่ใช่สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน และสิทธินี้อาจยกเลิกเพิกถอนได้โดยตัวบทรัฐธรรมนูญที่ออกมาแก้ไขเพิ่มเติมในภายหลัง ความมุ่งหมายของการรับรองสิทธินี้ไว้ในรัฐธรรมนูญก็เพื่อมิให้รัฐออกกฎหมายมายกเลิกเพิกถอนสิทธิ หรือละเมิดสิทธินั่นเอง แต่มิได้มีความประสงค์จะให้สิทธินี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น เอกสิทธิของ สส. หรือ สว. ในสมัยประชุมรัฐสภา หรือสิทธิในการได้รับการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอกโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นต้น หากประเทศไทยรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญในลักษณะนี้ย่อมหมายความว่าสิทธินี้สามารถยกเลิกเพิกถอนได้ในภายหลังด้วย

ดังนั้น การวิเคราะห์ว่าสิทธิต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนูญนั้นเป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญสำหรับประเทศที่มีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากองค์กรที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องคุ้มครองเฉพาะสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชนอันเป็นสากลและมีค่าบังคับเทียบเท่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเท่านั้น หากองค์กรดังกล่าวนำสิทธิที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแต่มิใช่สิทธิมนุษยชนมาคุ้มครองประชาชนด้วยก็เท่ากับว่า องค์กรนั้นทำหน้าที่เกินขอบอำนาจที่กฎหมายบัญญัติไว้

2.2.4 กลุ่มคนหรือชุมชนกับการเป็นผู้ทรงสิทธิมนุษยชน: กรณีของสิทธิชุมชน

แต่เดิมนักวิชาการเห็นว่าสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลแต่ละคนที่มีมาตั้งแต่เกิด มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วย่อมถือว่าต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐทุกรัฐในโลกเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพในการแสดงออก การเคลื่อนไหว การไม่เลือกปฏิบัติด้านเชื้อชาติ สีผิว เป็นต้น จะเห็นว่าสิทธิหรือเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิทธิที่มนุษย์แต่ละคนมีสิทธิอ้างเพื่อใช้ยันกับรัฐใดๆ ให้คุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของตนได้เมื่อถูกละเมิดสิทธิ

ในเวลาต่อมาจึงมีการนำแนวคิดของสิทธิเชิงกลุ่มที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 1 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในปี 1966 ไปใช้คุ้มครองชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม (Indigenous Peoples' Rights) และเมื่อสิทธิในช่วงที่สามได้มีการกล่าวถึง ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการพัฒนา สิทธิในสันติภาพ ซึ่งเป็นสิทธิร่วมกัน (Collective Right) หรือแนวคิด Solidarity Right เกิดขึ้นมาทำให้สิทธิชุมชน (Community Rights) ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเช่นกัน

ล่าสุดในปี ค.ศ. 2007 องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองขึ้น โดยมี 143 ประเทศลงคะแนนให้การรับรองปฏิญญาฉบับนี้ โดยปฏิญญาฉบับนี้สร้างความชัดเจนถึงสิทธิของชนพื้นเมืองมากยิ่งขึ้นมีทั้งสิทธิที่เป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) และสิทธิเชิงปัจเจก (Individual Right) ที่กล่าวไว้ในปฏิญญาฉบับนี้

ก. ชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples)

ชนพื้นเมือง ตามนัยขององค์การสหประชาชาติ หมายถึง ประชาชนกลุ่มแรก กลุ่มชนเผ่า คนพื้นเมืองดั้งเดิม และชนพื้นเมืองแต่เริ่มแรกซึ่งมีความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ก่อนที่จะมีการรุกราน และก่อนที่สังคมอาณานิคมจะเข้าไปในพื้นที่นั้นๆ ชนพื้นเมืองมีความแตกต่างจากส่วนของสังคมปัจจุบัน ที่มีอภิสิทธิ์มากกว่าในดินแดนซึ่งชนพื้นเมืองได้อยู่มาก่อน แต่ผู้มารุกรานในปัจจุบันกลับไม่ได้พิจารณาชนพื้นเมืองเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ชนพื้นเมืองเหล่านี้ยังดำรงชีวิตตามจารีตประเพณีของตน มุ่งมั่นที่จะปกป้องรักษา พัฒนา และถ่ายทอดดินแดนที่ตกทอดอัตลักษณ์ของชนพื้นเมืองให้กับชนรุ่นถัดไป แม้ว่าการปรากฏตัวขึ้นของบุคคลกลุ่มอื่นจะมีผลต่อวัฒนธรรม สังคมและระบบกฎหมายก็ตาม

ข. เปรียบเทียบสิทธิของชนพื้นเมืองตามปฏิญญาฯ

ปฏิญญาฯ ได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่าชนพื้นเมืองมีสิทธิทั้งเชิงกลุ่มและเชิงปัจเจกบุคคลตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน และในปฏิญญาฉบับนี้ยังได้ระบุสิทธิต่างๆของชนพื้นเมืองโดยแบ่งแยกว่าสิทธิใดเป็นสิทธิเชิงกลุ่มและเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล ดังตารางเปรียบเทียบ

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบสิทธิเชิงกลุ่มและเชิงปัจเจกบุคคลตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิชุมชนพื้นเมือง

สิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกัน	สิทธิเชิงปัจเจกบุคคล
มาตรา 3-4 สิทธิในการกำหนดเจตนาหรือการตัดสินใจด้วยตัวเอง (Right to Self-Determination) ทั้งฐานะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สิทธิในการปกครองตนเองภายในท้องถิ่นของตน	มาตรา 6 ชนเผ่าพื้นเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะได้สัญชาติ
มาตรา 5 สิทธิที่จะรักษาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันทางการเมืองกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของตน ในขณะเดียวกันก็มีสิทธิมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศ	
มาตรา 7 วรรคสอง สิทธิของการเป็นกลุ่มชนที่จะดำรงชีวิตอย่างมีเสรีภาพ ความสงบสุข และความมั่นคงปลอดภัย ในฐานะเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง และจะต้องไม่เป็นผู้ถูกล้างเผ่าพันธุ์ หรือถูกกระทำด้วยความรุนแรงใดๆ รวมถึงการถูกบังคับให้แยกลูกหลานของกลุ่มชนของตนไปอยู่กับคนกลุ่มอื่น	มาตรา 7 วรรค 1 ชนเผ่าพื้นเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิต มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจและมีความมั่นคงปลอดภัย
มาตรา 8 สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ถูกกลืนกลายทางชาติพันธุ์ หรือถูกทำลายทางวัฒนธรรม	มาตรา 8 สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ถูกกลืนกลายทางชาติพันธุ์ หรือถูกทำลายทางวัฒนธรรม
มาตรา 9 สิทธิในการเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชนเผ่าหรือชาติ โดยเป็นไปตามธรรมเนียมและประเพณีของชุมชนหรือชาตินั้นๆ และต้องไม่เลือกปฏิบัติในการใช้สิทธินี้	มาตรา 9 สิทธิในการเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชนเผ่าหรือชาติ โดยเป็นไปตามธรรมเนียมและประเพณีของชุมชนหรือชาตินั้นๆ
มาตรา 10 ไม่ถูกบังคับโยกย้ายออกจากที่ดินหรืออาณาเขตของตน การโยกย้ายไปอยู่ที่ใหม่จะทำไม่ได้หากไม่ได้รับการยินยอมอย่างเต็มใจ โดยมีการแจ้งความยินยอมล่วงหน้า	
มาตรา 11 สิทธิในการปฏิบัติและฟื้นฟูธรรมเนียมและประเพณี ซึ่งรวมถึงสิทธิที่จะธำรงรักษา ปกป้อง และพัฒนาวัฒนธรรมของตนที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและจะเกิดขึ้นในอนาคต	
มาตรา 12 ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิที่จะแสดงออก ปฏิบัติ พัฒนา และสั่งสอน ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีทางศาสนาและจิตวิญญาณของตน มีสิทธิที่จะรักษา ปกป้อง และเข้าถึงสถานที่ทางวัฒนธรรมและศาสนา มีสิทธิที่จะใช้และควบคุมสิ่งต่างๆ ที่ใช้ในพิธี และมีสิทธิที่	

สิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกัน	สิทธิเชิงปัจเจกบุคคล
จะให้ศพของตนถูกส่งกลับไปยังถิ่นเกิด	
มาตรา 13 สิทธิที่จะฟื้นฟู ใช้ พัฒนา และส่งผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ภาษา ตำนาน ปรัชญา ภาษาพูดและวรรณกรรมไปยังคนรุ่นลูกรุ่นหลาน และมีสิทธิที่จะตั้งชื่อและคงชื่อของชุมชน สถานที่และบุคคล	
มาตรา 14 วรรคแรก สิทธิที่จะก่อตั้งและควบคุมระบบและสถาบันการศึกษาของตนโดยจัดให้มีการศึกษาที่สอนเป็นภาษาของตน ซึ่งเหมาะสมกับวิธีการเรียนและการสอนตามวัฒนธรรมของตน	มาตรา 14 วรรคสอง ชนเผ่าพื้นเมืองโดยเฉพาะเด็กๆ มีสิทธิที่จะเข้ารับการศึกษาของรัฐในทุกระดับและทุกรูปแบบ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ
มาตรา 15 สิทธิที่จะมีเกียรติและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และความปรารถนา โดยจะถูกสะท้อนให้เห็นอย่างเหมาะสมผ่านการศึกษาและข้อมูลต่างๆ ที่เป็นสาธารณะ	
มาตรา 16 สิทธิที่จะก่อตั้งสื่อที่เป็นภาษาของตนและมีสิทธิที่จะเข้าถึงสื่อที่ไม่ใช่สื่อของชนเผ่าพื้นเมืองทุกรูปแบบโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ	
มาตรา 17 สิทธิอย่างสมบูรณ์ภายใต้กฎหมายแรงงานของประเทศตนและกฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ	มาตรา 17 สิทธิภายใต้กฎหมายแรงงานของประเทศตน และกฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ และสิทธิที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้านแรงงาน การจ้างงานหรือค่าจ้างแรงงาน
มาตรา 18 สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อสิทธิของตน โดยผ่านตัวแทนจากชนเผ่าเข้าร่วมในกระบวนการนี้	
มาตรา 20 สิทธิที่จะธำรงรักษาและพัฒนาระบบหรือสถาบันทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม มีสิทธิในการยังชีพและการพัฒนาด้วยวิธีการต่างๆ อย่างมั่นคง และมีสิทธิที่จะเข้าร่วมอย่างอิสระในกิจกรรมด้านประเพณีและเศรษฐกิจ	
มาตรา 21 สิทธิที่จะปรับปรุงพัฒนาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนให้ดีขึ้น ซึ่งรวมถึงการศึกษา การจ้างงาน การฝึกอาชีพ บ้านเรือน การส่งเสริมอนามัย ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยปราศจากการถูกเลือกปฏิบัติ	
มาตรา 23 สิทธิที่จะกำหนดและลำดับความสำคัญก่อนหลังเรื่องการพัฒนาและยุทธศาสตร์เพื่อให้มีสิทธิในการพัฒนา	

สิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกัน	สิทธิเชิงปัจเจกบุคคล
มาตรา 24 สิทธิในเรื่องยาพื้นบ้านและธำรงไว้ซึ่งวิธีการรักษาสุขภาพ รวมไปถึงการอนุรักษ์สมุนไพร สัตว์ และแร่ธาตุต่างๆ ที่สำคัญที่ใช้เพื่อการรักษา	มาตรา 24 สิทธิที่จะเข้ารับบริการทางสุขภาพและสังคมทุกประเภท โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ และสิทธิอย่างเท่าเทียมที่จะมีสุขภาพทางร่างกายและจิตใจตามมาตรฐานสูงสุดที่พึงจะมีได้
มาตรา 25 สิทธิที่จะธำรงและสร้างความเข้มแข็งในเรื่องความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณที่มีต่อที่ดิน อาณาเขต น้ำ ชายฝั่ง และทรัพยากรที่ตนเคยเป็นเจ้าของหรือครอบครองและมีสิทธิที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน	
มาตรา 26 สิทธิในที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากรที่ตนเคยเป็นเจ้าของครอบครอง เคยใช้สอย หรือเคยได้มา และสิทธิที่จะเป็นเจ้าของ ใช้ประโยชน์ พัฒนา และควบคุม ที่ดิน อาณาเขตและทรัพยากร และรวมถึงสิ่งอื่นๆ ซึ่งเคยครอบครองโดยเหตุผลที่เป็นเจ้าของแต่ดั้งเดิมหรือเคยประกอบอาชีพแบบดั้งเดิม หรือเคยใช้แต่ดั้งเดิมมา	
มาตรา 28 สิทธิที่จะได้รับการชดเชย ซึ่งหมายรวมถึงการให้คืน หากการให้คืนไม่อาจกระทำได้ก็ควรให้การชดเชยอื่นๆ ที่ยุติธรรม เป็นธรรม และมีมูลค่าเท่ากับที่ดินอาณาเขต และทรัพยากร ที่ชนเผ่าพื้นเมืองเคยเป็นเจ้าของมาแต่ดั้งเดิม เคยครอบครอง หรือเคยใช้ประโยชน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ถูกยึดไป เอาไปครอบครอง ใช้สอย หรือทำลาย โดยชนเผ่าพื้นเมืองมิได้ยินยอมอย่างเต็มใจ หรือมิได้ยินยอมให้กระทำการดังกล่าวก่อนล่วงหน้า	
มาตรา 29 สิทธิในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อมและความสามารถทางการผลิตของที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากร	
มาตรา 30 สิทธิที่จะรักษา ควบคุม ปกป้องและพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม ความรู้ดั้งเดิม การแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม อีกทั้งวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและวัฒนธรรม ซึ่งหมายรวมถึงทรัพยากรมนุษย์และพันธุกรรม เมล็ดพันธุ์พืช ยา ความรู้ในเรื่องคุณสมบัติของพืชและสัตว์ ฯลฯ	
มาตรา 32 สิทธิที่จะกำหนดและลำดับความสำคัญก่อนหลังเรื่องการพัฒนาและยุทธศาสตร์ต่างๆ ในเรื่องที่ดิน อาณาเขตและทรัพยากร	
มาตรา 33 สิทธิที่จะกำหนดอัตลักษณ์หรือการเป็นสมาชิก ที่ปฏิบัติ	

สิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกัน	สิทธิเชิงปัจเจกบุคคล
ตามธรรมเนียมและประเพณีของตน และสิทธิที่จะกำหนดโครงสร้างและมีสิทธิเลือกสมาชิกของสถาบันของชนเผ่า โดยทำตามขั้นตอนและวิธีการของตน	
มาตรา 34 สิทธิที่จะส่งเสริมพัฒนาและรักษาโครงสร้างที่เป็นสถาบันและธรรมเนียมที่มีลักษณะเฉพาะของตน จิตวิญญาณ ประเพณี ระเบียบขั้นตอน	
มาตรา 35 สิทธิที่จะกำหนดความรับผิดชอบของบุคคลในชุมชน	
มาตรา 36 สิทธิที่จะรักษาและพัฒนาการติดต่อสัมพันธ์ความสัมพันธ์ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ทางด้านจิตวิญญาณ วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและความมุ่งหมายทางสังคม กับสมาชิกของชนเผ่าของตนและกลุ่มชนอื่นๆ ที่อยู่อีกฟากหนึ่งของพรมแดน	
มาตรา 37 สิทธิที่จะได้รับการรับรอง การปฏิบัติตาม และการบังคับใช้ตามสัญญา ข้อตกลง หรือการจัดการที่นำไปสู่ประโยชน์ ซึ่งได้สรุปร่วมกันกับรัฐหรือกับผู้สืบทอดตำแหน่งต่อของรัฐ	
มาตรา 39 สิทธิที่จะเข้าถึงความช่วยเหลือทางการเงินและทางเทคนิคจากรัฐและโดยผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศ	

จากตารางจะเห็นได้ว่าสิทธิชุมชนพื้นเมืองนั้น มีทั้งส่วนที่เป็นสิทธิเชิงกลุ่ม และส่วนที่เป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล โดยสิทธิเชิงกลุ่มมีจำนวนประมาณ 30 มาตรา ในขณะที่สิทธิเชิงปัจเจกบุคคลมีเพียง 7 มาตรา แสดงให้เห็นว่าแนวโน้มของสิทธิชุมชนนั้นมีความเป็นสิทธิเชิงกลุ่มค่อนข้างมากกว่าสิทธิเชิงเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนพื้นเมือง จะเห็นได้ว่าเป็นสิทธิเชิงกลุ่มเสียส่วนใหญ่ รวมถึงสิทธิในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม พื้นที่ แหล่งน้ำ ยารักษาโรค ทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิเชิงกระบวนการ การมีส่วนร่วม สิทธิในการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ หรือสิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารล้วนเป็นสิทธิเชิงกลุ่มทั้งสิ้น ส่วนสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลนั้นหากพิจารณาให้ดีแล้วจะไม่มีความแตกต่างจากสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในสุขภาพ สิทธิในการศึกษา เป็นต้น

ขณะที่สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเท่าที่ผ่านมานั้น มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่าเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล ยังไม่ไปไกลถึงสิทธิเชิงกลุ่ม[68] ซึ่งแตกต่างจากปฏิญญาสากลฉบับนี้ ทำให้การคุ้มครองสิทธิชุมชนในประเทศไทยมีความแตกต่างออกไปและมีข้อจำกัดในการคุ้มครองมากยิ่งขึ้น

[68] เสน่ห์ จามริก, **บทสังเคราะห์โครงการสิทธิชุมชนศึกษา 2546-2549**, หน้า 7, [ออนไลน์: http://www.sanehchamarik.in.th/attachments/026_190810.pdf]

อย่างไรก็ดี ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า สิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามได้รับการถกเถียงในวงวิชาการอย่างกว้างขวางและยังไม่เป็นที่ยุติว่า สิทธิเชิงกลุ่มเช่นว่านี้ สมควรได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชน หรือควรเป็นเพียงสิทธิที่แนะนำให้รัฐบัญญัติกฎหมายคุ้มครองไว้เทียบเท่าสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) แต่ไม่ถึงขั้นเป็นสิทธิมนุษยชนอันเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ

บทที่ 3

การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค

3.1 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรป

3.1.1 อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)

อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศระดับภูมิภาคยุโรปที่สภายุโรปได้จัดทำขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในยุโรป โดยรับแนวความคิดมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 อนุสัญญาแห่งยุโรปฉบับนี้มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองและพัฒนาสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปที่ยอมรับว่า ปัจเจกบุคคลถือเป็นบุคคลหรือผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศได้อย่างชัดเจนที่สุด ดังมาตรา 34 แห่งอนุสัญญาฯ ระบุว่า *“ศาลอาจรับคำร้องจากบุคคลใดๆ หรือองค์กรเอกชน หรือกลุ่มของปัจเจกบุคคลที่อ้างว่าตกเป็นเหยื่อของการกระทำละเมิดจากรัฐภาคีแห่งอนุสัญญา ตามที่กำหนดไว้ในส่วนที่หนึ่งของอนุสัญญานี้หรือพิธีสาร รัฐภาคีรับรองว่าจะไม่เป็นอุปสรรคในทางใดๆต่อการดำเนินการให้มีผลบังคับใช้สิทธินี้”* อันจะเห็นได้ว่ากฎหมายระหว่างประเทศระดับโลกที่ผ่านมาก่อนหน้านี้ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศใด ไม่เคยปรากฏให้ปัจเจกบุคคลสามารถเรียกร้องสิทธิด้วยตนเองได้เลย หากจะเรียกร้องสิทธิของตนต้องร้องขอผ่านรัฐที่ตนสังกัดหรือมีสัญชาติเพื่อให้รัฐเป็นตัวแทนในการฟ้องร้องหรือเรียกร้องเอากับรัฐอื่นๆ นั่นเอง จึงถือได้ว่าอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้เป็นอนุสัญญาที่มีลักษณะเหนือรัฐ (Supra-National) ที่คุ้มครองปัจเจกบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศชัดเจนที่สุด

อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 ฉบับปรับปรุงแก้ไขโดยพิธีสารถึงฉบับที่ 14 ค.ศ. 2010 มีทั้งสิ้น 59 มาตรา แบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่

ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ

มาตรา 1 พันธกรณีของรัฐต่อสิทธิมนุษยชน

มาตรา 2 สิทธิในชีวิต

มาตรา 3 หลักการห้ามทรมาน

มาตรา 4 การห้ามค้าทาสและแรงงาน
มาตรา 5 สิทธิในเสรีภาพและความมั่นคง
มาตรา 6 สิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี
มาตรา 7 หลักการไม่ถูกลงโทษหากไม่มีกฎหมายกำหนด
มาตรา 8 สิทธิในการเคารพต่อชีวิตครอบครัวและส่วนตัว
มาตรา 9 เสรีภาพในทางความคิด ความรู้สึกนึกคิด และการนับถือศาสนา
มาตรา 10 เสรีภาพในการแสดงออก
มาตรา 11 เสรีภาพในการเข้าสมาคมหรือชุมนุม
มาตรา 12 สิทธิในการแต่งงาน
มาตรา 13 สิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิผล
มาตรา 14 หลักการห้ามเลือกประติบัติ
มาตรา 15 หลักผู้แทนในสถานการณ์ฉุกเฉิน
มาตรา 16 การจำกัดกิจกรรมทางการเมืองของคนต่างด้าว
มาตรา 17 หลักการใช้สิทธิโดยมิชอบ
มาตรา 18 หลักการจำกัดการใช้สิทธิ

ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป

ตั้งแต่มาตรา 19 ถึงมาตรา 51 กล่าวถึง การก่อตั้งศาลสิทธิมนุษยชน จำนวนผู้พิพากษา สำนักงานศาล การคัดเลือกผู้พิพากษา วาระการดำรงตำแหน่ง ผู้รายงานของศาล ที่ประชุมผู้พิพากษา อำนาจของผู้พิพากษานายเดียว อำนาจของคณะกรรมการผู้พิพากษา การทำคำวินิจฉัยของศาล อำนาจของที่ประชุมใหญ่ (Grand Chamber) เขตอำนาจศาล คดีระหว่างรัฐ คำฟ้องของปัจเจกบุคคล การยื่นคำฟ้อง การแทรกแซงของบุคคลที่สาม การตรวจสอบข้อเท็จจริง การระงับข้อพิพาทด้วยดี การรับฟังพยานและเอกสารต่างๆ การทำคำพิพากษา และการเสนอคดีไปยังที่ประชุมใหญ่ การจัดให้มีเหตุผลในคำพิพากษา ผลผูกพันของคำพิพากษาและการบังคับคดี การทำความเห็นแนะนำ (Advisory Opinion) และเหตุผลในความเห็นแนะนำ ค่าใช้จ่ายของศาล รวมถึงเอกสิทธิและความคุ้มกันของผู้พิพากษา

ส่วนที่ 3 เกี่ยวกับบทบัญญัติเบ็ดเตล็ด

ตั้งแต่มาตรา 52 ถึงมาตรา 59 ซึ่งได้แก่ บทบัญญัติเกี่ยวกับเลขาธิการศาล การปกป้องสิทธิมนุษยชน อำนาจของคณะมนตรียุโรปและสภายุโรป การระงับข้อพิพาทด้วยวิธีอื่น การทำข้อสงวน การลงนามและการให้สัตยาบัน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีพิธีสาร (Protocol) อีก 16 ฉบับ (ถึงปี 2556) โดยมีทั้งกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติม วางหลักการเพิ่มเติม และแก้ไขเพิ่มเติมอนุสัญญายุโรปดังกล่าว โดยสังเขปเท่าที่สำคัญดังนี้

- พิธีสารฉบับที่ 1 เพิ่มเติม Right to Peaceful Enjoyment of Property, Right to Education และ Right to Free Elections by Secret Ballot.
- พิธีสารฉบับที่ 2 กำหนดให้ศาลมีอำนาจทำความเห็นแนะนำ (Advisory Opinion)
- พิธีสารฉบับที่ 6 กำหนดให้ยกเลิกโทษประหารชีวิต
- พิธีสารฉบับที่ 7 เพิ่มเติมสิทธิมนุษยชนและขยายความสิทธิมนุษยชนที่บัญญัติไว้แล้วให้ชัดเจนมากขึ้น ดังนี้
    - The right of aliens to procedural guarantees in the event of expulsion from the territory of a State
    - The right of a person convicted of a criminal offence to have the conviction of sentence reviewed by a higher tribunal ;
    - The right to compensation in the event of a miscarriage of justice ;
    - The right not to be tried or punished in criminal proceedings for an offence for which one has already been acquitted or convicted (ne bis in idem) ;
    - Equality of rights and responsibilities as between spouses.
- พิธีสารฉบับที่ 8-10 กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาล
- พิธีสารฉบับที่ 11 เกี่ยวกับการบังคับตามคำพิพากษาและการลงคะแนนเสียงของผู้พิพากษา
- พิธีสารฉบับที่ 12 วางหลักการเกี่ยวกับการห้ามเลือกปฏิบัติกรณีทั่วไป
- พิธีสารฉบับที่ 13 ห้ามมิให้มีโทษประหารชีวิต
- พิธีสารฉบับที่ 14 วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคัดเลือกผู้พิพากษา องค์คณะ การพิจารณาคดี
- พิธีสารฉบับที่ 15 กำหนด Principle of Subsidiarity และ The Doctrine of the Margin of Appreciation ไว้ในคำปรารภ ยกเลิกสิทธิของรัฐภาคีในการสละเขตอำนาจของศาลในระดับต่างๆ
- พิธีสารฉบับที่ 16 กำหนดให้ศาลภายในรัฐภาคีอาจขอให้ศาลสิทธิมนุษยชนทำความเห็นแนะนำ (Advisory Opinion) ได้

โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 ไม่รวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่เป็นเพียงสิทธิที่แวดล้อมใกล้เคียง เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในการเคารพต่อชีวิตครอบครัวและส่วนตัว เสรีภาพในการแสดงออก สิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ดังนั้นในการพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปจึงมีข้อจำกัดอยู่เพียงข้อกฎหมายที่อนุสัญญาฯ ให้เขตอำนาจไว้เท่านั้น

3.1.2 ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court of Human Rights)

ทวีปยุโรปมีศาลที่มีลักษณะเหนือรัฐ (Supra-National) ซึ่งคำพิพากษาของศาลจะอยู่เหนือกฎหมายภายในของรัฐ เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว หากคำพิพากษาแตกต่างจากกฎหมายภายในของรัฐคู่กรณี รัฐคู่กรณีจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายของตนให้สอดคล้องกับคำพิพากษาของศาล มีทั้งหมด 2 ศาล ด้วยกัน ได้แก่ 1) ศาลยุติธรรมแห่งยุโรป (European Court of Justice) ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (Court of Justice of the European Union: CJEU) ซึ่งจะรับวินิจฉัยคดีตามสนธิสัญญาจัดตั้งสหภาพยุโรปและต้องเป็นคดีที่พิพาทกันภายในรัฐภาคีสหภาพยุโรปเท่านั้น โดยศาลยุติธรรมแห่งสภาพยุโรปจะไม่รับวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน เว้นแต่คดีที่กระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาจัดตั้งสหภาพยุโรป ศาลย่อมมีอำนาจหยิบยกขึ้นวินิจฉัยได้ และ 2) ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court of Human Rights) ซึ่งเป็นศาลที่รับวินิจฉัยคดีสิทธิมนุษยชนในยุโรปเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการศึกษาคดีต่างๆ จึงต้องศึกษาศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปเป็นหลัก

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 21 มกราคม 1959 ตามมาตรา 19 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ปัจจุบันมีเขตอำนาจครอบคลุม 47 ประเทศสมาชิกในทวีปยุโรป (ครอบคลุมทั้งประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป 28 ประเทศ และประเทศในทวีปยุโรปอีก 19 ประเทศ) การคัดเลือกผู้พิพากษาตามพิธีสาร ฉบับที่ 14 ค.ศ. 2010 ซึ่งเป็นฉบับแก้ไขล่าสุดที่ใช้บังคับอยู่ ณ ปัจจุบัน กำหนดให้ผู้พิพากษาจะต้องได้รับการคัดเลือกจากคะแนนโหวตของที่ประชุมสมัชชารัฐสภาแห่งคณะมนตรียุโรป (Parliamentary Assembly of the Council of Europe) โดยผู้พิพากษาจะได้รับการเสนอชื่อจากรัฐสมาชิกละ 3 คน เมื่อโหวตแล้วจะเหลือเพียง 1 คนของแต่ละรัฐ ผู้พิพากษาแต่ละคนอยู่ในตำแหน่งวาระ 9 ปีเท่านั้นไม่สามารถต่ออายุได้ (แต่เดิมวาระจะมีกำหนด 6 ปี แต่ผู้พิพากษาสามารถกลับเข้ามาเป็นผู้พิพากษาได้อีกวาระหนึ่ง) ในการพิจารณาพิพากษาคดีความจะใช้ผู้พิพากษา 3 คน หากความเห็นไม่สอดคล้องกันให้ใช้คะแนนเสียง 2 ใน 3 ในการตัดสินคดีความ หากมีประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงกันระหว่างองค์คณะ หรือเป็นประเด็นที่มีปัญหาร้ายแรง ผู้พิพากษาคนหนึ่งอาจนำประเด็นดังกล่าวไปเข้าสู่ที่ประชุมเล็ก (Chambers) มีผู้พิพากษาจำนวน 7 คน หรือที่ประชุมใหญ่ (Grand Chamber) มีผู้พิพากษาจำนวน 17 คนเพื่อหาข้อยุติตามแต่กรณี

เขตอำนาจของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปในการรับคดีขึ้นวินิจฉัยจะต้องเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนเท่านั้น หากมีประเด็นที่เกี่ยวโยงกับศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป ศาลอาจขอความเห็นได้หรือร่วมมือกันในประเด็นที่เกี่ยวโยงกันก็ได้ ในการฟ้องคดีนั้นผู้ฟ้องคดีอาจเป็นรัฐเมื่อเป็นข้อพิพาทระหว่างรัฐกับรัฐ (Inter-State) หรืออาจเป็นปัจเจกบุคคลกับรัฐก็ได้ นอกจากนี้ศาลยังมีหน้าที่ตอบความเห็นข้อหารือ (Advisory Opinion) แก่คณะมนตรียุโรปในปัญหาเกี่ยวกับการตีความอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรปก็ได้ คำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปมีผลผูกพันทั้งคู่ความและเป็นหลักการให้แก่ประเทศสมาชิกที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ทุกคนในรัฐสมาชิกให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

กฎหมายที่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีความนั้น ศาลจะใช้อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 และพิธีสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลักในการวินิจฉัย[1] จึงถือเป็นข้อจำกัดของศาลที่ไม่อาจนำตราสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนอื่นๆ มาปรับแก่คดีได้ ดังนั้น การที่ศาลมิได้วินิจฉัยถึงสิทธิมนุษยชนนอกกรอบของอนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 จึงเป็นเรื่องที่พบเห็นได้เป็นปกติ

3.1.3 คำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

คดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปยกขึ้นมาวินิจฉัยมีอยู่จำนวนมาก แต่ข้อจำกัดของศาลคือจะต้องอาศัยอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นกฎหมายหลักในการใช้พิจารณาพิพากษาคดีความ ซึ่งไม่ปรากฏว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) อยู่ในสิทธิต่างๆ ที่ได้รับความคุ้มครองตามอนุสัญญา ดังนั้น คดีที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงต้องใช้สิทธิเท่าที่ปรากฏในอนุสัญญาฯ เป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดี โดยมาตราที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมีดังนี้

1) สิทธิในชีวิต (Right to Life) มาตรา 2

2) สิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) มาตรา 8

3) สิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและการเข้าถึงศาล (Right to a Fair Trial and to Have Access to a Court) มาตรา 6

4) สิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ (Right to an Effective Remedy) มาตรา 13

5) สิทธิในการมีความสุขของเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions) มาตรา 1 ของพิธีสาร ฉบับที่ 1

6) สิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด (Right to Receive and Impart Information and Ideas) มาตรา 10

3.1.3.1 คดีเกี่ยวกับสิทธิในชีวิต (Right to Life)

- **คดี Oneryildiz v. Turkey ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2004**

คดีนี้เกิดขึ้นใน ปี ค.ศ. 1993 โดยผู้ฟ้องคดีเป็นผู้อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่พิพาท และได้รับผลกระทบจากการปล่อยก๊าซมีเทนเกินกว่ามาตรฐาน จนเป็นเหตุให้มีคนเสียชีวิตจำนวน 9 คน โดยผู้ฟ้องคดี

[1] มาตรา 32 แห่งอนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950

สามารถพิสูจน์ได้ว่าก๊าซมีเทนมีส่วนสำคัญในการเสียชีวิตดังกล่าวจริง ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปวินิจฉัยว่า คดีนี้ผู้ถูกฟ้องคดีได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิในชีวิต (Right to Life) ตามมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป รัฐขาดกฎหมายที่เพียงพอในการป้องกันสิทธิในชีวิตของมนุษย์ รัฐบาลตุรกีจะต้องมีมาตรการที่เพียงพอในการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตของบุคคลโดยรอบพื้นที่ และยังต้องมีมาตรการกำกับดูแลการอนุญาตให้เปิดและประกอบกิจการโรงงานที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตของมนุษย์[2] นอกจากนี้ ศาลยังได้พิจารณาถึงแง่มุมของสิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวเนื่องกับสิทธิในชีวิต โดยศาลได้กล่าวว่าสิทธิในการมีชีวิตรวมถึงสิทธิในข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นอันตรายด้วย และภายหลังเหตุการณ์ระเบิดของก๊าซมีเทน มาตรา 2 ยังกำหนดให้รัฐต้องมีมาตรการตอบสนองที่เพียงพอ (Adequate Response) ต่อเหตุการณ์เสียชีวิตของประชาชนที่อาจเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของรัฐ ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่ในการเข้าตรวจสอบเหตุการณ์และดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิในชีวิตนั้นด้วย

- **คดี L.C.B. v. UK (คำฟ้องเลขที่ 23413/94)**

คดีนี้เกี่ยวข้องกับการปลดปล่อยรังสีนิวเคลียร์ (Nuclear Radiation) โดยบิดาของผู้ฟ้องคดีเป็นผู้ช่วยพ่อครัวทำอาหารสนับสนุนกองทัพอากาศบนเกาะคริสต์มาส (Christmas Island) ซึ่งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ระหว่างทำการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ในปี ค.ศ. 1950 ปรากฏต่อมาว่าในปี ค.ศ. 1970 ผู้ฟ้องคดีได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่าเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาว (ลูคีเมียร์) เมื่ออายุได้ 3 ขวบ จึงได้เรียกร้องต่อรัฐบาลอังกฤษเพื่อเยียวยาความเสียหายดังกล่าวเนื่องจากรัฐไม่ได้มีการเตือนหรือให้ข้อมูลอย่างเพียงพอต่อความเสี่ยงในการเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาวของลูกได้ในอนาคต แต่ได้รับการปฏิเสธ จึงฟ้องรัฐบาลอังกฤษต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปว่าละเมิดมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรป เกี่ยวกับสิทธิในชีวิต

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปวินิจฉัยว่า กรณีดังกล่าวไม่เป็นการละเมิดมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรป เกี่ยวกับสิทธิในชีวิต เนื่องจากในทางพิจารณาคดีศาลไม่พบว่าการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่บุตรจะเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาวมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ เพราะบุตรเกิดขึ้นมาหลังจากที่บิดาได้ทำงานบนเกาะคริสต์มาสถึง 16 ปี

[2] ศาลได้กล่าวเน้นย้ำว่า สิทธิในชีวิต (Right to Life) ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปไม่ได้กำหนดเพียงหน้าที่เชิงลบ (negative obligation) แก่รัฐเท่านั้น แต่รัฐยังต้องมีหน้าที่เชิงบวก (Positive Obligation) ในการปกป้องคุ้มครองชีวิตของประชาชนด้วย (Oneryildiz v. Turkey, 2004: para. 71).

- **คดี Smaltini V. Italy ลงวันที่ 24 มีนาคม 2015**

คดีนี้ผู้ฟ้องคดีเป็นสามีและบุตรของผู้เสียชีวิตจากโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว โดย ผู้ฟ้องคดีอ้างว่าการเสียชีวิตเป็นผลมาจากโรงงานดังกล่าว แต่รัฐบาลอิตาลีเพิกเฉยต่อการเสียชีวิต ผู้ฟ้องคดีจึงฟ้องร้องมายังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปเกี่ยวกับสิทธิในชีวิต

ศาลมีความเห็นว่า จากคำฟ้องและพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ไม่อาจอธิบายให้ชัดแจ้งได้ว่า การเสียชีวิตของภรรยาของผู้ฟ้องคดีมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเวลาที่เกิดขึ้น จึงไม่ถือว่ารัฐบาลอิตาลีละเมิดสิทธิในชีวิตของภรรยาผู้ฟ้องคดีแต่อย่างใด

3.1.3.2 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life)

- **คดี Lopez Ostra v. Spain ลงวันที่ 9 ธันวาคม 1994**

ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่ย่านโรงงานอุตสาหกรรมหนักเกี่ยวกับเครื่องหนังสัตว์ แล้วได้เรียกร้องไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับความเดือดร้อนรำคาญทางด้านกลิ่น เสียง และมลพิษต่างๆ ที่ออกมาจากอุตสาหกรรม และโรงงานกำจัดขยะอุตสาหกรรมอยู่ห่างจากบ้านของผู้ฟ้องคดีเพียงเล็กน้อย แต่ไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงฟ้องร้องมายังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปว่าละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัวตามมาตรา 8 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในคดีนี้ ศาลได้มีความเห็นว่ามลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่มีความร้ายแรงอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลและกีดขวางความสุขของบุคคลดังกล่าวในการอยู่อาศัยในบ้านของตนเอง จึงเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว โดยเหตุที่สเปนมิได้สร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นระหว่างผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจกับความกินดีอยู่ดีของประชาชน

- **คดี Fadeyeva v. Russia ลงวันที่ 9 มิถุนายน 2005**

ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่ในย่านอุตสาหกรรมผลิตเหล็กขนาดใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงมอสโคประมาณ 300 กิโลเมตร โดยฟ้องว่าอุตสาหกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพและความเป็นดีอยู่ดีของตนเอง ศาลวินิจฉัยว่า รัสเซียจะต้องทำให้เกิดความยุติธรรมระหว่างผลประโยชน์ของสังคมและสิทธิในการเคารพชีวิตความเป็นส่วนตัวและครอบครัวของประชาชน โดยจะต้องจัดให้มีระบบการจัดการมลพิษให้กับชุมชนเมืองที่อยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรม

- **คดี Powell and Rayner v. the UK ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 1990**

ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่บริเวณสนามบิน Heathrow ได้รับความเดือดร้อนจากระดับเสียงของเครื่องบินโดยเรียกร้องไปยังรัฐบาลอังกฤษให้ดำเนินการใดๆ เพื่อลดระดับเสียงดังกล่าวให้มีความเหมาะสม แต่รัฐบาลอังกฤษปฏิเสธ ผู้ฟ้องคดีจึงนำคดีมาฟ้องยังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว

ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า สนามบิน Heathrow เป็นสนามบินขนาดใหญ่ มีเครื่องบินขึ้นลงจำนวนมากจึงก่อให้เกิดเสียงดัง อันอาจเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) ตามมาตรา 8 ก็จริง แต่กรณีดังกล่าวมีเหตุโดยชอบ (Justified) ตามมาตรา 8 (2) เนื่องจากมีความจำเป็นต่อสภาพเศรษฐกิจที่ดีของประเทศ โดยศาลพบว่ารัฐบาลอังกฤษได้มีการชั่งน้ำหนักความเป็นธรรมระหว่างเศรษฐกิจและความกินดีอยู่ดีของประชาชนแล้ว ตลอดจนได้ดำเนินการที่ดีที่สุดในเชิงเศรษฐกิจแล้วแต่ไม่อาจจะลดเสียงดังให้น้อยลงไปกว่านี้ตามมาตรฐานควบคุมการบิน อีกทั้งระดับเสียงดังกล่าวก็อยู่ในระดับที่สามารถรับได้ภายใต้หลักความได้สัดส่วน (Proportionality) กล่าวคือ ระดับเสียงดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดภาระเกินสมควรแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหนึ่งๆ สามารถย้ายไปอาศัยบริเวณอื่นได้โดยไม่ได้รับความลำบากหรือความเสียหายอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังนั้น กรณีนี้จึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตความเป็นส่วนตัวและครอบครัวของผู้ฟ้องคดี

3.1.3.3 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและการเข้าถึงศาล (Right to a Fair Trial and to Have Access to a Court)

- **คดี Athanassoglou and Others v. Switzerland ลงวันที่ 6 เมษายน 2000**

ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ในเขต 1 ในบริเวณใกล้เคียงโรงไฟฟ้านิวเคลียร์โรงที่ 2 ใน Beznau (รัฐอาร์เกา) ผู้ฟ้องคดีได้รับการปฏิเสธการเข้าถึงศาลเกี่ยวกับการตัดสินใจของสภาแห่งชาติ (Federal Council) ที่กำหนดให้ขยายใบอนุญาตก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และใบอนุญาตเดินเครื่องโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ดังกล่าว ขั้นตอนต่างๆ ที่ตัดสินใจโดยสภาแห่งชาติโดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนบริเวณใกล้เคียงมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ฟ้องคดี

ศาลเห็นว่า คดีนี้ไม่อาจนำมาตรา 6 เกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงศาลและกระบวนการยุติธรรมมาปรับใช้ได้ เนื่องจากความเชื่อมโยงระหว่างการตัดสินใจของสภาแห่งชาติและสิทธิตามกฎหมายภายในที่ผู้ฟ้องคดีอ้างถึงค่อนข้างมีน้ำหนักน้อย ไม่เพียงพอที่จะนำมาตรา 6 มาปรับใช้ ยิ่งไปกว่านั้นในคำฟ้องปรากฏว่าผู้ฟ้องคดียอมรับว่าการดำเนินการดังกล่าวมิได้เป็นอันตรายมากกว่าปกติเมื่อพิจารณาจากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์โดยทั่วไป และโรงไฟฟ้าในหลายพื้นที่จะมีการคำนึงถึงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยด้าน

สิ่งแวดล้อมและ โดยทางเทคนิคที่เกี่ยวกับการใช้พลังงานนิวเคลียร์ก็ควรจะได้รับการตัดสินใจจากนักเทคนิคหรือวิศวกรที่เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ความปลอดภัยต่างๆ เป็นอย่างดีแล้ว

- **คดี L'Erablière asbl v. Belgium ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2009**

ผู้ฟ้องคดีเป็นสมาคมไม่แสวงหากำไร ทำหน้าที่ในการเรียกร้องให้รัฐทบทวนเกี่ยวกับใบอนุญาตขยายพื้นที่การรับขยะ แต่สภาที่ปรึกษาแห่งรัฐ (Conseil d'État) ไม่อนุญาตให้ผู้ฟ้องคดีดำเนินการเรียกร้องดังกล่าวได้

ศาลวินิจฉัยว่า การนำมาตรา 6 มาปรับใช้เกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงศาลนั้นจะต้องมีจุดเกาะเกี่ยวที่เพียงพอที่จะสามารถใช้สิทธิในทางแพ่งได้เสียก่อน ตามคำฟ้องของผู้ฟ้องคดี จะเห็นว่าสมาคมของผู้ฟ้องคดีเป็นสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกในกลุ่มเพื่อการปกป้องสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มพื้นที่รับขยะมีผลโดยตรงต่อชีวิตส่วนตัว (Private Rights) ของสมาชิกในสมาคมในเมือง Marche-Nassogne ดังนั้น สภาที่ปรึกษาแห่งรัฐจึงละเมิดสิทธิในการเข้าถึงศาลและกระบวนการยุติธรรมตามมาตรา 6 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยการจำกัดสิทธิดังกล่าวไม่อาจกระทำได้

3.1.3.4 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ (Right to an Effective Remedy)

- **คดี Kolyadenko and Others v. Russia ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2012**

ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่ในเมือง Vladivostok ใกล้แม่น้ำ Pionerskaya และเกิดน้ำท่วมอย่างหนักในเมื่อปี 2001 โดยผู้ฟ้องคดีเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐไม่ได้มีมาตรการป้องกันความเสี่ยงอย่างเพียงพอในการไม่ทำให้เกิดน้ำท่วม และเมื่อเกิดน้ำท่วมหนักแล้วก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้ฟ้องคดี แต่หน่วยงานภาครัฐมิได้ให้ความช่วยเหลือเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำคดีมาฟ้องยังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป

ศาลเห็นว่ากรณีดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต (มาตรา 2) และละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (มาตรา 8) รวมถึงสิทธิในทรัพย์สิน (พิธีสารฉบับที่ 1) แต่ยังไม่ถึงขั้นที่จะละเมิดต่อสิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ ตามมาตรา 13 เนื่องจากผู้ฟ้องคดียังสามารถฟ้องร้องไปยังศาลแพ่ง หรือศาลอาญา อันเป็นศาลที่จะชดเชยเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามกฎหมายภายในของรัสเซีย และถือว่าเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้ชัดเจนแล้ว ผู้ฟ้องคดีจึงชอบที่จะใช้ช่องทางในการฟ้องร้องคดีดังกล่าวเสียก่อน

3.1.3.5 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการมีความสุขของเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions)

- **คดี Fredin (no. 1) v. Sweden ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 1991**

คดีนี้เกี่ยวกับการเพิกถอนใบอนุญาตทำเหมืองหินตามพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผู้ฟ้องคดีเป็นผู้ถูกเพิกถอนใบอนุญาต และเห็นว่าการเพิกถอนใบอนุญาตดังกล่าวเป็นการละเมิดต่อสิทธิในทรัพย์สินของตนเอง

ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ปัจจุบันสังคมเริ่มมีการรณรงค์ปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในการคุ้มครองทรัพย์สินของเจ้าของทรัพย์มีความจำเป็นต้องพิจารณาความชอบธรรมตามพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย เห็นว่า การเพิกถอนใบอนุญาตดังกล่าวไม่ขัดต่อมาตรา 1 ของพิธีสาร ฉบับที่ 1 ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน โดยหากผู้ฟ้องคดีมีความเดือดร้อนเสียหายจึงชอบที่จะเรียกร้องให้ชดเชยค่าเสียหายในทางแพ่งได้ และจากข้อเท็จจริงผู้ฟ้องคดีก็ได้รับการเยียวยาโดยให้ผ่อนผันมาตรการดังกล่าวภายใน 3 ปี จึงเห็นว่ามีความเป็นธรรมแล้ว

- **คดี Papastavrou and Others v. Greece ลงวันที่ 10 เมษายน 2003**

คดีนี้เป็นคดีเกี่ยวกับที่ดินและพื้นที่ปลูกต้นไม้ โดยผู้ฟ้องคดีทั้ง 25 คนมีความเดือดร้อนจากรัฐบาลกรีซที่รบกวนความเป็นเจ้าของที่ดิน โดยอ้างว่า พื้นที่ที่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 25 คนอยู่อาศัยนั้นเป็นพื้นที่ป่าที่ต้องมีการปลูกป่าบนพื้นที่ดังกล่าว

ศาลเห็นว่า รัฐบาลกรีซจะต้องสร้างความยุติธรรมระหว่างประโยชน์สาธารณะกับการปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินส่วนตัวของเจ้าของ หากข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีเพียงพื้นที่บางส่วนเท่านั้นที่เป็นพื้นที่ป่า รัฐบาลก็ควรคุ้มครองทรัพย์สินของประชาชนที่เหลือ ดังนั้น การกระทำของรัฐบาลกรีซในกรณีนี้จึงเป็นการละเมิดต่อสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สินของบุคคลตามมาตรา 1 แห่งพิธีสาร ฉบับที่ 1

- **คดี Valico S.R.L. c. Italie ลงวันที่ 21 มีนาคม 2006**

คดีนี้ผู้ฟ้องคดีเป็นบริษัทก่อสร้างบ้าน ซึ่งการออกแบบก่อสร้างไม่เป็นไปตามระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผังเมืองและสิ่งแวดล้อม จึงถูกรัฐบาลอิตาลีสั่งให้หยุดก่อสร้างและรื้อถอนโครงสร้าง จึงได้ฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาล

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปพิจารณาแล้วเห็นว่า การดำเนินการดังกล่าวควรเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทตามกฎหมายภายในของอิตาลีเสียก่อน โดยรัฐบาลอิตาลีจะต้องสร้างความยุติธรรมระหว่างผลประโยชน์โดยทั่วไปกับทรัพย์สินของเจ้าของที่พึงต้องสูญเสียไปจากการถูกรื้อถอน กรณีนี้จึงไม่ขัดต่อสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

3.1.3.6 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด (Right to Receive and Impart Information and Ideas)

- **คดี Steel and Morris v. the United Kingdom ลงวันที่ 15 February 2005**

คดีนี้ผู้ฟ้องคดีเป็นองค์กรขนาดเล็กที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยช่วงปี 1986 ผู้ฟ้องคดีได้ตีพิมพ์บทความจำนวน 6 แผ่น หัวข้อ “What’s Wrong with McDonald’s?” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของแมคโดนัลที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้แมคโดนัลฟ้องร้องผู้ฟ้องคดีในข้อหาหมิ่นประมาท ส่งผลให้ผู้ฟ้องคดีต้องชดใช้เยียวยาความเสียหายให้แก่แมคโดนัล โดยที่ผู้ฟ้องคดีเห็นว่า เป็นการละเมิดสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด

ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ฟ้องคดีได้มีการแสดงความเห็นโดยสุจริตใจ และในสังคมประชาธิปไตยก็ไม่ควรปิดกั้นการแสดงความเห็นดังกล่าว หากมิใช่ความเห็นที่เป็นการใส่ความหรือผิดกฎหมาย การแสดงความเห็นก็ไม่ได้จำกัดไว้แต่เพียงนักข่าวหรือนักหนังสือพิมพ์เท่านั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดๆ ก็มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นธรรมได้ การกระทำดังกล่าวของอังกฤษถือว่าเป็นการละเมิดมาตรา 10 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เกี่ยวสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด

- **คดี Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2004**

ผู้ฟ้องคดีเป็น NGO เพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในปี 1997 ได้มีหนังสือไปยังหน่วยงานภาครัฐเพื่อปกป้องคุ้มครองชายฝั่งทะเลของอ่าว Rica พร้อมทั้งตีพิมพ์เผยแพร่ข้อเรียกร้องในหนังสือพิมพ์ โดยมีข้อความในตอนหนึ่งว่า นายกเทศมนตรีได้มีการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ก่อสร้างอาคารบริเวณชายฝั่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย นายกเทศมนตรีจึงฟ้องผู้ฟ้องคดีข้อหาหมิ่นประมาทต่อศาลภายใน ศาลภายในพิจารณาพิพากษาว่า ผู้ฟ้องคดีไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า นายกเทศมนตรีรับเงินจากบริษัทก่อสร้างดังกล่าว จึงให้ตีพิมพ์บทความขอโทษต่อนายกเทศมนตรี ผู้ฟ้องคดีเห็นว่ากรณีนี้เป็นการละเมิดต่อสิทธิในการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต จึงยื่นคำฟ้องมายังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป

ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า กรณีนี้ถือว่าเป็นการละเมิดมาตรา 10 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด เนื่องจากการแสดงความคิดเห็น

ของ NGO เป็นการแสดงความเห็นเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยสุจริต แต่จะต้องอยู่บนพื้นฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้มิใช่การกล่าวอ้างลอยๆ เพื่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ที่ถูกกล่าวหา ดังนั้น องค์กรภาครัฐจะต้องเคารพสิทธิในการเผยแพร่ข่าวสารและความคิดโดยสุจริตใจบนพื้นฐานข้อเท็จจริงด้วย

3.2 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา

3.2.1 ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา (Inter-American Court of Human Rights)

อนุสัญญาหลักในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา (The American Convention on Human Rights) ซึ่งได้กำหนดกรอบพันธกรณีของรัฐภาคีในการที่จะต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ เช่น สิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) สิทธิในการได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม (Right to Humane Treatment) และสิทธิในเสรีภาพส่วนบุคคล (Right to Personal Liberty) เป็นต้น นอกจากนี้ เพื่อให้สิทธิมนุษยชนภายใต้อนุสัญญาฉบับนี้ได้รับการคุ้มครองและสามารถบังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา (Inter-American System of Human Rights) อันประกอบด้วยองค์กรหลักที่มีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 2 องค์กร ได้แก่ ศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา (Inter-American Court of Human Rights) และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา (Inter-American Commission on Human Rights)[3]

ทั้งนี้ แม้ทั้งสององค์กรจะมีบทบาทในการพิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะมีสถานะเป็นเพียงข้อเสนอแนะ (Recommendation)[4] ในขณะที่คำชี้ขาดของศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะมีสถานะเป็นคำพิพากษาผูกพันคู่พิพาทซึ่งเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา[5] และสามารถกำหนดค่าชดเชยซึ่งจำเลยที่แพ้คดีจะต้องชดใช้ให้แก่ผู้เสียหายได้[6] อย่างไรก็ดี คำชี้ขาดของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา แม้จะมีสถานะเป็นเพียงข้อเสนอแนะ แต่ก็มีความสำคัญในการแสดงให้เห็นถึง

[3] American Convention on Human Rights, Nov. 22, 1969, 1144 U.N.T.S. 12, 9 I.L.M. 673 (entered into force July 18, 1978), Art. 33.

[4] American Convention on Human Rights, Art. 41.

[5] American Convention on Human Rights, Art. 62.

[6] American Convention on Human Rights, Art. 63.

พัฒนาการของแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอเมริกา เพียงแต่คำชี้ขาดดังกล่าวไม่มีผลผูกพันและไม่สามารถบังคับการเยียวยาความเสียหายหรือกำหนดบทลงโทษได้

อนึ่ง หากประชาชนผู้ใดหรือกลุ่มใดต้องการร้องเรียนถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือมีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ประชาชนผู้นั้นหรือกลุ่มนั้นไม่สามารถยื่นข้อพิพาทต่อศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้เองโดยตรง เนื่องจากผู้มีสิทธิร้องต่อศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ รัฐภาคี และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาเท่านั้น[7] ส่วนองค์กรที่ประชาชนของรัฐภาคีสามารถยื่นข้อร้องเรียนหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เองโดยตรง คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา[8] ซึ่งคณะกรรมการจะดำเนินการพิจารณาว่าเป็นกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ หากเป็นกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการจะพยายามหาหนทางในการยุติข้อพิพาท โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาเป็นผู้มีดุลพินิจในการพิจารณาส่งข้อพิพาทดังกล่าวขึ้นสู่ศาล[9]

ทั้งนี้ เนื่องจากการยื่นข้อพิพาทต่อศาลเป็นดุลพินิจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาหรือรัฐภาคี ซึ่งมีหลายกรณีที่คณะกรรมการไม่ได้นำส่งข้อพิพาทขึ้นสู่ศาลต่อไป จึงทำให้ในหลายกรณีที่เป็นประเด็นน่าสนใจยังไม่มีคำชี้ขาดของศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาอันจะมีผลผูกพันคู่ความ แต่มีเพียงรายงานและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาเท่านั้น

3.2.2 คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของมนุษย์ ก่อให้เกิดโรคร้ายหรืออาการเจ็บป่วย อีกทั้งยังกระทบต่อความเป็นอยู่ของชนพื้นเมืองที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ จึงทำให้เกิดข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมขึ้น

ในตอนแรก อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกายังไม่ได้มีการบัญญัติรับรองหรือคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ไว้โดยตรง สิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่ใช่สิทธิมนุษยชนในตัวเอง ดังนั้น การที่ผู้เสียหายต้องการนำข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมมาร้องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาหรือศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา จึงไม่สามารถกล่าวอ้างเพียงแค่ว่ามีการละเมิดสิทธิใน

[7] American Convention on Human Rights, Art. 61.1.

[8] American Convention on Human Rights, Art. 44.

[9] American Convention on Human Rights, Art. 48 - 51.

สิ่งแวดล้อม เพื่อให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาหรือศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้ชี้ขาดว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้

ทั้งนี้ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานประการหนึ่งที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ คือ สิทธิในการมีชีวิต (Right to Life)[10] เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ก่อผลกระทบต่อชีวิตหรือสุขภาพร่างกายของมนุษย์ กรณีดังกล่าวจึงมักถูกอ้างว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตอันเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง และมักอาศัยเหตุนี้ในการแสดงว่าคดีพิพาททางสิ่งแวดล้อมนั้นมีประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ต่อมาในปี ค.ศ. 1988 ได้เกิดร่างพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาเกี่ยวกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights) ณ กรุงซานซัลวาดอร์ ประเทศเอลซัลวาดอร์ หรือที่เรียกโดยย่อว่า “พิธีสารซานซัลวาดอร์” (Protocol of San Salvador) มีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1999

พิธีสารซานซัลวาดอร์มีการกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนใน มาตรา 11 ว่าด้วยสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to a Healthy Environment) โดยในวรรคแรกของ มาตรา 11 กล่าวว่า “Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services.” (มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและย่อมมีสิทธิในการเข้าถึงบริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน) จึงสามารถกล่าวได้ว่า ภูมิภาคอเมริกามีสนธิสัญญาภายในภูมิภาคที่รับรองให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งอันจะต้องได้รับความคุ้มครองภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาและพิธีสารซานซัลวาดอร์ การมีพิธีสารเพิ่มเติมซึ่งมีเนื้อหารับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อแนวทางการตีความของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาและศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาในการที่จะพิจารณาว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ โดยพิจารณาที่การละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยตรง ไม่ต้องอาศัยการอ้างอิงผ่านสิทธิในการมีชีวิต

ดังนั้น เพื่อพิเคราะห์ถึงประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคอเมริกา จึงเป็นการสมควรที่จะศึกษาพัฒนาการของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในบริบทของสิทธิมนุษยชนผ่านแนวทางการชี้ขาดข้อพิพาทที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา อันสามารถจำแนกแนวทางการตีความชี้ขาดข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ดังต่อไปนี้

[10] American Convention on Human Rights, Art. 4.

3.2.2.1 การตีความว่าการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life)

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาและศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกามีแนวทางการตีความขอบเขตของสิทธิในการมีชีวิตค่อนข้างกว้าง อย่างไรก็ดี ในปัจจุบัน สิทธิในการมีชีวิตยังไม่มีการกำหนดขอบเขตของสิทธิที่ชัดเจน เนื่องจากในการมีคำชี้ขาดข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนมักจะพิจารณาข้อเท็จจริงในกรณีพิพาทนั้นแล้วตีความว่ากรณีดังกล่าวมีการกระทำอันละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตหรือไม่ ไม่ได้มีการวางหลักการในทางทฤษฎีหรือวางหลักเกณฑ์เพื่อกำหนดขอบเขตของสิทธิในการมีชีวิตไว้เป็นการทั่วไป[11]

ในกรณีคำร้องหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้ร้องไม่สามารถกล่าวอ้างเพียงแค่มีการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ต้องแสดงให้เห็นด้วยว่าการก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมนั้นได้มากระทบในทางลบต่อคุณภาพชีวิตหรือสุขภาพร่างกายของประชาชนอันสามารถถือได้ว่ามีการกระทำละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิต ตัวอย่างข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ได้มีการกล่าวอ้างว่าเป็นกรณีที่มีการกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนภายใต้ระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ คดี Yanomami v. Brazil

- **คดี Yanomami v. Brazil, 1989**[12]

กรณีคดี Yanomami v. Brazil เป็นข้อพิพาทที่ผู้เสียหายคือชาว Yanomami Indians ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในประเทศบราซิลได้ร้องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา โดยกล่าวอ้างว่าการกระทำของรัฐบาลประเทศบราซิลเป็นการละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตอันเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งที่รัฐมีหน้าที่ต้องรับรองและคุ้มครอง

ข้อเท็จจริงปรากฏว่ารัฐบาลประเทศบราซิลได้ดำเนินการก่อสร้างเส้นทางหลวงสายหลักผ่านผืนดินซึ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาว Yanomami ทั้งยังอนุญาตให้มีการสำรวจ ใช้สอย และพัฒนาที่ดินบริเวณดังกล่าว อันเป็นสาเหตุทำให้ต่อมามีการค้นพบแร่ธาตุอันมีมูลค่าในบริเวณดังกล่าว การรุกล้ำเข้าใช้สอยผืนดินเช่นนี้ทำให้มีการอพยพหรือย้ายถิ่นที่อยู่ของชนพื้นเมืองบางคน และการก่อสร้างเส้นทางหลวงยังนำมาซึ่งการทะลักเข้ามาของบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ชนพื้นเมืองในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว นำพาเอาโรคติดต่อมายังชนพื้นเมือง โดยที่รัฐบาลประเทศบราซิลไม่ได้เข้ามาจัดการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเหล่านี้แต่อย่างใด

---

[11] Inara K. Scott, *The Inter-American System of Human Rights: An Effective Means of Environmental Protection?,* 19 Va. Envtl. L. J. 197 (2000), at 211 - 212.

[12] Yanomami v. Brazil, Case 7615, **Inter – Am. Ct. H.R. (ser. C)** No. 5 (Jan. 20, 1989).

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้มีคำตัดสินในข้อพิพาทนี้ว่ารัฐบาลประเทศบราซิลมีการกระทำละเมิดสิทธิในการมีชีวิต อันเป็นสิทธิมนุษยชน เนื่องจากจากรุกล้ำเข้ามาใช้สอยผืนดินอันเป็นที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมือง Yanomami กระทบต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาพของชนพื้นเมืองอย่างมาก ความรับผิดของรัฐบาลในการละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่ได้จำกัดเพียงการลงมือกระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิในการมีชีวิตเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่รัฐบาลไม่มีมาตรการใดๆ เพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นอันส่งผลกระทบต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชนด้วย[13]

ถึงแม้ว่าในคดี Yanomami คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะมีคำตัดสินว่ารัฐบาลประเทศบราซิลละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยละเมิดสิทธิในการมีชีวิตของชนพื้นเมือง Yanomami แต่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาก็มิได้มีข้อสรุปว่าชนพื้นเมือง Yanomami มีสิทธิในสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงสิทธิในสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิในการมีชีวิตไว้อย่างชัดเจนแต่อย่างใด การละเมิดสิทธิในการมีชีวิตของชนพื้นเมืองในกรณีนี้ได้ถูกระบุว่าเป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากการก่อสร้างเส้นทางหลวงอันส่งผลให้มีบุคคลภายนอกซึ่งมิใช่ชนพื้นเมืองนำเอาเชื้อโรคและโรคติดต่อเข้ามาเป็นภัยแก่ชีวิตของชนพื้นเมือง Yanomami[14]

- **Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, 1997**[15]

รายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ (Report on the Situation of Human Rights in Ecuador) เป็นรายงานการศึกษาประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา แม้รายงานฉบับนี้จะไม่ใช่การชี้ขาดตัดสินข้อพิพาททางการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการตีความของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีพัฒนาการขึ้นจากแนวทางการตีความในคดี Yanomami ในปี ค.ศ. 1989

ตามข้อเท็จจริงในรายงาน ประเทศเอกวาดอร์ได้มีการสำรวจขุดเจาะน้ำมัน ซึ่งการสำรวจขุดเจาะน้ำมันนี้ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาการปนเปื้อนของน้ำมันและสารอันตรายต่างๆ ในน้ำ ในอากาศ และในดิน

---

[13] Yanomami v. Brazil, at 24; *See* Dinah Shelton, *Environmental Rights and Brazil's Obligations in the Inter-American Human Rights System*, 40 **Geo. Wash. Int'l L' Review** 733 (2009), at 751.

[14] *See* Yanomami v. Brazil, Resolves 3; Inara K. Scott, *The Inter-American System of Human Rights: An Effective Means of Environmental Protection?,* 19 **Va. Envtl. L. J.** 197 (2000), at 215.

[15] Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, **Inter-Am. C.H.R.**, **OEA/ser. L.2V.2II.96, doc. 10 rev.** 1 (1997).

เป็นเหตุให้ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงประสบปัญหาอาการเจ็บป่วยมากมาย อาทิ โรคทางผิวหนัง ผื่นคัน หรือการติดเชื้อเรื้อรัง เป็นต้น[16]

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้มีการกล่าวไว้ในรายงานโดยเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิในการมีชีวิตและคุณภาพของสิ่งแวดล้อม (“The realization of the right to life, and to physical security and integrity is necessarily related to and in some ways dependent upon one’s physical environment.”)[17] ทั้งยังได้กล่าวด้วยว่าการบกพร่องของรัฐในการออกระเบียบหรือมาตรการเพื่อป้องกันปัญหาร้ายแรงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอาจเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอันได้รับความคุ้มครองภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาได้[18]

แนวทางการตีความของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาในรายงานฉบับนี้มีความชัดเจนในการเชื่อมโยงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิมนุษยชนมากกว่าในคดี Yanomami แต่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกายังคงอ้างอิงเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิในการมีชีวิต โดยไม่ได้แยกสิทธิในสิ่งแวดล้อมออกมาเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งในตัวเอง

3.2.2.2 การตีความว่าการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment)

แม้จากแนวปฏิบัติที่ผ่านมาดังได้กล่าวข้างต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะอาศัยการอ้างอิงสิทธิในการมีชีวิตเพื่อตัดสินว่าปัญหาทางสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกรณีพิพาทมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยยังไม่มีแนวทางการตัดสินว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนอันได้รับความคุ้มครองภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา อย่างไรก็ดี ในปี ค.ศ. 1999 พิธีสารซานซัลวาดอร์ได้มีผลบังคับใช้ ซึ่งพิธีสารฉบับนี้ได้มีการรับรองถึงสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) ไว้ใน มาตรา 11 จึงทำให้มีประเด็นที่น่าพิจารณาว่า การบัญญัติโดยใช้ถ้อยคำในลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งแล้วหรือไม่

ทั้งนี้ หากพิจารณาถ้อยคำใน มาตรา 11 ที่ว่า “Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services.” (มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิ

---

[16] Dinah Shelton, Human Rights and the Environment: Substantive Rights, **RESEARCH HANDBOOK ON INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW** (2011) at 272.

[17] Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, at 88.

[18] อ้างแล้ว.

ในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและย่อมมีสิทธิในการเข้าถึงบริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน) จะเห็นได้ว่าพิธีสารซานซัลวาดอร์ให้ความสำคัญและให้ความคุ้มครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงยึดโยงอยู่กับการมีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นลักษณะของสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) อันเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองโดยทั่วไปอยู่แล้ว เช่นนี้แล้วจึงยังคงไม่อาจสรุปอย่างชัดแจ้งได้ว่าบทบัญญัติใน มาตรา 11 ของพิธีสารซานซัลวาดอร์ได้ให้การรับรองแก่สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) อย่างเป็นเอกเทศ เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตของบทบัญญัติตาม มาตรา 11 คือ การบัญญัติรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้ไม่ได้มีถ้อยคำเชื่อมโยงการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ต้องมีการพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนา อันเป็นจุดที่ทำให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาแตกต่างกับของภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งมีแนวทางการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยต้องคำนึงถึงการพัฒนาของประเทศด้วย[19]

แม้ในคำตัดสินคดี Yanomami หรือในรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งในตัวเอง โดยยังคงอ้างอิงการละเมิดสิทธิในการมีชีวิตเพื่อแสดงถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่ก็ตาม แต่คดี Yanomami ได้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1989 และรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ได้ทำขึ้นในปี ค.ศ. 1997 อันเป็นช่วงเวลาก่อนที่พิธีสารซานซัลวาดอร์มีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1999 ซึ่งในช่วงเวลาก่อนการมีผลบังคับใช้ของพิธีสารซานซัลวาดอร์นั้น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกายังไม่มีการกล่าวรับรองถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่ในปัจจุบันพิธีสารซานซัลวาดอร์มีผลบังคับใช้แล้ว แนวทางการตีความเมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมน่าจะเปลี่ยนแปลงไปให้สอดคล้องกับพิธีสารซานซัลวาดอร์ จึงยังคงต้องพิจารณาต่อไปว่า ในอนาคตจะมีแนวทางคำตัดสินหรือคำพิพากษาตีความสิทธิที่ได้รับการรับรองตามมาตรา 11 นี้เป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งโดยเอกเทศจากสิทธิในชีวิตหรือไม่ เนื่องจากถ้อยคำที่ใช้ ยังคงสะท้อนถึงการเชื่อมโยงการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิในการมีชีวิต ซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองอยู่แล้ว

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาแนวทางการตีความหรือตัดสินข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมข้างต้น เห็นได้ว่าภูมิภาคอเมริกาได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง จากการอาศัยการอ้างอิงสิทธิในการมีชีวิตโดยไม่ได้มีการเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน ในคดี Yanomami v. Brazil จนต่อมาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้วางแนวทางไว้อย่างชัดเจนมากขึ้นว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมมี

[19] *See* African Charter on Human and Peoples' Rights, Art. 24: "All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favorable to their development."

ความเกี่ยวโยงกับสิทธิในการมีชีวิต โดยระบุข้อคิดเห็นนี้ไว้ในรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ และในปัจจุบันได้มีการรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ในพิธีสารซัลวาดอร์ ซึ่งยังคงเป็นการยึดโยงการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิในการมีชีวิตอยู่

3.3 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกา

3.3.1 กฎบัตรแห่งแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและมนุษยชน (The African Charter on Human and Peoples' Rights (the Banjul Charter))

The African Charter on Human and Peoples' Rights หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อว่า The Banjul Charter เป็นตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคที่มีชื่อเสียง ซึ่งได้รับการรับรองโดยประมุขของรัฐและผู้นำรัฐบาลของประเทศในกลุ่มแอฟริกาในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 18 ขององค์การเอกภาพแอฟริกา เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ.1981 ณ เมืองไนโรบี ประเทศเคนยา กฎบัตรฉบับนี้ได้รับการให้สัตยาบันจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาค และมีผลผูกพันในวันที่ 21 ตุลาคม ค.ศ. 1986 มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในทวีปแอฟริกา โดยรับรองทั้งสิทธิของปัจเจกชน (Individuals) และสิทธิของประชาชน (Peoples) นอกจากนี้ เนื้อหาใน กฎบัตรฉบับนี้ ยังกำหนดเรื่องหน้าที่ไว้ด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือทางสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่มีเอกลักษณ์[20]

The Banjul Charter เป็นนวัตกรรมใหม่และมีความแตกต่างจากเอกสารด้านสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ที่เคยมีมา กล่าวคือ จงใจที่จะหลีกเลี่ยงการทำซ้ำหรือการนำมาใช้ซึ่งบรรทัดฐานและหลักการต่างๆที่มาจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของยุโรปและอเมริกา[21] The Banjul Charter ได้รวบรวมแนวความคิดของคนแอฟริกันเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไว้ โดยการสร้างเอกสารนี้ขึ้นมาเพื่อรวบรวมบรรดาบรรทัดฐานและหลักการต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ที่อยู่บนพื้นฐานของประเพณีที่ทำสืบต่อกันมาทางประวัติศาสตร์ คุณค่าของอารยธรรมแบบแอฟริกัน และการตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของแอฟริกา[22] ดังจะเห็นได้จาก อารัมภบทของ The Banjul Charter ในย่อหน้าที่ 5 ดังนี้

---

[20] Emeka Polycarp Amechi, 'Enhancing Environmental Protection and Socio-Economic Development in Africa: A Fresh Look at the Right to a General Satisfactory Environment under the African Charter on Human and Peoples' Rights', 5/1 Law, Environment and Development Journal (2009), p. 58. Available at http://www.lead-journal.org/content/09058.pdf

[21] Ibid. p. 61.

[22] Ibid.

"Taking into consideration the virtues of their historical tradition and the values of African civilization which should inspire and characterize their reflection on the concept of human and peoples' rights."

เนื้อหาของ The Banjul Charter นี้รับรองสิทธิของประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีและที่สอดคล้องกับการพัฒนา (Right of Peoples to Satisfactory Environment Favorable to Development) อย่างไรก็ตาม สิทธิตามที่ The Banjul Charter ระบุนั้นเชื่อมโยงกับคำว่า "การพัฒนา (Development)" ทำให้มีผู้วิพากษ์ว่าเป็นการให้น้ำหนักกับการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่ามาตรการสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการตีความในกรณีที่คุณค่าทั้งสองอย่างขัดกัน ต่อมา The African Commission on Human and Peoples' Rights ได้ตีความคำว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ไว้ในคำตัดสินคดี Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and another v. Federal Republic of Nigeria เมื่อปีค.ศ. 2001 โดยสรุปว่าในการที่สิทธิดังกล่าว จะต้องรักษาดุลยภาพกับการพัฒนานั้น ไม่ใช่ว่าจะต้องยอมรับผลกระทบทางลบด้านเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนานั้นเสมอไป

3.3.2 คณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน (The African Commission on Human and Peoples' Rights)

The Banjul Charter ได้จัดตั้งคณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนขึ้น โดยเริ่มทำงานอย่างเป็นทางการเมื่อ 2 พฤศจิกายน 1987 ในเมือง Addis Ababa ประเทศเอธิโอเปีย ต่อมาสำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการดังกล่าวได้ย้ายสถานที่ตั้งไปที่เมือง Banjul ของประเทศ Gambia นอกจากหน้าที่อื่นๆ โดยทั่วไปตามที่สภาแห่งองค์การเอกภาพแอฟริกาจะมอบหมายแล้ว คณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่หลักสามประการ คือ การปกป้องสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน และการตีความ The Banjul Charter[23]

3.3.3 ศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา (The African Court on Human and Peoples' Rights)

ศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา (The African Court on Human and Peoples' Rights) ก่อตั้งขึ้นตามพิธีสาร Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights ซึ่งประเทศสมาชิกองค์การเอกภาพแอฟริกา (Organization of African Unity: OAU) จำนวน 53 ประเทศ ในขณะนั้น ได้ร่วมลงนามเมื่อเดือนมิถุนายน 1998 และมีผลบังคับใช้เมื่อ 25 มกราคม 2004 โดยมี

[23] http://www.achpr.org/about/

ประเทศที่ลงนามและให้สัตยาบันต่อพิธีสารแล้ว 24 ประเทศ ประเทศที่ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน 25 ประเทศ และประเทศที่ไม่ได้ลงนามในพิธีสาร 5 ประเทศ ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งแอฟริกาก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลไกการคุ้มครองสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของบุคคล (Human and Peoples' Rights) ในแอฟริกา มีองค์คณะผู้พิพากษา 11 คน จากชาติสมาชิกสหภาพแอฟริกา มีอำนาจหน้าที่พิจารณาไต่สวนคดีความและข้อพิพาทที่เกี่ยวกับปัญหาการปรับใช้ African Charter on Human and Peoples' Rights โดยทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบให้การทำหน้าที่ของคณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนสมบูรณ์และแข็งแกร่งยิ่งขึ้น[24]

3.3.4 คำวินิจฉัยของศาล/คณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

- **คดี Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and another v. Federal Republic of Nigeria, 2001**

คดีนี้ รัฐบาลทหารของประเทศไนจีเรียซึ่งมีความเกี่ยวพันกับการผลิตน้ำมันผ่านบริษัทน้ำมันของรัฐหรือ Nigerian National Petroleum Company (NNPC) และเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในกลุ่มการค้าน้ำมันกับ Shell Petroleum Development Corporation (SPDC) ได้ทำการผลิตน้ำมันที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพแก่ชุมชนชาวโอโกนิ (Ogoni People) อันเนื่องมาจากการปนเปื้อนสารพิษในสิ่งแวดล้อม ในการสำรวจแหล่งน้ำมันในพื้นที่ Ogoniland นั้น กลุ่มน้ำมันได้ดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น และได้ทิ้งของเสียเป็นพิษสู่สิ่งแวดล้อมและทางน้ำในท้องถิ่นโดยขัดต่อมาตรฐานสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ผลจากการปนเปื้อนในน้ำ ดิน และอากาศก่อให้เกิดผลกระทบทางสุขภาพอย่างรุนแรงทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งรวมถึงการติดเชื้อทางผิวหนัง อาการป่วยทางเดินหายใจ อาการป่วยทางเดินอาหารและลำไส้ เพิ่มความเสี่ยงของการเป็นมะเร็ง ปัญหาทางประสาท และปัญหาเกี่ยวกับการสืบพันธุ์

รัฐบาลไนจีเรียไม่ได้ตรวจสอบติดตามการดำเนินงานของบริษัทน้ำมัน และไม่ได้ให้บริษัทน้ำมันจัดให้มีมาตรการความปลอดภัย รัฐบาลไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอันตรายที่เกิดจากกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิตน้ำมันแก่ชุมชนโอโกนิด้วย ชุมชนดังกล่าวไม่มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลที่กระทบต่อการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว รัฐบาลไม่ได้ตรวจสอบการดำเนินงานของบริษัทน้ำมันหรือหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องให้ทำการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและผลกระทบทางสุขภาพเบื้องต้น รัฐบาลปฏิเสธการอนุญาตนักวิทยาศาสตร์และองค์กรสิ่งแวดล้อมให้เข้าไปในพื้นที่เพื่อการสำรวจและศึกษา และรัฐบาลไม่ได้ให้บริษัทน้ำมันปรึกษาหารือกับชุมชนก่อนเริ่มดำเนินการทั้งๆ ที่การดำเนินการเป็นการคุกคามต่อที่ดินของปัจเจกชน

[24] http://www.african-court.org/en/index.php/about-the-court/brief-history

และชุมชน ที่สุด ในช่วงสามปีสุดท้าย กองกำลังความมั่นคงของไนจีเรียได้เข้าโจมตี เผา และทำลายหมู่บ้านอโกนิ จนชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัย

ผลการตัดสินคดีนี้ คือ รัฐบาลกระทำการที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ตาม มาตรา 16 และสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Clean Environment) ตาม มาตรา 24 ของ The Banjul Charter

บทที่ 4

การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ประเทศทั้งหลายนิยมนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจแบ่งเป็นแต่ละช่วงเวลาได้ดังนี้[1]

- ช่วงก่อนการประชุมสตอกโฮล์มตั้งแต่ปี 1948 – 1971 ได้แก่ อิตาลี มาดากัสการ์ คูเวต มอลต้า กัวเตมาลา สวิตเซอร์แลนด์ และสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์
- ช่วงการประชุมสตอกโฮล์มจนถึงก่อนการประชุมริโอ ตั้งแต่ปี 1972 – 1991 ได้แก่ ปานามา บาห์เรน สาธารณรัฐอาหรับซีเรีย ซานมาริโน กรีซ ปาปัวนิวกินี คิวบา อินเดีย โปรตุเกส แทนซาเนีย สเปน ศรีลังกา ไทย เยเมน อิหร่าน เปรู ชิลี กายอานา วานูอาตู เวียดนาม เบลีซ หมู่เกาะแฟโร จีน อิเควทอเรียลกินี กีนี ฮอนดูรัส ตุรกี เอลซัลวาดอร์ เนเธอร์แลนด์ ปานามา ออสเตรีย เอกวาดอร์ นิการากัว เฮติ ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ ซูรินาเม สวีเดน บราซิล ฮังการี เบนิน โครเอเชีย บูร์กินาฟาโซ โคลอมเบีย กาบอง ลาว มาซิโดเนีย มอริเตเนีย สโลวีเนีย และแซมเบีย
- ช่วงการประชุมริโอจนถึงก่อนการประชุมรีโอ +5 ตั้งแต่ปี 1992 – 1996 ได้แก่ แองโกลา เคปเวิร์ด สาธารณรัฐเช็ก เอสโตเนีย กานา ลิทัวเนีย มาลี เม็กซิโก มองโกเลีย นอร์เวย์ ปารากวัย ซาอุดิอาระเบีย สโลวะเกีย โตโก เติร์กเมนิสถาน อุซเบกิสถาน อันดอร์รา กัมพูชา คีร์กีซสถาน เลโซโท รัสเซีย ซีเชลส์ อาร์เจนตินา เบลารุส เบลเยี่ยม คอสตาริกา เยอรมัน มาลาวี มอลโดวา ทาจิกิสถาน อาร์มีเนีย อาเซอร์ไบจาน เอธิโอเปีย ฟินแลนด์ จอร์เจีย คาซัคสถาน ยูกันดา แอลจีเรีย แคเมอรูน ชาด แกมเบีย ไนเจอร์ โอมาน แอฟริกาใต้ ยูเครน อุรุกวัย
- ช่วงการประชุมรีโอ +5 จนถึงก่อนการประชุมรีโอ +10 ตั้งแต่ปี 1997 – 2001 ได้แก่ เอริเทรีย โปแลนด์ แอลเบเนีย ลัตเวีย เกาหลีเหนือ ไนจีเรีย เวเนซุเอลา ไอวอรี่โคสต์ (โกตดิวัวร์) อินโดนีเซีย คอโมโรส เซเนกัล
- ช่วงการประชุมรีโอ +10 จนถึงก่อนการประชุมรีโอ +20 ตั้งแต่ปี 2002 – 2011 ได้แก่ โบลีเวีย สาธารณรัฐคองโก ติมอร์-เลสเต กาตาร์ โรมาเนีย รวันดา อัฟกานิสถาน สาธารณรัฐแอฟริกากลาง โซมาเลีย บูรุนดี

---

[1] David R. Boyd, *The Status of Constitutional Protection for the Environment in Other Nations*, **Paper # 4: Davis Suzuki Foundation**. http://davidsuzuki.org/publications/2014/whitepapers/DSF%20White%20Paper%204.pdf

สาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก ฝรั่งเศส อิรัก ซูดาน สวาซิแลนด์ เนปาล เซอร์เบีย อียิปต์ ลักเซมเบิร์ก มอนเตเนโกร ภูฏาน มัลดีฟส์ พม่า สาธารณรัฐโดมินิกัน เคนยา บังกลาเทศ จาเมกา โมร็อกโก เซาท์ซูดาน

- ช่วงการประชุมรีโอ +20 จนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่ปี 2012 เป็นต้นมา ได้แก่ ไอซ์แลนด์ ฟิจิ ซิมบับเว

ในการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น เมื่อศึกษาจากรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ พบว่ามีรูปแบบที่พอสรุปได้เป็น 4 รูปแบบหลักๆ ดังนี้

- รูปแบบที่บัญญัติเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ
- รูปแบบที่บัญญัติเรื่องสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ในรัฐธรรมนูญ
- รูปแบบที่บัญญัติเรื่องสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ
- รูปแบบที่บัญญัติเรื่องหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ
- รูปแบบที่บัญญัติเรื่องหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

ทั้งนี้ แต่ละประเทศอาจนำรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งแต่เพียงรูปแบบเดียวหรืออาจนำหลายๆ รูปแบบมาผสมผสานกัน เพื่อใช้ในการเขียนบทบัญญัติเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญ ตัวอย่างที่ยกมาแสดงต่อไปนี้เพื่อให้เห็นตัวอย่างของบางประเทศที่ใช้แต่ละรูปแบบไล่เรียงไปทีละรูปแบบของแต่ละภูมิภาค

4.1 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในยุโรปบางประเทศ

4.1.1 ประเทศที่นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโปรตุเกส 1976 มาตรา 66:

ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีสมดุลทางนิเวศที่มนุษย์จะอยู่ได้และมีหน้าที่ในการปกป้องสิ่งแวดล้อม (Everyone shall possess the right to a healthy and ecologically balanced human living environment and the duty to defend it.)

ข้อสังเกต

1) โปรตุเกสเป็นประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป เป็นประเทศภาคีในอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป และเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มแรกๆ ที่มีรัฐธรรมนูญบัญญัติถึงเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้

2) เป็นการเขียนเรื่องสิทธิควบคู่ไปกับเรื่องหน้าที่ของบุคคล

◎ราชอาณาจักรสเปน 1978 มาตรา 45 ข้อ 1:

ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาบุคคล และมีหน้าที่บำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม (Everyone has the right to enjoy an environment suitable for the development of the person, as well as the duty to preserve it.)

ข้อสังเกต

1) สเปนเป็นประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป เป็นประเทศภาคีในอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป และเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มแรกๆ ที่มีรัฐธรรมนูญบัญญัติถึงเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้

2) เป็นการเขียนเรื่องสิทธิควบคู่ไปกับเรื่องหน้าที่ของบุคคล

3) บทบัญญัติเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมดังกล่าว อยู่ภายใต้หมวด 3 ว่าด้วยหลักการต่างๆ เกี่ยวกับนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคม (Principles governing Economic and Social Policy) ซึ่งเป็นส่วนที่ว่าด้วยนโยบายของรัฐ

4) สิทธิในสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะเกิดได้จริงต่อเมื่อมีเงื่อนไขครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ ทำให้บทบัญญัติเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่สามารถบังคับใช้ได้ด้วยตัวเอง ดังปรากฏอยู่ในหมวด 4 ว่าด้วยการรับประกันสิทธิและเสรีภาพพื้นฐาน (Guarantee of Fundamental Rights and Liberties)มาตรา 53 ข้อ 3 ซึ่งบัญญัติว่า การยอมรับ การเคารพ และการปกป้องหลักการต่างๆ ที่บัญญัติไว้ใน หมวด 3 จะนำทางให้กับการออกกฎหมาย การปฏิบัติทางกระบวนการยุติธรรม และการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ หลักการดังกล่าวจะบังคับใช้ให้เกิดผลจริงโดยทางศาลให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการนำไปปฏิบัติ (Recognition, respect and protection of the principles recognised in Chapter 3 shall guide legislation, judicial practice and actions by the public authorities. They may only be invoked before the ordinary courts in accordance with the legal provisions implementing them.)

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซีย 1993 มาตรา 42:

ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในข้อมูลที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการได้รับการชดใช้ในความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อร่างกายและทรัพย์สินจากการกระทำผิดทางนิเวศ (Everyone shall have the right to favourable environment, reliable information about its state and for a restitution of damage inflicted on his health and property by ecological transgressions.)

◎รัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรเบลเยี่ยม 1993 มาตรา 23:

ทุกคนมีสิทธิจะใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กฎหมาย กฎหมายระดับชาติ และกฎระเบียบต่างๆ ที่อ้างถึงในมาตรา 134 รับรองถึงสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยต้องคำนึงถึงหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และกำหนดเงื่อนไขในการใช้สิทธิเหล่านั้น ได้แก่สิทธิต่างๆ ซึ่งรวมถึงสิทธิดังต่อไปนี้: - .....สิทธิในการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่ดี (Everyone has the right to lead a life in keeping with human dignity. To this end, the laws, federate laws and rules referred to in Article 134 guarantee economic, social and cultural rights, taking into account corresponding obligations, and determine the conditions for exercising them. These rights include among others: .....the right to the protection of a healthy environment; .....)

4.1.2 ประเทศที่ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐลัตเวีย 1922 มาตรา 115:

รัฐต้องปกป้องสิทธิของทุกคนที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม และโดยการส่งเสริมการสงวนรักษาและการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม (The State shall protect the right of everyone to live in a benevolent environment by providing information about environmental conditions and by promoting the preservation and improvement of the environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐตุรกี 1982 ส่วนที่ 8 ว่าด้วยสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และที่อยู่อาศัย (Health, the Environment and Housing) ข้อ A. การบริการสุขภาพและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Health Services and Conservation of the Environment) มาตรา 56:

ทุกคนมีสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและสมดุล (Everyone has the right to live in a healthy, balanced environment.)

เป็นหน้าที่ของรัฐและประชาชนที่จะปรับปรุงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และป้องกันมลพิษทางสิ่งแวดล้อม (It is the duty of the state and citizens to improve the natural environment, and to prevent environmental pollution.)

4.1.3 ประเทศที่บัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐลัตเวีย 1922 มาตรา 115:

รัฐต้องปกป้องสิทธิของทุกคนที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม และโดยการส่งเสริมการสงวนรักษาและการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม (The State shall protect the right of everyone to live in a benevolent environment by providing information about environmental conditions and by promoting the preservation and improvement of the environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐสโลวัก 1992 มาตรา 45:

ทุกคนมีสิทธิในข้อมูลที่สมบูรณ์และรวดเร็วเกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อม สาเหตุและผลของสภาพการณ์ของสิ่งแวดล้อม (Everyone has the right to timely and complete information about the state of the environment and the causes and consequences of its condition.)

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซีย 1993 มาตรา 42:

ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในข้อมูลที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการได้รับการชดใช้ในความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อร่างกายและทรัพย์สินจากการกระทำผิดทางนิเวศ (Everyone shall have the right to favourable environment, reliable information about its state and for a restitution of damage inflicted on his health and property by ecological transgressions.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐมอลโดวา 1994 มาตรา 37:

รัฐรับรองว่าพลเมืองทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงโดยอิสระซึ่งข้อมูลที่ซื่อสัตย์ เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพการดำรงชีพและการทำงาน และคุณภาพของผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องใช้ในครัวเรือน (The State guarantees every citizen the right to free access to truthful information regarding the state of the natural environment, the living and working conditions, and the quality of food products and household appliances.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเบลารุส 1994 มาตรา 34:

พลเมืองได้รับการรับรองที่จะได้รับ เก็บ และเผยแพร่ข้อมูลที่ครบถ้วน เชื่อถือได้ และโดยพลัน เกี่ยวกับกิจกรรมขององค์กรรัฐและสมาคมสาธารณะในเรื่องทางการเมือง เศรษฐกิจ และระหว่างประเทศ และในเรื่องสถานการณ์สิ่งแวดล้อม (Citizens are guaranteed to receive, store, and disseminate complete, reliable, and timely information on the activities of state bodies and public associations, on political, economic, and international life, and on the state of the environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐอาเซอร์ไบจาน 1995:

มาตรา 39 ทุกคนมีสิทธิในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม (Every person has the right to collect information on environmental situation.)

มาตรา 49 ทุกคนมีสิทธิในการรวมกลุ่ม ประชุม ประท้วง ชุมนุม เดินถนน หรือปักหลักอย่างสงบโดยปราศจากอาวุธ และมีการแจ้งให้องค์กรรัฐที่เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้า (Every person has the right, upon notification of corresponding government bodies in advance, to peaceful, unarmed gatherings, meetings, demonstrations, rallies, street processions, pickets together with others.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐยูเครน 1996 มาตรา 50:

ทุกคนได้รับการรับรองว่ามีสิทธิในการเข้าถึงโดยอิสระซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม คุณภาพของอาหารและสินค้าบริโภค และมีสิทธิในการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว (Everyone is guaranteed the right of free access to information about the environmental situation, the quality of food and consumer goods, and also the right to disseminate such information.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโปแลนด์ 1997 มาตรา 74:

ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและการปกป้องสิ่งแวดล้อม (Everyone has the right to be informed of the quality of the environment and its protection.)

4.1.4 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐสโลวัก 1992 มาตรา 44:

เป็นความรับผิดชอบของทุกคนที่จะรักษาและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม ...(It shall be the responsibility of all to conserve and promote the environment and cultural heritage ...)

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซีย 1993 มาตรา 58:

ทุกคนถูกบังคับให้ต้องสงวนรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปฏิบัติอย่างระมัดระวังต่อความร่ำรวยทางธรรมชาติ (Everyone shall be obliged to preserve nature and the environment, carefully treat the natural wealth.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฟินแลนด์ 1999 มาตรา 20:

เป็นความรับผิดชอบของทุกคนที่จะต้องรักษาธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมและมรดกของชาติ (It shall be the responsibility of all to conserve nature and its diversity, environment and national heritage.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโครเอเชีย 2001 มาตรา 69:

ในขณะที่มีการใช้สิทธิและทำกิจกรรมต่างๆ ทุกคนจะต้องให้ความใส่ใจเป็นพิเศษต่อสาธารณสุข ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (While using rights and carrying activities, all shall be bound to pay special attention to public health, nature and the environment.)

4.1.5 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐอิตาลี 1947 มาตรา 117:

อำนาจนิติบัญญัติเป็นของรัฐและภูมิภาคในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญควบคู่ไปกับข้อจำกัดตามกฎหมายของสหภาพยุโรปและพันธกรณีระหว่างประเทศ รัฐมีอำนาจออกกฎหมายในเรื่องต่อไปนี้:- .....s) การปกป้องสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และมรดกทางวัฒนธรรม (Legislative powers shall be vested in the State and the Regions in compliance with the Constitution and with the constraints deriving from

EU-legislation and international obligations. The State has exclusive legislative powers in the following subject matters: ……..s) protection of the environment, the ecosystem and cultural heritage.)

◎รัฐธรรมนูญของสมาพันธรัฐสวิส 1971 ส่วนที่ 4: สิ่งแวดล้อมกับการวางแผนเชิงพื้นที่ (Environment and Spatial Planning)

มาตรา 73 การพัฒนาที่ยั่งยืน - สมาพันธรัฐและมลรัฐจะต้องพยายามในการบรรลุความสัมพันธ์ที่สมดุลและยั่งยืนระหว่างธรรมชาติและศักยภาพของระบบธรรมชาติในการสร้างตัวเองใหม่ กับ ความต้องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยประชากรมนุษย์ (Sustainable development The Confederation and the Cantons shall endeavour to achieve a balanced and sustainable relationship between nature and its capacity to renew itself and the demands placed on it by the population.)

มาตรา 74 การปกป้องสิ่งแวดล้อม – (1) สมาพันธรัฐจะออกกฎหมายเพื่อปกป้องประชากรและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจากความเสียหายหรือการก่อกวน (2) สมาพันธรัฐจะทำให้มั่นใจว่าความเสียหายหรือการก่อกวนดังกล่าวจะถูกหลีกเลี่ยง ค่าใช้จ่ายในการหลีกเลี่ยงหรือกำจัดความเสียหายหรือการก่อกวนจะต้องรับผิดชอบโดยผู้เป็นคนก่อให้เกิดเหตุดังกล่าว (3) มลรัฐต้องรับผิดชอบต่อการนำกฎหมายระดับสมาพันธรัฐไปปฏิบัติตาม เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายได้ยกเว้นไว้ว่าหน้าที่ดังกล่าวเป็นของสมาพันธรัฐ (Protection of the environment – (1) The Confederation shall legislate on the protection of the population and its natural environment against damage or nuisance. (2) It shall ensure that such damage or nuisance is avoided. The costs of avoiding or eliminating such damage or nuisance are borne by those responsible for causing it. (3) The Cantons are responsible for the implementation of the relevant federal regulations, except where the law reserves this duty for the Confederation.)

<u>ข้อสังเกต</u>

1) รัฐธรรมนูญของสวิตเซอร์แลนด์เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของโลกที่บัญญัติเรื่องเกี่ยวกับการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ หากแต่เขียนไว้ให้เป็นหน้าที่ของรัฐ ไม่ได้เขียนว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม

2) นอกจากบทบัญญัติกว้างๆ เกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 73 และมาตรา 74 ข้างต้นแล้ว รัฐธรรมนูญของสวิตเซอร์แลนด์ยังบัญญัติกรณีเฉพาะในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้หลาย

กรณี เช่น มาตรา 75 การวางแผนเชิงพื้นที่ (Spatial Planning) มาตรา 75a การสำรวจที่ดินของชาติ (National Land Survey) มาตรา 76 น้ำ (Water) มาตรา 77 ป่าไม้ (Forests) มาตรา 78 การปกป้องมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม (Protection of Natural and Cultural Heritage) มาตรา 79 การประมงและการล่าสัตว์ (Fishing and Hunting) มาตรา 80 การคุ้มครองสัตว์ป่า (Protection of Animals) มาตรา 84 การคุ้มครองป่าอัลไพน์จากการตัดถนน (Alpine Transit Traffic) และมาตรา 89 นโยบายพลังงาน (Energy Policy)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเฮลเลนิกหรือกรีซ 1986 มาตรา 24:

ข้อ 1 การปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นหน้าที่ของรัฐ รัฐต้องผูกพันที่จะปรับใช้มาตรการป้องกันหรือยับยั้งเป็นพิเศษเพื่อการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม..... ... (The protection of the natural and cultural environment constitutes a duty of the State. The State is bound to adopt special preventive or repressive measures for the preservation of the environment. .....).

4.2 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในอเมริกาบางประเทศ

4.2.1 ประเทศที่นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล 1988 แก้ไขเพิ่มเติม 2014 มาตรา 225:

บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สมดุลทางนิเวศ ซึ่งเป็นสินค้าสาธารณะเพื่อการใช้สอยของประชาชนและสำคัญต่อชีวิตที่มีคุณภาพ รัฐบาลและชุมชนมีหน้าที่ที่จะป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต (Everyone has the right to an ecologically balanced environment, which is a public good for the people's use and is essential for a healthy life. The Government and the community have a duty to defend and to preserve the environment for present and future generations.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโคลอมเบีย 1991 มาตรา 79 1st Paragraph:

บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Every person has the right to enjoy a healthy environment.)

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอาร์เจนตินา 1994 มาตรา 41:

ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีดุลยภาพ เหมาะสมกับการพัฒนามนุษย์เพื่อให้กิจกรรมทั้งหลายตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายความต้องการของคนรุ่นอนาคต และมีหน้าที่ในการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม (All inhabitants are entitled to the right to a healthy and balanced environment fit for human development in order that productive activities shall meet present needs without endangering those of future generations; and shall have the duty to preserve it. .....)

4.2.2 ประเทศที่ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเอลซัลวาดอร์ 1983 แก้ไขเพิ่มเติม 2003 มาตรา 34:

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตในสภาพสิ่งแวดล้อมและครอบครัวที่เปิดโอกาสให้เขามีส่วนในการพัฒนาโดยมีสิทธิได้รับการปกป้องจากรัฐ (Every child has the right to live in familial and environmental conditions that permit his integral development, for which he shall have the protection of the State.)

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐชิลี 1980 แก้ไขเพิ่มเติม 2012 มาตรา 19:

รัฐธรรมนูญทำให้เชื่อมั่นแก่บุคคลทุกคนดังนี้: 8. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดจากการปนเปื้อน..... (The Constitution assures to all persons: ...8. The right to live in an environment free from contamination....)

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเอกวาดอร์ 2008 มาตรา 14:

สิทธิของประชาชนในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีสมดุลทางนิเวศซึ่งประกันความยั่งยืนและการมีชีวิตที่ดีย่อมได้รับการคุ้มครอง (The right of the population to live in a healthy and ecologically balanced environment that guarantees sustainability and the good way of living (sumak kawsay), is recognized.)

4.2.3 ประเทศที่บัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐโบลิเวีย 2009:

มาตรา 34 บุคคลมีอำนาจฟ้องคดีทั้งในนามส่วนตัวหรือในนามกลุ่มเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากอคติต่อหน้าที่ของสถาบันสาธารณะในการฟ้องด้วยตัวเองเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อม (Any person, in his own right or on behalf of a collective, is authorized to take legal action in defense of environmental rights, without prejudice to the obligation of public institutions to act on their own in the face of attacks on the environment.)

มาตรา 343 ประชากรมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม และที่จะได้รับปรึกษาและให้ข้อมูลก่อนมีการตัดสินใจที่อาจกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม (The population has the right to participate in environmental management, and to be consulted and informed prior to decisions that could affect the quality of the environment.)

4.2.4 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล 1988 แก้ไขเพิ่มเติม 2014 มาตรา 225:

..... รัฐบาลและชุมชนมีหน้าที่ที่จะป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต (..... The Government and the community have a duty to defend and to preserve the environment for present and future generations.)

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอาร์เจนตินา 1994 มาตรา 41:

ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีดุลยภาพ ..... (All inhabitants are entitled to the right to a healthy and balanced environment .....; and shall have the duty to preserve it. .....)

4.2.5 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐชิลี 1980 แก้ไขเพิ่มเติม 2012 มาตรา 19:

รัฐธรรมนูญทำให้เชื่อมั่นแก่บุคคลทุกคนดังนี้: 8. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดจากการปนเปื้อน เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องไม่ทำให้สิทธิดังกล่าวถูกกระทบ และที่จะต้องปกป้องการสงวนรักษาธรรมชาติ (The Constitution assures to all persons: ...8. The right to live in an environment free from contamination. It is the duty of the State to see to [it] that this right will not be affected and to guard the preservation of nature.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโคลอมเบีย 1991 มาตรา 79 2nd Paragraph:

เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม รักษาพื้นที่ทั้งหลายที่มีความสำคัญทางนิเวศเป็นพิเศษ และให้การศึกษาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสองเรื่อง (It is the duty of the state to protect the diversity and integrity of the environment, to conserve areas of special ecological importance, and to foster education for the achievement of these ends.)

◎รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐโบลิเวีย 2009 มาตรา 342:

เป็นหน้าที่ของรัฐและประชากรที่จะรักษา ปกป้อง และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในลักษณะที่ยั่งยืน โดยบำรุงรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม (It is the duty of the State and the population to conserve, protect and use natural resources and the biodiversity in a sustainable manner, as well as to maintain the equilibrium of the environment.)

4.3 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมตาม The Bunjul Charter มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในแอฟริกาบางประเทศ

4.3.1 ประเทศที่มีการนำคำว่า Satisfactory Environment Favorable to Development ไปนิยามในรัฐธรรมนูญ

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเบนิน 1990 มาตรา 27:

บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่น่าพอใจ และที่ยืนยาว และมีหน้าที่ในการป้องกันสิ่งแวดล้อม รัฐจะต้องปกป้องสิ่งแวดล้อม

(Every person has the right to a healthy, satisfying and lasting environment and has the duty to defend it. The state shall watch over the protection of the environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโมซัมบิก 1990 มาตรา 90 สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สมดุล (Right to a Balanced Environment) (1):

พลเมืองมีสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สมดุล และมีหน้าที่ป้องกันสิ่งแวดล้อม

(All citizens shall have the right to live in a balanced environment and shall have the duty to defend it.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐบูร์กินาฟาโซ 1991 มาตรา 29:

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้รับการรับรอง การปกป้อง การต่อสู้ และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่ของทุกคน

(The right to a healthy environment is recognized; the protection, the defense and the promotion of the environment are a duty for all.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐมาลี 1992 มาตรา 15:

ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี การปกป้องและป้องกันสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเป็นหน้าที่ของทุกคนและของรัฐ

(Every person has a right to a healthy environment. The protection and defense of the environment and the promotion of the quality of life is a duty of everyone and of the State.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก 1992 แก้ไขเพิ่มเติม 2005 มาตรา 53:

ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและที่สอดคล้องกับการพัฒนา และมีหน้าที่ป้องกันสิ่งแวดล้อม รัฐต้องปกป้องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชากร

(All persons have the right to a healthy environment that is favorable to their development. They have the duty to defend it. The State ensures the protection of the environment and the health of the population.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐแองโกลา 1992 แก้ไขเพิ่มเติม 2010 มาตรา 39 สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Environmental Rights) (1):

ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีและไม่มีมลพิษ และมีหน้าที่ในการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อม

(Everyone has the right to live in a healthy and unpolluted environment and the duty to defend and preserve it.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโตโก 1992 แก้ไขเพิ่มเติม 2007 มาตรา 41:

ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี รัฐต้องปกป้องสิ่งแวดล้อม

(Every person has the right to a healthy environment. The State sees to the protection of the environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐซีเชลส์ 1993 มาตรา 38:

รัฐรับรองสิทธิของบุคคลที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีสมดุลทางนิเวศ คุณภาพดี และสะอาด และรัฐทำให้เป็นจริงซึ่งสิทธิดังกล่าวโดยรัฐ- (ก) จัดมาตรการเพื่อส่งเสริมการปกป้อง บำรุงรักษา และปรับปรุงสิ่งแวดล้อม – (ข) ทำให้เกิดการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนทางสังคมเศรษฐกิจ โดยการใช้และจัดการทรัพยากรของประเทศที่เป็นธรรม – (ค) ส่งเสริมความตระหนักของประชาชนในความจำเป็นต้องปกป้อง รักษา และปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

(The State recognizes the right of every person to live in and enjoy a clean, healthy and ecologically balanced environment and with a view to ensuring the effective realization of this right the State undertakes– (a) to take measures to promote the protection, preservation and improvement of the environment (b) to ensure a sustainable socio-economic development of Seychelles by a judicious use and management of the resources of Seychelles; (c) to promote public awareness of the need to protect, preserve and improve the environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเอธิโอเปีย 1995 มาตรา 44 สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Environmental Rights) (1):

บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและดี (All persons have the right to a clean and healthy environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐชาด 1996 แก้ไขเพิ่มเติม 2005 มาตรา 47:

บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Every person has the right to a healthy environment.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ 1996 มาตรา 24:

ทุกคนมีสิทธิ – (ก) ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่อันตรายต่อสุขภาพหรือความเป็นอยู่ที่ดี และ (ข) ในสิ่งแวดล้อมที่จะต้องปกป้องไว้เพื่อประโยชน์ของปัจจุบันชนและอนาคตชน โดย (๑) ป้องกันมลพิษและการเสื่อมโทรมทางนิเวศ (๒) ส่งเสริมการสงวน และ (๓) ทำให้มั่นคงซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนทางนิเวศ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน ส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ชอบธรรม

(Everyone has the right— (a) to an environment that is not harmful to their health or wellbeing; and (b) to have the environment protected, for the benefit of present and future generations, through reasonable legislative and other measures that— (i) prevent pollution and ecological degradation; (ii) promote conservation; and (iii) secure ecologically sustainable development and use of natural resources while promoting justifiable economic and social development.)

◎รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐไนจีเรีย 1999 มาตรา 20:

รัฐต้องปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และดูแลน้ำ อาหาร และดิน ป่าไม้และสัตว์ป่าของประเทศ

(The State shall protect and improve the environment and safeguard the water, air and land, forest and wild life of Nigeria.)

◎รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐไนเจอร์ 2010 มาตรา 35:

บุคคลมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี รัฐมีหน้าที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของปัจจุบันชนและอนาคตชน แต่ละบุคคลต้องปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอยู่

(Any person has the right to a healthy environment. The State has the obligation to protect the environment in the interest of present and future generations. Each one is required to contribute to the safeguarding and to the improvement of the environment in which he lives.)

4.3.2 ประเทศที่ไม่ได้นำคำว่า Satisfactory Environment Favorable to Development ไปนิยามในรัฐธรรมนูญ แต่นำไปเขียนไว้ในกฎหมายภายในประเภทอื่น

◎ African Charter on Human and People's Rights (Ratification and Enforcement) Act 1990 สหพันธ์สาธารณรัฐไนจีเรีย

◎Environmental Management and Coordination Act, Act No. 8 of 1999 ของสาธารณรัฐเคนยา มาตรา 3 สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและมีคุณภาพดี (Entitlement to a Clean and Healthy)

บทที่ 5

ประสบการณ์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

5.1 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และได้ให้ความสำคัญจนถึงขั้นที่กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการคุ้มครองและปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยตรงตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การศึกษาเกี่ยวกับการนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงอาจแบ่งแนวทางในการบัญญัติกฎหมายออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

1) ยุคก่อนรัฐธรรมนูญฉบับปี พุทธศักราช 2540

2) ยุครัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

3) ยุครัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

4) ยุคร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ฉบับนายมีชัย ฤชุพันธุ์

ในการพิจารณาประเด็นสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น สามารถพิจารณาได้ใน 5 ประเด็น ดังนี้

- สิทธิเชิงเนื้อหา ซึ่งได้แก่ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี และสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี
- สิทธิเชิงกระบวนการ ซึ่งได้แก่ สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม
- หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
- หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
- การจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้านอื่นเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสิทธิในเชิงเนื้อหา อันได้แก่ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี และสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น ยังไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใดๆ จึงไม่ขอยกมาพิจารณา

5.1.1 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยุคก่อนปี พ.ศ. 2540

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในช่วงก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นั้น ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญที่บัญญัติโดยประสงค์จะใช้อย่างถาวร (ไม่รวมถึงธรรมนูญหรือรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ประกาศใช้หลังรัฐประหาร) โดยพบว่ามีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ 4 ฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538 ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจแยกพิจารณาได้เป็นสองกลุ่ม

กลุ่มแรก - ประกอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521

กลุ่มที่สอง – ประกอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538

กลุ่มแรก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ได้นำเอาประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในลักษณะที่เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมแต่เพียงประการเดียว โดยบัญญัติไว้ในหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ได้วางหลักไว้ในมาตรา 77 ว่า “ให้รัฐพึงบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมและความงามทางธรรมชาติ รวมทั้งป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร” และ ในมาตรา 93 ได้วางหลักไว้ว่า “ให้รัฐพึงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด” ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ได้วางหลักไว้ในมาตรา 65 ว่า “ให้รัฐพึงมีหน้าที่ในการรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อม” ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับได้บัญญัติเรื่องการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้ในหมวดว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ ทำให้ไม่เกิดพันธะผูกพันที่รัฐจะต้องปฏิบัติตามแต่ประการใด

กลุ่มที่สอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538 ได้นำประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมากำหนดไว้เพิ่มจากเดิมที่มีเพียงเรื่องหน้าที่ของรัฐ โดยอาจจำแนกลักษณะการบัญญัติไว้เป็น 3 ลักษณะในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ ดังนี้

- **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534**

1) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 58 ในหมวดหน้าที่ของชนชาวไทย โดยกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ

2) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม **–** บัญญัติไว้ในมาตรา 74 ในหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ โดยกำหนดให้รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งทดแทน และพึงป้องกันและขจัดมลพิษและวางแผนการใช้ดินและน้ำให้เหมาะสม

3) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 48 ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย โดยกำหนดให้รัฐสามารถตรากฎหมายขึ้นมาจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพของบุคคลได้ ภายใต้เหตุผลของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม

- **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538**

1) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 57 ทวิ ในหมวดหน้าที่ของชนชาวไทย โดยกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ

2) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 78 หมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ ซึ่งกำหนดให้รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งทดแทน และพึงป้องกันและขจัดมลพิษและวางแผนการใช้ดินและน้ำให้เหมาะสม

3) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 48 เบญจ ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย โดยกำหนดให้รัฐสามารถตรากฎหมายขึ้นมาจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพของบุคคลได้ ภายใต้เหตุผลของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม

5.1.2 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นโดยสมาชิสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งมาจากการเลือกตั้งทางอ้อมของประชาชน โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้นำเอาหลักการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญใน 6 ประเด็น ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ โดยอาจจำแนกออกเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปและบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

☞บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป - ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 58 ถึงสิทธิของบุคคลในการรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนอาจเข้าถึงได้นี้ย่อมหมายความถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

☞บทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ - ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 59 ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

☞มาตรา 46 ได้กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

☞มาตรา 56 ได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

☞มาตรา 59 กำหนดถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากมาตรา 59 จะกำหนดถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังกำหนดเพิ่มเติมอีกด้วยว่าเมื่อหน่วยงานตามที่กำหนดในมาตรา 59 ดำเนินโครงการใดๆที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมีสิทธิแสดงความเห็นของตนต่อหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้ ตามกระบวนการรับฟังความเห็นของประชาชนที่กฎหมายกำหนด

☞มาตรา 214 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงประชามติโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞มาตรา 56 ได้กำหนดให้บุคคลสามารถฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้การดำเนินการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ได้รับความคุ้มครอง

☞มาตรา 61 ได้กำหนดให้บุคคลสามารถเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐได้เมื่อได้รับความเสียหาย

☞มาตรา 62 คุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้นๆ

4) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 69 ให้ประชาชนมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายกำหนด

5) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞มาตรา 56 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่จัดทำการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องให้มีองค์การอิสระซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบด้วยในกรณีที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

☞มาตรา 79 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

☞มาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน และการมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

6) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี

☞กรณีแรกตามมาตรา 49 เป็นการกำหนดให้การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

☞กรณีที่สองตามมาตรา 50 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพซึ่งอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5.1.3 ประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมคล้ายกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ได้มีการแก้ไขบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมให้มีความละเอียดและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ โดยอาจจำแนกออกเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปและบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ

☞บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป - มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 56 ถึงสิทธิของบุคคลในการรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนอาจเข้าถึงได้นี้ย่อมหมายความถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

☞บทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ - มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 57 ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการ

ส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดหมวดว่าด้วยสิทธิชุมชนไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

☞มาตรา 66 กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

☞มาตรา 67 วรรคแรก กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

☞มาตรา 67 วรรคสอง กำหนดถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในกรณีที่หน่วยงานตามที่กำหนดในมาตรา 67 ดำเนินโครงการใดๆที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

☞มาตรา 165 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงประชามติโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞มาตรา 67 วรรค 3 กำหนดให้บุคคลสามารถฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้การดำเนินการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ได้รับความคุ้มครอง

☞มาตรา 59 กำหนดให้บุคคลสามารถเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐได้เมื่อได้รับความเสียหาย

☞มาตรา 60 คุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้นๆ

☞มาตรา 212 กำหนดให้ประชาชนสามารถยื่นคำฟ้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง หากปรากฏว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดละเมิดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครอง

4) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – มีการกำหนดไว้ในมาตรา 73 ให้ประชาชนมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายกำหนด

5) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞มาตรา 67 วรรคสอง กำหนดให้รัฐมีหน้าที่จัดทำการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยจะต้องให้มีองค์การอิสระซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบด้วยในกรณีที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

☞มาตรา 85 มีการเพิ่มส่วนว่าด้วยการแนวนโยบายของรัฐในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดให้รัฐต้องดำเนินนโยบายในด้านการใช้และการจัดสรรที่ดิน การจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการผังเมือง ให้สอดคล้องกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

☞มาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

6) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี

☞กรณีแรกตามมาตรา 42 เป็นการกำหนดให้การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

☞กรณีที่สองตามมาตรา 43 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพซึ่งอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5.1.4 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2558)

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้จัดทำขึ้นภายหลังจากที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ โดยมีความหวังที่จะนำเอาร่างฉบับนี้มาใช้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ โดยในประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ร่างรัฐธรรมนูญฯ ได้มีการร่างไว้ ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ โดยอาจจำแนกออกเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปและบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ

☞บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 61 ถึงสิทธิพลเมืองในการรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนอาจเข้าถึงได้นี้ย่อมหมายความถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

☞บทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 62 วรรคสอง ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

☞มาตรา 63 กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

☞มาตรา 64 ได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถ

ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

☞มาตรา 62 วรรคสอง และมาตรา 64 วรรคสอง กำหนดถึงสิทธิของพลเมืองในการแสดงความคิดเห็นต่อหน่วยงานที่จะจัดทำหรือดำเนินโครงการ หรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

☞มาตรา 67 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงประชามติโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞มาตรา 62 วรรคแรกได้กำหนดให้พลเมืองสามารถฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ หากปรากฏว่าหน่วยงานดังกล่าวกระทำการในลักษณะที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของตน

☞มาตรา 235 ได้กำหนดให้ประชาชนซึ่งถูกละเมิดสิทธิของตนโดยกฎหมายสามารถร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง ในกรณีที่ไม่สามารถใช้สิทธิโดยทางอื่นได้แล้ว

4) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 27 ให้พลเมืองมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞มาตรา 64 วรรคสอง กำหนดให้รัฐมีหน้าที่จัดทำการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องให้มีองค์การอิสระซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบด้วยในกรณีที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

☞มาตรา 83 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่าง

สมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน

☞มาตรา 92 กำหนดให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติของชาติ รัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองดูแลทรัพยากรธรรมชาติโดยการจัดทำแผนต่างๆ เช่น แผนการดูแลป่าไม้ การจัดผังเมือง การรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการจัดทำแผนเหล่านี้รัฐต้องสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดด้วย

☞มาตรา 93 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต้องสร้างความมั่นคงทางพลังงาน ตลอดจนกำกับดูแลการใช้พลังงานให้มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

6) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี

☞กรณีแรกตามมาตรา 43 เป็นการกำหนดให้การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

☞กรณีที่สองตามมาตรา 56 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพของพลเมืองซึ่งอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5.1.5 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับนายมีชัย ฤชุพันธุ์ (2559)

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ถูกจัดทำขึ้นภายหลังจากที่ร่างฯของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ไม่ได้รับการเห็นชอบจากสภาปฏิรูปแห่งชาติ โดยจัดทำขึ้นบนหลักการเดียวกันคือยกร่างขึ้นเพื่อปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ สำหรับในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น มีบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ในมาตรา 59 ให้รัฐเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองโดยจัดให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้อย่างสะดวก ตามที่กฎหมายกำหนด และในมาตรา 58 วรรคที่สอง ได้มีการกำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง แลหะเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินโรงการซึ่งอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม

☞มาตรา 43 ได้กำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งหมายความถึงสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการดังกล่าว

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞ มาตรา 25 กำหนดให้เมื่อประชาชนถูกละเมิดสิทธิในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 43 สามารถยกเอาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นต่อสู้ทางศาลได้

☞ มาตรา 51 กำหนดให้เมื่อรัฐไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการเรื่องสิ่งแวดล้อม ประชาชนและชุมชนสามารถติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดให้ประชาชนได้รับประโยชน์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

☞ มาตรา 213 ได้กำหนดให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีคำวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

4) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 50 (8) ในหมวดว่าด้วยหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ให้บุคคลมีหน้าที่ในการร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

5) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞ มาตรา 57 กำหนดให้รัฐต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ

ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมี ส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

☞มาตรา 58 กำหนดให้การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการถ้าการนั้นอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสงบสุข วิถีชีวิตหรือสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน หรือสิ่งแวดล้อม รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมถึงต้องระวังไม่ให้เกิดผลกระทบใดๆต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอันเกิดจากการดำเนินโครงการดังกล่าว และต้องดำเนินการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า

6) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี กรณีแรกคือ มาตรา 37 เป็นการกำหนดให้สามารถเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และในมาตรา 40 ได้กำหนดให้การจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลได้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งหมายรวมถึงเหตุเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบการนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และร่างรัฐธรรมนูญสองฉบับ

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
1. สิทธิในเชิงเนื้อหา (สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี, สิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี)	-	-	-	-	-	-	
2. สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม	-	-	1) มาตรา 58 “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น...” 2) มาตรา 59 “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง	1) มาตรา 56 “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น” 2) มาตรา 57 “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และ	1) มาตรา 61 “พลเมืองย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในความครอบครองของรัฐ...” 2) มาตรา 62 วรรคสอง “พลเมืองย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากรัฐ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่	1) มาตรา 58 วรรคสอง “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาตตาม	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			และเหตุผล จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม...”	เหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม...หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น...”	อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว”	วรรคหนึ่ง” มาตรา 59 “รัฐต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการที่มิใช่ข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐหรือเป็นความลับของทางราชการ...”	
3. สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม	-	-	1) มาตรา 46 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ...มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ	1) มาตรา 66 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิ...มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	1) มาตรา 62 วรรคสอง “พลเมืองย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากรัฐ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม...หรือส่วนได้เสียสำคัญ	1) มาตรา 43 “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ... (2) จัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน...” 2) มาตรา 56 “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน	สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน” 2) มาตรา 67 “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความ	อื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว” 2) มาตรา 64 “สิทธิของพลเมืองที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเป็นธรรม และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ดีและไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน	สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			ย่อมได้รับความคุ้มครอง... 3) มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล...ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว“ ” 4) มาตรา 214 “ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีเห็นว่ากิจการในเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสีย	คุ้มครองตามความเหมาะสม การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ...จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้...จัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน” 3) มาตรา 165 “ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งย่อมมีสิทธิออกเสียงประชามติ การจัดให้มีการออกเสียงประชามติให้กระทำได้ในเหตุ	ย่อมได้รับความ คุ้มครอง การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ...จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้...จัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน” 3) มาตรา 67 “พลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งย่อมมีส่วนร่วมตัดสินใจโดยการออกเสียงประชามติในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหรือในกรณีที่มีประกาศพระบรมราชโองการให้มีการออกเสียงประชามติเนื่องจากเป็นเรื่องที่อาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของ		

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			ของประเทศชาติหรือประชาชน นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีอาจปรึกษาประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้มีการออกเสียงประชามติได้”	ดังต่อไปนี้ (1) ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีเห็นว่ากิจการในเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน ...”	ชาติหรือประชาชน”		
4. สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม	-	-	1) มาตรา 56 วรรคท้าย “สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติ	1) มาตรา 59 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว” 2) มาตรา 60 “บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ	1) มาตรา 62 “พลเมืองย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ และมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิหรือเสรีภาพของ	1) มาตรา 25 วรรคสาม “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถ	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			ไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง” 2) มาตรา 61 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันสมควร” 3) มาตรา 62 “สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ ที่เป็นนิติบุคคล ให้รับผิดเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงาน	ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล ให้รับผิดเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้น” 3) มาตรา 67 วรรคสาม “สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง” 4) มาตรา 212 “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้มีสิทธิ	ตน รวมทั้งได้รับแจ้งผลการพิจารณาในเวลาอันรวดเร็ว” 2) มาตรา 235 “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ”	ยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้” 2) มาตรา 51 “การใดที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐตามหมวดนี้ ถ้าการนั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง ย่อมเป็นสิทธิของประชาชนและชุมชนที่จะติดตามและ	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			นั้น ย่อมได้รับความคุ้มครอง”	ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้...”		เร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับประโยชน์นั้นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ” 3) มาตรา 213 “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อ	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
						ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อมีคำวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ...”	
5. หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม	-	1.พ.ศ. 2534 มาตรา 58 “บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ” 2.พ.ศ. 2538	มาตรา 69 “บุคคลมีหน้าที่...อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”	มาตรา 73 “บุคคลมีหน้าที่...อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”	มาตรา 27 “พลเมืองมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ (5)... สงวนและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”	1) มาตรา 50 “บุคคลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ (8) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม...”	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
		มาตรา 57 ทวิ “บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ”					
6. หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม	1. พ.ศ. 2517 มาตรา 77 “รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมและ	<u>1.พ.ศ. 2534</u> มาตรา 74 “รัฐพึงบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและ	1) มาตรา 56 วรรคสอง “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้	1) มาตรา 67 วรรคสอง “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพ	1) มาตรา 64 วรรคสอง “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน ...ได้ให้องค์การ	1) มาตรา 57(2) รัฐต้องอนุรักษ์คุ้มครองบำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการและใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
	ความงามทางธรรมชาติ รวมทั้งป่าไม้ต้นน้ำลำธารและน่านน้ำ” มาตรา 93 “รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด ...” 2) พ.ศ. 2521 มาตรา 65 “รัฐพึงบำรุงรักษา	สิ่งทดแทน” <u>2. พ.ศ.2538</u> มาตรา 78 “รัฐพึงบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งทดแทน”	องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” 2) มาตรา 79 “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้ง	สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน ...ได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว” 2) มาตรา 85 “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้	อิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว” 2) มาตรา 83 “รัฐต้องส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นดังต่อไปนี้ (3) คุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อม...” 3) มาตรา 92 “ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ รัฐต้องบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์	สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ 2) มาตรา 58 “การ	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
	ความสมดุลของสภาพแวดล้อม”		มีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน...” 3) มาตรา 290 “เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ (1) การจัดการ การ	(1)กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย (2) กระจายการถือครอง	สูงสุดของรัฐ ประชาชน และชุมชนทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น และต้องบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมและหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม รัฐต้องส่งเสริม บำรุงรักษา คุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม และควบคุมกำจัดภาวะมลพิษโดยมีมาตรการที่มีประสิทธิผล จัดหาเครื่องมือและกลไกต่างๆ เพื่อให้ประชาชนดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย และมีความยุติธรรม	ดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสงบสุข วิถีชีวิตหรือสุขภาพของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมา	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ (2) การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่ม	ที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึงโดยการปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร (3) จัดให้มีการวางผังเมือง พัฒนา และดำเนินการตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ	ด้านสิ่งแวดล้อม รัฐต้องจัดให้มีแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ ทะเล ความหลากหลายทางชีวภาพ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น และดำเนินการตามแผนดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ยั่งยืน และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยให้สอดคล้องกับหลักการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น รัฐต้องจัดให้มีการผังเมือง การพัฒนาเมือง และชนบทในลักษณะ	ประกอบการพิจารณา ด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ ... ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบ ต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยา	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
			โครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่”	อย่างยั่งยืน (4) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล (5) ส่งเสริม บำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการ	บูรณาการ จัดระบบการใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั้งประเทศโดยคำนึงถึงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และการใช้การผังเมืองเป็นแนวทางและมาตรฐานในการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมและยั่งยืน จัดระบบการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรบริหารท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการตามมาตรานี้” 4) มาตรา 93 “รัฐต้องสร้างความ	ความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า”	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
				พัฒนาที่ยั่งยืนตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน” 3) มาตรา 290 “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญ	มั่นคงทางพลังงานกำกับดูแลให้มีการประกอบการและการใช้ประโยชน์จากพลังงานและพลังงานทดแทนอย่างได้มาตรฐาน มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และคุ้มค่า โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม...”		

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
				ดังต่อไปนี้ (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ (2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน (3) การมีส่วนร่วมในการ			

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
				พิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ (4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น”			
7. การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม	-	1) พ.ศ. 2534 มาตรา 48 “สิทธิของบุคคลในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ และ	1) มาตรา 49 “การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อ...การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม...” 2) มาตรา 50 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบ	1) มาตรา 42 “การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อ...การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม...” 2) มาตรา 43 “บุคคลคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ	1) มาตรา 43 “การเวนคืนสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกิจการของรัฐเพื่อ ประโยชน์ในการจัดทำบริการสาธารณะหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น”	1) มาตรา 37 “การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อการอันเป็น	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
		การแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม ย่อมได้รับความคุ้มครอง การจำกัดสิทธิตามวรรคหนึ่งจะกระทำได้ก็แต่โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อ.... การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือ	กิจการหรือประกอบอาชีพ ... การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อ...การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม...”	และการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อ...การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม...”	2) มาตรา 56 “พลเมืองย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการ อาชีพหรือวิชาชีพ การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อ...การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม...”	สาธารณูปโภค การป้องกันประเทศ หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น ...” 2) มาตรา 40 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้	

ลักษณะที่ต้องพิจารณา	รัฐธรรมนูญฉบับก่อน พ.ศ. 2540		รัฐธรรมนูญ 2540	รัฐธรรมนูญ 2550	ร่างฯ 2558	ร่างฯ 2559	หมายเหตุ
	2517, 2521	2534 และ 2538					
		สิ่งแวดล้อม ...” 2) พ.ศ. 2538 มาตรา 48 เบญจ – บัญญัติไว้ด้วยถ้อยคำเดียวกันกับมาตรา 48 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2534				เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อ....ประโยชน์สาธารณะ...”	

5.2 บทบาทขององค์กรและแนวทางคำพิพากษา

5.2.1 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

5.2.1.1 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

หลักการปารีสว่าด้วยสถานะของสถาบันแห่งชาติเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Paris Principles Relating to the Status of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights) หรือที่เรียกโดยย่อว่า “หลักการปารีส” ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานของสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ได้รับการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติไว้ว่า สถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติควรมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 5 ประการ ดังนี้[1]

- บทบาทในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน (Promotional Function)
- บทบาทในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protecting Function)
- บทบาทในการให้คำปรึกษา (Advisory Function)
- บทบาทในการเฝ้าระวังสถานการณ์ (Monitoring Function)
- บทบาทในการดำเนินความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้เสีย และองค์กรอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ (Relationship with Stakeholders and Other Bodies)

พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 3 นิยามคำว่า

"สิทธิมนุษยชน" หมายความว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม มาตรา 5 กำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะ คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยมาตรา 15 บัญญัติให้คณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

[1] http://www.nhrc.or.th/getattachment/04161053-ca5c-4851-b9c3-d8ebc187ea3c/.aspx

(1) ส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

(2) ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

(3) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(4) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

(5) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์การเอกชน และองค์การอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

(6) จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน

(7) ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเสนอต่อรัฐสภา

(8) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในกรณีที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(9) แต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

(10) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 257 บัญญัติให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(1) ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีและเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

(2) เสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่เห็นชอบตามที่มีผู้ร้องเรียนว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ

(3) เสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลปกครอง ในกรณีที่เห็นชอบตามที่มีผู้ร้องเรียนว่ากฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดในทางปกครองกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาที่เกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

(4) ฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหาย เมื่อได้รับการร้องขอจากผู้เสียหายและเป็นกรณีที่เห็นสมควรเพื่อแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นส่วนรวม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

(5) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย และกฎ ต่อรัฐสภาหรือคณะรัฐมนตรี เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(6) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

(7) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์การเอกชน และองค์การอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

(8) จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ และเสนอต่อรัฐสภา

(9) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

ต่อมา คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้มีประกาศฉบับที่ 11/2557 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เรื่องการสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งกำหนดให้องค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 ยังคงปฏิบัติหน้าที่ต่อไป ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในปัจจุบันจึงต้องเป็นไปตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติดังกล่าวข้างต้น อันเป็นเหตุให้อำนาจหน้าที่ในการเสนอเรื่องและความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง และการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหายตามข้อ (2) (3) และ (4) สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ด้วย

ดังนั้น ในปัจจุบัน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งตามมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติ

ดังกล่าว บัญญัติไว้ว่าในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจตรวจสอบและเสนอมาตรการการแก้ไขกรณีที่มีการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ ต่อเมื่อมิใช่เป็นประเด็นเดียวกับเรื่องที่มีการฟ้องร้องเป็นคดีอยู่ในศาลหรือที่ศาลพิพากษาหรือมีคำสั่งเด็ดขาดแล้ว

5.2.1.2 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในแต่ละปี คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้รับเรื่องร้องเรียนราว 600 – 700 เรื่อง สำหรับการรับเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเฉพาะที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น พบตัวอย่างกรณีที่มีการร้องเรียนระหว่างปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2557 โดยจำแนกเป็นประเภทของเรื่องร้องเรียนได้ดังนี้:-

- ละเมิดสิทธิชุมชน
- ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน
- ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน
- ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย
- ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ
- ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม
- ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร

ตารางที่ 5.2 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2556

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
-การเจาะหลุมปิโตรเลียมที่สุรินทร์ -โครงการท่าเรือน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจทวาย -ขอให้ระงับการออกใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานพลาส ติก และโรงงานหลอมอลูมิเนียมในพื้นที่ชุมชน ยกกระบัตรอ. บ้านแพ้ว -โครงการพัฒนาระบบส่งไฟฟ้าที่รับซื้อจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ	-คำสั่งให้ผู้ประกอบ การร้านค้าชายหาดออกจากพื้นที่หาดแม่รำพึง -ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย และป่าชุมชนของชาว บ้าน อ. แม่เมาะ -ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานทับซ้อนที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของชาวบ้านสาริกาและป่าสงวนทับซ้อนที่อยู่อาศัยและที่ดิน	-โครงการพัฒนาระบบส่งไฟฟ้าที่รับซื้อจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนไชยะบุรี -กรณีบริษัทโกลเด้น ไลน์ บิสซิเนสจำกัดค้างชำระค่าตอบแทนเกษตรกรจากการเลี้ยงไก่เนื้อ -กรณีจ่ายเงินชดเชยพิเศษในการเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง ต.แก่งดินสอ อ.นาดี จ.ปราจีนบุรี -ถูกกล่าวหาว่าบุกรุกที่สาธารณะซึ่งอยู่ในความ	-กลิ่นเหม็นของโรงรมยางพารา -โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าสายสีส้มสถานีราชปรารภ -โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าสายสีส้มสถานีรางน้ำ - โครงการก่อสร้าง Plum Condominium ของบริษัทพฤกษาเรียลเอสเตส จำกัด (มหาชน) -เทศบาลเมืองเมืองพลไม่ต่อสัญญาเช่าอาคาร	-ระเบียบกรมเจ้าท่าว่าด้วยเขตการเดิน เรือของเรือกลเดินทะเลเฉพาะเขตและเรือเดินทะเลที่มิใช่เรือกลเดินภายในประเทศพ.ศ. 2555 ละเมิดสิทธิชาว ประมงพื้นบ้าน -กรณีบริษัทโกลเด้น ไลน์ บิสซิเนสจำกัดค้างชำระค่าตอบแทนเกษตรกรจากการเลี้ยงไก่เนื้อ -โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าสายสีส้ม สถานีราชปรารภ -กรณีชาวประมงลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลอันดามันได้รับความเดือดร้อนจาก	-ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมโดยกล่าวหาว่าเป็นแกนนำชาวบ้านบุกรุกที่ราชพัสดุ -ถูกดำเนินคดีในความผิดต่อพรบ.ป่าไม้ พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ และพรบ.อุทยานแห่งชาติ โดยไม่เป็นธรรม	-กล่าวอ้างว่ารัฐปกปิดข้อมูลจริงและให้ข้อมูลอันเป็นเท็จเพื่อความชอบธรรมในการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ภาคใต้

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
เขื่อนไซยะบุรี -กรณีคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ต. เขาหินซ้อน -ระเบียบกรมเจ้าท่าว่าด้วยเขตการเดิน เรือของเรือกลเดินทะเลเฉพาะเขตและเรือเดินทะเลที่มิใช่เรือกลเดินภายในประเทศพ.ศ. 2555 ละเมิดสิทธิชาว ประมงพื้นบ้าน -โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าสายสีส้มสถานีราชปรารภ -โครงการก่อสร้าง	ทำกิน -ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจทับที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชนของชาวบ้าน -การขยายเขตอุทยานแห่งชาติสาละวินทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินและป่าชุมชนของชาวบ้านต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ. แม่ฮ่องสอน -เอกชนบุกรุกที่ดินสาธารณประโยชน์ที่บ้านทุ่งฟ้าฮ่าม หมู่ 5 ต. โยนก อ.เชียงแสน จ. เชียงราย	ดูแลของเทศบาลนครภูเก็ต -กรณีการเวนคืนที่ดินของกรมการขนส่งทางบกกระทรวงคมนาคมเพื่อก่อสร้างศูนย์เปลี่ยนถ่ายสินค้า อ.เชียงของ จ. เชียงรายจำนวน 280 ไร่ -ชาวบ้านหมู่ที่ 13 ต. เสม็ดอ.เมือง จ.บุรีรัมย์ถูกขับไล่ออกจากที่ดินโดยไม่เป็นธรรม -การปล่อยน้ำเสียและมลพิษทางอากาศจาก	พาณิชย์ -กองพันทหารราบที่ 2 กรมทหารราบที่ 19 ค่ายสุรสีห์ จ.กาญจนบุรี ขับไล่ให้ออกจากที่ราชพัสดุ ทำให้ไม่มีอยู่อาศัย -ประชาชนชุมชนหลังวัดปทุมวนารามถูกขับไล่ออกจากพื้นที่อยู่อาศัย -ได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบกิจการอู่ซ่อมรถยนต์ -อำเภอชุมแพให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออกจากที่สาธารณประโยชน์ -ชาวบ้านบ้านมาบโป่ง อ. พานทอง จ.ชลบุรีขอความช่วยเหลือเพื่อ	การห้ามใช้โพงพางในการทำประมง		

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
รถไฟฟ้าสายสีส้มสถานีรางน้ำ -การสร้างฟาร์มไก่100 ฟาร์มของบริษัท พนมทวนจำกัดในบางพื้นที่ ต. ดอนตาเพชร อ.พนมทวน จ. กาญจนบุรี -โรงไฟฟ้าชีวมวลในพื้นที่ ต.ทุ่งสัง อ.ทุ่งใหญ่ จ. นครศรีธรรม ราช -โครงการก่อสร้างระบบป้องกันน้ำท่วมพื้นที่ชุมชนเมืองอุทัย ธานี -การทำไม้ยูคาลิปตัส ใน	-การขอออกเอกสารสิทธิในที่ดินซึ่งทางราชการกล่าวอ้างว่าเป็นที่ดินสาธารณ ประโยชน์ล่าช้ากรณี อ. บางกระทุ่ม -การทำไม้ยูคาลิปตัส ในพื้นที่สวนป่าดงเค็ง ต. หนองขมาร อ.ภอคูเมือง จ.บุรีรัมย์ -ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมโดยกล่าวหาว่าเป็นแกนนำชาวบ้านบุกรุกที่ราชพัสดุ -ถูกกล่าวหาว่าบุกรุกที่สาธารณะซึ่งอยู่ในความดูแลของเทศบาลนคร	โรงงานผลิตไฟฟ้าชีวมวลของบริษัทบัวสมหมายผลิตไฟฟ้า จำกัด -อำเภอชุมแพให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออกจากที่สาธารณประโยชน์ -ถูกเพิกถอนสิทธิออกจากกระบวนการตรวจสอบและรับรองสิทธิในที่ดินทำกินโดยไม่เป็นธรรม -บริษัท ไทยสตีลคอน จำกัด และบริษัททวีกิจก่อสร้าง จำกัด ปล่อยน้ำเสียและ	บรรเทาความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมขัง -การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติตาดโตนและอุทยานแห่งชาติภูแลคา ทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของชาวบ้าน -กรณีได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบกิจการของบริษัท สหพันธ์ร้อยเอ็ดทัวร์ จำกัด ซอยวิภาวดีรังสิต 17 กทม.			

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
พื้นที่สวนป่าดงเค็ง ต.หนองขมาร อ.ภอคูเมือง จ.บุรีรัมย์ -ขอให้ติดตามเร่งรัดการแก้ ไขปัญหาการลักลอบทิ้งกากของเสียจากอุตสาหกรรมที่อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิง เทรา -กรณีคัดค้านโครงการก่อสร้างฟาร์มเลี้ยงสุกร -กรณีโครงการขุดเจาะสำรวจและผลิตปิโตรเลียมบริเวณทะเลรอบเกาะสมุย เกาะพะงันและเกาะเต่า -โครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบ	ภูเก็ต -กรณีอ่างเก็บน้ำห้วยฝั่งแดงทับที่ดินทำกิน -กรณีการเวนคืนที่ดินของกรมการขนส่งทางบกกระทรวงคมนาคมเพื่อก่อสร้างศูนย์เปลี่ยนถ่ายสินค้า อ.เชียงของ จ.เชียงรายจำนวน 280 ไร่ -ชาวบ้านหมู่ที่ 13 ต.เสม็ดอ.เมือง จ.บุรีรัมย์ถูกขับไล่ออกจากที่ดินโดยไม่เป็นธรรม	ทิ้งขยะลงในที่ดิน - กรณีเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรักษ์ไม่อนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินที่ครอบครอง -องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวทำถนนปิดทับหรือฝังกลบร่องน้ำสาธารณประโยชน์ทำให้น้ำท่วมขังในที่ดินจนไม่สามารถทำประโยชน์ในที่ดินได้ -กรณีกล่าวอ้างว่าอุทยานแห่งชาติภูพานประกาศ				

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ผสม ผสานที่ต.ศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์ -การปล่อยน้ำเสียและมลพิษทางอากาศจากโรงงานผลิตไฟฟ้าชีวมวลของบริษัทบัวสมหมายผลิตไฟฟ้า จำกัด -การก่อสร้างศูนย์ซ่อมบำรุงรถไฟฟ้าสายสีม่วง บริเวณต.บางพึ่ง อ.พระประแดง จ. สมุทรปราการ -โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าสายสีส้ม สถานีราชปรารภ -โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลและโรงงานตะเกียบไม้ไผ่	-องค์การบริหารส่วนตำบลตะคุไม่ดำเนินการส่งเรื่องเกี่ยวกับการจัดระเบียบการถือครองที่ดินของชาวบ้านให้จังหวัดนครราชสีมาพิจารณา -กรณีราษฎรบ้านโนนสูง จ. อุดรธานีไม่สามารถรับการออกเอกสารสิทธิในที่ดินครอบครองได้ -สำนักงานธนารักษ์พื้นที่ตากไม่อนุญาตให้ชาวบ้านก่อสร้างศาลาเอนกประสงค์เนื่องจากสงวนสิทธิไว้เพื่อ	แนวเขตทับที่ดินทำกินของราษฎร -กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ารื้อถอนเพิงพักอาศัยของกลุ่มคนจนที่เข้าไปพักอาศัยในที่ดินราชพัสดุแปลงสฎ. 848 สุราษฎร์ธานี				

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
-โรงงานปั่นหินผสมยางมะตอยของห้างหุ้นส่วนจำกัดอลงกตวัสดุภัณฑ์ ใน ต.หินเหล็กไฟ อ.หัวหิน จ. ประจวบคีรีขันธ์ -ผลกระทบจากโครงการก่อสร้างยกระดับถนนเพื่อป้องกันน้ำท่วม -การก่อสร้างโรงงานหลอม ทองแดงและทองเหลือง ในพื้นที่หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 ต.สระลงเรือ อ. ห้วยกระเจา จ. กาญจนบุรี -อ้างว่าได้รับความเดือดร้อนจากโรงงานผลิตน้ำตาลของ	สนับสนุนโครงการบ้านพักคนชรา -สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี สาขาชะอำออกประกาศที่ดินสาธารณประโยชน์ทับที่ดินทำกินโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย -การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติตาดโตนและอุทยานแห่งชาติภูแลคาทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของชาวบ้าน -กรณีประกาศเขตอุทยานแห่งชาติขุนพะวอ					

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
บริษัทน้ำตาลมิตรผล จำกัด ในประเทศกัมพูชา -การก่อสร้างโรงงานผลิตยางแท่งของบริษัทน่านฟ้ารับเบอร์ จำกัด -ชาวบ้านบ้านมาบโป่ง อ.พานทอง จ.ชลบุรีขอความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมขัง -กล่าวอ้างว่ารัฐปกปิดข้อมูลจริงและให้ข้อมูลอันเป็นเท็จเพื่อความชอบธรรมในการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินในพื้นที่ภาคใต้ -กรณีขอให้ยกเลิกการขุดเจาะสำรวจและผลิต	ทับที่ดินทำกินของชาวบ้านหมู่บ้านห้วยกระทิง ต.พระธาตุ อ.แม่ระมาด จ.ตาก - กรณีเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรักษ์ไม่อนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินที่ครอบครอง -กรณีการปักหลักเขตกำแพงเมือง - คูเมืองเมืองพุทไธสงรุกที่ดินของราษฎรที่มีเอกสารสิทธิ -กรณีกล่าวอ้างว่าอุทยานแห่งชาติภูพานประกาศ					

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ปิโตรเลียมและการวางท่อก๊าซธรรมชาติที่จ. กาฬสินธุ์ และจ. ขอนแก่น -กรณีโรงงานอุตสาหกรรมของบริษัท อาร์ที อะกริเทค จำกัด สร้างมลภาวะทางอากาศ -กรณีชาวประมงลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลอันดามันได้รับความเดือดร้อนจากการห้ามใช้โพงพางในการทำประมง -กรณีคัดค้านการให้ประทานบัตรเหมืองแร่หินในเขตชุมชนหมู่ 2 ต. บ้านกลาง อ.อ่าวลึก จ. กระบี่	แนวเขตทับที่ดินทำกินของราษฎร -กรณีกล่าวอ้างว่าการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุทยานแห่งชาติเสด็จในกรมกรมหลวงชุมพร จ.ชุมพร ทับซ้อนที่ดินทำกิน และกรณีถูกตัดต้นยางพาราและต้นปาล์มน้ำมัน -กรณีการบุกรุกที่ดินชายฝั่งทะเลบริเวณหาดนาจอมเทียน หมู่ที่ 2 ต. นาจอมเทียนอ.สัตหีบ จ. ชลบุรี					

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
-กรณีคัดค้านการก่อสร้างโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าจากขยะบริเวณพื้นที่หมู่ 16 ต. บางระกำ อ.บางระกำ จ. พิษณุโลก -กรณีการจัดตั้งโครงการนิคมอุตสาหกรรมอุดรธานี -กรณีคัดค้านโครงการเขื่อนแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ -กรณีน้ำมันดิบของบริษัท พีทีที โกลบอลเคมีคัล จำกัด (มหาชน) รั่วไหลออกสู่ทะเลใน จ. ระยอง -กรณีกล่าวอ้างว่า						

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
หน่วยงานรัฐทำลายระบบนิเวศของหาดสมิหลา จ. สงขลา -กรณีคัดค้านการก่อสร้างโรงงานไฟฟ้าชีวมวล ต.เขาไม้แก้ว อ. กบินทร์บุรี จ.ปราจีนบุรี -กรณีพบสารปรอทในพื้นที่ตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหินและโรงงานอุตสาหกรรม ต.ท่าตูม อ. ศรีมหาโพธิ จ.ปราจีนบุรี -กรณีกล่าวอ้างบริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) หรือ เอไอเอสตั้งเสาสัญญาณโทรศัพท์อยู่กลางชุมชน โดยไม่ชอบ						

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2556						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ด้วย กฎหมาย -กรณีโครงการศึกษาการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน 800 เมกะวัตต์ จ. กระบี่ -กรณีโรงงานนึ่งยางรถยนต์สร้างมลพิษในชุมชนตำบลห้วยด้วน ต. ห้วยพระและพื้นที่ใกล้เคียงในอ.ดอนตูม จ. นครปฐม						

จากกรณีตัวอย่างในตารางข้างต้นจะเห็นว่า การร้องเรียนในการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของปีพ.ศ. 2556 นั้น การละเมิดสิทธิชุมชนมีจำนวนมากกว่าการละเมิดสิทธิประเภทอื่น รองลงมาคือการละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน และการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินตามลำดับ อย่างไรก็ดี ข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงกรณีตัวอย่างจากเรื่องร้องเรียนที่เกิดขึ้นทั้งหมดจำนวน 611 เรื่อง ส่วนกรณีเรื่องร้องเรียนในปีพ.ศ. 2557 ก็มีลักษณะทำนองเดียวกัน กล่าวคือ การละเมิดสิทธิชุมชนมีจำนวนมากกว่าการละเมิดสิทธิประเภทอื่น รองลงมาคือการละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน และการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินตามลำดับ ดังจะเห็นตัวอย่างเรื่องร้องเรียนบางส่วนจากเรื่องร้องเรียนที่เกิดขึ้นทั้งหมดจำนวน 675 เรื่อง ในตารางต่อไปนี้:-

ตารางที่ 5.3 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2557

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
-กรณีกล่าวอ้างว่ามีความรุนแรงในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เส้นทางขนส่งถ่านหิน โรงไฟฟ้าถ่านหิน อ.เหนือคลอง จ.กระบี่ -กรณีคัดค้านการก่อสร้างโรงงานหลอม	-กรณีการประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวน แห่งชาติ บริเวณต.เขาหัวช้าง อ.ตะโหมด จ.พัทลุง ทับซ้อนที่ดินราษฎร -กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดอุทัยธานีปิดป้ายประกาศห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าทำ	-กรณีกล่าวอ้างว่าบริษัทสหฟาร์ม จำกัดให้ข้อมูลการทำสัญญาไม่ครอบคลุมผลกระทบและความเสี่ยงในการเลี้ยงไก่ต่อเกษตรกรและชุมชน -กรณีกล่าวอ้างว่าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมใช้	-กรณีเจ้าของตลาดนัดสร้างอพาร์ทเม้นท์รุกล้ำทางเข้า-ออกหมู่บ้านทิวสน 5 (โครงการมรกต) ทำให้ได้รับความเดือดร้อน -กรณีชาวบ้านชุมชนเขาหิน หมู่ที่ 7 ต.ทุ่งสุขลา อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี ถูก	-กรณีกล่าวอ้างว่าบริษัทสหฟาร์ม จำกัดให้ข้อมูลการทำสัญญาไม่ครอบคลุมผลกระทบและความเสี่ยงในการเลี้ยงไก่ต่อเกษตรกรและชุมชน -กรณีกล่าวอ้างว่าเจ้าหน้าที่อุทยาน	-กรณีถูกดำเนินคดีในฐานความผิดต่อพระราชบัญญัติป่าไม้ความผิดต่อพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และความผิดต่อพระราชบัญญัติเลื่อยโซ่ยนต์โดยไม่เป็นธรรม	-กรณีกล่าวอ้างว่าการแก้ไขผังเมืองรวมจังหวัดระยอง ขาดการให้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมของชุมชน -กรณีประชาชน อ.ดอนสาร จ.ชัยภูมิขอให้กรมโยธาธิการและผังเมืองเปิดเผยข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นจาก

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ทองเหลืองและทองแดงในพื้นที่หมู่ 6 บ้านหนองรักษ์ ต.หนองนกแก้ว อ.เลาขวัญ จ.กาญจนบุรี -กรณีกล่าวอ้างว่าหน่วยงานของรัฐละเลยการปฏิบัติหน้าที่ในการกำกับดูแลการจัดการบ่อขยะแพรกษา-บางปู จ.สมุทรปราการ -กรณีกล่าวอ้างว่าชาวบ้านบ้านคลองรั้ว ต.ตลิ่งชัน อ.เหนือคลอง จ.กระบี่ได้รับผลกระทบจากเรือขนถ่ายน้ำมันเตา	ประโยชน์ในที่ดินโดยอ้างว่าเป็นที่ดินอยู่ในเขตพื้นที่ป่าไม้ -กรณีประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่ – เขาย่า ทับที่ดินทำกินของราษฎร ต.ลานข่อย อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง -กรณีกล่าวอ้างว่าคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 64/2557 และ66/2557 เรื่องการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากร	อำนาจตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504ถอนบ้านและสิ่งปลูกสร้างทำให้ได้รับความเดือดร้อน -กรณีกล่าวอ้างว่าได้รับความเดือดร้อนจากการถูกอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมมีคำสั่งให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างและผลอาสินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการออกโฉนดชุมชน -กรณีกล่าวอ้างว่าขอให้ชุมชนบ้านดงเย็นพัฒนา	ขับไล่ออกจากที่ดินที่อยู่อาศัย -กรณีกล่าวอ้างว่าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504ถอนบ้านและสิ่งปลูกสร้างทำให้ได้รับความเดือดร้อน	แห่งชาติหาดเจ้าไหมจัดระเบียบชายหาดปากเมงเป็นเหตุให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน -กรณีกล่าวอ้างว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา ออกคำสั่งให้กลุ่มร้านอาหารลำตะคองมอปลาย่างรื้อถอนร้านอาหารทำให้ได้รับความเดือดร้อน		ประชาชนก่อนที่จะมีการจัดทำผังเมือง -กรณีกล่าวอ้างว่าประชาชนจังหวัดราชบุรีถูกละเมิดสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารโครงการของรัฐที่มีผลกระทบต่อประชาชน

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
จากโรงไฟฟ้าถ่านหิน -กรณีได้รับความเดือดร้อนจากโรงงานปุ๋ยเคมีและเหมืองหินในพื้นที่ต.นายาว อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี -กรณีกล่าวอ้างว่าบริษัทสหฟาร์ม จำกัดให้ข้อมูลการทำสัญญาไม่ครอบคลุมผลกระทบและความเสี่ยงในการเลี้ยงไก่ต่อเกษตรกรและชุมชน -กรณีโครงการก่อสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำห้วย	กระทบต่อสิทธิชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า -กรณีกล่าวอ้างว่าได้รับความเดือดร้อนจากการถูกอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมมีคำสั่งให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างและผลอาสินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการออกโฉนดชุมชน -กรณีกล่าวอ้างว่าอุทยานแห่งชาติเกาะเสม็ดประกาศเขตพื้นที่ทับที่ดินทำกินของ	ร่วมบริหารจัดการโฉนดชุมชนกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์แต่ชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติให้ออกจากพื้นที่ -กล่าวอ้างว่าได้รับผลกระทบจากโครงการปรับปรุงระบบโครงข่ายไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.)				

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ตั้ง ต.ป่าพลู อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน -กรณีกล่าวอ้างว่าชาวบ้านบ้านโนนทองได้รับ ความเดือดร้อนจากกรณีเทศบาลเมืองบ้านไผ่ จ.ขอนแก่น ได้ดำเนินโครงการก่อสร้างสถานที่กำจัดขยะ และสิ่งปฏิกูล -กรณีคัดค้านการอนุญาตให้ทำกิจการเหมืองแร่ลิกไนต์ ในพื้นที่ต.บ้านแหง อ.งาว จ.ลำปาง เนื่องจากไม่มี	ชาวบ้านเกาะเสม็ด ทำให้ได้รับความเดือดร้อน - กล่าวอ้างว่าได้รับผลกระทบจากโครงการปรับปรุงระบบโครงข่ายไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) -กรณีกล่าวอ้างว่าประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติบ้านนาทุ่ง ควายกิน ปี 2507 ในพื้นที่ตำบลกระแสบนทับซ้อนที่ดินทำกินของชาวบ้าน					

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
กระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่ได้รับผลกระทบ -กรณีได้รับผลกระทบจากการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ของโรงงานผลิตเส้นใยสังเคราะห์ของบริษัทไทยเรยอน จำกัด (มหาชน) -กรณีได้รับผลกระทบจากการขุดดินทำเหมืองแร่ทองคำของบริษัทอัครา ไมนิ่ง จำกัดในพื้นที่ ต.ท้ายดง อ.วังโป่ง จ.						

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
เพชรบูรณ์ -กรณีกล่าวอ้างว่าโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ต.หนองธง อ.ป่าบอน จ.พัทลุง ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน -กรณีได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างทางพิเศษสายบูรพาวิถี-พัทยา -กรณีกล่าวอ้างว่าชุมชนได้รับผลกระทบต่อสุขภาพจากโรงงานชีวมวลอัดแท่งของ						

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
บริษัทเอกชน -กรณีกล่าวอ้างว่าคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 64/2557 และ66/2557 เรื่องการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรกระทบต่อสิทธิชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า -กรณีคัดค้านการก่อสร้างสถานีบริการก๊าซปิโตรเลียมเหลวบริเวณถนนบางนา-						

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ตราดกิโลเมตร 35 -กรณีคัดค้านการขอประทานบัตรโครงการเหมืองแร่หินอุตสาหกรรมชนิดหินปูน (เพื่ออุตสาหกรรมการก่อสร้าง) ของบริษัทชุมพรการศิลา จำกัด -กรณีโรงฆ่าสัตว์เทศบาลเมืองปทุมธานีปล่อยน้ำเสียและขยายถนนรุกล้ำคลองสาธารณะ -กรณีได้รับผลกระทบจากเสียงรบกวนของสถานบันเทิงในพื้นที่เขต						

เรื่องร้องเรียน กสม. การละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2557						
ละเมิดสิทธิชุมชน	**ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน**	**ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน**	**ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย**	**ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ**	**ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม**	**ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร**
ลาดกระบัง -กรณีคัดค้านโครงการโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยเพื่อผลิตเป็นกระแสไฟฟ้าของบริษัทเกษตรร่วมพัฒนาจำกัด ที่ อ.องครักษ์ จ. นครนายก -กรณีคัดค้านร่างพระราชบัญญัติแร่ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเมิดสิทธิของประชาชน						

5.2.2 คำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

- **คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2552: พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ และสภาพบังคับของสิทธิตามมาตรา 67 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญ**

คดีนี้เป็นการส่งประเด็นมาจากศาลปกครองสูงสุด โดยเป็นประเด็นการโต้แย้งว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 46 วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจประกาศกำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อเสนอขอความเห็นชอบนั้น มีเนื้อหาที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 56 วรรคสอง ซึ่งมีหลักการเดียวกันกับมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือไม่

ในการนี้ ศาลรัฐธรรมนูญได้มีความเห็นว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 46 วรรคหนึ่ง เป็นมาตรการทางกฎหมายสำหรับใช้บังคับกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่มีการดำเนินโครงการหรือกิจการที่มีผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับการรับรองสิทธิชุมชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญยังได้อธิบายความต่อไปอีกด้วยว่า สิทธิและเสรีภาพที่ได้รับรองไว้ตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นสิทธิและเสรีภาพที่มีสภาพบังคับทันทีที่รัฐธรรมนูญประกาศให้มีผลบังคับใช้ โดยไม่ต้องรอให้มีการออกกฎหมายอนุวัติการมาใช้บังคับก่อนแต่อย่างใด ดังนั้น หากการดำเนินโครงการหรือกิจการใดอาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชุมชนในด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพของบุคคลหรือชุมชน บุคคลหรือชุมชนย่อมมีสิทธิฟ้องต่อศาลปกครองได้โดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 67 วรรคสาม

- **คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 33/2554: พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่**

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเสนอเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 257 วรรคหนึ่ง (2) ว่าพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 กระทบต่อสิทธิมนุษยชน และมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 66 และมาตรา 67 หรือไม่

ความเป็นมาและข้อเท็จจริงโดยสรุป คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้รับเรื่องร้องเรียนจากกำนันตำบลศิลาแลง และคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลศิลาแลง กรณีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคาทับซ้อนพื้นที่ป่าชุมชนตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอุแท สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอุแท และผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม กรณีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกสี่ขีด ทับซ้อนพื้นที่ป่าชุมชนลุ่มน้ำคลองคราม ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ว่าการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดังกล่าวทับซ้อนพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นว่า สิทธิของบุคคลและชุมชน ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง ความหลากหลายทางชีวภาพกรณีดังกล่าว รัฐธรรมนูญ มาตรา 66 และมาตรา 67 ได้ให้การรับรองและคุ้มครองไว้แล้ว การที่ทางราชการประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอุทยานแห่งชาติโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แต่เพียงฝ่ายเดียวโดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม ทำให้การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ประชาชนทำกินมาก่อนไม่ชอบด้วยกฎหมาย และถูกละเมิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ด้วยเหตุนี้ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 จึงกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 66 และมาตรา 67

ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งรับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 257 วรรคหนึ่ง (2) ประกอบข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ. 2550 ข้อ 17 (19) ประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญต้องพิจารณาวินิจฉัยมีว่า พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. พ.ศ. 2504 มาตรา 6 กระทบต่อสิทธิมนุษยชน และมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 66 และมาตรา 67 หรือไม่

ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา 66 เป็นบทบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยบุคคลที่รวมตัวกันนี้ย่อมมีสิทธิที่จะอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนและประโยชน์สาธารณะ รวมทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อประชาชนโดยส่วนรวมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์

รัฐธรรมนูญ มาตรา 67 เป็นบทบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อม ที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนตามความเหมาะสม โดยกำหนดหลักประกันเกี่ยวกับการใช้สิทธิดังกล่าวไว้ว่า การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อ

ชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว อีกทั้ง ให้ความคุ้มครองสิทธิของชุมชนในอันที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ ที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้

ส่วนพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 เป็นบทบัญญัติให้อำนาจรัฐบาลกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจ และเป็นที่ดินที่มิได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมืองให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติโดยให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน และมีความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเพื่อใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมอย่างสมดุลและยั่งยืน ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าจะต้องประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกา ทั้งนี้โดยมีความมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งเพื่อคุ้มครองและรักษาประโยชน์สาธารณะ อันเป็นประโยชน์ของประชาชนโดยรวมเป็นสำคัญ

เห็นว่า แม้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 จะให้อำนาจรัฐบาลประกาศพื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ โดยไม่มีบทบัญญัติให้บุคคลหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าวก็ตาม แต่มิได้หมายความว่า รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะสามารถดำเนินการได้ตามอำเภอใจโดยไม่ต้องคำนึงถึงสิทธิของบุคคลหรือชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ประกอบกับบทบัญญัติดังกล่าวก็มิได้ห้ามนำกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนมาใช้แต่อย่างใด อีกทั้งกรณีมิได้ตัดสิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ สำหรับความเดือดร้อนหรือผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องไปดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตอำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 ไม่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน และไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

5.2.3 คำพิพากษาของศาลปกครองเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม

- **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 415/2550 ศาลปกครองสูงสุด: การเรียกค่าสินไหมทดแทนจากหน่วยงานรัฐที่ละเลยการปฏิบัติหน้าที่ควบคุมเก็บรักษาและจัดการกากกัมมันตรังสี (โคบอลท์ 60)**

จำเลยกับพวกรวม 12 คน เป็นผู้ฟ้องคดีสำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ ว่ามีการละเมิดทางปกครองจากการละเลยการปฏิบัติหน้าที่ และเรียกค่าเสียหาย

ศาลปกครองกลางวินิจฉัยว่า สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยการปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมดูแลการเก็บรักษาวัสดุกัมมันตรังสีและการจัดการให้เกิดความปลอดภัยแก่ประชาชน การที่กัมมันตรังสีแพร่กระจาย เป็นผลโดยตรงจากการละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่อันเป็นละเมิดแก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 12 ราย ศาลกำหนดค่าเสียหายตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงแก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 12 ราย สำหรับค่ารักษาพยาบาลในอนาคต ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ผู้ฟ้องคดีจะมีโครโมโซมเสียหาย หรือมีโอกาสเป็นมะเร็งหรือเจ็บป่วยอย่างอื่น แพทย์มีความเห็นสมควรติดตามผลเลือดและโครโมโซมไม่น้อยกว่า 10 ปี จึงให้สงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาในส่วนนี้ไว้อีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษาตามมาตรา 444 พิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีชำระค่าสินไหมทดแทนให้ผู้ฟ้องคดีทั้ง 12 ราย รวม 5,222,301 บาท พร้อมดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2543 เป็นต้นไป จนกว่าจะชำระเสร็จและให้สงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่ารักษาพยาบาลในอนาคตภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษา คดีนี้ ผู้ฟ้องคดียื่นคำร้องขอให้ศาลชั้นต้นแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่ารักษาพยาบาลในอนาคต ศาลชั้นต้นยกคำร้อง

ศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่า ค่าเสียหายในอนาคตที่อุทธรณ์เป็นค่ารักษาพยาบาลที่กล่าวอ้างขึ้นมาใหม่ ไม่มีฐานความเสียหายที่ศาลปกครองกำหนดไว้เดิม โดยศาลปกครองชั้นต้นได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีเดิมไม่กำหนดค่ารักษาพยาบาลในส่วนนี้ให้ ค่ารักษาพยาบาลในอนาคตจึงไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่ศาลปกครองจะกำหนดให้ได้ พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น

- **คดีหมายเลขแดงที่ ฟ. 13/2552 ศาลปกครองสูงสุด: ความชอบด้วยกฎหมายของกฎที่ออกหรือเห็นชอบโดยมติคณะรัฐมนตรีเพื่อเยียวยาความเสียหายจากมลพิษทางเสียงสนามบินสุวรรณภูมิ**

คดีนี้ จำเลยกับพวกรวม 3 คน ซึ่งพักอาศัยอยู่เขตลาดกระบัง และมีนบุรี บริเวณท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ยื่นฟ้องคณะรัฐมนตรี โดยอ้างว่าการออกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2550 เรื่อง

หลักเกณฑ์ในการประเมินอาคาร/ที่พักอาศัยของผู้ได้รับผลกระทบทางเสียง ของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เป็นการออกโดยมิชอบ ศาลพิพากษายกฟ้อง โดยให้เหตุผลว่า: -

การที่ผู้ถูกฟ้องคดีมีมติเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2550 โดยเห็นชอบให้บริษัทท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) สนับสนุนการปรับปรุงอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ในเขต NEF 30 ถึง NEF 40 โดยทำการตรวจวัดระดับเสียงรบกวน (L90) หากพบว่าโครงการทำให้มีระดับเสียงรบกวน (L90) เกิน 10 เดซิเบล (เอ) จึงสอดคล้องกับการชดเชยผู้ที่ได้รับผลกระทบทางเสียงในระดับเส้นเสียง ดังกล่าวตามที่ระบุในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการท่าอากาศยานสุวรรณภูมิเพิ่มเติม (สืบเนื่องจากการเพิ่มจำนวนผู้โดยสารในปีเปิดดำเนินการ) และแนวทางการใช้ที่ดินสำหรับพื้นที่ในเส้น NEF ต่างๆ รวมทั้งค่าระดับเสียงรบกวนตามประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จึงมิใช่การใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ อันจะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด

การที่ผู้ถูกฟ้องคดีมีมติเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2550 เห็นชอบให้บริษัทท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) ประกาศเส้นเสียงกรณีเลวร้ายที่สุดที่เป็นไปได้ คือ กรณีที่ใช้ทางวิ่งที่ 1 และที่ 2 เต็มความสามารถสูงสุดของทางวิ่งจำนวน 76 เที่ยวบินต่อชั่วโมง เฉพาะการบินลงที่ปลายทางวิ่งฝั่งตะวันตกด้านทิศเหนือร้อยละ 80 ของเที่ยวบินทั้งหมด และการบินลงที่ปลายทางวิ่งฝั่งตะวันออกด้านทิศเหนือร้อยละ 20 ของเที่ยวบินทั้งหมด ซึ่งยังคงใช้ปริมาณของจำนวนเที่ยวบินเต็มขีดความสามารถสูงสุดของทางวิ่งของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิที่จะรองรับได้คือ 76 เที่ยวบินต่อชั่วโมง และสอดคล้องกับสถานการณ์การบินจริงที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ จึงมิใช่การใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ อันจะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด

การที่ผู้ถูกฟ้องคดีมีมติเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2550 เรื่องหลักเกณฑ์ในการประเมินอาคาร/ที่พักอาศัยของผู้ได้รับผลกระทบทางเสียงท่าอากาศยานสุวรรณภูมิโดยมิได้กำหนดให้เงินค่าชดเชยผลกระทบทางเสียงจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิเป็นเงินได้พึงประเมินที่ได้รับยกเว้นไม่ต้องรวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้ จึงมิใช่การกระทำที่สร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ อันจะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด

- **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 743/2555: หน่วยงานของรัฐละเลยปฏิบัติหน้าที่ฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้และละเมิดสิทธิในการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตามรัฐธรรมนูญ**

คดีนี้ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองฟ้องว่า บริษัทตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด ได้ปล่อยทิ้งน้ำขุ่นข้นและกากแร่ดีบุกจากบ่อกักตะกอนลงสู่ลำห้วยคลิตี้ ทำให้ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองได้รับการปนเปื้อนของสารตะกั่วจากลำห้วยคลิตี้ โดยผู้ถูกฟ้องคดีไม่เข้าดำเนินการเพื่อขจัดมลพิษและฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จึงนำคดีมาฟ้องต่อศาล ขอให้ศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีเข้าดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้กลับคืนสู่สภาพเดิม พร้อมทั้งเรียกค่าเสียหายจากการที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่าย

ในการซื้ออาหารเดือนละ 700 บาท และค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกละเมิดสิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ เดือนละ 1,000 บาท และเรียกค่าเสียหายในอนาคตจนกว่าสภาพนิเวศบริเวณดังกล่าวให้กลับคืนสู่สภาพเดิม

ศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาแล้วเห็นว่า เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีทราบว่ามีการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ จึงได้เข้าตรวจสอบเรื่อยมาและได้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหากรณีดังกล่าว ผู้ถูกฟ้องคดีจึงมิได้ละเลยต่อหน้าที่ในการประสานงานและดำเนินการฟื้นฟู หรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ แต่ในตะกอนดินและท้องน้ำยังคงมีการปนเปื้อนของสารตะกั่วในปริมาณสูง จึงเป็นกรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีปฏิบัติหน้าที่ในการฟื้นฟู หรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ล่าช้าเกินสมควร และกำหนดค่าเสียหายให้จากการที่ต้องแบกรับภาระค่าอาหารในอัตราเดือนละ 350 บาทต่อเดือนต่อราย และกำหนดค่าเสียหายต่อสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้ในอัตราเดือนละ 1,000 บาท ตามคำขอของผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองเนื่องจากเป็นค่าเสียหายที่เหมาะสมและเป็นธรรมแล้ว สำหรับค่าเสียหายในอนาคตนั้น เห็นว่าสถานการณ์การปนเปื้อนของสารตะกั่วในน้ำเริ่มที่จะเจือจางลงจึงไม่กำหนดค่าเสียหายในส่วนนี้ให้ จึงพิพากษาว่า ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ในกรณีที่ไม่ดำเนินการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากบริษัทฯ และปฏิบัติหน้าที่ในการฟื้นฟู หรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วล่าช้าเกินสมควร และให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสอง แต่ละรายเป็นเงิน 33,783 บาท รวมค่าเสียหายทั้งสิ้น 743,226 บาท ทั้งนี้ ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด ค่าธรรมเนียมศาลให้คืนแก่ผู้ฟ้องคดีตามส่วนแห่งการชนะคดี

ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองและผู้ถูกฟ้องคดีอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น ศาลปกครองสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ถูกฟ้องคดีเพียงแต่ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปเก็บตัวอย่างน้ำ ดินตะกอน และสัตว์น้ำมาวิเคราะห์ว่ามีปริมาณสารตะกั่วปนเปื้อนหรือไม่เท่านั้น ไม่ได้เข้าไปเพื่อหาวิธีการป้องกันหรือแก้ไขอันตรายอันเกิดจากการแพร่กระจายของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ การที่ศาลปกครองชั้นต้นวินิจฉัยแต่เพียงว่า ผู้ถูกฟ้องคดีปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร โดยไม่วินิจฉัยว่าผู้ถูกฟ้องคดีกระทำละเมิดต่อผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองหรือไม่ แต่ได้วินิจฉัยให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสอง ศาลปกครองสูงสุดไม่เห็นพ้องด้วย อีกทั้ง การที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองไม่สามารถนำน้ำในลำห้วยคลิตี้ไปใช้ในการอุปโภคและบริโภคได้ เป็นผลโดยตรงมาจากการที่ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติและปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร เมื่อผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองไม่มีแหล่งอาหารโปรตีนอื่น และค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารทดแทนอาหารที่เคยมีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นเงิน 700 บาทต่อเดือนนั้น เมื่อแยกค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารเป็นรายวันแล้วเป็นเงินประมาณ 25 บาท หรือมื้อละ 8 บาท ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจริง และเหมาะสมแล้ว เห็น

ควรกำหนดค่าเสียหายในส่วนนี้ให้ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองเดือนละ 700 บาทต่อเดือนต่อราย เมื่อข้อเท็จจริงรับฟังเป็นที่ยุติว่า ได้เกิดสารตะกั่วปนเปื้อนเกินกว่ามาตรฐานก่อนเดือนพฤศจิกายน 2545 ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองจึงได้รับความเสียหายตั้งแต่วันดังกล่าวจนถึงวันที่ยื่นคำฟ้องเพิ่มเติมเป็นเวลา 21 เดือน 27 วัน จึงมีสิทธิได้รับความเสียหายในส่วนนี้เป็นเงินจำนวน 15,330 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี เป็นเงินรายละ 2,069.55 บาท รวมเป็นค่าเสียหายแต่ละรายเป็นเงิน 17,399.55 บาท ส่วนค่าเสียหายในอนาคตที่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารเดือนละ 700 บาท และค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกละเมิดสิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองเป็นเงินจำนวน 1,000 บาทต่อเดือน รวมเป็นเงินจำนวน 1,700 บาท นั้น เมื่อผลการตรวจวัดปริมาณสารตะกั่วในสัตว์น้ำจนกระทั่งวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกของศาลปกครองสูงสุดยังคงเกินค่ามาตรฐานอาหารที่มีสารปนเปื้อนตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 98 (พ.ศ.2529) ลงวันที่ 21 มกราคม 2529 ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองจึงยังคงได้รับความเสียหายนับตั้งแต่วันถัดจากวันที่ยื่นคำฟ้องเพิ่มเติม คือวันที่ 28 สิงหาคม 2547 จนกระทั่งวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2555 ผู้ถูกฟ้องคดีจึงต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองในส่วนนี้ จึงเห็นควรกำหนดให้ ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารรายละ 700 บาท ต่อเดือน นับจากวันที่ 28 สิงหาคม 2547 ไปจนถึงวันที่ 26 มิถุนายน 2555 เป็นเวลาอีก 94 เดือน รวมเป็นจำนวนเงินรายละ 65,800 บาท

ส่วนกรณีการชดใช้ค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองถูกละเมิดสิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ นั้น เห็นว่า การที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองให้ชดใช้ค่าเสียหายดังกล่าวรายละ 1,000 บาทต่อเดือน เป็นคำขอที่ไม่เกินความเป็นจริงและเหมาะสมแล้ว จึงเห็นควรกำหนดให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายกรณีดังกล่าวรายละ 1,000 บาทต่อเดือน นับจากวันที่ 28 สิงหาคม 2547 ไปจนถึงวันที่ 26 มิถุนายน 2555 เป็นเวลาอีก 94 เดือน รวมเป็นจำนวนเงินรายละ 94,000 บาท ผู้ถูกฟ้องคดีจึงต้องชดใช้ค่าเสียหายในอนาคตที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารและค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกละเมิดสิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสอง เป็นเงินรายละ 159,800 บาท เมื่อปรากฏว่า ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการฟื้นฟูโดยปล่อยให้ลำห้วยคลิตี้ฟื้นฟูตัวเองตามธรรมชาติและไม่มีการรบกวนจากกิจการอื่นๆ ซึ่งไม่อาจกำหนดเวลาแล้วเสร็จแน่นอนได้ ดังนั้น การที่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองอุทธรณ์ขอให้มีแผนการดำเนินการภายใต้กำหนดเวลาที่ชัดเจน นั้น เห็นว่า การฟื้นฟูตัวเองตามธรรมชาตินั้น โดยสภาพไม่อาจกำหนดเวลาที่ชัดเจนได้ จึงไม่อาจกำหนดให้ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการภายใต้เงื่อนเวลาใดๆ ได้เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า สาร

ตะกั่วในสัตว์น้ำยังคงมีอยู่เกินค่ามาตรฐาน ผู้ถูกฟ้องคดียังคงต้องดำเนินการฟื้นฟูต่อไป โดยให้ดำเนินการฟื้นฟูทุกฤดูกาลและต้องเปิดเผยผลการดำเนินการให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทราบ

จึงพิพากษาแก้คำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นเป็นให้ยกคำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นที่พิพากษาว่า ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่กรณีไม่ดำเนินการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากบริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด และให้ผู้ถูกฟ้องคดีกำหนดแผนงาน วิธีการ และดำเนินการฟื้นฟูตรวจและวิเคราะห์ตัวอย่างน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ ให้ครอบคลุมทุกฤดูกาลอย่างน้อยฤดูกาลละ 1 ครั้ง จนกว่าจะพบว่าค่าสารตะกั่วในน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปี และแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองทราบโดยวิธีการเปิดเผยโดยต้องทำการปิดประกาศ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านคลิตี้ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลชะแล ที่ว่าการอำเภอทองผาภูมิ และให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายให้ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสอง เป็นเงินรายละ 177,199.55 บาท คืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งสองศาลแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งยี่สิบสองตามส่วนของการชนะคดี ทั้งนี้ ภายใน 90 วันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด คำขออื่นนอกจากนี้ให้ยก

- **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 730-748/2557: เรียกค่าเสียหายจากละเมิดทางปกครอง กรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะก่อให้เกิดมลพิษมีผลกระทบต่อชุมชน**

คดีนี้ ผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวน 131 คน ฟ้องมีสาระสำคัญสรุปได้ว่า ผู้ถูกฟ้องคดีซึ่งเป็นเจ้าของโรงไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้า ตั้งอยู่ที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ละเลยไม่ควบคุมบำบัดฝุ่นหิน ฝุ่นละอองและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์จากกระบวนการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด ทำให้ผู้ฟ้องคดีซึ่งมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในท้องที่อำเภอแม่เมาะ เจ็บป่วยเป็นโรคนิวโมโคนิโอซิส (โรคปอดอักเสบจากฝุ่นหิน) โรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์ สัตว์เลี้ยงและพืชผลทางการเกษตรเสียหาย ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลตั้งแต่เริ่มป่วยจนถึงวันฟ้อง ค่าขาดประโยชน์จากการประกอบอาชีพ ค่าทดแทนการเสื่อมสมรรถภาพของร่างกาย สุขภาพ และอนามัย ความสูญเสียทางด้านจิตใจ ความสูญเสียโอกาสที่จะดำรงชีวิตอย่างคนปกติจนกว่าจะเสียชีวิต ค่าไร้ประโยชน์ในการใช้ที่ดิน ที่พักอาศัยในการทำมาหากินได้โดยปกติสุขเป็นเวลา 20 ปี ต่อไปในอนาคต ค่าเสียหายของพืชไร่ ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลหลังจากวันฟ้องจนถึงอายุ 80 ปี ซึ่งเป็นค่าเสียหายในอนาคต และมีคำขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยแก่ผู้ฟ้องคดี ให้ผู้ถูกฟ้องคดีหยุดการผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยถ่านหินลิกไนต์จนกว่าจะมีวิธีการป้องกันมลพิษ และให้ฟื้นฟูคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อมในท้องที่อำเภอแม่เมาะให้กลับคืนสภาพเดิม

ศาลปกครองสูงสุดพิเคราะห์แล้วเห็นว่า มีประเด็นที่ต้องวินิจฉัยเบื้องต้นว่า ผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวน ได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลปกครองภายในกำหนดระยะเวลาการฟ้องคดีหรือไม่ เห็นว่าโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจมีหลายประเภท บางประเภทจะต้องใช้เวลานานหลายปีในการสูดเอาฝุ่น ละออง ควัน หรือมลพิษเข้าไปสะสมในร่างกายจนถึงระดับหนึ่งจึงจะมีผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจหรือปอด ทำให้เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจหรือโรคปอดซึ่งมีทั้งแบบเฉียบพลันและแบบเรื้อรัง การที่จะตรวจวินิจฉัยเพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า เจ็บป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นหินและโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์หรือไม่ จึงต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการตรวจวินิจฉัยอย่างละเอียดและต่อเนื่องสม่ำเสมอโดยแพทย์ผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ประกอบกับผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวนที่ยื่นฟ้องเป็นคดีนี้มีลักษณะเฉพาะแห่งคดีอย่างเดียวกัน คือ เป็นประชาชนที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าแม่เมาะอันเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ และเรียกค่าเสียหายจากผู้ถูกฟ้องคดีเจ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะที่ก่อให้เกิดมลพิษออกสู่บรรยากาศจนทำให้ผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวน เจ็บป่วยได้รับอันตรายต่อสุขภาพและอนามัยจากการกระทำดังกล่าวเช่นเดียวกัน จากคำฟ้องและข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นจึงเชื่อได้ว่าผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวน รู้หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดีอย่างช้าที่สุดในปี พ.ศ. 2546 ก่อนฟ้องคดี การที่ผู้ฟ้องคดีบางรายยื่นฟ้องคดีนี้ต่อศาลปกครองชั้นต้นเป็นคดีสุดท้าย เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2546 จึงเป็นการฟ้องคดีภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดีตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 254

ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไปมีว่า โรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีได้ปล่อยฝุ่นละอองและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศจนเป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีได้รับอันตรายต่อร่างกาย สุขภาพ อนามัย และทรัพย์สินเสียหาย หรือไม่ และผู้ถูกฟ้องคดีต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดี หรือไม่เพียงใด เห็นว่า การประกอบกิจการที่ก่อให้เกิดมลพิษคุกคามต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพของสิ่งแวดล้อม อันเป็นการกระทบสิทธิในการดำรงชีพอย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในชีวิตและร่างกายของบุคคลที่มิได้ถูกจำกัดเฉพาะเพียงแต่การมีชีวิตอยู่เยี่ยงสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เท่านั้น แต่บุคคลย่อมมีสิทธิในการดำรงชีพอย่างปกติสุขด้วย และสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองไว้ รวมถึงเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่ต้องการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มุ่งคุ้มครองสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของประชาชน ควบคุมมาตรฐานมลพิษจากแหล่งกำเนิด เยียวยาทางแพ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษที่เกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษ และลงโทษผู้กระทำผิด เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโรงไฟฟ้าแม่เมาะที่ใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงเพื่อผลิต

กระแสไฟฟ้ามีการปล่อยอากาศเสียประเภทก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และฝุ่นละอองซึ่งเป็นมลพิษออกสู่บรรยากาศ และมีประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดให้โรงไฟฟ้าเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษที่จะต้องถูกควบคุมการปล่อยทิ้งอากาศเสียออกสู่สิ่งแวดล้อม ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2539 ซึ่งมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย หากว่ามีการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือเสียหาย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของรัฐเสียหาย โดยไม่ต้องคำนึงว่าอันตรายหรือความเสียหายดังกล่าวจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ สำหรับกรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีสามารถพิจารณาได้ดังนี้

กรณีมลภาวะจากฝุ่นละออง ปรากฏข้อเท็จจริงในสำนวนคดีว่า ส่วนมากมีแหล่งที่มาจากการเผาไหม้มวลชีวภาพและรถยนต์ มิได้เกิดจากการปล่อยทิ้งอากาศเสียของผู้ถูกฟ้องคดี ค่าเฉลี่ยฝุ่นละอองกับพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศแล้วไม่มีความแตกต่างกัน ประกอบกับผู้ถูกฟ้องคดีได้ติดตั้งเครื่องกำจัดฝุ่นชนิดไฟฟ้าสถิตแรงสูงในทุกโรงไฟฟ้า มีมาตรการควบคุมฝุ่นละอองภายในบริเวณโรงไฟฟ้าด้วยการราดน้ำบนวัสดุที่มีฝุ่นฟุ้งกระจายอยู่เสมอ และไม่พบว่ามีพนักงานของผู้ถูกฟ้องคดีเจ็บป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นหิน จึงถือไม่ได้ว่าโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีก่อให้เกิดการแพร่กระจายของฝุ่นละอองที่จะต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แต่อย่างใด

กรณีมลภาวะจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เห็นว่า ค่าเฉลี่ยฯ ไม่เกิน 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร เป็นค่าเฉลี่ยฯ ที่จะไม่เป็นอันตรายต่อร่างกายและสุขภาพอนามัย และเป็นค่ามาตรฐานโดยทั่วไปที่ใช้กับประชาชนทั้งประเทศ แม้จะมีการกำหนดค่าเฉลี่ยความเข้มข้นของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในบรรยากาศโดยทั่วไปในเวลา 1 ชั่วโมง โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง กำหนดให้ค่าเฉลี่ยฯ ไม่เกิน 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ก็ตาม แต่ถ้าโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีได้มีการปล่อยทิ้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศจนทำให้มีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ถึงจะไม่เกิน 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดี และไม่ปรากฏเหตุยกเว้นความรับผิด ผู้ถูกฟ้องคดีก็มีหน้าที่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กรณีนี้ปรากฏข้อเท็จจริงว่าโรงไฟฟ้าแม่เมาะปล่อยทิ้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศ โดยระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2535 ถึง

เดือนสิงหาคม 2541 รวม 70 เดือน ตรวจพบว่ามีทั้งกรณีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร และเกินกว่า 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร หลังจากนั้นเป็นต้นมา ไม่มีกรณีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ผู้ถูกฟ้องคดีจึงละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติในการปล่อยทิ้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศ เมื่อผู้ฟ้องคดีเป็นผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะในช่วงเวลาที่มีการแพร่กระจายของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่มีค่าเฉลี่ยฯ สูงเกินกว่าค่ามาตรฐานและที่ประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติกำหนด กล่าวอ้างในคำฟ้องว่าได้รับผลกระทบจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่เกิดจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีจนเจ็บป่วยเป็นโรคในระบบทางเดินหายใจ โรคปอด หรือเกิดอาการระคายเคืองตามเยื่อบุผนังตามร่างกาย จึงเชื่อได้ว่าผู้ฟ้องคดีได้รับอันตรายเสียหายจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่แพร่กระจายจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีและมิใช่เหตุสุดวิสัยที่จะเป็นเหตุให้ผู้ถูกฟ้องคดียกขึ้นเป็นข้อกล่าวอ้างเพื่อไม่ต้องรับผิด ผู้ถูกฟ้องคดีจึงมีหน้าที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ดังนี้

กรณีค่าทดแทนการเสื่อมสมรรถภาพ สุขภาพและอนามัย และความสูญเสียทางด้านจิตใจ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2535 ถึงเดือนสิงหาคม 2541 เป็นเวลา 70 เดือน มี 67 เดือน โรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีได้ปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์มีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร และเกินกว่า 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย สุขภาพ และอนามัย จำนวนไม่น้อยกว่า 278 ครั้ง เป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ ได้รับผลกระทบเจ็บป่วยเป็นโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เวียนศีรษะ แน่นหน้าอก แสบคอ เยื่อบุคอแดง เยื่อบุตาแดง และเยื่อบุจมูกแดง กระทบต่อสุขภาพ อนามัย เสื่อมสมรรถภาพ และสภาพจิตใจ ดังนั้น การกำหนดค่าเสียหายจึงพิจารณากำหนดรวมเป็นค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินตามพฤติการณ์และความร้ายแรงจากการกระทำของผู้ถูกฟ้องคดีตามจำนวนครั้งที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีได้ปล่อยทิ้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์จนทำให้มีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ตามมาตรฐานที่ควรเป็น และเกินกว่า 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ตามที่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติประกาศกำหนดไว้ โดยเฉพาะเมื่อมีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กำหนดห้ามมิให้มีการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรใช้บังคับแล้ว ผู้ถูกฟ้องคดีก็ไม่ได้บำบัดหรือควบคุมถือว่าเป็นพฤติกรรมที่มีความร้ายแรงและเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายอันเป็นการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งศาลมีอำนาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนได้ ตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงตามมาตรา 438 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายเดียวกัน ประกอบกับไม่ปรากฏว่าผู้ถูกฟ้องคดีได้รับโทษใดๆ จากการกระทำดังกล่าว เพื่อให้ผู้ถูกฟ้องคดีระมัดระวัง มิให้มีการแพร่กระจายของมลพิษจนเป็นเหตุให้มีผู้ได้รับ

อันตรายหรือเสียหายจากการดำเนินกิจการ และเป็นการป้องปราม มิให้ผู้ถูกฟ้องคดีกระทำผิดเช่นเดิมอีก จึงกำหนดค่าเสียหายในกรณีนี้ให้แก่ผู้ฟ้องคดีแต่ละรายเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ฟ้องคดีรายใดจะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายจากการเสื่อมสมรรถภาพ สุขภาพและอนามัย และความสูญเสียทางด้านจิตใจเป็นจำนวนเงินเท่าใดนั้น ต้องพิจารณาจากระยะเวลาที่ผู้ฟ้องคดีรายนั้นอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะจริงเป็นสำคัญ โดยผู้ฟ้องคดีรายที่อยู่ในพื้นที่ตลอดระยะเวลาช่วงเดือนพฤศจิกายน 2535 ถึงเดือนสิงหาคม 2541 ให้มีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนกรณีนี้ เป็นเงินทั้งสิ้น 246,900 บาท ส่วนผู้ฟ้องคดีรายอื่นให้มีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนกรณีนี้ตามระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่จริง ทั้งนี้ ต้องไม่เกินคำขอของผู้ฟ้องคดีแต่ละราย

ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาแก้คำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นเป็นให้ผู้ถูกฟ้องชดใช้คดีค่าสินไหมทดแทนพร้อมดอกเบี้ยให้แก่ผู้ฟ้องคดีบางรายที่ศาลปกครองชั้นต้นวินิจฉัยว่ายื่นฟ้องคดีเมื่อพ้นกำหนดเวลาการฟ้องคดีตามจำนวนที่ตนมีสิทธิได้รับนอกจากที่แก้ให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น

- **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 749-764/2557: กรณีเหมืองถ่านหินแม่เมาะไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม**

คดีนี้ผู้ฟ้องคดีทั้ง 16 สำนวน 318 คน ฟ้องมีสาระสำคัญสรุปได้ว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย) ซึ่งเป็นผู้ถือประทานบัตรการทำเหมืองแร่ถ่านหิน ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ละเลยมิได้ปฏิบัติตามวิธีการทำเหมืองแร่ และเงื่อนไขท้ายประทานบัตร รวมทั้งเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเหมืองแร่ แผนผังโครงการ และเงื่อนไขท้ายประทานบัตรหลายประการโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 (อธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่) ก่อให้เกิดมลพิษและทำให้ผู้ฟ้องคดีได้รับอันตรายต่อชีวิต สุขภาพอนามัย และทรัพย์สินเสียหาย แต่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 (กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่) ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 และผู้ถูกฟ้องคดีที่ 4 (อุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการทำเหมืองแร่ของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 กลับเพิกเฉยไม่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 5 (กรมควบคุมมลพิษ) และผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 (อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ) ไม่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ในการควบคุมมลพิษรวมทั้งเรียกค่าเสียหายจากผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ส่วนผู้ถูกฟ้องคดีที่ 8 ถึงผู้ถูกฟ้องคดีที่ 11 ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานท้องถิ่นไม่ได้มีคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ยุติหรือระงับการก่อเหตุรำคาญ ผู้ฟ้องคดีทั้ง 16 สำนวนมีคำขอให้ (1) ให้ผู้ถูกฟ้องคดีทั้ง 11 ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย (2) ให้เพิกถอนประทานบัตรของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 (3) ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 8 ถึงผู้ถูกฟ้องคดีที่ 11 แก้ไขฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กลับฟื้นคืนสู่ธรรมชาติดังเดิม รวมทั้งให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 หยุดการกระทำที่ก่อให้เกิดมลพิษ และให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 5 และผู้ถูก

ฟ้องคดีที่ 6 เรียกค่าเสียหายจากผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 และ(4) ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดี พร้อมด้วยดอกเบี้ย

ศาลปกครองสูงสุดพิเคราะห์แล้ว เห็นว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ยังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมฉบับเดิมต่อไป โดยพิจารณาแต่ละมาตรการเป็นกรณีๆ ไป ดังนี้ กรณีผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ไม่ขนดินไปเก็บกองนอกเขตประทานบัตร เห็นว่า แผนผังโครงการทำเหมืองแร่ถ่านหินโดยวิธีเหมืองหาบไม่ได้กำหนดให้ต้องขนดินไปกองเก็บนอกเขตประทานบัตรตลอดไปในทุกกรณี แต่สามารถนำหน้าดินบางส่วนมาถมกลับในขุมเหมืองเก่าได้ ดังนั้น การที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ได้ทำการขนดินไปกองเป็นคันดินบริเวณขอบบ่อเหมืองด้านทิศใต้ จึงไม่เป็นการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามแผนผังโครงการทำเหมืองถ่านหิน ข้อ 3 และไม่เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ กรณีผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 มิได้รักษาความชื้นไว้ระหว่างร้อยละ 1.5 ในขณะที่ทำการโม่ดินและถ่านหินขนาดใหญ่ ข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 รักษาระดับค่าเฉลี่ยความชื้นของถ่านหินลิกไนต์สูงถึงร้อยละ 1.5 จึงเป็นกรณีที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 รักษาความชื้นของดินและถ่านได้ดีกว่าที่กำหนดไว้ในมาตรการ และไม่เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ กรณีผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 มิได้ทำรายงานการตรวจประเมินสิ่งแวดล้อม (Environmental Audit) ทุก 2 ปี เสนอให้ สผ. ทราบตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดยผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ได้จัดทำรายงานการตรวจประเมินสิ่งแวดล้อม (Environmental Audit) เสนอต่อ สผ. แล้ว ศาลไม่จำต้องออกคำบังคับให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ปฏิบัติตามมาตรการดังกล่าวอีกต่อไป ส่วนที่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 16 สำนวนฟ้องว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร ในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เสนอไว้ในรายงานฯ และมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดย สผ. ทำให้สิ่งแวดล้อม ตลอดจนชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย และทรัพย์สินเสียหาย และผู้ฟ้องคดีบางรายมีคำขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเสียหาย นั้น เป็นการฟ้องว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 กระทำละเมิดเป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีดังกล่าวได้รับความเสียหาย ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมิใช่กรณีผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ในฐานะเจ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายจากการที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะก่อให้เกิดการแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีดังกล่าวได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้ฟ้องคดีดังกล่าวเสียหาย ตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งกรณีนี้ ผู้ฟ้องคดีมีหน้าที่ต้องเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้างในเบื้องต้น ตามข้อ 64 วรรคหนึ่ง ของระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 เมื่อผู้ฟ้องคดี

ดังกล่าวไม่สามารถเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อพิสูจน์ว่าความเสียหายที่ได้รับเป็นผลมาจากการที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควรในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมดังกล่าว กรณีไม่อาจถือได้ว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 กระทำละเมิดต่อผู้ฟ้องคดีทั้ง 16 สำนวน อันจะมีผลให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ฟ้องคดีบางรายที่มีคำขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไปมีว่าผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 และผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติในการควบคุมการทำเหมืองและการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 หรือไม่ กรณีผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 เห็นว่า การใช้อำนาจในการออกคำสั่งเพิกถอนประทานบัตรการทำเหมืองหรือไม่ เป็นอำนาจดุลพินิจของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ตามมาตรา 137 และมาตรา 138 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 โดยการใช้ดุลพินิจของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ในเรื่องนี้จะต้องคำนึงถึงเหตุผล ความจำเป็น รวมถึงข้อดีและข้อเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนหรือประโยชน์สาธารณะ หากมีการสั่งเพิกถอนประทานบัตรดังกล่าว เมื่อการใช้อำนาจเพิกถอนประทานบัตรย่อมส่งผลกระทบต่อการผลิตกระแสไฟฟ้า อันจะเกิดความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะและประชาชนมากกว่าผลดีที่จะได้รับ ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเพิกถอนประทานบัตรของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ดังนั้น การที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ไม่ออกคำสั่งเพิกถอนประทานบัตรจึงไม่เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ สำหรับกรณีผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ที่ได้ทราบถึงการไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในการออกประทานบัตรของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 แล้ว ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 มีหน้าที่ที่จะต้องพิจารณาดำเนินคดีกับผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ตามมาตรา 138 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 และควบคุมดูแลมิให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ละเลยต่อหน้าที่ในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อไป การที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ไม่ได้ดำเนินคดีกับผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าว จึงถือได้ว่าผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ

ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาแก้คำพิพากษาศาลปกครองชั้นต้นเป็นให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม ดังนี้ 1) ให้ทำการติดตั้งม่านน้ำเพื่อเป็นการลดฝุ่นละอองในบรรยากาศ มีความยาว 800 เมตร ระหว่างที่ทิ้งดินด้านทิศตะวันออกกับบ้านหัวฝาย และระหว่างที่ทิ้งดินด้านทิศตะวันตกกับหมู่บ้านทางทิศใต้ 2) ให้จัดตั้งคณะทำงานระดับท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญร่วมกันพิจารณาในการอพยพราษฎรที่ได้รับผลกระทบที่อาจนำไปสู่อันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินและมีความประสงค์จะอพยพในการอพยพหมู่บ้านออกนอกรัศมีผลกระทบ 5 กิโลเมตร 3) ให้ฟื้นฟูขุมเหมืองให้ใกล้เคียงกับสภาพเดิมตามธรรมชาติ โดยการถมดินกลับในบ่อเหมืองให้มากที่สุดและให้ปลูกป่าทดแทน เฉพาะในส่วนที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7

นำพื้นที่ที่ต้องฟื้นฟูขุมเหมืองไปทำเป็นสวนพฤกษชาติและสนามกอล์ฟ 4) ให้นำพืชที่ปลูกใน wetland ไปกำจัด และปลูกเสริมทุกๆ 18 เดือน และต้องทำการขุดลอกเพื่อเปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำใน wetland 5) ให้ทำการขนส่งเปลือกดิน โดยใช้ระบบสายพานที่มีการติดตั้งระบบสเปรย์น้ำตามแนวสายพาน ให้วางแผนจุดปล่อยดิน โดยให้ตำแหน่งที่ปล่อยดินไม่อยู่ในตำแหน่งต้นลมที่พัดผ่านไปยังชุมชนที่อยู่โดยรอบ ให้กำหนดพื้นที่ Buffer Zone ระยะจุดปล่อยดินกับชุมชน ให้เป็นระยะทางไม่น้อยกว่า 50 เมตร และควรจัดทำเป็น Bunker ให้จุดปล่อยดินอยู่ต่ำกว่าความสูงของ Bunker ในการปล่อยดินลงที่เก็บกองดินนั้นจะต้องกำหนดเป็นตารางที่แน่นอน โดยใช้ฤดูเป็นเกณฑ์ในการตัดสินตำแหน่งที่จะต้องห่างจากชุมชนมากที่สุด และให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ตรวจสอบกำกับดูแลการประกอบกิจการของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขในการออกประทานบัตรและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเหมืองลิกไนต์แม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 หากผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7ไม่ปฏิบัติตาม ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 138 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 โดยเคร่งครัด ทั้งนี้ ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 และผู้ถูกฟ้องคดีที่ 7 ดำเนินการตามคำพิพากษา ภายใน 90 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา นอกจากที่แก้ให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น

5.2.4 คำพิพากษาของศาลยุติธรรมเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม

- **คดีหมายเลขแดงที่ 2147/2547 ศาลอุทธรณ์ ภาค 4: เรียกค่าสินไหมทดแทนกรณีโรงงานก่อมลพิษทำให้ลำน้ำพองเน่าและเกิดผลกระทบต่อชุมชน**

คดีนี้ โจทก์ที่ 1 กับพวกรวม 7 คน ยื่นฟ้องบริษัท ฟินิคซ พัลพ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) เป็นจำเลย โดยจำเลยประกอบกิจการโรงงานทำเยื่อกระดาษ และปล่อยน้ำเสียที่เกิดจากการผลิตเยื่อกระดาษลงสู่ลำห้วยโจดอันเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ และน้ำเสียได้ไหลลงสู่ลำน้ำพอง ทำให้ลำน้ำพองเน่าเสียด้วยความประมาทเลินเล่อหรือจงใจของจำเลยและลูกจ้างของจำเลยหลายคราวต่อเนื่องกัน เป็นเหตุให้ปลาตามธรรมชาติในลำน้ำพอง และปลาที่โจทก์เลี้ยงไว้ในกระชังตายจำนวนมาก เนื่องจากน้ำขาดออกซิเจน โจทก์ทั้งเจ็ดซื้อปลามาเลี้ยงในกระชังบริเวณลำน้ำพองกระชังละ 2,000 ตัว เลี้ยงประมาณ 3 – 4 เดือน สามารถขายได้กิโลกรัมละ 40 บาท เมื่อเกิดเหตุลำน้ำพองเน่า ปลาของโจทก์ที่ 1 ตาย 16 กระชัง โจทก์ที่ 2 ตาย 11 กระชัง โจทก์ที่ 3 ตาย 3 กระชัง โจทก์ที่ 4 ตาย 8.75 กระชัง โจทก์ที่ 5 ตาย 18 กระชัง โจทก์ที่ 6 ตาย 11 กระชัง และโจทก์ที่ 7 ตาย 6.23 กระชัง คิดเป็นเงินจำนวน 2,055,178 บาท โจทก์ทั้งเจ็ดได้เจรจากับจำเลยหลายครั้งแต่ตกลงกันไม่ได้ ทำให้โจทก์เสียหาย ขอให้ศาลบังคับจำเลยชดใช้เงินแก่โจทก์แต่ละรายพร้อมดอกเบี้ยของต้นเงินแต่ละจำนวน

ศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาให้จำเลยชำระเงินให้โจทก์ทั้งเจ็ดรวม 1,149,667.50 บาท พร้อมดอกเบี้ยนับแต่วันฟ้องเป็นต้นไป จนกว่าจะชำระเสร็จแก่โจทก์ทั้งเจ็ด จำเลยอุทธรณ์ พยานโจทก์ปากนายยรรยง เป็นนักวิชาการและผู้ตรวจสอบคุณภาพน้ำในลำห้วยโจดและลำน้ำพอง ไม่มีส่วนได้เสียกับฝ่ายใด รับฟังเป็นพยานคนกลางได้ ซึ่งพยานโจทก์เบิกความยืนยันว่าสภาพน้ำเสีย ในลำห้วยโจดและลำน้ำพองเกิดจากแหล่งอุตสาหกรรมที่มีการรั่วไหลของน้ำเสียจากโรงงานออกมา นอกจากนั้น อุทธรณ์ของจำเลยก็ยอมรับว่าแม้จำเลยจะไม่ปล่อยน้ำทิ้งลงสู่ลำห้วยโจดตามข้อตกลงกับทางราชการ แต่อาจจะมีการรั่วไหลเป็นบางครั้ง และจากการที่กรมโรงงาน อุตสาหกรรมมีคำสั่งปิดโรงงานของจำเลย และให้จำเลยทำการปรับปรุงแก้ไขปัญหาสามประการแสดงว่า การกระทำของจำเลยเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำในลำห้วยโจดและลำน้ำพองเน่าเสียจนเป็นเหตุให้ปลาที่ โจทก์ทั้งเจ็ดเลี้ยงไว้ในกระชังตาย โจทก์ทั้งเจ็ดเลี้ยงปลาในกระชังในลำน้ำพองโดยไม่ได้รับอนุญาตจากกรมประมงตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 นั้น ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยแล้วว่าโจทก์ทั้งเจ็ดมีส่วนประมาทเลินเล่อก่อให้เกิดความเสียหายด้วย อีกทั้งกำหนดให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์แต่ละคนเพียงบางส่วนตามความร้ายแรงแห่งการละเมิด ซึ่งค่าสินไหมทดแทนที่ศาลชั้นต้นกำหนดให้จำเลยมานั้นนับว่าเหมาะสมแล้ว ไม่มีเหตุที่ศาลอุทธรณ์ภาค 4 จะเปลี่ยนแปลงแก้ไข ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

- **คดีหมายเลขแดงที่ 5818/2549 ศาลฎีกา: สิทธิชุมชนในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติบริเวณอ่าวมาหยา**

คดีนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนาง กับพวกรวม 19 คน เป็นโจทก์ยื่นฟ้องรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กับพวกรวม 5 คนเป็นจำเลย โดยโจทก์ที่ 1 และที่ 2 เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลจัดการและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและดูแลทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 อ้างว่าตนเป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดกระบี่และอาศัยอยู่บริเวณรอบอ่าวมาหยา เกาะพีพีเล ซึ่งอยู่ใกล้เคียงเขตอุทยานแห่งชาติหากนพรัตน์ธารา หมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ เป็นผู้มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในเขตอุทยานแห่งชาติดังกล่าว รวมทั้งมีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐเพื่อให้ปฏิบัติตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

จำเลยที่ 1 เป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติดังกล่าว จำเลยที่ 2 เป็นกรมสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ

พ.ศ. 2504 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องที่จะต้องคุ้มครองดูแลรักษาพื้นที่ที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชนอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสาธารณชน จำเลยที่ 3 เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่กระทำการแทนและเป็นผู้แทนตามกฎหมายของจำเลยที่ 1 และที่ 2 โดยมีอำนาจหน้าที่คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาพื้นที่อ่าวมาหยา หมู่เกาะพีพี ให้คงอยู่ในสภาพเดิมตามธรรมชาติตามกฎหมาย จำเลยที่ 5 เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีจำเลยที่ 4 เป็นตัวแทนและผู้รับมอบอำนาจ

จำเลยที่ 3 ได้อนุมัติให้จำเลยที่ 4 รวมทั้งบริษัทถ่ายทำภาพยนตร์บีช โปรดักชั่น จำกัด ซึ่งเกี่ยวข้องกับการถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องเดอะบีช เข้าไปปรับปรุงตกแต่งเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ชายหาดอ่าวมาหยา โดยใช้รถแบ็กโฮหรืออุปกรณ์อื่นๆ ขุดสร้าง แผ้วถาง ปรับ ทำการให้เป็นอันตราย ทำลายพื้นที่สันทรายในบริเวณหาดมาหยา ขนย้ายพืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติออกไป เพื่อนำต้นมะพร้าวเข้าไปปลูก อันเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเดิม เพื่อประโยชน์ในการถ่ายทำภาพยนตร์ของจำเลยที่ 4 และที่ 5 ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมของจังหวัดกระบี่ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 43 และมาตรา 44 ซึ่งกำหนดความรับผิดไว้ในมาตรา 97

โจทก์อ้างว่าการกระทำของจำเลยทั้งห้าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต เลือกปฏิบัติ และเป็นการใช้สิทธิซึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 26 และมาตรา 59 และอ้างว่าตนเป็นผู้เสียหายเนื่องจากถูกโต้แย้งสิทธิตามกฎหมาย และมีอำนาจฟ้องคดีได้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 56 วรรคท้าย และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ขอให้ศาลพิพากษาว่า คำสั่งที่อนุญาตให้ถ่ายทำภาพยนตร์บริเวณอ่าวมาหยา หมู่เกาะพีพี เป็นโมฆะ เพราะเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้จำเลยวางเงินประกันความเสียหายไม่น้อยกว่า 100,000,000 บาท ถ้าจำเลยไม่วางเงินประกัน ให้ศาลมีคำสั่งห้ามกระทำการใดๆ เพื่อปรับปรุงตกแต่งบริเวณอ่าวมาหยา ให้เพิกถอนใบอนุญาตการถ่ายทำภาพยนตร์ในบริเวณดังกล่าว และให้ปรับปรุงแก้ไขหาดมาหยาให้กลับคืนสภาพเดิมตามธรรมชาติโดยใช้ค่าใช้จ่ายของจำเลยที่ 4 และที่ 5

ศาลชั้นต้น มีคำสั่งงดสืบพยานโจทก์ทั้งสิบเก้าและพยานจำเลยทั้งห้า และพิพากษาให้ยกฟ้องโจทก์ทั้งสิบเก้า ศาลอุทธรณ์พิพากษายกคำสั่งศาลชั้นต้นที่งดสืบพยาน และคำพิพากษาของศาลชั้นต้น แล้วมีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนพิจารณาคดีในประเด็นข้อพิพาทตามคำขอท้ายฟ้องในข้อ 4 ของโจทก์ทั้งสิบเก้า

ต่อไป แล้วจึงมีคำสั่งหรือคำพิพากษาใหม่ตามรูปคดี ที่สุด ศาลฎีกาพิพากษาแก้เป็นว่าให้ยกฟ้องโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 นอกจากที่แก้ ให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ โดยศาลฎีกาได้ให้เหตุผลว่า: -

ในเรื่องอำนาจฟ้องนั้น โจทก์ที่ 1 และที่ 2 มีอำนาจฟ้อง แต่โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 ไม่มีอำนาจฟ้อง กล่าวคือ โจทก์ที่ 1 และที่ 2 เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ในการคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 290 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 23 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 มาตรา 45 จึงมีอำนาจฟ้องขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามมิให้จำเลยที่ 4 และที่ 5 กระทำ หรือขอให้บังคับจำเลยที่ 4 และที่ 5 ปรับปรุงแก้ไขหาดมาหยาให้กลับคืนสภาพเดิมตามธรรมชาติได้ ซึ่งรวมทั้งฟ้องจำเลยที่ 1 ที่ 2 และที่ 3 ที่มีคำสั่งอนุญาตให้จำเลยที่ 4 และที่ 5 เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ได้ด้วย

ส่วนกรณีของโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 ซึ่งไม่มีอำนาจฟ้องนั้น การที่โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 อ้างว่าตนเป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดกระบี่ จึงมีอำนาจฟ้องตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 46 นั้น ศาลฎีกาเห็นว่า คำว่า “ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” ยังไม่มีคำนิยาม ความหมาย หรือขอบเขตที่แน่นอน ทั้งบทบัญญัติมาตรานี้มีเงื่อนไขที่ต้องมีกฎหมายบัญญัติออกมาตามมาตรานี้ เมื่อในขณะที่โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 ฟ้อง ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติออกมาใช้บังคับ ดังนั้น ยังไม่อาจถือได้ว่ามีการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 แล้ว โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 จึงยังไม่มีอำนาจฟ้อง และไม่มีสิทธิฎีกาด้วย

นอกจากเรื่องอำนาจฟ้องแล้ว ในเรื่องคำขอให้วินิจฉัยคำสั่งนั้น ศาลฎีกาเห็นว่า แม้คำสั่งทางปกครองที่เจ้าหน้าที่ออกคำสั่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอาจถูกเพิกถอนได้ แต่สำหรับคดีนี้ โจทก์ที่ 1 และที่ 2 ฟ้องคดีว่าคำสั่งทางปกครองของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ที่อนุญาตให้จำเลยที่ 4 เข้าไปถ่ายภาพยนตร์บริเวณอ่าวมาหยา ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นโมฆะ ขอให้เพิกถอน ก็เพื่อมิให้จำเลยที่ 4 และที่ 5 เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ในบริเวณหาดมาหยา แต่เมื่อจำเลยที่ 5 เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ตามใบอนุญาตเสร็จเรียบร้อยจนนำออกฉายทั่วโลกแล้ว การเพิกถอนคำสั่งของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 จึงไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด ดังนั้น คำขอข้อ 1 และข้อ 3 จึงไม่มีประโยชน์ที่จะพิจารณาต่อไป

บทที่ 6

บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศระดับสากล ระดับภูมิภาค และประเทศไทย

6.1 การนำเอาทฤษฎีและหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ในระดับภูมิภาค

6.1.1 หลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

ที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศตามมาตรา 38 แห่งธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศกำหนดให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศใช้ที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศเหล่านี้ในการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ

1) อนุสัญญาระหว่างประเทศทั้งหลาย (International Conventions) ไม่ว่าเป็นการทั่วไปหรือเป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างชัดแจ้ง

2) จารีตประเพณีระหว่างประเทศ (International Customary Law) ในฐานะที่เป็นหลักฐานแห่งการปฏิบัติทั่วไปที่ได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นกฎหมาย

3) หลักกฎหมายทั่วไป (General Principles of Law) ที่ได้รับการยอมรับนับถือโดยนานาอารยประเทศ

ทั้งนี้ ภายใต้บังคับมาตรา 59 คำพิพากษาของศาล (Judicial Decisions) และคำสอนของผู้รอบรู้ (Qualified Publicists) สูงสุดของประเทศต่างๆ จะนำมาใช้ในฐานะที่เป็นเครื่องช่วยในการวินิจฉัยหลักกฎหมาย

นอกจากที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศข้างต้นแล้ว ยังมีที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นมาจากการยอมรับนานาประเทศและศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้วินิจฉัยไว้ที่สำคัญอีก 2 ประเภท คือ

1) ข้อมติขององค์การระหว่างประเทศ (International Organization Resolutions)

2) การกระทำฝ่ายเดียวของรัฐ (Unilateral Act)

6.1.1.1 จารีตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไป

ก. จารีตประเพณีระหว่างประเทศ

ตามธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศกำหนดองค์ประกอบของจารีตประเพณีระหว่างประเทศไว้ 2 ประการคือ แนวทางปฏิบัติทั่วไปของรัฐ (States Practice) และรัฐทั้งหลายยอมรับว่าแนวทางปฏิบัติเช่นว่านั้นเป็นกฎหมาย (Opinio Juris Sive Necessitates)

(1) การถือปฏิบัติทั่วไปของรัฐ (States Practice)

(1.1) ไม่จำต้องถือปฏิบัติทุกๆรัฐในโลก แค่เพียงไม่มีรัฐคัดค้าน

การถือปฏิบัติกันโดยทั่วไปของรัฐนั้น มิได้หมายความว่า รัฐทุกรัฐจะต้องยอมรับการถือปฏิบัติเช่นนั้นในลักษณะเป็นเอกฉันท์หรือเป็นสากลและโดยทั่วไป แต่การที่รัฐไม่คัดค้านการถือปฏิบัติใดๆหรือการนิ่งเสีย ย่อมมีผลเป็นการยอมรับ การถือปฏิบัติเช่นว่านั้น แต่ในบางครั้ง การที่รัฐนิ่งเสียไม่คัดค้านการถือปฏิบัติในเรื่องใดก็อาจเป็นเพราะรัฐนั้นไม่มีส่วนได้เสียในเรื่องเช่นว่านั้นก็เป็นได้

ประเด็นที่จะต้องพิจารณาในกรณีของการถือปฏิบัติโดยทั่วไปก็คือ กรณีที่มีรัฐจำนวนไม่น้อยนิ่งเสียไม่ทำการคัดค้านการถือปฏิบัติของรัฐอื่นๆ ซึ่งจะต้องสันนิษฐานในเบื้องต้นว่ารัฐที่นิ่งเสียไม่คัดค้านนั้นเห็นด้วยกับการถือปฏิบัติโดยทั่วไปเช่นว่านั้น เพราะการยอมรับการถือปฏิบัติโดยทั่วไป ย่อมแสดงออกได้ด้วยการถือปฏิบัติในทำนองเดียวกัน หรือหากรัฐใดไม่ได้มีโอกาสที่จะถือปฏิบัติเช่นนั้นได้ ก็ไม่จำเป็นต้องแสดงออกว่าให้การยอมรับการถือปฏิบัติเช่นว่านั้น เพียงแต่นิ่งเสียโดยไม่ทำการคัดค้านการถือปฏิบัติเช่นว่านั้นอย่างชัดแจ้งก็เป็นการเพียงพอที่จะถือว่ามีการให้การรับรองแก่การถือปฏิบัติเช่นว่านั้นแล้ว[1]

(1.2) การปฏิบัติต้องมีความสอดคล้องกันและมีความสม่ำเสมอ

การถือปฏิบัติเป็นการทั่วไปนั้นสมควรต้องมีลักษณะสอดคล้องสม่ำเสมอและเป็นรูปแบบเดียวกัน แต่ไม่จำต้องถึงขนาดที่ว่าจะต้องมีรูปแบบเดียวกันโดยสิ้นเชิง เพียงแต่ในรูปแบบเดียวกันในสาระสำคัญก็เพียงพอแล้ว[2]

---

[1] โปรดดู คดีของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศชื่อ Fisheries Jurisdiction ปี 1973 ระหว่าง Federal Republic of Germany vs. Iceland, available at: http://www.icj-cij.org/docket/files/56/10713.pdf

[2] โปรดดู คดีของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศชื่อ Fisheries ปี 1951 ระหว่าง UK vs. Norway, available at: http://www.icj-cij.org/docket/files/5/1811.pdf

(1.3) ระยะเวลาของการถือปฏิบัติเป็นเพียงสิ่งที่แสดงให้เห็นความสม่ำเสมอ

ระยะเวลาของการถือปฏิบัติ ไม่ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการก่อให้เกิดจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ระยะเวลาเป็นสิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าการถือปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นมีความสอดคล้องกันสม่ำเสมอ หรืออยู่ในรูปแบบเดียวกันหรือไม่เท่านั้น ในทางปฏิบัติก็มีหลายกรณีที่การถือปฏิบัติของรัฐในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นไปในรูปแบบเดียวกันและมีความสม่ำเสมอ[3] เช่น ในกรณีของไหล่ทวีปที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินของรัฐชายฝั่ง และรัฐชายฝั่งมีสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตบนและใต้ไหล่ทวีปดังกล่าวโดยที่รัฐไม่จำต้องประกาศ หรือกล่าวอ้างเขตไหล่ทวีปแต่ประการใด และแม้กระทั้งเขตเศรษฐกิจจำเพาะซึ่งรัฐส่วนใหญ่กล่าวอ้างก็เป็นที่ยุติว่ารัฐชายฝั่งมีทั้งสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตในห้วงน้ำ บนพื้นดินท้วงทะเลและดินใต้ผิวน้ำของเศรษฐกิจจำเพาะ ตลอดจนมีเขตอำนาจเหนือการสร้างเกาะเทียมหรือสิ่งติดตั้งเหนือการควบคุมภาวะมลพิษ และเหนือการวิจัยวิทยาศาสตร์ทางทะเลในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ตลอดจนมีสิทธิอื่นๆ ที่กฎหมายระหว่างประเทศอนุญาตไว้ เช่น การปราบปรามการกระทำอันเป็นโจรสลัด การขนส่งทาส หรือการ กระจายเสียงโดยไม่ได้รับอนุญาต จากชายฝั่งทะเล เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศยอมรับว่า ระยะเวลาที่ยาวนานของการถือปฏิบัติของรัฐย่อมเพียงพอที่จะก่อให้เกิดพันธกรณีต่อกันและกันได้ เช่น ในคดี Right of Passage Over Indian Territory (โปรตุเกส v. อินเดีย) ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศกล่าวว่า การที่ทั้งอังกฤษและอินเดียซึ่งได้รับเอกราชจากอังกฤษ ต่างก็ยอมรับอำนาจอธิปไตยในข้อเท็จจริงและโดยปริยาย ของโปรตุเกสและการผ่านไปมายังดินแดนปิดล้อมของโปรตุเกส ก็ถือปฏิบัติกันมาระหว่างรัฐที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ อังกฤษ อินเดีย และโปรตุเกส โดยไม่มีการโต้แย้งคัดค้านแต่ประการใดเป็นเวลายาวนานถึง 125 ปี ย่อมแสดงให้เห็นว่า การถือปฏิบัติระหว่างรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นเวลายาวนานและต่อเนื่องนั้น เพียงพอที่จะก่อให้เกิดสิทธิและพันธกรณีซึ่งกันและกันตามกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว

(2) การยอมรับว่าเป็นกฎหมาย (Opinio Juris Sive Necessitates)

รัฐทั้งหลายต้องมีความเชื่อถือว่าการถือปฏิบัติโดยทั่วไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เป็นสิ่งถูกต้องควรแก่การยึดถือเป็นกฎหมาย องค์ประกอบนี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของจารีตประเพณีระหว่างประเทศอันจะส่งผลให้เกิดพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม เพราะการปฏิบัติใดก็ตามที่รัฐไม่เห็นว่ามี

[3] โปรดดู คดี North Sea Continental Shelf (German v. Netherland and Denmark) ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศยอมรับว่าระยะเวลาของการถือปฏิบัติของรัฐ มิใช่เงื่อนไขหรืออุปสรรคของการเกิด กฎเกณฑ์แห่งจารีตประเพณีระหว่างประเทศตราบเท่าที่ถือปฏิบัติของรัฐในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในเวลาอันสั้นนั้นมีลักษณะที่เป็นการถือปฏิบัติอย่างกว้างขวางและเป็นไปตามรูปแบบเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของรัฐซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการถือปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ

ความสำคัญถึงขนาดที่ตนจะต้องยอมรับว่าเป็นกฎหมายอันก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่แล้ว การถือปฏิบัติเช่นว่านั้นก็ขาดองค์ประกอบที่จะเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศได้

สิทธิมนุษยชนมีอยู่มากมายหลายสิทธิบางสิทธิอาจได้รับการพิพากษาตีความว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศไปแล้ว เช่น สิทธิในชีวิตจากอาชญากรรมสงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรืออาชญากรรมต่อมนุษยชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ดี กฎเกณฑ์พื้นฐานของสิทธิที่ถือเป็นสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป (Human Right Norms) นั้น ยังคงมีนักวิชาการมีความเห็นต่างกันไป 2 แนวทาง แนวทางแรกเห็นว่ากฎเกณฑ์แห่งสิทธิมนุษยชนเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศเนื่องจากความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนที่แสดงให้เห็นการปฏิบัติโดยทั่วไปของรัฐ ประกอบกับการที่ไม่มีรัฐใดโต้แย้งว่าสิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิมนุษยชน แนวทางที่สองเห็นว่า กฎเกณฑ์ของสิทธิมนุษยชนจะไม่ถือเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศจนกว่าจะมีการบัญญัติในสนธิสัญญาที่มีผลผูกพัน อันแสดงให้เห็นการยอมรับนับถือว่าสิทธิดังกล่าวเป็นกฎหมายด้วย[4]

ส่วนสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้น เนื่องจากในปัจจุบันยังคงมีการโต้แย้งจากประเทศพัฒนาแล้วว่าสิทธิดังกล่าวยังมิใช่สิทธิมนุษยชนทำให้การปฏิบัติของรัฐยังไม่เป็นที่สอดคล้องต้องกัน จึงจะถือว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนกลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นการปฏิบัติทั่วไปของรัฐ (States Practice) ยังมิได้ ทำให้โอกาสที่สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนจะได้รับการยอมรับว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศยังต้องใช้เวลาพัฒนาต่อไป

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างจารีตประเพณีระหว่างประเทศกับสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องที่มีความใกล้เคียงกันอย่างแยกกันไม่ออก เนื่องจากพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนกับจารีตประเพณีระหว่างประเทศได้รับการพัฒนามาพร้อมกัน โดยก่อนที่เรื่องใดจะกลายเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศก็จะเป็นจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นนั้นๆ เสียก่อน และก่อนที่จะเป็นจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นก็จะเป็นวัฒนธรรมแห่งท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น ผู้วิจัยพบว่าหลายกรณีที่สิทธิมนุษยชนก็แตกต่างจากจารีตประเพณีโดยเฉพาะอย่างยิ่งจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นอันเป็นวัฒนธรรม (Culture) วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลาย โดยบางวัฒนธรรมมีประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เช่น วัฒนธรรมที่เชื่อว่าผู้หญิงจะต้องนำห่วงมาห้อยคอจนคอยาว หรือวัฒนธรรมที่บังคับให้ผู้หญิงต้องยอมรับภริยาอีกหลายๆ คนของสามี วัฒนธรรมที่ต้องตัดอวัยวะบางอย่างของเด็กทิ้งไป วัฒนธรรมเหล่านี้มีความขัดแย้งกับสิทธิมนุษยชนอย่างเห็นได้ชัด และประเด็นเหล่านี้ก็ถูกโต้แย้งจากทฤษฎีเกี่ยวสิทธิมนุษยชนมาโดยตลอดว่า สิทธิมนุษยชนควรที่จะนำความเป็นสากล (Universal) มาพิจารณาเป็นองค์ประกอบในสิทธิมนุษยชนหรือไม่

---

[4] Anthony D'Amato, *Human Rights as Part of Customary International Law: A Plea for Change of Paradigms*, 25 **Ga. J. Int'l & Comp. L.** Fall,1995 /Winter, 1996, p.97

ยิ่งไปกว่านั้นการยอมรับสิทธิในวัฒนธรรม (Cultural Right) ว่าเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ยังก่อให้เกิดความยากในการแบ่งแยกระดับของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนว่ารัฐแต่ละรัฐสมควรจะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับใด เนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งวัฒนธรรมของบุคคลเพียงคนเดียว (individual rights) หรือวัฒนธรรมของกลุ่ม (Group Rights) และปรากฏต่อมาในเรื่องของสิทธิของชนกลุ่มน้อย (minority rights) สิทธิในการตัดสินใจเลือกผู้ปกครอง (Right to Self-Determination) หรือสิทธิของชนพื้นเมือง (Right of Indigenous Peoples) ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก[5] และสิทธิที่เกิดขึ้นมากมายเหล่านี้จึงทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) เพื่อคุ้มครองสิทธิให้มนุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเหมาะสมอีกประการหนึ่ง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ยังคงไม่ได้รับการยุติในระดับระหว่างประเทศ

ข. หลักกฎหมายทั่วไปในนานาอารยประเทศ

หลักกฎหมายทั่วไปที่ใช้ในนานาอารยประเทศมักมีรูปแบบเป็นสุภาษิตกฎหมายตามที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายภายในของหลายๆ ประเทศอยู่แล้ว เช่น หลักการไม่ลงโทษ 2 ครั้งในความผิดครั้งเดียว (Double Jeopardy) หลักความสุจริต (Good Faith) หลักมาศาลต้องมาด้วยมือสะอาด เป็นต้น แต่ลักษณะของสิทธิมนุษยชนเป็นแนวทางปฏิบัติเสียมากกว่า และยังไม่พบหลักกฎหมายทั่วไปในสิทธิมนุษยชน ดังนั้น ในปัจจุบันจึงไม่อาจวิเคราะห์หลักกฎหมายทั่วไปในกรณีของสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้

6.1.1.2 บทบาทขององค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

1) องค์การสหประชาชาติ

ในระหว่างปี 2012 คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้จัดให้มีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัย ความสะอาด สุขภาพและความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาในรอบ 20 ปีย้อนหลัง ผลปรากฏว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมยังคงมีความไม่ลงรอยกันระหว่างประเทศต่างๆ ทั่วโลก

ผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม ได้สรุปสถานการณ์ทั่วโลกเกี่ยวกับประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อศึกษาหาข้อสรุปและพัฒนาการดังนี้

---

[5] Evadne Grant*, Customary law and human rights*, **Routledge handbook of international human rights law**, (Oxon: Routledge, 2013): 308

(1) สิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นสิ่งที่ควรกระทำเพื่อที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ในฐานะที่สิทธิมนุษยชนเป็นพันธกรณีของรัฐทุกรัฐที่มีหน้าที่ทำให้แน่ใจว่าระดับของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นในการใช้ปกป้องสิทธิทั้งหลาย

(2) สิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเข้าถึงความยุติธรรมในสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการตัดสินใจในสิ่งแวดล้อมที่ดี

(3) สิทธิในความปลอดภัย สุขภาพ สมดุลนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ

จากการศึกษาพบว่าสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรืออาจเรียกว่าสิทธิอนุพันธ์ (Derivative Rights) มีอยู่หลายสิทธิ เช่น

ก. <u>สิทธิเชิงเนื้อหา</u>

1) สิทธิในชีวิต (Right to Life) บุคคลย่อมมีสิทธิในชีวิตของตนเอง ไม่มีใครที่จะสามารถทำอันตรายต่อชีวิตมนุษย์อันเป็นสิทธิที่มีมาแต่กำเนิดของมนุษย์ได้ หากมีผู้กระทำต่อสิ่งแวดล้อมอันส่งผลให้ชีวิตของมนุษย์ต้องสูญเสียไปก่อนวัยอันสมควรผู้นั้นละเมิดต่อสิทธิในชีวิต

2) สิทธิในการเข้าถึงน้ำ (Right to Water) สิทธิที่มนุษย์จะมีน้ำที่สะอาดเหมาะสมกับมนุษย์โดยทั่วไป ไว้อุปโภคและบริโภคตามแต่กรณี หากผู้ใดกระทำต่อสิ่งแวดล้อมจนกระทบต่อน้ำของมนุษย์ทำให้มนุษย์ไม่อาจใช้สอยน้ำสะอาดได้ย่อมต้องถือว่าผู้นั้นละเมิดต่อสิทธิในน้ำ

3) สิทธิในอากาศ (Right to Air) เช่นเดียวกับสิทธิในน้ำ ที่มนุษย์โดยทั่วไปจำเป็นต้องมีอากาศที่บริสุทธิ์ตามสมควร

4) สิทธิในดิน (Right to Soil) เช่นเดียวกันที่มนุษย์จะต้องใช้สอยประโยชน์จากดินที่ไม่ปนเปื้อนไปด้วยสารพิษ

5) สิทธิในสุขภาพ (Right to Healthy) สิทธิที่มนุษย์จะไม่ถูกทำลายสุขภาพลงให้กระทบต่อสภาพความเป็นอยู่โดยปกติสุข

6) สิทธิในอาหาร (Right to Food) มนุษย์ทุกคนต้องการอาหารที่สามารถบริโภคได้และเป็นประโยชน์ต่อร่างกายอันเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตโดยทั่วไป หากผู้ใดกระทำต่อสิ่งแวดล้อมจนเป็นเหตุให้อาหารต้องลดน้อย หรือมีภาวะเป็นพิษ ถือว่าละเมิดต่อสิทธิในอาหารของมนุษย์

7) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว (Right to Privacy and Family Life) สิทธินี้ครอบคลุมความเป็นอยู่โดยปกติสุขของชีวิตส่วนตัวของคนหนึ่งๆ

8) สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (Right to Property) เป็นสิทธิอันเป็นการหวงกันมิให้ผู้ใดละเมิดสิทธิในฐานะผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน

9) สิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหาย (Right to Remedy) สำหรับการกระทำละเมิดต่อผู้ทรงสิทธิ

ข. <u>สิทธิเชิงกระบวนการ</u>

1) สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Right to Access to Information)

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Right to Decision-Making)

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Right to Access to Justice)

พึงเข้าใจว่าสิทธิมนุษยชนทั้งหลายเหล่านี้ เป็นสิทธิที่ไม่อาจพิจารณาแยกกันได้โดยอิสระ การแยกออกมาพิจารณาก็เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการเท่านั้น เพราะการละเมิดต่อสิทธิอย่างหนึ่งอาจกระทบกับสิทธิอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เช่น การละเมิดต่อสิทธิในสุขภาพที่ดี ในท้ายที่สุดมักจะละเมิดต่อสิทธิในชีวิตไปด้วยเนื่องจากทำให้ชีวิตของคนๆ หนึ่งต้องสั้นลงไปกว่าปกตินั่นเอง

2) องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา

องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) นั้นโดยภาระหน้าที่แล้วมีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนน้อยกว่าองค์การสหประชาชาติ แต่ในปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจมีความจำเป็นต้องใส่ใจสิ่งแวดล้อมไปด้วยอันถือว่าเป็นความรับผิดชอบของมนุษย์ทุกๆ คน OECD จึงได้ออกข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับการใช้สิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ด้วยหลัก Free, Prior and Informed Consent โดยกำหนดให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิเฉพาะตัวที่จะต้องได้รับการเคารพสิทธิของชุมชนท้องถิ่นถือเป็นสิทธิร่วมกัน (Collective Right) ซึ่งหมายถึงชุมชนโดยรวม (Community as a Whole) จะต้องมีสิทธิในการได้รับหรือปฏิเสธหลัก Free, Prior and Informed Consent[6] โดยหลักการดังกล่าวมีความหมายดังนี้

[6] Hill Lillywhite and Simon, **Guide to free prior and informed consent**, (Victoria : Oxfam, 2010): 8

Free หมายถึงความเป็นอิสระจากการบังคับ การข่มขู่ การควบคุม การบีบบังคับ หรือกดดันโดยรัฐบาลหรือบริษัทใดๆ

Prior หมายถึง การดำเนินการก่อนที่รัฐบาลจะจัดสรรพื้นที่ หรือกำหนดพื้นที่เพื่อกิจกรรมใดและก่อนที่จะอนุมัติโครงการใดๆ จะต้องให้เวลาในการพิจารณาข้อมูลและการตัดสินใจอย่างเพียงพอ

Informed หมายถึงการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อการตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับโครงการ โดยข้อมูลที่ให้จะต้องเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจง่าย การเข้าถึงข้อมูลโดยอิสระ ไม่เพียงแต่ข้อมูลของเจ้าของโครงการหรือรัฐบาลเท่านั้น การเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและเทคนิค เพื่อช่วยในการตัดสินใจในกรณีจำเป็น

Consent หมายถึง การที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการจะต้องอนุญาตให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมตอบ ตกลงหรือปฏิเสธ โครงการ และแต่ละขั้นตอนของโครงการ ตามกระบวนการตัดสินใจในทางเลือกต่างๆ สิทธิในการให้ความยินยอมหรือยับยั้งเป็นความแตกต่างที่สำคัญที่สุดระหว่างสิทธิของคนท้องถิ่นดั้งเดิมกับผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการอื่นๆ

การนำหลักการ Free, Prior and Informed Consent ของ OECD ไปปรับใช้ในกรณีสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นการดำเนินการตามสิทธิเชิงกระบวนการได้ครบถ้วนและจะทำให้สิทธิมนุษยชนอื่นๆ ได้รับความคุ้มครองไปด้วย โดย OECD ได้แนะนำให้กระทำเป็นขั้นเป็นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ต้องค้นหาผู้ที่เป็นเจ้าของโครงการหรือมีส่วนรับผิดชอบโครงการ เช่น รัฐบาล บริษัทเอกชน หรือท้องถิ่น เพื่อจะได้ทราบว่าผู้ใดมีหน้าที่ในการให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิเชิงกระบวนการต่างๆ ที่จะต้องกำเนินการต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 เรียกข้อมูลที่จำเป็นจากเจ้าของโครงการ ข้อมูลดังกล่าวต้องมีความเพียงพอที่ประชาชนจะสามารถตัดสินใจได้ เช่น โครงการนี้ทำอะไร ขนาดใหญ่แค่ไหน เริ่มก่อสร้างและสิ้นสุดเมื่อใด บริษัทก่อสร้าง ผู้ลงทุน เจ้าของโครงการมีประสบการณ์อย่างไร เคยทำผิดพลาดอะไรบ้าง รัฐบาลให้การสนับสนุนหรือไม่ อย่างไร รวมถึงเงื่อนไขบังคับก่อนที่เจ้าของโครงการจะดำเนินการทั้งหลาย เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 จัดให้มีการประชุมอภิปรายปัญหากันภายในชุมชน โดยนำข้อมูลที่ได้รับทั้งหมดมาร่วมอภิปรายให้ความเห็นถึงข้อดี และข้อเสียทั้งหลายที่ชุมชนและสังคมจะได้รับ รวมทั้งข้อเจรจาต่อรองกับเจ้าของโครงการ

ขั้นตอนที่ 4 จัดการประชุมเจรจากับเจ้าของโครงการ ซึ่งการเจรจาในขั้นตอนนี้ยังไม่ถือว่าเป็นการตัดสินใจหรือตกลงกัน เพียงแต่เป็นการรับฟังปัญหาและแนวทางในการปรองดองกันระหว่างเจ้าของโครงการและชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 ปรึกษาที่ปรึกษาอิสระที่มีความเชี่ยวชาญทั้งทางด้านกฎหมายและด้านเทคนิค โดยนำข้อมูลทั้งหมดให้แก่ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งข้อเจรจาต่อรองทั้งหลาย เพื่อนำไปสู่วิธีคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินการของโครงการ

ขั้นตอนที่ 6 จัดประชุมเพื่อลงออกเสียงลงมติอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ดำเนินโครงการในชุมชน

ขั้นตอนที่ 7 หากโครงการได้รับการอนุญาต เจ้าของโครงการและชุมชนจะต้องมีการสื่อสารให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินการเป็นประจำ รวมถึงการรายงานความก้าวหน้าในแต่ละขั้นตอนที่สำคัญให้ชุมชนได้รับทราบ

6.1.1.3 สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

ในส่วนนี้จะวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่กล่าวถึงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม กับตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ซึ่งจะแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของตราสารทั้งสองประเภทว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างไร และสิทธิเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการอะไรบ้างที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมา หรือมีการยอมรับหรือรับรองเพิ่มขึ้นในสังคมระหว่างประเทศ ทั้งนี้จะวิเคราะห์ทั้งตราสารที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและตราสารที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคี หรือตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศที่อาจมีผลในทางกฎหมายระหว่างประเทศต่อไปในอนาคต

6.1.1.3.1 ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

(1) ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 6.1 ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ตราสารระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
1	กฎบัตรสหประชาชาติ	มาตรา 55 ด้วยความมุ่งหมายในการสถาปนาภาวการณ์แห่งเสถียรภาพและความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งจำเป็นสำหรับความสัมพันธ์โดยสันติและโดยฉัน

ตราสารระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
		มิตรระหว่างประชาชาติทั้งหลาย โดยยึดความเคารพต่อหลักการแห่งสิทธิอันเท่าเทียมกัน และการกำหนดเจตจำนงของตนเองของประชาชนเป็นมูลฐานสหประชาชาติจะต้องส่งเสริม ก. มาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น การมีงานทำโดยทั่วถึง และภาวการณ์แห่งความก้าวหน้าและพัฒนาการทาง เศรษฐกิจและสังคม ข. การแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจ สังคม อนามัยและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และความร่วมมือ ระหว่างประเทศทางวัฒนธรรมและการศึกษา และ ค. การเคารพโดยสากล และการปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพอันเป็นหลักมูลสำหรับทุกคนโดยไม่ เลือกปฏิบัติในเรื่องเชื้อชาติ เพศภาษา หรือศาสนา
2	อนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับสถานะของผู้ลี้ภัย ปี 1951	ตามขอบเขตของอนุสัญญาฯ ปี 1951 และพิธีสารปี 1967 กำหนดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์อันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ หรือการปนเปื้อนของสิ่งแวดล้อม ผลกระทบที่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อมถือเป็นการย้ายถิ่นฐานที่ได้รับความคุ้มครองตามอนุสัญญา
3	อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกประติบัติต่อเชื้อชาติทุกรูปแบบ ปี 1965	มาตรา 5 กำหนดให้มีการปกป้องสิทธิและเสรีภาพในการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สินเพียงแต่ผู้เดียวหรือร่วมกับผู้อื่น สิทธิในบ้าน เป็นต้น ซึ่งการคุ้มครองสิทธิตามอนุสัญญาฉบับนี้ไม่ได้กำหนดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง แต่สิทธิดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานของแนวคิดทางด้านความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม ความยากจน และการเลือกประติบัติที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม
4.	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ปี 1966	มาตรา 6 สิทธิในชีวิต (ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเป็นภัยต่อชีวิตมนุษย์) นอกจากนี้ยังมีสิทธิที่เกี่ยวข้องเช่น สิทธิและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ (มาตรา12) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและครอบครัว (มาตรา 17) สิทธิในการรับฟังความเห็น (มาตรา14) สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร (มาตรา 19) สิทธิในการเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณะ (มาตรา 25) เป็นต้น
5	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม	มาตรา 11 สิทธิในความเป็นอยู่ที่มีมาตรฐานเพียงพอ รวมถึงอาหาร เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย มาตรา 12 สิทธิในสุขภาพ

ตราสารระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
	ค.ศ. 1966	มาตรา 15 สิทธิในวัฒนธรรม
6	พิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเจนีวาเกี่ยวกับการปกป้องเหยื่อจากความขัดแย้งทางอาวุธ ค.ศ. 1977	มาตรา 54 (2) ห้ามโจมตี ทำลาย ถอน หรือทำให้เสียซึ่งทรัพย์สิ่งของที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของประชากรพลเรือน เช่น อาหาร พื้นที่ทำการเกษตรเพื่อการผลิตอาหาร พืชผล ปศุสัตว์ หรือสถานที่เก็บและจ่ายน้ำดื่มและการชลประทาน โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะในอันที่จะกันมิให้ประชากร พลเรือน หรือฝ่ายปฏิปักษ์ ได้รับประโยชน์เพื่อการยังชีพของตน ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยมูลเหตุจูงใจใด ไม่ว่าเพื่อให้ประชาชนพลเรือนอดอยาก หรือทำให้ต้องโยกย้ายถิ่นที่อยู่ออกไป หรือเพื่อมูลเหตุจูงใจอื่นใด มาตรา 55 ในการสงครามนั้นจะต้องให้มีการดูแลเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต่อความเสียหายที่มีลักษณะกว้างขวาง มีระยะเวลายาวนาน และรุนแรง การคุ้มครองดังกล่าวให้รวมถึงการห้ามใช้วิธีการหรือปัจจัยทางการสงคราม ซึ่งมุ่งประสงค์หรืออาจคาดได้ว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และด้วยเหตุดังกล่าวก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อสุขภาพ หรือการดำรงชีวิตของประชากร ห้ามมิให้ทำการโจมตีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในลักษณะของการตอบโต้
7	อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกประติบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ค.ศ. 1979	มาตรา 14 (2) (เอช) รัฐภาคีจะใช้มาตรการที่เหมาะสมทุกอย่าง เพื่อขจัดการเลือกประติบัติต่อสตรีในเขตชนบท เพื่อที่จะประกันบนพื้นฐานของความเสมอภาคของบุรุษและสตรีว่า สตรีทั้งหลายเข้าร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการ พัฒนาชนบท และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะให้สตรีดังกล่าวได้รับสิทธิ (เอช) ที่จะได้มีสภาพการดำรงอยู่อย่างเพียงพอโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับที่พักอาศัย การสุขาภิบาลไฟฟ้าและน้ำประปาการขนส่งและคมนาคม นอกจากนี้มาตรา 11 และ 12 กำหนดให้รัฐภาคีต้องคุ้มครองสุขภาพและการจ้างงานของผู้หญิง และมาตรา 16 (1) (อี) กำหนดให้สตรีมีสิทธิในการตัดสินใจอย่างอิสระ รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้สิทธิเช่นว่านี้
8	อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989	มาตรา 24 กำหนดให้เด็กมีสิทธิในสุขภาพด้วยมาตรฐานสูงสุดเท่าที่จะหาได้ รวมถึงสิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำดื่มที่สะอาดอย่างเพียงพอโดยพิจารณาถึงอันตรายและความเสี่ยงของมลพิษ สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอนามัย สุขภาวะ โภชนาการสำหรับบิดามารดาของเด็กเพื่อนำไปเลี้ยงดู

ตราสารระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
		เด็กให้เหมาะสม มาตรา 27 กำหนดให้เด็กมีสิทธิในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ โดยเฉพาะด้านโภชนาการ เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย
9	อนุสัญญาว่าด้วยชนเผ่าพื้นเมืองและชนเผ่าในประเทศเอกราช ค.ศ. 1989	มาตรา 4 ชนเผ่าพื้นเมือง ในการใช้สิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง (self-determination) มีสิทธิในความเป็นอิสระ หรือในการปกครองตนเอง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายใน และกิจการในท้องถิ่นของตน รวมทั้งวิธีและแนวทางในการสนับสนุนทางการเงินแก่หน่วยกิจกรรมอันเป็นอิสระของตน มาตรา 7(3)(4) กำหนดให้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเมื่อมีการดำเนินโครงการพัฒนา และร่วมมือกับชนพื้นเมืองในการดำเนินการดังกล่าว รวมทั้งร่วมมือในการปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอาณาเขตของชนพื้นเมือง
10	ธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 2002	มาตรา 8 กำหนดองค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับอาชญากรสงคราม เกี่ยวกับการกระทำความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดความขัดแย้งทางอาวุธ

จะเห็นได้ว่า ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคีทั้ง 10 ฉบับ ไม่มีฉบับใดกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) แต่อย่างใด แต่มีการกล่าวถึงสิทธิต่างๆ อันเป็นสิทธิข้างเคียงของสิทธิในสิ่งแวดล้อม เช่น สิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในน้ำ (Right to Water) สิทธิในความปลอดภัย (Right to Safety) สิทธิในอาหาร (Right to Food) สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) รวมถึงสิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร (Right to Access to Information) สิทธิในการตัดสินใจ (Right to Decision-Making) หรือการกำหนดพันธกรณีของรัฐในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม การกำหนดองค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับอาชญากรสงครามเกี่ยวกับการกระทำความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น กรณีเหล่านี้แสดงให้เห็นได้ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมได้รับการพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่พึงมี แต่ยังไม่เหมาะสมที่จะได้รับการบัญญัติให้เป็นสิทธิมนุษยชนเนื่องจากยังไม่ชัดเจน

(2) ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ (Soft Law)

ตารางที่ 6.2 ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ

ตราสารระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
1.	ปฏิญญาสากลว่าสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948	มาตรา 3 สิทธิในชีวิต มาตรา 12 สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว มาตรา 17 สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มาตรา 18 สิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรมและศาสนา มาตรา 23 สิทธิในการทำงาน เลือกงานในเงื่อนไขที่เป็นธรรมและเอื้ออำนวยต่อการทำงาน มาตรา 27 สิทธิในการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมชีวิต มาตรา 25 สิทธิในมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เพียงพอเหมาะสมเพื่อสุขภาพ ความกินดีอยู่ดีของตนเองและครอบครัว รวมถึงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค มาตรา 10 สิทธิในความเป็นธรรมและแสดงความคิดเห็นสาธารณะ มาตรา 19 สิทธิในเสรีภาพที่จะค้นหา รับรู้ และเผยแพร่ข้อมูลและความคิด
2.	ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา ค.ศ. 1986	มาตรา 8 (1) รัฐทั้งหลายควรดำเนินมาตรการที่จำเป็นทุกประการในระดับประเทศ เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลแก่สิทธิในการพัฒนา และนอกจากมาตรการในด้านอื่นแล้ว ยังต้องให้ประกันความเสมอภาคแห่งโอกาสเพื่อทุกคนจะสามารถเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน การศึกษา บริการสาธารณสุข อาหาร ที่อยู่อาศัย การจ้างงาน และการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม นอกจากนี้ รัฐควรดำเนินมาตรการที่มีประสิทธิผลเพื่อให้ประกันว่า สตรีจะมีบทบาทในกระบวนการพัฒนา และรัฐควรดำเนินการ ปฏิรูปทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหมาะสมเพื่อขจัดความไม่เป็นธรรมทางสังคมทั้งมวล ที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2000[7] เคยตีความสิทธิในการพัฒนาว่าสิทธินี้จะมีความ

[7] A/RES/54/175 (February 15 2000), para. 12 (a).

ตราสารระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
		สมบูรณ์หากมีการส่งเสริมสิทธิในอาหาร สิทธิในน้ำสะอาดซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนพื้นฐานทั้งในระดับชาติและสังคมระหว่างประเทศ
3.	ปฏิญญากรุงเวียนนาและแผนปฏิบัติการ ค.ศ. 1993	วรรคที่ 11 วางหลักไว้ว่า สิทธิในการพัฒนาควรจะปฏิบัติเพื่อสร้างความยุติธรรมทั้งการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตอย่างเท่าเทียม ที่ประชุมฯ ตระหนักดีว่าการทิ้งเทสารพิษ สารอันตรายและของเสียโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถือเป็นภัยคุกคามร้ายแรงต่อสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีวิตและสุขภาพของทุกคน
4.	ปฏิญญากรุงปักกิ่งและฐานการปฏิบัติการ ค.ศ. 1995	วรรคที่ 246 มนุษย์คือเจ้าของชีวิตที่มีสุขภาพดีและมีประสิทธิภาพในความกลมกลืนกับธรรมชาติ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการบริโภคอย่างเป็นมิตรกับระบบนิเวศวิทยา...
5.	ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ค.ศ. 2007	**อารัมภบท :** ยอมรับว่า การเคารพภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีของชนเผ่าพื้นเมืองจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและเท่าเทียม และนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม **มาตรา 25** ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิที่จะธำรงและสร้างความเข้มแข็งในเรื่องความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณที่มีต่อที่ดิน อาณาเขต น้ำ ชายฝั่ง และทรัพยากรที่ตนเคยเป็นเจ้าของหรือครอบครองและมีสิทธิที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน **มาตรา 26** ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในที่ดินอาณาเขต และทรัพยากรที่ตนเคยเป็นเจ้าของครอบครอง เคยใช้สอย หรือเคยได้มา ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของใช้ประโยชน์ พัฒนาและควบคุม ที่ดิน อาณาเขตและทรัพยากร และรวมถึงสิ่งอื่นๆ ซึ่งเคยครอบครองโดยเหตุผลที่เป็นเจ้าของแต่ดั้งเดิมหรือเคยประกอบอาชีพแบบดั้งเดิม หรือเคยใช้แต่ดั้งเดิมมา รัฐควรให้การรับรองและการคุ้มครองทางกฎหมายในเรื่องที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากร ซึ่งการรับรองนี้ควรกระทำโดย

ตราสารระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
		เคารพต่อธรรมเนียม ประเพณี ของการครอบครองที่ดินของชนเผ่าพื้นเมืองที่เกี่ยวข้อง **มาตรา 29** ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อมและความสามารถทางการผลิตของที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากร รัฐควรจัดตั้งโครงการให้ความช่วยเหลือแก่ชนเผ่าพื้นเมืองในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

จากตารางข้างต้นจะพบว่า ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคีเริ่มมีพัฒนาการไปในทางของการยอมรับให้มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น จากเดิมในอดีตปฏิญญาสากลว่าสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนเฉพาะแต่สิทธิที่เป็นสิทธิข้างเคียงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรมและศาสนา สิทธิในการทำงาน เลือกงานในเงื่อนไขที่เป็นธรรมและเอื้ออำนวยต่อการทำงาน สิทธิในการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมชีวิต สิทธิในมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เพียงพอเหมาะสมเพื่อสุขภาพ ความกินดีอยู่ดีของตนเองและครอบครัว รวมถึงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิทธิในความเป็นธรรมและแสดงความคิดเห็นสาธารณะ สิทธิในเสรีภาพที่จะค้นหา รับรู้ และเผยแพร่ข้อมูลและความคิด เป็นต้น ซึ่งสิทธิตามปฏิญญาฯนี้เป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการปรับใช้กับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่ง

ในเวลาต่อมาพบว่า นับแต่มีปฏิญญาว่าสิทธิสิทธิในการพัฒนาเป็นต้นมา จะเห็นถึงความพยายามในการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในตราสารที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ วิวัฒนาการของสิทธิในการพัฒนานั้นที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2000 เคยตีความสิทธิในการพัฒนาว่าสิทธินี้จะมีความสมบูรณ์หากมีการส่งเสริมสิทธิในอาหาร สิทธิในน้ำสะอาดซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนพื้นฐานทั้งในระดับชาติและสังคมระหว่างประเทศ

ปฏิญญากรุงเวียนนาและแผนปฏิบัติการ ค.ศ. 1993 เริ่มมีความชัดเจนที่จะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมว่าสิทธิในการพัฒนาควรจะปฏิบัติเพื่อสร้างความยุติธรรมทั้งการพัฒนาและ**สิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตอย่างเท่าเทียม** ที่ประชุมฯ ตระหนักดีว่าการทิ้งเทสารพิษ สารอันตรายและของเสียโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถือเป็นภัยคุกคามร้ายแรงต่อสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีวิตและสุขภาพของทุกคน แสดงให้เห็นว่าสิทธิของอนาคตชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการกำหนดสิทธิมนุษยชนต่อไปด้วย

นอกจากนี้ปฏิญญากรุงปักกิ่งและปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองก็ได้กล่าวถึงการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรา 29 แห่งปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองที่ระบุว่า *ชนเผ่าพื้นเมือง**มีสิทธิในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อม**และความสามารถทางการผลิตของที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากร รัฐควรจัดตั้งโครงการให้ความช่วยเหลือแก่ชนเผ่าพื้นเมืองในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ* อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการป้องป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ

อย่างไรก็ดี โดยสรุปจะเห็นว่าไม่มีตราสารสิทธิมนุษยชนฉบับใดทั้งที่มีผลผูกพันและไม่ผูกพันที่กล่าวว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ แต่ขณะเดียวกันคงปฏิเสธมิได้ว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

6.1.1.3.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

(1) ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

ตารางที่ 6.3 ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
1	สนธิสัญญาแอนตาร์กติก ค.ศ. 1959	มาตรา 5 กำหนดว่าห้ามกระทำหรือดำเนินกิจกรรมใดๆ ในการสนับสนุนหรือปฏิเสธข้ออ้างเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนหรือสิทธิอธิปไตยในทวีปแอนตาร์กติก
2	สนธิสัญญาว่าด้วยกิจกรรมของรัฐในการสำรวจและใช้อวกาศ รวมถึงดวงจันทร์และเทหวัตถุบนท้องฟ้า ค.ศ. 1967	มาตรา 4 ห้ามรัฐทั้งหลายติดตั้งอาวุธในอวกาศ หรือฐานนิวเคลียร์ หรืออาวุธอื่นใดที่มีอานุภาพทำลายล้าง มาตรา 9 รัฐต้องเลี่ยงทำให้เกิดการปนเปื้อนที่เป็นอันตรายบนดวงจันทร์หรือดวงดาวอื่นใด
3.	อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความรับผิดทางแพ่งสำหรับความเสียหายอันเกิดจากจากมลพิษของน้ำมัน ค.ศ. 1969	มาตรา 3 กำหนดความรับผิดของเจ้าของเรือต้องมีความรับผิดในความเสียหายจากการบรรทุกน้ำมัน หากน้ำมันที่บรรทุกทำให้เกิดมลพิษ
4.	อนุสัญญาว่าด้วยการจัดตั้งกองทุนระหว่างประเทศ	กำหนดให้มีการตั้งกองทุนเพื่อการเยียวยาความเสียหายจากมลพิษน้ำมันตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วนความรับผิดทางแพ่งจากน้ำมัน

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
	เพื่อชดใช้ความเสียหายอันเนื่องมาจากมลพิษทางน้ำมัน ค.ศ. 1971	
5	อนุสัญญาแรมซ่าว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศโดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ ค.ศ. 1971	คำปรารภ : ยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและเข้าใจว่าพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์และสัตว์ต่างๆ มาตรา 2 ให้รวบรวมพื้นที่ชุ่มน้ำในรายการที่ไม่กระทบต่อสิทธิอธิปไตยของภาคีซึ่งอยู่ในดินแดนของพื้นที่ชุ่มน้ำที่ตั้งอยู่ อย่างไรก็ตาม แต่ละรัฐจะต้องกำหนดให้มีพื้นที่ชุ่มน้ำหนึ่งพื้นที่เป็นอย่างน้อยเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และเพื่อชดเชยการสูญเสียใด ๆ ของพื้นที่ชุ่มน้ำอาจต้องสร้างแหล่งธรรมชาติสำรองเพิ่มเติมสำหรับการป้องกันของนกที่อยู่อาศัยด้วย
6	อนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ค.ศ. 1972	อนุสัญญาฯ ยอมรับแนวคิดในการนำ “มรดกโลกเป็นสมบัติของมวลมนุษยชาติ” มาปรับใช้กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มาตรา 4 บัญญัติให้รัฐภาคีต้องรับรองว่ามีหน้าที่ในการปกป้อง อนุรักษ์ สงวน เพื่อส่งผ่านสู่อนาคตชนสำหรับมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ มาตรา 6 รับรองว่าสังคมระหว่างประเทศมีหน้าที่ร่วมกันสร้างมาตรการในการป้องกันความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มรดกโลก
7	อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ ค.ศ. 1973	มาตรา 8 กำหนดให้ภาคีต้องจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับซื้อและที่อยู่ของผู้นำเข้าและส่งออกสัตว์ป่าและพันธุ์พืช รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับสัตว์ป่าและพันธุ์พืชที่ใกล้สูญพันธุ์ โดยข้อมูลเหล่านี้ต้องมีการเปิดเผยต่อสาธารณะ (สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร)
8	อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982	มาตรา 192 รัฐทั้งหลายมีหน้าที่ในการป้องกันและสงวนรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล มาตรา 194 กำหนดให้รัฐทั้งหลายมีหน้าที่ในการกำหนดมาตรการที่จำเป็นที่จะทำให้แน่ใจว่ากิจกรรมที่อยู่ในความควบคุมภายในเขตอำนาจของรัฐจะไม่ก่อให้เกิดมลพิษสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและรัฐอื่นๆ มาตรา 206 รัฐจะต้องมีการประเมินกิจกรรมใดๆ ที่อาจเป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม และสื่อสารให้ประชาชนทราบ มาตรา 207 กำหนดให้รัฐทั้งหลายต้องมีกฎหมายป้องกัน ทำให้ลดลง และควบคุมมลพิษทางทะเลที่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อมจากแหล่งบนบก

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
		มาตรา 136, 137, 140 เป็นแนวคิดเกี่ยวกับมรดกร่วมกันของมนุษยชาติในอาณาบริเวณใต้ทะเล (Common Heritage of Mankind)
9	อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยการปกป้องชั้นบรรยากาศโอโซน ค.ศ. 1985	อนุสัญญาฉบับนี้ยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของมนุษย์ โดยปรากฏในความมุ่งหมายภายใต้คำปรารภของอนุสัญญาที่ระบุว่า “เพื่อป้องกันสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่อผลในทางลบที่มากจากการเปลี่ยนแปลงชั้นบรรยากาศ” มาตรา 2 กำหนดให้ภาคีต้องกำหนดมาตรการในการป้องกันสุขภาพของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจากการทำลายชั้นบรรยากาศ
10	พิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารทำลายชั้นบรรยากาศโอโซน ค.ศ. 1987	คำปรารภในพิธีสารกำหนดรับรองความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของมนุษย์ โดยรับว่า การปลดปล่อยก๊าซทั่วโลกมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงชั้นบรรยากาศของโลกอันกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มาตรา 9 กำหนดให้รัฐภาคีทั้งหลายต้องมีการให้ข้อมูลเพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้ของสาธารณะเพื่อป้องกันการทำลายชั้นโอโซน
11	อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายของเสียอันตรายข้ามแดนและการกำจัด ค.ศ. 1989	คำปรารภของอนุสัญญาระบุว่า ของเสียและของเสียอันตรายเป็นความเสี่ยงต่อความเสียหายด้านสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รัฐทั้งหลายมีหน้าที่ในการป้องกันความเสี่ยงด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อมนุษย์ในยุคปัจจุบันและยุคถัดไป มาตรา 4 กำหนดให้รัฐมีสิทธิในการห้ามการนำเข้าของเสียอันตรายและมีหน้าที่ในการแจ้งให้รัฐต่างๆทราบถึงของเสียอันตรายสำหรับการใช้สิทธิเช่นว่า มาตรา 13 กำหนดให้รัฐทั้งหลายมีสิทธิและหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลของเสียอันตรายข้ามแดน
12	อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ค.ศ. 1992	อนุสัญญาฉบับนี้ ปรากฏหลักการของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศไว้มากมาย เช่น หลักความกังวลร่วมกันของมนุษยชาติ (Common Concern of Mankind) หลักกังวลร่วมกันแต่ความรับผิดแตกต่างกัน (Common But Differentiated Responsibility) หลักความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับสวัสดิการของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างอธิปไตยของรัฐกับพันธกรณีด้านสิ่งแวดล้อม และหลักพันธกรณีต่ออนาคตชน เช่น

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
		มาตรา 2 กำหนดให้รัฐจะต้องควบคุมก๊าซเรือนกระจกภายในกำหนดเวลาเพื่อทำให้แน่ใจว่าผลผลิตทางอาหารจะมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืนต่อไป มาตรา 3 กำหนดให้ภาคีมีหน้าที่คุ้มครองระบบภูมิอากาศเพื่อประโยชน์ของชนปัจจุบันและอนาคตชน ซึ่งคนในอนาคตควรเป็นผู้ถือสิทธิตามกฎหมายในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง มาตรา 4 กำหนดให้ส่งเสริมการศึกษา อบรม ความตระหนักสาธารณะในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มาตรา 6 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
13	พิธีสารเกียวโตแห่งอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ค.ศ. 1997	กำหนดเน้นหลัก Common But Differentiated Responsibility ให้ประเทศพัฒนาแล้วมีความรับผิดชอบมากกว่าประเทศกำลังพัฒนา (มาตรา 10) และการนำหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้อย่างจริงจังมากขึ้น โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับการพัฒนาเศรษฐกิจ (มาตรา 2)
14	อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ค.ศ. 1992	คำปรารภของอนุสัญญาฉบับนี้ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นสมบัติร่วมกันของมวลมนุษยชาติ อนุสัญญาฉบับนี้วางหลักการต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้มากมายเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นหลักสมบัติร่วมกันของมนุษย์ หรือหลักผลประโยชน์ของคนในยุคปัจจุบันและยุคอนาคต หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น มาตรา 13 กำหนดการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม มาตรา 13, 14, 17 กำหนดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีและการส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ความตระหนักสาธารณะเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน มาตรา 15 กำหนดให้มีการคุ้มครองชนพื้นเมืองและท้องถิ่นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
15	พิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วย	พิธีสารฉบับนี้ กำหนดให้รัฐทำให้แน่ใจว่ามีความปลอดภัยในการเปลี่ยนมือ

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
	ความปลอดภัยทางชีวภาพตามอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 2000	และการใช้การปรับปรุงออแกนิค เพื่อมิให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของมนุษย์ (มาตรา 1) มาตรา 23 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมความตระหนักสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในความปลอดภัยทางชีวภาพ เพื่อการอนุรักษ์และการใช้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้จะต้องกำหนดให้มีการเข้าถึงข้อมูลและสิทธิในการร่วมตัดสินใจ (Decision-Making) เกี่ยวกับการใช้ออแกนิค
16	พิธีสารเสริมนาโงย่า-กัวลาลัมเปอร์ว่าด้วยการรับผิดและชดใช้ตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ ค.ศ. 2011	พิธีสารนี้เกี่ยวข้องกับพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ โดยกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมในการปกป้องความปลอดภัยทางชีวภาพ โดยพิธีสารกำหนดให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายอันเนื่องมาจากการความเสียหายจากการปรับแต่งพันธุกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสิ่งมีชีวิต
17	พิธีสารนาโงยาว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม ค.ศ. 2010	พิธีสารฉบับนี้เป็นความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวเนื่องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม คำปรารภระบุให้ความสำคัญของความรู้แบบดั้งเดิมสำหรับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้งานที่ยั่งยืน และตระหนักถึง "สิทธิของชนพื้นเมืองและท้องถิ่นในฐานะผู้ถือสิทธิที่ถูกต้องเกี่ยวกับความรู้ดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมภายในชุมชน มาตรา 7 การเข้าถึงความรู้ดั้งเดิมของชนพื้นเมืองและท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความยินยอมและแจ้งล่วงหน้า หรือได้รับการอนุมัติและการมีส่วนร่วมของชนพื้นเมืองและท้องถิ่น บนพื้นฐานของการตกลงร่วมกัน มาตรา 12 ภาคีจะต้องกำหนดให้การมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของชนพื้นเมืองและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกลไกในการแจ้งให้ผู้ใช้ที่มีศักยภาพในความรู้ดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของตน มาตรา 14 ภาคีแต่ละฝ่ายจะต้องทำให้มั่นใจว่ามีโอกาสที่จะแสวงหาการขอความช่วยเหลือเป็นอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายที่สอดคล้องกับพิธีสาร เพื่อใช้

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
		บังคับในกรณีที่มีข้อพิพาทเกิดขึ้นจากเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน
18	อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติเพื่อต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทรายในประเทศที่ประสบภัยแล้งรุนแรง และ/หรือการแปรสภาพเป็นทะเลทรายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอัฟริกา ค.ศ. 1994	คำปรารภของอนุสัญญากำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการแปรสภาพการเป็นทะเลทรายและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ (Human Well-Being) การแปรสภาพเป็นทะเลทรายจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยังยืน ปัญหาสังคมต่างๆจะเกิดขึ้น เช่น ปัญหาความยากจน การขาดโภชนาการและสุขภาพที่ดี ขาดความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของผู้คน นอกจากนี้รัฐทั้งหลายมีสิทธิในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติภายในรัฐของตนตามอำนาจอธิปไตย แต่การใช้สิทธิดังกล่าวจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมของรัฐอื่นๆ มาตรา 13 กำหนดให้รัฐทั้งหลายต้องร่วมมือกันในการสร้างความรู้ความเข้าใจของธรรมชาติและคุณค่าของแหล่งทรัพยากรน้ำในดิน และจะต้องใช้สอยอย่างยั่งยืน
19	อนุสัญญาว่าด้วยความปลอดภัยในการจัดการเชื้อเพลิงใช้แล้วและความปลอดภัยในการจัดการกากกัมมันตรังสี ค.ศ. 1997	อนุสัญญาฉบับนี้เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในการจัดการเชื้อเพลิงใช้แล้วและขยะกัมมันตรังสี โดยมาตรา 6 และมาตรา 13 กำหนดให้ความสำคัญกับการแจ้งสาธารณะให้ทราบเกี่ยวกับข้อมูลความปลอดภัยต่างๆ พร้อมทั้งกระบวนการในการบริหารจัดการเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินที่ไม่ปลอดภัยเกี่ยวกับเชื้อเพลิงใช้แล้วและสารกัมมันตรังสี
20	อนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ลำน้ำระหว่างประเทศที่มิใช่เพื่อการเดินเรือ ค.ศ. 1997	มาตรา 5 การใช้และการมีส่วนร่วมในลำน้ำระหว่างประเทศอย่างเที่ยงธรรมและสมเหตุผล มาตรา 7 พันธกรณีของรัฐที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมีนัยสำคัญต่อลำน้ำ มาตรา 23 การคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเล มาตรา 32 รัฐทั้งหลายจะไม่เลือกประติบัติต่อผู้เสียหายโดยคำนึงถึงสัญชาติหรือถิ่นที่อยู่ หรือสถานที่ที่ความเสียหายเกิด ในการที่จะให้ผู้เสียหายได้รับความยุติธรรมหรือมีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดขึ้นจากมหันตภัยที่เกิดในดินแดนของรัฐริมฝั่งแม่น้ำ
21	อนุสัญญารอตเตอร์ดัมว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลสารเคมีล่วงหน้า	มาตรา 14 กำหนดให้ภาคีจะต้องดำเนินการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ เทคนิค เศรษฐกิจ และกฎหมายที่เกี่ยวกับสารเคมีในอนุสัญญานี้ รวมถึงข้อมูลพิษวิทยา นิเวศพิษวิทยา และความปลอดภัย

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคี		เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับข้องกับสิทธิมนุษยชน
	สำหรับสารเคมีอันตรายและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์บางชนิดในการค้าระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998	มาตรา 15 ประชาชนต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลสารเคมีที่อยู่ในความครอบครองและการจัดการอุบัติการณ์ทั้งหลาย และข้อมูลอื่นใดซึ่งเป็นความปลอดภัยด้านสุขภาพของมนุษย์ หรือสิ่งแวดล้อม
22	อนุสัญญาสตอกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน ค.ศ. 2001	มาตรา 10 รัฐต้องทำให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลสารมลพิษที่เป็นปัจจุบัน และโครงการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความตระหนักสาธารณะต่อผู้หญิง เด็ก มาตรา 9 ข้อมูลที่เป็นความลับจะได้รับความคุ้มครอง แต่ข้อมูลที่เกี่ยวกับสุขภาพและความปลอดภัยของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่ใช่ข้อมูลที่เป็นความลับ มาตรา 25 ห้ามเลือกประติบัติต่อชนพื้นเมือง และต้องส่งเสริมให้ชนพื้นเมืองมีส่วนร่วมในปัญหาดังกล่าวด้วย มาตรา 29 ชนพื้นเมืองมีสิทธิในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อมและความสามารถในการผลิตของพื้นที่ ดินแดน หรือแล่งทรัพยากร
23	อนุสัญญามินามาตะว่าด้วยปรอท ค.ศ. 2013	มาตรา 1 กำหนดวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาเพื่อปกป้องสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจากผลในทางลบของสารปรอทและลดจำนวนการปล่อยสารปรอทสู่ชั้นบรรยากาศ พื้นดิน และน้ำ

จากตารางจะเห็นได้ว่า ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐ ไม่มีตราสารใดที่ระบุชัดเจนว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมอยู่ในฐานะของสิทธิมนุษยชน ส่วนใหญ่จะมีเพียงการกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐภาคีที่จะต้องปฏิบัติตามความตกลงที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดีสิทธิข้างเคียงที่เป็นสิทธิมนุษยชนยังปรากฏอยู่ในหลักการต่างๆ ของตราสารระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิเชิงกระบวนการจะพบได้ในหลายตราสาร เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ ค.ศ. 1973, อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยทะเล ค.ศ. 1982, พิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารทำลายชั้นบรรยากาศ ค.ศ. 1987, อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ค.ศ. 1992, อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการเคลื่อนย้ายของเสียอันตรายข้ามแดน ฯลฯ)

นอกจากนี้ ยังมีสิทธิเชิงเนื้อหาที่เป็นสิทธิมนุษยชนและปรากฏอยู่ในตราสารที่มีผลผูกพัน เช่น สิทธิในการได้รับชดเชยเยียวยาความเสียหาย สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตและสุขภาพ เป็นต้น แต่จะไม่พบว่ามีตราสารระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมฉบับใดจะกล่าวว่าสิทธิที่เป็นสิทธิข้างเคียงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่าตราสารสิ่งแวดล้อมที่มีผลผูกพันระหว่างประเทศยังคงไม่นำสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาใช้บังคับเช่นสิทธิมนุษยชนโดยตรงในปัจจุบัน

(2) ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ

ตารางที่ 6.4 ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ

	ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ	เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน
1	ปฏิญญาแห่งที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 (ปฏิญญาสตอกโฮล์ม)	ปฏิญญาฉบับนี้เป็นตราสารฉบับแรกที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน โดยระบุในหลักการแรกว่า มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีชีวิตที่มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค และมีเงื่อนไขที่เพียงพอ ในสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีและมีความเป็นอยู่ที่ดี และมนุษย์จะต้องรับผิดชอบในการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต
2	ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992	หลักการข้อที่ 1 มนุษย์เป็นศูนย์กลางของข้อพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมนุษย์มีสิทธิในชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ หลักการข้อที่ 3 ระบุสิทธิในการพัฒนาต้องได้รับการปฏิบัติตาม หลักการข้อที่ 7 กำหนดให้รัฐทั้งหลายร่วมมือกันในการคุ้มครองและฟื้นฟูสุขภาพและระบบนิเวศวิทยาของโลก ภายใต้หลักความรับผิดชอบที่แตกต่างกันของรัฐต่างๆ หลักการข้อที่ 10 วางหลักเกี่ยวกับหลักการเข้าถึงข้อมูลที่เหมาะสมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสาธารณะที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย
3	วาระที่ 21 แห่งปฏิญญาริโอ ค.ศ. 1992	กำหนดหลักการพื้นฐานที่ต้องกระทำก่อนที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกำหนดไว้ใน Chapter 23 รับรองว่าปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กรควรจะมีส่วนร่วมในกระบวนการการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม
4	ปฏิญญายูเนสโกว่าด้วยความรับผิดชอบของชนยุคปัจจุบันต่ออนาคตชน	มาตรา 1 กำหนดว่าชนยุคปัจจุบันมีพันธกรณีที่ต้องรับผิดชอบต่อชนยุคปัจจุบันและอนาคตชนในการคุ้มครองผลประโยชน์เท่าที่จำเป็น มาตรา 5 พันธกรณีทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ลด

	ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ	เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน
		มลพิษ มาตรา 10 การให้การศึกษาถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองพันธกรณีต่างๆ
5	เอกสาร “The Future We Want” ในการประชุมสหประชาชาติริโอ+20 ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2012	มาตรา 1 กำหนดให้ทำให้แน่ในว่าการส่งเสริมความยั่งยืนทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในอนาคตเป็นการกระทำเพื่อชนยุคปัจจุบันและอนาคต มาตรา 2 กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนรวมถึงสิทธิในการพัฒนาตามที่กำหนดในหลักการข้อที่ 3 แห่งปฏิญญาริโอ 1992

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐหรือ Soft Law นั้นถือได้ว่ามีการเชื่อมโยงของคำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ค่อนข้างชัดเจนโดยเริ่มต้นตั้งแต่ ปฏิญญาแห่งที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 (ปฏิญญาสตอกโฮล์ม) ซึ่งระบุว่า “*มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีชีวิตที่มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค และมีเงื่อนไขที่เพียงพอในสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีและมีความเป็นอยู่ที่ดี และมนุษย์จะต้องรับผิดชอบในการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต*” แต่มิได้กล่าวว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิอื่นที่สมควรต้องได้รับความคุ้มครองในระดับใด นอกจากนี้ สิทธิที่ปฏิญญาสตอกโฮล์มได้รับรองสิทธิดังกล่าวนี้ในฐานะที่เป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลมากกว่าสิทธิเชิงกลุ่มซึ่งสามารถสังเกตได้จากถ้อยคำที่ใช้ว่า “Man” ในลักษณะที่เป็นนามเอกพจน์ทางภาษาอังกฤษจึงหมายถึง ปัจเจกบุคคลคนหนึ่งๆ

ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 ไม่ได้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมดังเช่นปฏิญญาสตอกโฮล์ม แต่ได้กล่าวถึงสิทธิข้างเคียง เช่น สิทธิในสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการคุ้มครองเพื่อให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศยังกำหนดหลักการในเรื่องของความยุติธรรมระหว่างมนุษย์ในยุคต่างๆ และหลักในเรื่องการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมวลมนุษยชาติ รวมถึงหลักความรับผิดชอบที่แตกต่างกันของประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็นหลักการที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

6.1.2 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคยุโรป

การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคยุโรปในส่วนนี้จะวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการนำสิทธิที่เกี่ยวข้องไปใช้บังคับในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่ปรากฏอยู่ในตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชน และตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

6.1.2.1 ตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคยุโรปที่สำคัญมี 3 ฉบับด้วยกัน ในส่วนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะตัวบทที่บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

(1) อนุสัญญาแห่งยุโรปเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950)

กำหนดให้คุ้มครองสิทธิในชีวิต สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิในข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการได้รับการเยียวยาที่เพียงพอเหมาะสม สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ฯลฯ

(2) กฎบัตรสังคมยุโรป ค.ศ. 1996 (European Social Charter 1996)

มาตรา 3 คุ้มครองสิทธิในความปลอดภัยและสุขภาพในการทำงาน

มาตรา 7 คุ้มครองสิทธิเด็กต่อร่างกายและศีลธรรม รวมทั้งการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายแก่เด็ก

มาตรา 11 สิทธิในการคุ้มครองสุขภาพจากโรคภัยไข้เจ็บ การติดเชื้อโรคต่างๆ

มาตรา 31 คุ้มครองสิทธิในที่อยู่อาศัยที่พอเพียง เมื่อเกิดภัยธรรมชาติหรือมลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

(3) กฎบัตรแห่งสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 2000 (Charter of Fundamental Rights of the European Union 2000)

มาตรา 37 กำหนดว่า ให้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับที่สูงโดยกำหนดในนโยบายของสหภาพและทำให้แน่ในว่าเป็นการสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

6.1.2.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคยุโรปมีอยู่จำนวนมาก ในส่วนนี้จะพิจารณาเฉพาะตราสารที่กระทำในชาติยุโรปโดยไม่รวมเอาตราสารที่ใช้สำหรับกลุ่มสหภาพยุโรป (European Union) ที่เป็นตราสารที่ออกโดยคณะกรรมการสหภาพยุโรปในรูปของ EU Directive หรือ EU Regulation เนื่องจากจำกัดการใช้เฉพาะชาติสมาชิกสหภาพยุโรปเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงชาติในยุโรปทั้งภูมิภาค

(1) UNECE Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution 1979

มาตรา 6 กำหนดให้มีมาตรการการลดความเสี่ยงเกี่ยวกับมลพิษที่เกิดขึ้นต่อสาธารณะทั่วไป โดยใช้วิธีการตามอนุสัญญา Aarhus เพื่อคุ้มครองการมีส่วนร่วมสาธารณะ การตัดสินใจสาธารณะ และความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม

(2) UNECE Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context 1991

มาตรา 2 กำหนดให้โอกาสในการมีส่วนร่วมสาธารณะในการจัดทำ EIA ในเขตที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดมลพิษข้ามแดน

มาตรา 3 กำหนดให้ห้ามเลือกปฏิบัติในการมีส่วนร่วมสาธารณะในกระบวนการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(3) Convention on the Protection of the Alps 1991

กำหนดวิธีการต่างๆ เกี่ยวกับการให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุที่ประสงค์คุ้มครองและสงวนภูเขาแอลพ์ และใช้แหล่งทรัพยากรอย่างยั่งยืน

มาตรา 2 กำหนดในการใช้มาตรการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ภาคีจะต้อง "เคารพรักษาและส่งเสริมความเป็นอิสระทางวัฒนธรรมและสังคมของประชากรพื้นเมืองและ ... รับประกันพื้นฐานสำหรับมาตรฐานการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งถิ่นฐานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจ" และลดมลพิษทางอากาศในระดับที่ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์

มาตรา 4 ภาคีต้องกระทำเพื่อให้มั่นใจว่าประชาชนจะทราบข้อมูลเกี่ยวกับผลของการวิจัยอย่างสม่ำเสมอ, การตรวจสอบและการดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

(4) UNECE Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents 1991

มาตรา 9 กำหนดให้รัฐต้องทำให้แน่ใจว่าได้นำเสนอข้อมูลที่เพียงพอต่อสาธารณะเกี่ยวกับอุบัติเหตุทั้งหลายที่อาจเกิดขึ้นจากอุตสาหกรรม ข้อมูลสำหรับกิจกรรมที่เป็นอันตราย ทั้งต้องกำหนดให้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางอุตสาหกรรมที่มีความอันตราย กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

(5) UNECE Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes 1992

มาตรา 6 และมาตรา 8 กำหนดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนข้อมูล และคุ้มครองข้อมูลที่เป็นความลับ

มาตรา 16 กำหนดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นได้

มีพิธีสารเพิ่มเติมที่กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับน้ำ และสุขภาพเมื่อมีความจำเป็น รวมถึงการส่งเสริมให้มีการให้ความรู้ การตระหนักสาธารณะ การมีส่วนร่วมต่างๆ

(6) Helsinki Convention for the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea 1992.

มาตรา 3 กำหนดให้ป้องกันและขจัดมลพิษเพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูระบบนิเวศวิทยาของทะเลบัลติก และเพื่อสงวนให้ระบบนิเวศเกิดความสมดุล

มาตรา 17 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทะเลบัลติก เพื่อป้องกันปัญหาเกี่ยวกับมลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ

(7) Barcelona Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution 1976

มาตรา 4 กำหนดให้มีการป้องกันปัญหาเกี่ยวกับมลพิษที่เกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอันเป็นสิ่งแวดล้อมทางทะเลที่ต้องเกิดความยั่งยืน

มาตรา 15 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายในเขตพื้นที่ พร้อมทั้งมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 16 กำหนดให้มีการรับผิดชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษทางทะเล

(8) Bucharest Convention on the Protection of the Black Sea against Pollution 1992

มาตรา 5 กำหนดให้รัฐมีมาตรการป้องกัน ลดลง และควบคุมมลพิษจากหลากหลายแหล่งที่มาเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมในทะเลดำ

มาตรา 16 กำหนดให้มีการขดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำให้ทะเลดำเกิดมลพิษ

(9) OSPAR Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic, 1992

มาตรา 2 กำหนดให้รัฐมีมาตรการป้องกัน ขจัด และควบคุมมลพิษจากหลากหลายแหล่งที่มาเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมในแอตแลนติกตะวันออกเฉียงเหนือ

มาตรา 9 กำหนดให้ภาคีต้องทำให้แน่ใจว่าได้จัดทำข้อมูลที่เพียงพอแก่บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เพื่อตอบสนองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตแอตแลนติกตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงการรักษาความลับสำหรับข้อมูลที่เป็นความลับ

(10) Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment 1993

มาตรา 1 กำหนดให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เป็นผลมาจากกิจกรรมที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

มาตรา 18 กำหนดให้มูลนิธิหรือสมาคมสามารถเรียกร้องให้ห้ามกระทำการที่เป็นอันตรายหรือกำหนดให้กิจกรรมที่เป็นอันตรายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือต้องมีการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการป้องกันความเสียหายจากกิจกรรมที่เป็นอันตรายด้วย

มาตรา 14 และมาตรา 15 กำหนดให้สิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เป็นอันตราย

(11) Convention on Co-operation for the Protection and Sustainable Use of the River Danube 1994.

มาตรา 2 กำหนดให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในการจัดการน้ำข้ามชาติสำหรับแม่น้ำดานูบ และทำให้แน่ใจว่าแหล่งน้ำบนดิน และน้ำบาดาลจะได้รับการอนุรักษ์

มาตรา 14 กำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำระหว่างประเทศ

(12) Energy Charter Treaty 1994

มาตรา 2 กำหนดมาตรการระยะยาวเกี่ยวกับความร่วมมือด้านพลังงานเพื่อการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ

มาตรา 19 กำหนดให้ส่งเสริมความตระหนักสาธารณะเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านพลังงาน กำหนดให้มีการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการที่มีความสำคัญ

(13) Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998.

กำหนดให้มีการดำเนินการเชิงกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดในคำปรารภว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี ในขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อชนในยุคปัจจุบันและอนาคตชน

มาตรา 1 กำหนดว่าเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิทธิของมนุษย์ในยุคปัจจุบันและอนาคตชนทุกคนในการอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพ

มาตรา 4-5 กำหนดสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม

มาตรา 6-8 กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

มาตรา 9 กำหนดเกี่ยวกับการเข้าถึงความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม

(14) Convention on the Protection of Environment through Criminal Law, 1998.

คำปรารภของอนุสัญญากำหนดให้การละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมสมควรที่จะต้องถูกลงโทษ

มาตรา 11 กำหนดให้รัฐภาคีจะต้องมีกฎหมายภายในให้กลุ่ม มูลนิธิ หรือสมาคมซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาฉบับนี้

(15) UNECE Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by the Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes and to the 1992 Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents (Protocol on Civil Liability) 2003

ตามมาตรา 1 แห่งพิธีสารกำหนดให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เพียงพอและโดยพลันในอุบัติเหตุทางอุตสาหกรรมที่กระทำต่อแม่น้ำระหว่างประเทศ และมาตรา 8 กำหนดว่า ผู้เสียหายจากอุบัติเหตุข้ามแดนจะต้องไม่ถูกเลือกปฏิบัติในรัฐภาคีที่เกี่ยวข้อง

6.1.2.3 <u>วิเคราะห์</u>

ตราสารสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคยุโรป และตราสารสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคยุโรป มีพัฒนาการในการยอมรับหรือรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างจำกัด มีตราสารน้อยฉบับที่จะกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน เว้นแต่สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏชัดเจนเพียงตราสารเดียวก็คือ Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998 ซึ่งระบุในมาตรา 1 ว่า *เพื่อการปกป้องคุ้มครองสิทธิของมนุษย์ในยุคปัจจุบันและอนาคตชนทุกคนในการอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพ* อย่างไรก็ดี ในการบังคับใช้สิทธิในการอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็ยังคงเป็นการบังคับใช้อย่างเทียบเคียงกับสิทธิมนุษยชนอื่นๆ เท่านั้น มิได้ถือโดยตรงว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ แต่ก็ถือได้ว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเริ่มมีความสำคัญในชาติยุโรปพอสมควร นอกจากนี้สิทธิดังกล่าวนี้ยังมีลักษณะของสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลเนื่องจากตัวบทภาษาอังกฤษใช้คำว่า *“ right of **every person** of present and future generations to live in an environment adequate to his or her health and well-being…”* ซึ่งคำว่า every person หมายถึงปัจเจกบุคลแต่ละคนมีสิทธิเป็นของตนเอง

สิ่งที่อนุสัญญา Aarhus มีอิทธิพลในการบังคับใช้ในยุโรปมากที่สุดก็คือ สิทธิเชิงกระบวนการ ซึ่งใช้เป็นฐานในการอ้างถึงหรืออ้างอิงโดยตลอดเมื่อมีการกล่าวถึงสิทธิเชิงกระบวนการ ได้แก่ สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมในสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่ UNECE Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution 1979 ที่กำหนดให้นำอนุสัญญา Aarhus มาใช้ได้โดยอนุโลม

สำหรับชาติยุโรปแล้วคงปฏิเสธมิได้ที่จะกล่าวว่า ยุโรปเป็นกลุ่มของชาติที่มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างเข้มงวดภูมิภาคหนึ่ง จะเห็นตราสารสิ่งแวดล้อมแทบทุกฉบับในยุโรปที่จะไม่ลืมนำสิทธิ

เชิงกระบวนการมาปรับใช้แก่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แม้สนธิสัญญาในยุคเก่าที่ยังไม่เคยมีบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเชิงกระบวนการไว้ เมื่อเวลาผ่านไปก็มีการตกลงกันเพิ่มเติมโดยพิธีสารให้นำสิทธิเชิงกระบวนการมาปรับใช้ ขณะที่สิทธิเชิงเนื้อหาจะเน้นแต่เพียงสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่และได้รับการรับรองมาใช้บังคับ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว สิทธิในการได้รับการเยียวยาที่เพียงพอเหมาะสม สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยา สิทธิในความปลอดภัย ฯลฯ

6.1.3 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคอเมริกา

6.1.3.1 ตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

(1) American Declaration of the Rights and Duties of Man 1948

กำหนดให้คุ้มครองสิทธิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่

มาตรา 1 สิทธิในชีวิต

มาตรา 2 สิทธิในความเท่าเทียมกันที่มาก่อนกฎหมาย (The Right to Equality before the Law)

มาตรา 5 สิทธิในการชีวิตส่วนตัวและครอบครัว

มาตรา 11 สิทธิในสุขภาพ

มาตรา 13 สิทธิในการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

มาตรา 23 สิทธิในทรัพย์สิน

คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนได้ตีความว่าการใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมอาจใช้โดยมาตรา 2 หรือ อาจอาศัยสิทธิในสุขภาพหรือสิทธิในทรัพย์สินก็ได้ นอกจากนี้มาตรา 18 ยังระบุเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรม

(2) American Convention on Human Rights

กำหนดให้รัฐภาคีคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทั้งสิทธิเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการ โดยสิทธิที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

มาตรา 4 สิทธิในชีวิต

มาตรา 7 เสรีภาพและความมั่นคงส่วนบุคคล

มาตรา 8 สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

มาตรา 11 สิทธิในความเป็นส่วนตัว

มาตรา 13 สิทธิและเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

มาตรา 21 สิทธิในการใช้สอยทรัพย์สิน

มาตรา 23 สิทธิในการมีส่วนร่วม

มาตรา 24 การคุ้มครองโดยเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย

มาตรา 25 สิทธิในการคุ้มครองทางศาล

(3) Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economics, Social and Cultural Rights

พิธีสารฉบับนี้กำหนดสิทธิมนุษยชนเพิ่มเติมขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนของอเมริกัน มาตรา 11 กำหนดว่า ทุกๆ คนมีสิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ และมีสิทธิในการเข้าถึงการบริการสาธารณะพื้นฐาน

มาตรา 10 กำหนดรับรองสิทธิในสุขภาพที่ดี

มาตรา 12 กำหนดรับรองสิทธิในอาหาร

มาตรา 14 สิทธิในประโยชน์ของวัฒนธรรม

6.1.3.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

(1) Convention on Nature Protection and Wildlife Preservation in the Western Hemisphere of 1940

อนุสัญญาฉบับนี้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขต western hemisphere ซึ่งมาตรา 3 กำหนดให้รัฐภาคต้องทำให้แน่ใจว่าอุทยานแห่งชาติ อนุสาวรีย์ ป่าสงวนต้องได้รับการคุ้มครอง นอกจากนี้อนุสัญญาฉบับนี้ยังเชื่อมโยงกับอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกันโดยพิธีสารที่เกี่ยวข้องได้เชื่อมโยงมาตรา 11 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกันที่ว่าด้วยสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพด้วย

(2) Cartagena Convention for the Protection and Development of the Marine Environment of the Wider Caribbean Region of 1983

อนุสัญญาฉบับนี้เพื่อป้องกันการทำให้เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมทางทะเลในเขตคาริบเบียน โดยมาตรา 12 กำหนดให้มีการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

มาตรา 14 กำหนดให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษทางทะเล

ต่อมาได้มีการทำพิธีสารเพิ่มเติมโดยกำหนดให้ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและมีสิทธิในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามอนุสัญญา (มาตรา 6)

(3) North - American Agreement on Environmental Cooperation 1993

ความตกลงนี้เป็นความร่วมมือของประเทศในอเมริกาเหนือเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยมาตรา 1 กำหนดให้รัฐภาคีร่วมมือกันในการพัฒนาและใช้บังคับกฎหมายสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ

มาตรา 2 รัฐภาคีต้องส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

มาตรา 4-6 กำหนดให้รัฐภาคีร่วมกันในการพัฒนากฎหมาย และกระบวนการต่างๆ ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

(4) Dominican Republic-Central America-United States Free Trade Agreement and Agreement Among the Governments of Costa Rica, the Dominican Republic, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, and the United States of America on Environmental Cooperation

ความตกลงระหว่างสหรัฐอเมริกากับชาติในอเมริกาใต้ เกี้ยวกับความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อม โดยมาตรา 2 กำหนดให้รัฐภาคีร่วมมือกันในการคุ้มครอง อนุรักษ์ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ

มาตรา 5 กำหนดให้มีโครงการการดำเนินงานภายใต้ความตกลง

มาตรา 11 กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองและปรับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ

6.1.3.3 <u>วิเคราะห์</u>

สำหรับภูมิภาคอเมริกามีการบัญญัติ “สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี” ไว้ในตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค และตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคด้วย แต่กระนั้นก็ดี การยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังคงจำกัดอยู่เพียงกลุ่มประเทศในอเมริกาใต้ที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น สำหรับสหรัฐอเมริกายังคงต่อต้านและไม่ยอมรับบังคับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนแต่ประการใด สังเกตได้จากความตกลง Dominican Republic-Central America-United States Free Trade Agreement and Agreement Among the Governments of Costa Rica, the Dominican Republic, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, and the United States of America on Environmental Cooperation ที่สหรัฐอเมริกาได้ทำความตกลงไว้กับหลายประเทศในอเมริกาใต้หลายประเทศ และ

สหรัฐอเมริกายอมรับเพียงสิทธิเชิงกระบวนการเท่านั้นที่จะยอมรับบังคับให้ โดยยอมรับว่าสิทธิเชิงกระบวนการจะก่อให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ดีตามมา โดยไม่จำเป็นต้องคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน แต่ประการใดจึงให้ระบุไว้ในมาตรา 11 แห่งความตกลงดังกล่าวว่า *กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองและปรับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ* ซึ่งถือได้ว่าเป็นการไม่ยอมรับว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิมนุษยชน

นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกต 2 ประการที่มีนัยสำคัญสำหรับการบัญญัติถ้อยคำของตราสารระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคอเมริกา

ประการแรก สิทธิที่ตราสารของภูมิภาครับรองไว้ใช้ถ้อยคำว่า “สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Healthy Environment)” ซึ่งมีนัยสำคัญว่าสิทธินี้มิใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยเอกเทศ หากแต่มีการเจือปนของสิทธิในชีวิต (Right to Life) ก็ดี สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ก็ดี เข้าไปร่วมพิจารณาด้วยจนทำให้วิเคราะห์ได้ว่า สิทธิที่ตราสารของภูมิภาคกล่าวถึงคือการนำสิทธิที่มีอยู่แล้วมาช่วยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเสียมากกว่าที่จะระบุสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นเอกเทศแยกออกจากสิทธิอื่นๆ

ประการที่สอง มาตรา 11 แห่ง Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economics, Social and Cultural Rights บัญญัติว่า “**Everyone shall have the right** to live in a healthy environment and to have access to basic public services” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภูมิภาคอเมริกานั้นยอมรับว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงปัจเจกชนเนื่องจากใช้ถ้อยคำว่า “ทุกๆ คนมีสิทธิ”มิใช่กลุ่มของประชาชน (Peoples) มีสิทธิดังเช่นสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองหรือ Right to Self-Determination

โดยสรุป ภูมิภาคอเมริกามีพัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ก้าวหน้ากว่าภูมิภาคยุโรปในระดับหนึ่งเนื่องจากมีความพยายามนำการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่สิทธิที่บัญญัติไว้กลับไม่ใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยเอกเทศ เพราะเป็นการนำเอาสิทธิมนุษยชนอื่นๆมาผสมปะปนกันไป ขณะที่ภูมิภาคยุโรป Aarhus Convention นั้นเป็นการยืมถ้อยคำจากปฏิญญาสตอกโฮล์ม ปี 1972 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิซึ่งถือว่ามิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้น แต่ยังคงถูกคัดค้านจากสหรัฐอเมริกาที่มีอิทธิพลสูงสุดในภูมิภาคนี้ จึงทำให้การบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้ไม่ดีนัก

6.1.4 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคแอฟริกา

6.1.4.1 ตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

(1) กฎบัตรสิทธิของมนุษย์และประชาชนแห่งแอฟริกัน (African Charter on Human and Peoples' Rights)

มาตรา 24 กำหนดให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา

มาตรา 21 ทุกคนมีอิสรภาพในการใช้ความมั่งคั่งและทรัพยากรทางธรรมชาติ

มาตรา 8 สิทธิในการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา และสวมเครื่องแต่งกายทางศาสนา

มาตรา 16 สิทธิในสุขภาพร่างกาย

มาตรา 7 สิทธิในการได้รับการรับฟังความเห็น

6.1.4.2 ตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

(1) African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources ค.ศ. 1968

มาตรา 3 รัฐภาคีมีหน้าที่ประกันสิทธิของประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา

มาตรา 16 รัฐภาคีมีหน้าที่ต้องให้ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การตัดสินใจในโครงการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่กระทบสาธารณะ

มาตรา 17 รัฐภาคีต้องคุมครองสิทธิชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา การเข้าถึงข้อมูลของชนพื้นเมือง

(2) Abidjan Convention for Cooperation in the Protection and Development of the Marine and Coastal Environment of the West and Central African Region 1981

คำปรารภของอนุสัญญารับรองว่า เศรษฐกิจ สังคมและสุขภาพมีคุณค่าต่อสิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง รัฐทั้งหลายมีความรับผิดชองต่อการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของคนในยุคปัจจุบันและอนาคต

มาตรา 13 กำหนดให้มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) สำหรับโครงการที่มีความสำคัญ

มาตรา 15 กำหนดให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายจากการทำลายสิ่งแวดล้อมตามอนุสัญญา

(3) Nairobi Convention for the Protection, Management and Development of the Marine and Coastal Environment of the East African Region 1985

มาตรา 10 กำหนดให้มีการคุ้มครองพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งของอนุสัญญาฯ

มาตรา 13 กำหนดให้มีการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

มาตรา 15 กำหนดให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอาณาบริเวณตามที่กำหนดไว้

นอกจากนี้พิธีสารที่เกี่ยวข้องยังกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการแจ้งให้ประชาชนทราบถึงความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (มาตรา 15)

(4) Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the Control of Transboundary Movement and Management of Hazardous Wastes within Africa, 1991

มาตรา 4 กำหนดให้มีการจัดการขยะที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และต้องห้ามการทิ้งเทขยะที่ไม่ชอบโดยกฎหมาย

มาตรา 13 กำหนดให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทิ้งเทขยะหรือของเสียอันตราย

(5) Protocols on Shared Watercourse Systems, Wildlife Conservation and Law Enforcement, and Forestry to the Treaty of the Southern African Development Community 1992

มาตรา 5 ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อลดปัญหาความยากจนและยกมาตรฐานความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา 23 ให้ประชาชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่

มาตรา 21 กำหนดให้รัฐมีความร่วมมือทางด้านความมั่นคงอาหาร ดินและการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พิธีสารเพิ่มเติมในปี 1995 กำหนดให้สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และความตระหนักสาธารณะในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

พิธีสารในปี 2002 กำหนดให้คุ้มครองในหลายๆ ด้าน เช่น คุ้มครองเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วม น้ำสะอาด อาหาร ป่าไม้ ความยุติธรรมในการเข้าถึงประโยชน์จากป่า การมีความรับผิดชอบต่ออนาคตชน สิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของประชาชน เป็นต้น

(6) Treaty for the Establishment of the East African Community 2007

คำปรารภของสนธิสัญญากำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กับความมั่นคงทางอาหารและการพัฒนา

มาตรา 105 กำหนดให้รัฐภาคีต้องส่งเสริมความยั่งยืนทางด้านการเกษตรเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และส่งเสริมการใช้พื้นดินอย่างยั่งยืน

มาตรา 111 กำหนดว่า สิ่งแวดล้อมที่สะอาดและดีต่อสุขภาพเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นก่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ต่อมาในปี 2005 ได้มีการจัดทำพิธีสารขึ้นเพื่อกำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานเพิ่มเติมในมาตรา 4 ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและดีต่อสุขภาพ

6.1.4.3 วิเคราะห์

ภูมิภาคแอฟริกาเป็นภูมิภาคที่โดดเด่นชัดเจนเกี่ยวกับการยอมรับว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน จะเห็นได้จาก กฎบัตรสิทธิของมนุษย์และประชาชนแห่งแอฟริกัน (African Charter on Human and Peoples' Rights) ซึ่งเป็นตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่สำคัญที่สุดได้ระบุชัดเจนว่า มาตรา 24 กำหนดให้**ประชาชนทุกคน**มีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา และสอดรับกับตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เช่น African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources ค.ศ. 1968 และ Treaty for the Establishment of the East African Community 2007 ต่างก็กำหนดให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความคุ้มครองปรากฏชัดเจน จึงวิเคราะห์ได้ว่าภูมิภาคแอฟริกายอมรับว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการพัฒนา เป็นสิทธิมนุษยชนที่สมควรได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป

นอกจากนี้จากถ้อยคำของกฎบัตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชนแอฟริกันยังรับรองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกันของประชาชน (African Charter on Human and Peoples Rights) มาตรา 24 บัญญัติว่า "**All peoples shall have the right to** a general

satisfactory environment favourable to their development." ในขณะที่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ตามกฎบัตรฯ ฉบับนี้ เช่น มาตรา 3 มาตรา 5-9 จะระบุว่า "ปัจเจกบุคคลทุกคนมีสิทธิ... (**Every individual shall** have the right to...)" แสดงให้เห็นแนวคิดในการแบ่งแยกการคุ้มครองสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลกับสิทธิเชิงกลุ่มออกจากกันอย่างชัดเจน โดยสิทธิในสิ่งแวดล้อมตามกฎบัตรฉบับนี้จึงเป็นสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Right)

กล่าวโดยสรุปสำหรับภูมิภาคทั้ง 3 อาจเรียงลำดับการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นสิทธิมนุษยชนได้ โดยสหภาพยุโรปยอมรับว่ามีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีตามอนุสัญญา Aarhus ที่สมควรนำมาปรับใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่ยังไม่ได้ยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนและไม่ใช่สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นการคัดลอกหลักการข้อที่ 1ของปฏิญญาสตอกโฮล์ม ค.ศ. 1972 มาบัญญัติอีกครั้งเพียงแค่นั้นจึงไม่ได้รับความสนใจมากนักสำหรับภูมิภาคนี้ ขณะที่ภูมิภาคอเมริกาโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาในอเมริกาใต้ยอมรับว่า "สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to live in Healthy Environment" เป็นสิทธิมนุษยชนแต่สหรัฐอเมริกายังคงคัดค้านสิทธิเช่นว่านี้อยู่ ลำดับสุดท้ายคือภูมิภาคแอฟริกาที่รับรองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยนำไปเชื่อมโยงกับสิทธิในการพัฒนาซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม และมุ่งให้มีการคุ้มครองอย่างสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง จึงอาจสรุปได้ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังมิได้รับการยอมรับอย่างเป็นเอกฉันท์ว่าเป็นสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ดี สิ่งที่นานาชาติให้ความสำคัญร่วมกันมิใช่เพียงปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อม แต่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายหลักที่ทุกประเทศเห็นด้วย เพียงแต่สิ่งที่ไม่เห็นด้วยคือจะคุ้มครองในระดับใดนั่นเอง

6.2 การเปรียบเทียบการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา

การศึกษาแนวทางการตีความและชี้ขาดข้อพิพาทเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางสิทธิมนุษยชนทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกาได้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้เพื่อรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ดี ด้วยเนื้อหาของอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ตลอดจนบริบททางสังคมอันเป็นที่มาของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ไม่เหมือนกัน ทำให้พัฒนาการในประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาคมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปบ้าง โดยสามารถจำแนกประเด็นในการพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคทั้งสามได้ดังต่อไปนี้

6.2.1 การนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาองค์กรทางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา วิธีการในการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมสามารถสรุปได้เป็น 3 วิธีการสำคัญ ได้แก่ (1) การอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว (2) การรับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะและอาศัยสิทธิในสิ่งแวดล้อมดังกล่าวในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม และ (3) การอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการมาใช้ในบริบทของการจัดการสิ่งแวดล้อม

6.2.1.1 การอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ จึงมีหลายกรณีที่ความเสื่อมโทรมหรือมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบในทางลบต่อชีวิต สุขภาพ หรือคุณภาพชีวิตของมนุษย์ อันเป็นสิ่งที่ได้รับความคุ้มครองภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการนำเอากลไกสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้เพื่อรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีการรับรองโดยทั่วไปอยู่แล้วมาเป็นฐานในการให้ความคุ้มครอง

วิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการแรกที่นำมาใช้เพื่อเชื่อมโยงเอากลไกสิทธิมนุษยชนมาจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากในอดีตยังไม่มีภูมิภาคใดให้การรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ และถึงแม้จะมีการรับรองความเกี่ยวพันระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ในระดับกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งในมุมมองของกฎหมายสิ่งแวดล้อมและมุมมองของกฎหมายสิทธิมนุษยชนก็ตาม แต่การทำลายสิ่งแวดล้อมหรือการก่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมยังไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในตัวเอง

อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุที่สิ่งแวดล้อมมีความเชื่อมโยงกับมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงอาจส่งผลกระทบในทางลบต่อมนุษย์ ซึ่งหากผลกระทบดังกล่าวเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว ก็ย่อมจะสามารถนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้แก่กรณีดังกล่าวได้

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกาได้อาศัยวิธีการอ้างอิงสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วเพื่อเป็นฐานในการเข้ามาจัดการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม เนื่องจากอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นอนุสัญญาหลักในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคของยุโรป และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา[8] ซึ่งเป็นอนุสัญญาหลักในการคุ้มครองสิทธิ

[8] ในเบื้องต้นจะพิจารณาเฉพาะอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา เนื่องจากพิธีสารซานซัลวาดอร์ซึ่งมีเนื้อหาเป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้น ได้มีการประกาศบังคับใช้ในภายหลัง และจะนำมาพิจารณาในหัวข้อถัดไป

มนุษยชนในระดับภูมิภาคของอเมริกา ต่างก็ไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

- **ภูมิภาคยุโรป**

ในภูมิภาคยุโรป ศาลสิทธิมนุษยชนได้มีการอ้างอิงถึงสิทธิมนุษยชนหลายประเภท อาทิ สิทธิในชีวิต (Right to life) เช่น คดี Oneryildiz v. Turkey และสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) เช่น คดี Lopez Ostra v. Spain แต่ไม่ใช่ทุกคดีที่เมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้วจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนเสมอไป เนื่องจากผู้ฟ้องคดียังต้องสามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและความเสียหายที่เกิดแก่ชีวิต ซึ่งในบางกรณี การหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ถึงความเชื่อมโยงดังกล่าวอย่างชัดแจ้งย่อมเป็นการยาก ดังเช่น ในคดี L.C.B. v. UK ผู้ฟ้องคดีกล่าวอ้างว่ามีการละเมิดสิทธิในชีวิต แต่เนื่องจากผู้ฟ้องคดีไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยง (causal link) อย่างมีนัยยะสำคัญระหว่างการสัมผัสรังสีนิวเคลียร์ของบิดาและการเกิดมะเร็งเม็ดเลือดขาวในลูกได้ ศาลสิทธิมนุษยชนจึงตัดสินว่าไม่มีการละเมิดสิทธิในชีวิต

นอกจากนี้ แนวทางการอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาใช้ในคดีทางสิ่งแวดล้อมยังมีผลทำให้การนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในบริบทของสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างจำกัด กล่าวคือ แม้จะมีการกระทำต่อสิ่งแวดล้อม แต่ตราบใดที่การกระทำดังกล่าวยังไม่ได้ส่งผลร้ายต่อชีวิตของมนุษย์โดยตรง กรณีดังกล่าวย่อมยังไม่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน เทียบเคียงได้กับกรณีข้อพิพาทในคดี Bordes and Temeharo v. France ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเห็นว่าหากภยันตรายยังอยู่ห่างไกล กรณีดังกล่าวย่อมยังไม่มีการละเมิดสิทธิในชีวิตแต่อย่างใด

เห็นได้ว่าแนวทางในการตีความการละเมิดสิทธิมนุษยชนในบริบททางสิ่งแวดล้อมขององค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรปเป็นไปอย่างเคร่งครัดและจะตัดสินว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อเมื่อการกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบทางลบแก่สิทธิที่ได้รับการรับรองคุ้มครองตามอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปโดยตรงเท่านั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปไม่เคยมีแนวทางการตีความให้การทำลายหรือก่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมเท่ากับเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตหรือสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวโดยทันที จนกว่าจะเกิดผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิมนุษยชนที่ได้รับรองดังกล่าวนั้น

- **ภูมิภาคอเมริกา**

ในเบื้องต้น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกายังไม่มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะเช่นเดียวกับภูมิภาคยุโรป ความเกี่ยวพันระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมจึง

เป็นไปโดยอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วเป็นฐานในการนำเอากลไกสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่นกัน

อย่างไรก็ดี พัฒนาการขององค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาในการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในบริบทของสิ่งแวดล้อมมีข้อน่าสังเกตบางประการ กล่าวคือ ในคดี Yanomami v. Brazil เป็นเรื่องการรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติ ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้ตัดสินว่ามีการละเมิดสิทธิในชีวิตของชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าว เนื่องจากการรุกล้ำพื้นที่ดังกล่าวนำพาเอาโรคติดต่อมายังชนพื้นเมือง ทั้งนี้ แม้ในคดีนี้จะมีการอาศัยกลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการกับปัญหาการรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติอันเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนไม่ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำลายสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ออกมาอย่างชัดแจ้ง โดยได้กล่าวถึงสาเหตุของการละเมิดสิทธิในชีวิตว่ามีสาเหตุมาจากกลุ่มบุคคลที่รัฐปล่อยให้รุกล้ำพื้นที่ธรรมชาตินำพาเอาโรคติดต่อเข้ามา ทำให้สามารถพิจารณาในมุมกลับกันได้ว่า หากมีการรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติแต่กลุ่มบุคคลที่รุกล้ำไม่ได้มีโรคหรือเป็นพาหะนำโรคใด การที่รัฐปล่อยให้กลุ่มบุคคลรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติดังกล่าวอาจไม่เป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต

ข้อเท็จจริงและคำวินิจฉัยในคดี Yanomami v. Brazil *ต่างจาก*คดี Oneryildiz v. Turkey ของภูมิภาคยุโรปที่มีการกล่าวถึงสาเหตุของการละเมิดสิทธิในชีวิตว่ามาจากการก่อมลพิษและการที่รัฐไม่ดำเนินมาตรการใดเพื่อป้องกันและรับมือกับความเสียหายที่เกิดขึ้น อันเป็นการเชื่อมโยงการกระทำและมาตรการทางสิ่งแวดล้อมเข้ากับความเสียหายต่อชีวิตมนุษย์โดยตรง และคดี Lopez-Ostra v. Spain ซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้เชื่อมโยงการก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่มีความร้ายแรงเข้ากับการละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว

อย่างไรก็ดี การที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาในคดี Yanomami v. Brazil ไม่ได้มีการเชื่อมโยงประเด็นสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิในชีวิตโดยตรงดังเช่นศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปนั้นมิได้หมายความว่าพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคอเมริกาจะล่าช้ากว่าภูมิภาคยุโรป เนื่องจากหากพิจารณาถึงช่วงเวลาของข้อพิพาทแล้วจะเห็นได้ว่า คดี Yanomami v. Brazil เกิดขึ้นในปี 1989 ซึ่งในขณะนั้น แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมยังเป็นสิ่งใหม่ ในขณะที่คดี Lopez-Ostra v. Spain เกิดขึ้นในปี 1994 และคดี Oneryildiz v. Turkey เกิดขึ้นในปี 2004 ซึ่งเป็นช่วงเวลาภายหลังคดี Yanomami v. Brazil เป็นระยะเวลาหลายสิบปี ซึ่งในระหว่างนั้น แวดวงนักวิชาการทั้งทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมและทางด้านกฎหมายสิทธิมนุษยชนได้มีการถกเถียงและนำเสนอถึงความเกี่ยวพันระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นแล้ว

อนึ่ง แม้ในคดี Yanomami v. Brazil จะยังไม่มีการเชื่อมโยงประเด็นสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิมนุษยชนอย่างชัดแจ้งก็ตาม แต่ต่อมาในรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ (Report on the Situation of Human Rights in Ecuador) ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาในปี 1997 ได้มีการกล่าวไว้ในรายงานอย่างชัดเจน ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิในชีวิตและคุณภาพของสิ่งแวดล้อม โดยช่วงเวลาในการจัดทำรายงานดังกล่าว คือปี 1997 ก็อยู่ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับการตัดสินในคดี Lopez-Ostra v. Spain และ Oneryildiz v. Turkey ของภูมิภาคยุโรป จึงสามารถกล่าวได้ว่าพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกา เป็นไปในทิศทางเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าว

- **ภูมิภาคแอฟริกา**

สำหรับภูมิภาคแอฟริกานั้น เนื่องจากตราสารด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญของภูมิภาคแอฟริกาได้แก่ The Banjul Charter มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะไว้ในเนื้อหาของกฎบัตรดังกล่าวโดยตรง จึงต่างกับกรณีของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกา เนื่องจากการทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมสามารถเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ในตัวเอง ไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นเพื่อเป็นฐานในการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

6.2.1.2 การอาศัยสิทธิในสิ่งแวดล้อม

ด้วยเหตุที่คุณภาพของสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวพันกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ นักวิชาการบางกลุ่มจึงเริ่มสนับสนุนแนวคิดในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนอีกประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจะทำให้การคุ้มครองหรือจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยกลไกทางสิทธิมนุษยชนเป็นไปโดยง่าย ไม่จำต้องอาศัยการอ้างอิงผ่านสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นและไม่จำต้องรอจนกระทั่งเกิดผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรงเสียก่อนจึงจะถือว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ตาม ในภูมิภาคยุโรป ยังไม่มีมติเป็นที่ยุติว่าจะรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง กลไกทางสิทธิมนุษยชนในการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงยังคงต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นที่มีอยู่แล้ว *ต่างกับ*ภูมิภาคอเมริกาที่ภายหลังได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ โดยบัญญัติไว้ในพิธีสารซานซัลวาดอร์ ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี 1999 อย่างไรก็ดี หากสังเกตถ้อยคำของพิธีสารซานซัลวาดอร์จะสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า ถ้อยคำที่ใช้จะยังคงยึดโยงอยู่กับสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) โดยในพิธีสารซานซัลวาดอร์ได้ใช้คำว่า Right to Live in a Good

Environment หรือสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ได้เป็นการเขียนออกมาโดยตรงว่าเป็น Right to Environment หรือสิทธิในสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ แม้นักวิชาการบางกลุ่มจะมองว่า Right to Live in a Good Environment ก็คือ Right to Environment ก็ตาม แต่การใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันเช่นนี้ยังก่อให้เกิดข้อสงสัยได้ว่าสิทธิตามพิธีสารซานซัลวาดอร์ เป็นเพียงการยึดโยงเพิ่มเติมสิ่งแวดล้อมเข้าไปผนวกอยู่กับสิทธิในการมีชีวิตหรือไม่ ซึ่งนั่นย่อมหมายความว่า พิธีสารซานซัลวาดอร์ยังไม่ได้ระบุสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แต่เป็นการผูกเอาสิ่งแวดล้อมเข้ายึดโยงกับสิทธิในชีวิตซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองอยู่แล้ว หรือไม่

ด้วยเหตุที่ในปัจจุบันยังไม่มีข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมอันอาจใช้เป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อม ถ้อยคำที่ใช้ในพิธีสารซานซัลวาดอร์จึงยังคงไม่อาจสรุปได้โดยชัดแจ้งว่าเกิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทใหม่เป็นการเฉพาะในตัวเองแล้ว

หากท้ายที่สุดแล้วมีการแก้ไขถ้อยคำหรือมีการตีความอย่างชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นแนวทางในการชี้ขาดข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในอนาคตได้ ว่าหากต่อไปมีการทำลายหรือก่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม องค์กรทางสิทธิมนุษยชนสามารถอาศัยสิทธิตามพิธีสารซานซัลวาดอร์ในฐานะสิทธิในสิ่งแวดล้อม เป็นฐานในการพิจารณาว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยไม่จำต้องรอให้เกิดผลกระทบแก่สิทธิในชีวิตหรือสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นๆขึ้นเสียก่อน ได้หรือไม่ หรือสิทธิดังกล่าวยังคงมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในการมีชีวิตอันเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองมาแต่เดิม

สำหรับภูมิภาคแอฟริกา ด้วยพื้นหลังทางสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวแอฟริกันที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากส่งผลให้กฎบัตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คือ The Banjul Charter มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง แต่ด้วยเหตุที่หลายรัฐในภูมิภาคแอฟริกายังเป็นประเทศกำลังพัฒนา ถ้อยคำของการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมภายใต้ The Banjul Charter จึงยังคงเชื่อมโยงสิทธิดังกล่าวเข้ากับการพัฒนาอยู่ อย่างไรก็ดี คำวินิจฉัยของคณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนในคดี Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and another v. Federal Republic of Nigeria ได้คลายความกังวลของนักวิชาการลง เนื่องจากคำวินิจฉัยในคดีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมสามารถบังคับใช้ได้จริง ไม่ใช่แต่เป็นเพียงการรับรองสิทธิเป็นลายลักษณ์อักษรในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น

กล่าวโดยสรุป ในภูมิภาคยุโรปนั้น เนื่องจากอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปไม่ได้มีการเพิ่มเติมการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนอีกประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ องค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรปจึงไม่อาจตีความสิทธิมนุษยชนให้ครอบคลุมไปถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ และยังคงอาศัยสิทธิ

มนุษยชนชนที่มีอยู่แล้วในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม *ในขณะที่*ภูมิภาคอเมริกา ได้มีการเพิ่มเติมการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในพิธีสารซานซัลวาดอร์ อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันยังไม่มีข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นแนวบรรทัดฐานการบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อม ซึ่ง*ต่างจาก* The Banjul Charter ของภูมิภาคแอฟริกา ที่มีถ้อยคำในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงเข้ากับการพัฒนา จนทำให้นักวิชาการเกิดความกังวลว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะไม่สามารถบังคับใช้ได้จริงเนื่องจากยังคงต้องคำนึงถึงการพัฒนาประเทศด้วย แต่เมื่อมีคำวินิจฉัยในคดี SERAC and Another v. Nigeria ขึ้นมาแล้ว ก็ย่อมเป็นหลักฐานในทางปฏิบัติว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมสามารถบังคับใช้ได้จริงในภูมิภาคแอฟริกา

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้รับการรับรองเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะในระดับภูมิภาค อันได้แก่ ภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกา โดยภูมิภาคแอฟริกาได้มีการบังคับใช้สิทธิดังกล่าวในการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแล้ว

6.2.1.3 การอาศัยสิทธิเชิงกระบวนการ

สำหรับภูมิภาคยุโรปที่ไม่ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ สิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ ที่ได้รับการรับรองและยอมรับอยู่แล้ว จึงถูกนำมาใช้ในบริบทของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยสิทธิที่ถูกนำมาใช้ดังกล่าวไม่จำกัดเพียงสิทธิเชิงเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิทธิเชิงกระบวนการด้วย

ความสำคัญของสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการสามารถเห็นได้จากคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปในคดี Oneryildiz v. Turkey ซึ่งกล่าวว่ามิติของสิทธิเชิงกระบวนการก็มีความเกี่ยวพันกับสิทธิในชีวิตด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ในคดี Bladet Tromso v. Norway ก็ได้มีการนำเอาสิทธิในข้อมูลข่าวสารมาปรับใช้กับกรณีการรายงานข่าวล่าแมวน้ำ และในคดี Zander v. Sweden ได้มีการนำเอาประเด็นการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในการที่จะได้รับการชดใช้เยียวยา มาปรับใช้กับกรณีมลพิษในแหล่งน้ำชุมชน

สิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการได้ถูกนำมาใช้ในคดีข้างต้นเพื่อให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตลอดจนการจัดการกับปัญหาและข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด โดยเป็นการนำเอาสิทธิเชิงกระบวนการมาเติมเต็มสิทธิเชิงเนื้อหา สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามและพัฒนาการขององค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป ในการนำเอาสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

สำหรับภูมิภาคอเมริกา แม้จะได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะแล้วในพิธีสารซานซัลวาดอร์ แต่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนก็เห็นความสำคัญของสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยระบุไว้อย่างชัดเจนในรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์

ส่วนภูมิภาคแอฟริกา แม้จะยังไม่ได้มีการนำเอาสิทธิเชิงกระบวนการมาปรับใช้กับกรณีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่ The Banjul Charter ก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการไว้เป็นการทั่วไป

กล่าวโดยสรุป ภูมิภาคยุโรปมีการนำเอาสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการมาใช้ในบริบทของปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนดังปรากฏในคดีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ส่วนภูมิภาคอเมริกา ยังไม่มีคดีหรือข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมใดที่ได้นำเอาสิทธิเชิงกระบวนการมาใช้โดยตรง แต่คณะกรรมการสิทธิก็ได้ทำรายงานแสดงความเห็นเกี่ยวกับบทบาทและความจำเป็นของสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ภูมิภาคแอฟริกา แม้จะยังไม่มีการนำเอาสิทธิเชิงกระบวนการมาใช้ในบริบทของสิ่งแวดล้อม แต่ก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการไว้เป็นการทั่วไปในเชิงเดียวกันกับภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกา

6.2.2 การชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมกับคุณค่าหรือสิทธิประการอื่น

แม้ภูมิภาคต่างๆ จะมีวิธีการเพื่อนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ก็มิได้หมายความว่าประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมจะอยู่เหนือปัจจัยด้านอื่นๆ ที่รัฐจะต้องคำนึงถึง ประเด็นด้านการพัฒนาประเทศและการคุ้มครองสิทธิประการอื่นของประชาชนย่อมต้องถูกนำมาพิจารณาด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคยุโรปเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุด โดยในคดีที่กล่าวอ้างถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับความสุขหรือคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดย่อม เช่น สิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) และสิทธิในการมีความสุขของเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions) ศาลสิทธิมนุษยชนจะชั่งน้ำหนักระหว่างการคุ้มครองสิทธิของบุคคลและประโยชน์สาธารณะ โดยในบางกรณี ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมจะถูกพิจารณาในฐานะประโยชน์หรือสิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดย่อม แต่ในบางกรณี ประเด็นด้านสิทธิแวดล้อมจะถูกพิจารณาในด้านของประโยชน์สาธารณะ ดังนั้นแนวทางในการพิจารณาประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมจึงต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไป

ในคดีเกี่ยวกับสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว ผู้ฟ้องคดีมักจะกล่าวอ้างถึงการก่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมว่าเป็นการรบกวนความสุขในการอยู่อาศัยในบ้าน การก่อมลภาวะดังกล่าวจึงเป็นการ

ละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวของตน ดังเช่นในคดี Lopez-Ostra v. Spain ซึ่งกล่าวอ้างถึงมลพิษจากโรงงานกำจัดอุตสาหกรรม คดี Fadeyeva v. Russia ซึ่งกล่าวอ้างถึงมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหล็ก และคดี Powell and Rayner v. UK ซึ่งกล่าวอ้างถึงมลภาวะทางเสียงจากสนามบิน

ในทั้ง 3 คดีข้างต้น ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้พิจารณาถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ฟ้องคดีที่ต้องเผชิญกับมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมโดยชั่งน้ำหนักกับผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจที่รัฐจะได้รับจากอุตสาหกรรมอันเป็นต้นเหตุแห่งมลภาวะนั้น เนื่องจากมาตรา 8 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว ได้ระบุถึงข้อยกเว้น (Justification) ในการที่จะไม่ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิตามมาตรา 8 หากการกระทำนั้นมีความจำเป็นต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ดี ศาลสิทธิมนุษยชนมิได้อาศัยเหตุผลทางเศรษฐกิจมาใช้เป็นเหตุในการเพิกเฉยต่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด เนื่องจากในคดี Lopez-Ostra v. Spain เมื่อศาลพิจารณาข้อเท็จจริงแล้วเห็นว่าโรงงานอุตสาหกรรมสร้างมลพิษในระดับที่ร้ายแรงแต่รัฐกลับไม่ดำเนินการตามสมควรเพื่อคุ้มครองประชาชนที่ต้องเผชิญกับปัญหามลพิษดังกล่าว ก็ย่อมถือได้ว่าละเมิดสิทธิมนุษยชนตามมาตรา 8 แล้ว ในขณะที่ในคดี Powell and Raynor v. UK ซึ่งผู้ฟ้องคดีฟ้องร้องถึงมลภาวะทางเสียงจากสนามบินฮีธโธรว์ ศาลสิทธิมนุษยชนในคดีนี้ได้พิจารณาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับระดับเสียงที่เกิดขึ้นและความสามารถของผู้ฟ้องคดีในการย้ายที่อยู่อาศัยให้ห่างไกลจากสนามบินโดยไม่เป็นการลำบากเกินสมควรแล้ว เห็นว่าเมื่อชั่งน้ำหนักกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศที่จะได้รับจากสนามบินฮีธโธรว์ การก่อสร้างสนามบินฮีธโธรว์ไม่เป็นการละเมิดสิทธิตามมาตรา 8 แต่อย่างใด

เห็นได้ว่าในคดี Lopez-Ostra v. Spain เมื่อระดับมลพิษที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับที่ร้ายแรง บุคคลผู้ได้รับผลกระทบไม่จำเป็นต้องเป็นฝ่ายย้ายออกไปจากบริเวณดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในกรณีที่มีการก่อมลพิษในระดับที่ร้ายแรง ศาลจะพิจารณาว่าเป็นกรณีที่กระทบสิทธิของบุคคลมากเกินสมควร และผลเสียที่เกิดแก่บุคคลดังกล่าวมีน้ำหนักมากกว่าประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับจากการก่อมลพิษนั้น แต่หากมีการก่อมลภาวะขึ้นในระดับที่ไม่เป็นการเกินสมควรและได้สัดส่วนกับผลประโยชน์จากการกระทำทางเศรษฐกิจ แม้จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดบ้าง แต่ก็ยังไม่ถึงขนาดที่จะถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามมาตรา 8 เช่นนี้แล้วหากบุคคลดังกล่าวไม่มีความสุขในการอยู่อาศัยที่เดิม ก็สามารถย้ายออกจากบริเวณดังกล่าวได้โดยไม่เป็นการลำบากเกินควร ดังเห็นได้จากคำพิพากษาในคดี Powell and Raynor v. UK

กรณีข้างต้นเป็นตัวอย่างกรณีที่ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมถูกพิจารณาในฐานะประโยชน์หรือสิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดย่อม ในทางกลับกัน บางครั้งการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์สาธารณะ

โดยรวมก็อาจเป็นการขัดแย้งกับประโยชน์หรือสิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดย่อมได้เช่นกัน ซึ่งสิทธิดังกล่าวก็เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง รัฐจึงจำต้องชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์และการคุ้มครองสิทธิดังกล่าว

ตัวอย่างเช่นในคดี Fredin v. Sweden และคดี Papastavrou and Others v. Greece ซึ่งในทั้ง 2 คดี เป็นกรณีที่มาตรการด้านการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติของรัฐไปกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินของผู้ฟ้องคดี อย่างไรก็ดี ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปไม่ได้มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวว่าการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นประโยชน์สาธารณะจะมีน้ำหนักมากกว่าสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล แต่จะพิจารณาความเหมาะสมและความได้สัดส่วนเป็นรายกรณีไป โดยในคดี Fredin v. Sweden ศาลให้น้ำหนักแก่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าความเดือดร้อนที่ไม่เกินควรของเจ้าของทรัพย์ *ในขณะที่*ในคดี Papastavrou and Others v. Greece ศาลได้คำนึงถึงการสร้างสมดุลและความยุติธรรมระหว่างประโยชน์สาธารณะและสิทธิในทรัพย์สินบุคคลโดยให้จำกัดขอบเขตของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่ไม่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเกินสมควร

เมื่อพิจารณาคำพิพากษาในคดีสิทธิมนุษยชนข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้กลไกสิทธิมนุษยชนในประเด็นสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคยุโรปยังต้องมีการชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมกับประโยชน์ด้านการพัฒนาหรือการคุ้มครองสิทธิประการอื่น โดยเป็นการพิจารณารายกรณีว่ากิจการหรือการกระทำดังกล่าวเป็นการก่อมลภาวะที่เกินสมควรและไม่ได้สัดส่วนกับประโยชน์หรือสิทธิในด้านอื่นหรือไม่

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ หากการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมเป็นกรณีที่กระทบต่อสิทธิในชีวิตของบุคคลใด ศาลสิทธิมนุษยชนจะไม่ได้นำเอาปัจจัยด้านการพัฒนาหรือสิทธิประการอื่นเข้ามาพิจารณาเพื่อชั่งน้ำหนักกับการกระทำดังกล่าวแต่อย่างใด[9] ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิทธิในชีวิตเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องให้ความคุ้มครอง ดังนั้น หากการกระทำใดมีผลกระทบในทางลบแก่สิทธิดังกล่าว รัฐย่อมไม่อาจที่จะรอมชอมการกระทำนั้นโดยอาศัยปัจจัยด้านอื่นหรือสิทธิประการอื่นมาเป็นเหตุผลกล่าวอ้างได้

ภูมิภาคแอฟริกาเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีคำวินิจฉัยที่น่าสนใจเช่นกัน เนื่องจากสิทธิในสิ่งแวดล้อมภายใต้ The Banjul Charter มีการใช้ถ้อยคำระบุให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชนต้องมีความ

[9] *โปรดดู*คดี Oneryildiz v. Turley คดี L.C.B. v. UK และคดี Smaltini v. Italy ประเด็นหลักที่ศาลพิจารณาจะอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำที่กล่าวอ้างว่าเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตและผลร้ายที่เกิดแก่ชีวิตว่ามีความเกี่ยวพันเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันมากเพียงพอหรือไม่ (หรือที่เรียกว่า causal link) แต่ศาลไม่ได้นำเอาปัจจัยด้านอื่นๆ มาพิจารณาชั่งน้ำหนักกับผลกระทบต่อชีวิตของบุคคลดังกล่าว

สอดคล้องกับการพัฒนา[10] จึงทำให้การบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคแอฟริกาต้องมีการคำนึงถึงปัจจัยทางด้านการพัฒนาด้วย อย่างไรก็ดี ในคดี SERAC and Another v. Nigeria คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้พิจารณาถึงปัญหาความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่สุขภาพของประชาชนแล้วจึงได้มีความเห็นว่าการรักษาความสมดุลระหว่างสิทธิในสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไม่ได้หมายความว่าประชาชนจะต้องยอมรับผลกระทบทางลบที่เกิดจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเสมอไป คำวินิจฉัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าแม้บริษัทน้ำมันจะสามารถสร้างผลกำไรทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศและเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศก็ตาม แต่เมื่อผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากบริษัทน้ำมันดังกล่าวมีความรุนแรงและขัดต่อมาตรฐานสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ รัฐก็ไม่สามารถอ้างประเด็นด้านการพัฒนาเพื่อที่จะเพิกเฉยต่อกิจการดังกล่าวได้

แนวทางการชั่งน้ำหนักเพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและประเด็นด้านการพัฒนาหรือสิทธิประการอื่น ทั้งในคำตัดสินข้อพิพาททางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคแอฟริกาสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในประการที่ว่า ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในฐานะที่ทัดเทียมกับความต้องการด้านการพัฒนาและการคุ้มครองสิทธิประการอื่น โดยในหลายคดี การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมก็มีน้ำหนักหรือความจำเป็นมากกว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชนบางประการ แต่ก็มิได้หมายความการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะมีความสำคัญมากกว่าการพัฒนาหรือการคุ้มครองสิทธิประการอื่นเสมอไป ในหลายคดี การก่อมลภาวะในระดับที่พอรับได้ก็ยังไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด หรือการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมก็ยังคงมีข้อจำกัดที่จะต้องเคารพและไม่เบียดเบียนการบังคับใช้สิทธิมนุษยชนประเภทอื่นเกินสมควรเช่นกัน

เมื่อพิจารณาแนวตัดสินขององค์กรทางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคแอฟริกาแล้วเห็นได้ว่าประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมไม่ได้อยู่เหนือหรือด้อยกว่าประเด็นด้านการพัฒนาหรือสิทธิประการอื่น การตัดสินข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมจึงจำต้องรักษาดุลภาพระหว่างการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและประเด็นทางสิทธิมนุษยชนด้านอื่นๆ

6.2.3 บทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

แม้ในแต่ละภูมิภาคจะมีการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้กับการจัดการสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งคือขอบเขตของสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ รัฐจะมีเพียงหน้าที่ใน

[10] The Banjul Charter ใช้ถ้อยคำว่า Right of Peoples to Satisfactory Environment Favorable to Development ต่างกับพิธีสารซานซัลวาดอร์ที่ไม่ได้มีการกล่าวถึงประเด็นด้านการพัฒนาไว้ในมาตราที่ระบุถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่อย่างใด

เชิงงดเว้นไม่กระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิดังกล่าวเท่านั้น หรือรัฐจะต้องมีหน้าที่ในการจัดเตรียมมาตรการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอันเป็นบทบาทเชิงรุกด้วยหรือไม่

ในคดี Oneryildiz v. Turkey ของภูมิภาคยุโรป สิทธิมนุษยชนที่นำมากล่าวอ้างเพื่อใช้ในการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้คือสิทธิในการมีชีวิต ในการนี้ศาลได้กล่าวถึงหน้าที่ของรัฐไว้ด้วยว่าไม่จำกัดเพียงหน้าที่เชิงลบ (Negative Obligation) เท่านั้น แต่รัฐยังต้องมีหน้าที่เชิงบวก (Positive Obligation) ในการดำเนินมาตรการเพื่อปกป้องคุ้มครองชีวิตของประชาชนด้วย ซึ่งในที่นี้ได้แก่การเข้าไปกำกับดูแลกิจการที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตมนุษย์ด้วย ทั้งนี้ แม้หน้าที่เชิงบวกดังกล่าวจะผนวกอยู่กับสิทธิในชีวิต โดยที่ศาลไม่ได้กล่าวควบคู่ไปกับประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยตรงก็ตาม แต่ก็ย่อมสะท้อนให้เห็นแนวทางในการตีความหน้าที่ของรัฐที่มีต่อสิทธิมนุษยชนภายใต้บริบทของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม ว่าไม่จำกัดแต่เพียงหน้าที่ในการงดเว้นการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนเท่านั้น แต่รัฐยังต้องมีมาตรการในการป้องกันอันเป็นหน้าที่เชิงบวกหรือบทบาทเชิงรุกด้วย

เช่นเดียวกันกับในคดี Yanomami v. Brazil ของภูมิภาคอเมริกาที่กล่าวถึงหน้าที่ของรัฐไว้ในลักษณะเดียวกันกับในคดี Oneryildiz v. Turkey กล่าวคือรัฐมีหน้าที่ต้องป้องกันความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอันจะส่งผลกระทบต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชนด้วย การที่รัฐละเลยหน้าที่ดังกล่าวจึงเป็นกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ รายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ที่จัดทำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้กล่าวถึงการที่รัฐไม่ออกระเบียบหรือมาตรการเพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมจนเกิดผลร้ายแก่ประชาชนว่าอาจถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ แนวทางการพิจารณาหน้าที่ของรัฐต่อสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงรวมถึงบทบาทเชิงรุกที่รัฐจะต้องกระทำการเพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย

สำหรับภูมิภาคแอฟริกา แม้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจะไม่ได้กล่าวโดยตรงในคดี SERAC and Another v. Nigeria ว่ารัฐต้องมีบทบาทเชิงรุก แต่หากพิจารณาจากเนื้อหาของคำพิพากษาที่กล่าวถึงการที่รัฐบาลไนจีเรียไม่ได้เข้าตรวจสอบการดำเนินงานและมาตรการความปลอดภัยของบริษัทน้ำมันและไม่ได้ให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับอันตรายที่อาจเกิดขึ้นว่าเป็นกรณีที่รัฐบาลไนจีเรียกระทำการขัดต่อสิทธิมนุษยชนเช่นนี้แล้ว ย่อมสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลต้องมีหน้าที่เชิงบวกหรือบทบาทเชิงรุกในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการที่รัฐบาลไนจีเรียบกพร่องต่อหน้าที่ดังกล่าวจึงเป็นกรณีที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน

กล่าวโดยสรุป องค์กรทางสิทธิมนุษยชนในทั้งสามภูมิภาคได้มองบทบาทและหน้าที่ของรัฐต่อสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมว่าไม่ได้จำกัดอยู่เพียงหน้าที่เชิงลบเท่านั้น แต่รัฐยังต้องมีหน้าที่กระทำการ

เพื่อป้องกันปัญหาหรือผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า รัฐมีบทบาทและหน้าที่เชิงรุกในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วยนั่นเอง

ตารางที่ 6.5 เปรียบเทียบการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา

ข้อเปรียบเทียบ			ภูมิภาคยุโรป	ภูมิภาคอเมริกา	ภูมิภาคแอฟริกา
1.	การนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม				
	1.1	การอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว	● อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปมิได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ จึงต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ เช่น - สิทธิในชีวิต (คดี Oneryildiz v. Turkey) - สิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (คดี Lopez-Ostra v. Spain) ● ข้อจำกัดในการที่จะต้องพิสูจน์ให้เห็นถึง Causal Link และต้องไม่ใช่กรณีที่ภยันตรายยังอยู่ห่างไกล	● ในเบื้องต้นอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ จึงต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ เช่น สิทธิในชีวิต (คดี Yanomami v. Brazil) ● การเชื่อมโยงประเด็นสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิมนุษยชนได้มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนในรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์	● The Banjul Charter มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะจึงไม่จำเป็นต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นเพื่อเป็นฐานในการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม
	1.2	การอาศัยสิทธิในสิ่งแวดล้อม	● ไม่มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม	● พิธีสารซานซัลวาดอร์มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ ซึ่งยังคงลักษณะของสิทธิในการมีชีวิตไว้	● The Banjul Charter มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แต่

ข้อเปรียบเทียบ			ภูมิภาคยุโรป	ภูมิภาคอเมริกา	ภูมิภาคแอฟริกา
				มากกว่าที่จะเป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตาม แนวทางการตีความหรือแนวทางการระงับข้อพิพาทในอนาคตอาจสามารถให้ความชัดเจนต่อไปในอนาคตได้ พิธีสารซานซัลวาดอร์มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ ซึ่งยังคงลักษณะของสิทธิในการมีชีวิตไว้มากกว่าที่จะเป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตาม แนวทางการตีความหรือแนวทางการระงับข้อพิพาทในอนาคตอาจสามารถให้ความชัดเจนต่อไปในอนาคตได้	บัญญัติเชื่อมโยงไว้กับประเด็นด้านการพัฒนา ● คดี SERAC and another v. Nigeria เป็นตัวอย่างของคำวินิจฉัยที่แสดงให้เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมสามารถใช้บังคับได้จริง โดยไม่ได้ถูกกีดกันอย่างไม่สมควรจากประเด็นด้านการพัฒนา
	1.3	การอาศัยสิทธิเชิงกระบวนการ	● มีการนำสิทธิเชิงกระบวนการมาใช้เพื่อเติมเต็มสิทธิเชิงเนื้อหาในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น คดี Bladet Tromso v. Norway และคดี Zander v. Sweden	● อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกามีบทบัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการไว้เป็นการทั่วไป ● รายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ได้มีการระบุถึงบทบาทและ	● The Banjul Charter มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการไว้เป็นการทั่วไป

ข้อเปรียบเทียบ			ภูมิภาคยุโรป	ภูมิภาคอเมริกา	ภูมิภาคแอฟริกา
				ความจำเป็นของสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม	
2.	การชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมกับคุณค่าหรือสิทธิประการอื่น		● มีการชั่งน้ำหนักระหว่างการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรือสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเปรียบเทียบกับผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจหรือสิทธิของปัจเจกชนประการอื่น ● พิจารณาเป็นรายกรณีไป ไม่ได้มีหลักเกณฑ์แน่นอนว่าสิทธิใดหรือประโยชน์ใดมีความสำคัญเหนือกว่าสิทธิหรือประโยชน์อื่น ● กรณีที่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมกระทบต่อสิทธิในชีวิต ศาลสิทธิมนุษยชนจะไม่ได้นำเอาปัจจัยด้านการพัฒนาหรือสิทธิประการอื่นมาใช้พิจารณาเพื่อสร้างความชอบธรรมหรือเหตุผลรับรองให้กับการกระทำอันก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม	● ไม่ได้มีการกล่าวไว้ในคดีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เคยเกิดขึ้น	● ถ้อยคำเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมภายใต้ The Banjul Charter กำหนดให้ต้องมีความสอดคล้องกับการพัฒนา ● ในคดี SERAC and Another v. Nigeria ได้แสดงถึงการรักษาดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ● ไม่ได้มีหลักเกณฑ์แน่นอนว่าประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมหรือประเด็นด้านการ

ข้อเปรียบเทียบ		ภูมิภาคยุโรป	ภูมิภาคอเมริกา	ภูมิภาคแอฟริกา
		ดังกล่าว		พัฒนาจะมีความสำคัญเหนือกว่ากัน
3.	บทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม	● คำพิพากษาในคดี Oneryildiz v. Turkey ได้มีการกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐที่จะต้องกระทำในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม	● คำวินิจฉัยในคดี Yanomami v. Brazil ได้มีการกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐที่จะต้องกระทำในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม	● คำพิพากษาในคดี SERAC and Another v. Nigeria สะท้อนถึงบทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐที่จะต้องกระทำในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

6.3 การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศกับกรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทย

6.3.1 การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศ

จากประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศในสามภูมิภาค ได้แก่ ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา ตามที่ได้ศึกษามาในหัวข้อ 2.6 อาจสรุปลักษณะในการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 6.6 รูปแบบบทบัญญัติสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ประเทศ	สิทธิเชิงเนื้อหา		สิทธิเชิงกระบวนการ	หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม	หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
	สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment)	สิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Good Environment)			
ภูมิภาคยุโรป					
โปรตุเกส	✓				
สเปน	✓			✓	
รัสเซีย	✓		✓		
เบลเยี่ยม	✓				
ตุรกี		✓		✓	
ลัตเวีย		✓	✓		
อิตาลี					✓
สวิตเซอร์แลนด์					✓
กรีซ					✓
สโลวะเกีย			✓	✓	
มอลโดวา			✓		
เบลารุส			✓		
อาเซอร์ไบจาน			✓		
ยูเครน			✓		
โปแลนด์			✓		
ฟินแลนด์				✓	
โครเอเชีย				✓	
ภูมิภาคอเมริกา					
บราซิล	✓			✓	✓
โคลอมเบีย	✓				✓
อาร์เจนตินา	✓			✓	

ประเทศ	สิทธิเชิงเนื้อหา		สิทธิเชิงกระบวนการ	หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม	หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
	สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment)	สิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Good Environment)			
ชิลี		✓			✓
เอลซัลวาดอร์		✓			
เอกวาดอร์		✓			
โบลีเวีย			✓		✓
ภูมิภาคแอฟริกา					
เบนิน	✓			✓	
โมแซมบิก		✓		✓	
เบอร์คินาฟาโซ	✓			✓	
มาลี	✓			✓	✓
คองโก	✓			✓	✓
แองโกลา		✓		✓	
โตโก	✓				✓
ซีแชล		✓			✓
เอธิโอเปีย	✓				
ชาด	✓				
แอฟริกาใต้	✓			✓	
ไนจีเรีย					✓
ไนเจอร์	✓			✓	✓

ในการนำเรื่องการปกป้องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ประเทศต่างๆ มีวิธีการในการเขียนแตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจสรุปได้ ดังนี้

1) การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทของสิทธิดังกล่าว คือ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) และสิทธิในชีวิตหรือ

สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Good Environment) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิที่รับรองถึงคุณภาพที่ดีของสิ่งแวดล้อม ซึ่งในภาษาอังกฤษ คำว่า “ดี” อาจมีที่ใช้หลายคำ แต่ทุกคำล้วนมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน เช่น คำว่า Good, Healthy, Clean, Safe, Adequate, Harmonious, Balanced, Desirable อย่างไรก็ตาม การรับรองคุณภาพดังกล่าวอาจไม่ได้ทำโดยตรง แต่ทำโดยผ่านการรับรองเรื่องอื่นโดยอ้อมในรูปของการรับรองสิทธิในชีวิต (Right to Life) หรือสิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ดังจะเห็นได้จากกรณีของสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็คือสิทธิในชีวิตนั่นเอง แต่เป็นสิทธิในชีวิตที่ต้องมีเงื่อนไขอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ของรัฐที่ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี หรือเป็นหน้าที่ทั้งของรัฐและประชาชนในการร่วมกันให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีดังกล่าว

จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา ประเทศที่เขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี กรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ โปรตุเกส สเปน รัสเซีย เบลเยี่ยม กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ บราซิล โคลอมเบีย อาร์เจนตินา กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ เบนิน บูร์กินาฟาโซ มาลี คองโก โตโก เอธิโอเปีย ชาด แอฟริกาใต้ ไนจีเรีย ไนเจอร์ ส่วนประเทศที่เขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี กรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ ตุรกี ลัตเวีย กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ ชิลี เอลซัลวาดอร์ เอกวาดอร์ กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ โมซัมบิก แองโกลา ซีเชลส์

ในการพิจารณาของศาล สิทธิเชิงเนื้อหาต้องการให้ศาลประเมินว่าสิ่งแวดล้อมคืออะไรเพื่อพิจารณาว่าสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนั้นดี สะอาด ปลอดภัย หรือไม่ หรือสอดคล้อง สมดุล หรือเป็นที่พึงปรารถนากับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ต่างจากสิทธิเชิงกระบวนการที่ศาลเพียงแต่ชี้ว่าได้มีการใช้กระบวนการบางอย่างในการตัดสินใจหรือไม่เท่านั้น หากพิจารณาในเชิงบทบาทของศาลกับการใช้สิทธิทั้งสองประเภท จะพบว่า ศาลที่ต้องพิจารณาสิทธิเชิงเนื้อหาจะมีบทบาทเชิงรุกมากกว่า เนื่องจากจะต้องตีความคำนิยามของสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งมีความยากกว่า ส่วนศาลที่ต้องพิจารณาสิทธิเชิงกระบวนการจะมีบทบาทน้อยกว่า แต่ก็อาจมีความเหมาะสมมากกว่าในแง่ของการถ่วงดุลอำนาจกับฝ่ายบริหาร

2) การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภทของสิทธิดังกล่าว คือ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม ประเทศที่เขียนสิทธิเชิงกระบวนการเพื่อรองรับการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญมักเป็นประเทศที่อยู่ในยุโรปตะวันออกและลาตินอเมริกา จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา ประเทศในยุโรปที่เขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ ได้แก่ ลัตเวีย สโลวะเกีย รัสเซีย มอลโดวา เบลารุส อาเซอร์ไบจาน ยูเครน และโปแลนด์ ทั้งนี้ จำนวนประเทศที่เขียนรัฐธรรมนูญในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการจะมีน้อยกว่าประเทศที่เขียนรัฐธรรมนูญในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหา อาจเป็นเพราะสิทธิเชิงกระบวนการไม่ได้รับรองระดับของการปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะโดยตรง จึงมีความเข้าใจว่า

สิทธิเชิงกระบวนการเป็นสิทธิที่มีความเข้มข้นน้อยกว่าสิทธิเชิงเนื้อหา ไม่สามารถยืนยันสิ่งที่มีคุณค่าสูงอย่างเช่นสิ่งแวดล้อมที่ดีได้อย่างชัดเจนด้วยตัวเอง หากแต่เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้มีการนำไปสู่สิ่งแวดล้อมที่ดีอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ โอกาสดังกล่าวยังต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทางการเมือง เวลา ความพยายาม และค่าใช้จ่ายในการที่จะอำนวยการให้สิ่งแวดล้อมที่ดีเกิดขึ้นได้ หากพิจารณาในทางปฏิบัติแล้ว การบังคับใช้สิทธิเชิงกระบวนการสามารถทำได้ง่ายกว่าสิทธิเชิงเนื้อหา อย่างไรก็ตาม ในหลายประเทศได้เขียนทั้งสิทธิเชิงเนื้อหาควบคู่ไปกับสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการเสริมกันและกันมากกว่าเป็นการทดแทนกัน

สิทธิเชิงกระบวนการ ก่อให้เกิดกระบวนการที่เป็นกลุ่มเดียวกัน ได้แก่ กระบวนการในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร กระบวนการในการมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และกระบวนการในการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม การมีกระบวนการที่เพิ่มมากขึ้นดังกล่าว มองในแง่บวกถือว่าเป็นการสร้างประชาสังคมที่มีส่วนร่วมและสร้างเสริมความเป็นประชาธิปไตยทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อมและเรื่องอื่น แต่ถ้ามองในแง่ลบอาจกล่าวได้ว่า ยิ่งมีกระบวนการมากเท่าไร ก็ยิ่งต้องใช้เวลา ความพยายาม และทรัพยากรในการจัดกระบวนการเหล่านั้นมากขึ้นเท่านั้น

3) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

ในการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น รูปแบบหนึ่งที่นิยมเขียน คือ การกำหนดไว้ว่าให้เป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา ประเทศที่เขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมมักจะรับรองไว้ว่าให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาด้วย จึงมีลักษณะเป็นการเขียนเรื่อง “สิทธิ” ควบคู่กับ “หน้าที่” นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากกรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ สเปน ตุรกี สโลวะเกีย ฟินแลนด์ โครเอเชีย กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ บราซิล อาร์เจนตินา กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ เบนิน โมแซมบิก เบอร์คินาฟาโซ มาลี คองโก แองโกลา แอฟริกาใต้ ไนเจอร์ นอกจากนั้น มีบางประเทศที่กำหนดไว้ว่าให้หน้าที่ในการปกป้องสิ่งแวดล้อม เป็นทั้ง “หน้าที่ของประชาชน” และ “หน้าที่ของรัฐ” ด้วย จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา กรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ ตุรกี กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ บราซิล กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ มาลี คองโก ไนเจอร์ ข้อสังเกต คือ มีอยู่ 5 ประเทศที่มีรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยไม่ได้กำหนดให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา และไม่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วยแต่อย่างใด ประเทศดังกล่าว ได้แก่ แอลจีเรีย เอสโทเนีย ลาว ปาปัวนิวกินี สาธารณรัฐอาหรับซีเรีย และวานูอาตู

4) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

รูปแบบหนึ่งที่นิยมบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ คือ การกำหนดไว้ว่าให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา กรณีของยุโรปมี 3 ประเทศ ที่มีรัฐธรรมนูญกำหนดให้

เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม ได้แก่ อิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ กรีซ โดยมีข้อสังเกตว่ารัฐธรรมนูญของสามประเทศนี้ไม่ได้กำหนดให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา และไม่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วยแต่อย่างใด ส่วนกรณีของภูมิภาคอเมริกา มี 3 ประเทศ ได้แก่ ชิลี โคลอมเบีย โบลีเวีย วิธีการเขียนให้เป็นหน้าที่ของรัฐในเรื่องปกป้องสิ่งแวดล้อมมีอยู่สองลักษณะ *ลักษณะแรก* เขียนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในประโยคติดกันและต่อเนื่องกับประโยคที่บัญญัติรองรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชนในมาตราเดียวกัน สำหรับกรณีที่มีการบัญญัติเรื่องดังกล่าวอยู่ด้วย *ลักษณะที่สอง* เขียนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในมาตราต่างหากที่อยู่ในหมวดแนวทางวัตถุประสงค์และหลักการของนโยบายของรัฐ (Guiding Objectives and Principles of State Policy) ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยอาจจะไม่ได้เขียนโดยใช้คำว่า “หน้าที่” อย่างชัดแจ้ง ซึ่งการเขียนในลักษณะเช่นนี้ อาจนำไปสู่การตีความว่าไม่ใช่หน้าที่โดยตรง แต่เป็นเพียงแนวทางที่รัฐ “ควรทำ” เท่านั้น ดังนั้น หากรัฐไม่ทำการปกป้องสิ่งแวดล้อม ก็ไม่มีความรับผิดชอบแต่อย่างใด รัฐจะทำหรือไม่ทำก็ได้ เพราะไม่ใช่หน้าที่ ผลที่ตามมาคือ หากรัฐไม่ดำเนินการ อาจไม่มีบทบังคับลงโทษใดๆ ตัวอย่างของประเทศที่มีรัฐธรรมนูญในลักษณะที่สองนี้ เช่น บราซิล อิหร่าน นอร์เวย์ ฟิลิปปินส์ สเปน ซูดาน เป็นต้น

6.3.2 ประเด็นข้อพิจารณาอื่นๆ เกี่ยวกับการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

1) การเขียนเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรูปแบบอื่นๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว

ในบางประเทศ วิธีการเขียนบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญอาจไม่เหมือนกับประเทศส่วนใหญ่ที่แยกพิจารณาเป็น การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหา การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม หรือการเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม หากแต่มีวิธีเขียนที่แตกต่างออกไป ซึ่งอาจพบได้ในรูปแบบต่างๆ ของรัฐธรรมนูญบางประเทศดังนี้

- รัฐธรรมนูญของประเทศคาเมรูน 1972 แก้ไขเพิ่มเติม 1996 เขียนเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในอารัมภบท (Preamble) ดังนี้:-

  ทุกคนต้องมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี การปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคน รัฐจะต้องดำเนินการในการปกป้องและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม (Every person shall have a right to a healthy environment. The protection of the environment shall be the duty of every citizen. The State shall ensure the protection and improvement of the environment;...)

- รัฐธรรมนูญของโบลิเวีย 1994 มาตรา 33 เขียนรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยรับรองทั้งสิทธิของปัจเจกชนและสิทธิของกลุ่ม และรับรองทั้งคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต ยิ่งไปกว่านั้น ยังรับรองสิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature) อีกด้วย โดยบัญญัติไว้ดังนี้:-

  ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่ถูกปกป้อง และที่สมดุล การใช้สิทธิดังกล่าวสามารถใช้ได้โดยปัจเจกชนและกลุ่มบุคคลของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต รวมทั้งใช้เพื่อสิทธิของสิ่งมีชีวิตอื่น เพื่อให้พัฒนาอย่างปกติและถาวร (Everyone has the right to a healthy, protected, and balanced environment. The exercise of this right must be granted to individuals and collectives of present and future generations, as well as to other living things, so they may develop in a normal and permanent way.)

- รัฐธรรมนูญของเวเนซุเอลา 1999 มาตรา 107 กำหนดบังคับไว้ว่าระบบการศึกษาจะต้องมีเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างครอบคลุมทั่วถึง โดยบัญญัติไว้ดังนี้:-

  การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมบังคับในระดับและวิธีการต่างๆ ของระบบการศึกษา รวมทั้งของการศึกษาของพลเมืองที่ไม่เป็นทางการด้วย..... (Environmental education is obligatory in the various levels and modes of the education system, as well as in informal civil education.....)

2) กรณีที่มิได้นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ในบางประเทศมิได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น บาร์ฮามาส บังคลาเทศ บาร์บาโดส บอสซาวานา บรูไนดารุลสลาม แคนาดา ไซปรัส เดนมาร์ก โดมินิกาฟิจิ เกรนาดา ไอซ์แลนด์ ไอร์แลนด์ อิสราเอล ญี่ปุ่น จอร์แดน เลบานอน ไลบีเรีย ลิกเคนสไตน์ มาเลเซีย มาร์แชลไอแลนด์ ไมโครนีเซีย โมนาโค โมร็อกโก นิวซีแลนด์ ซามัว เซียร่าลีโอน สิงคโปร์ โซโลมอนไอแลนด์ ทองกา ตูนีเซีย สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา ซิมบับเว เป็นต้น แม้ว่าเหตุผลของแต่ละประเทศในการไม่บัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญอาจไม่เหมือนกัน แต่ประเทศส่วนใหญ่ที่ไม่มีบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญจะมีลักษณะร่วมกันอยู่บางอย่าง กล่าวคือ มักจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ หรือประเทศที่ได้รับอิทธิพลระบบกฎหมายมาจากประเทศสหราชอาณาจักร หรือประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ หรือประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษในภูมิภาคอเมริกา หรือประเทศที่เป็นหมู่เกาะเล็กๆ โดยประเทศเหล่านี้มักจะบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ในรัฐธรรมนูญในรูปแบบของ Bills of Rights ที่มุ่งรับรองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Civil and Political Rights) มากกว่าการบัญญัติรับรองเรื่องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic, Social and Cultural Rights)

มีข้อสังเกตว่า ประเทศในภูมิภาคอเมริกาที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษมักจะเป็นประเทศที่บัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น อาร์เจนตินา โบลีเวีย บราซิล ชิลี โคลอมเบีย คอสตาริกา คิวบา โดมินิกัน รีพับบลิก เอกวาดอร์ เอลซัลวาดอร์ กัวเตมาลา กูยาน เฮติ ฮอนดูรัส เม็กซิโก นิการากัว ปานามา ปารากวัย เปรู ซูรินาเม อุรุกวัย และ เวเนซุเอลา

กรณีตัวอย่างของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่การแก้ไขรัฐธรรมนูญทำได้ยาก แม้จะมีการบัญญัติเรื่องการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญในระดับมลรัฐของหลายมลรัฐ เช่น ฮาวาย อิลลินอยส์ เพนซิลวาเนีย แมตซาชูเซต และมอนตานา แต่ในระดับสหรัฐ ยังคงเป็นเพียงข้อเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเท่านั้น ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้าน โดยฝ่ายที่เห็นด้วยเห็นว่า การเพิ่มบทบัญญัติดังกล่าวจะช่วยเพิ่มคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ และช่วยทำให้กฎหมายปกป้องสิ่งแวดล้อมเข้มงวดขึ้น แต่ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยเห็นว่า ควรปล่อยให้เป็นอำนาจของสภาคองเกรสที่จะเห็นสมควรว่าควรแก้ไขรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้หรือไม่ นอกจากนี้ การแก้ไขดังกล่าวอาจนำไปสู่การไปแย่งเอาทรัพยากรมาจากระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง คุณภาพของการให้บริการสาธารณสุข และการศึกษาที่ดี อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวยังไม่เป็นที่ยุติ ทั้งนี้ ตามความเห็นของ The Exchange เห็นว่าร่างบทบัญญัติดังกล่าว ควรมีเนื้อหาดังนี้[11]

> *“ทรัพยากรธรรมชาติของชาติเป็นมรดกของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต สิทธิของแต่ละบุคคลในอากาศและน้ำที่สะอาดและดีต่อสุขภาพ และสิทธิในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่นของชาติจะต้องไม่ถูกละเมิดโดยบุคคลใด” (The natural resources of the nation are the heritage of present and future generations. The right of each person to clean and healthful air and water, and to the protection of the other natural resources of the nation, shall not be infringed upon by any person. —Proposed Amendment to the U.S. Constitution (1996))*

6.3.3 กรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทยเปรียบเทียบกับบางประเทศในสามภูมิภาค (ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา)

เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของประเทศตัวอย่างที่นำมาศึกษาแล้ว พบว่า:-

- รัฐธรรมนูญของไทย ไม่เคยบัญญัติเรื่องสิทธิเชิงเนื้อหา ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี หรือสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

[11] The Exchange. http://constitutioncenter.org/media/files/Environment-THW.pdf

- รัฐธรรมนูญของไทยสองฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติเรื่องสิทธิชุมชน แต่เป็นสิทธิในการมีส่วนร่วมกับรัฐเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ ไม่ใช่สิทธิเชิงเนื้อหา
- รัฐธรรมนูญของไทย คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติเรื่องสิทธิของบุคคล แต่เป็นสิทธิในการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ ไม่ใช่สิทธิเชิงเนื้อหา
- รัฐธรรมนูญของไทยสองฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติเรื่องสิทธิเชิงกระบวนการทั้งสามแบบ ซึ่งได้แก่ สิทธิในข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สำหรับกรณีทั่วๆ ไป ซึ่งรวมถึงการนำมาใช้กับกรณีสิ่งแวดล้อมด้วย ยกเว้น สองกรณีที่บัญญัติไว้สำหรับเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ คือ สิทธิในข้อมูลข่าวสารและสิทธิมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม กับ สิทธิของชุมชนในการฟ้องหน่วยงานรัฐหากไม่ดำเนินการในการคุ้มครองสิทธิชุมชนตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด
- รัฐธรรมนูญของไทย บัญญัติเรื่องหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
- รัฐธรรมนูญของไทย บัญญัติเรื่องหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยบัญญัติไว้ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

6.4 การนำสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศไทย

ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศมี 5 ประการดังนี้

1) อนุสัญญาระหว่างประเทศทั้งหลาย (International Conventions) ไม่ว่าเป็นการทั่วไปหรือเป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างชัดแจ้ง

2) จารีตประเพณีระหว่างประเทศ (International Customary Law) ในฐานะที่เป็นหลักฐานแห่งการปฏิบัติทั่วไปที่ได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นกฎหมาย

3) หลักกฎหมายทั่วไป (General Principles of Law) ที่ได้รับการยอมรับนับถือโดยนานาอารยประเทศ

ทั้งนี้ ภายใต้บังคับมาตรา 59 คำพิพากษาของศาล (Judicial Decisions) และคำสอนของผู้รอบรู้ (Qualified Publicists) สูงสุดของประเทศต่างๆ ในฐานะที่เป็นเครื่องช่วยในการวินิจฉัยหลักกฎหมาย นอกจากที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศตามมาตรา 38 แห่งธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศแล้ว ยังมีที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นมาจากการยอมรับนานาประเทศและศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้วินิจฉัยไว้ที่สำคัญอีก 2 ประเภท คือ

4) ข้อมติขององค์การระหว่างประเทศ (International Organization Resolutions)

5) การกระทำฝ่ายเดียวของรัฐ (Unilateral Act)

6.4.1 ทฤษฎีการนำสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย

ทางทฤษฎีในการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาในบังคับภายในประเทศขึ้นอยู่กับระบบกฎหมายภายในของประเทศนั้นๆ ว่ายอมรับกฎหมายระหว่างประเทศเพียงใด ซึ่งตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศมีทฤษฎีเกี่ยวข้อง 2 ทฤษฎีใหญ่ คือ ทฤษฎีเอกนิยม กับ ทฤษฎีทวินิยม

ก. ทฤษฎีเอกนิยม (Monist) นั้น เชื่อว่ากฎหมายระหว่างประเทศอยู่ในระบบเดียวกันกับกฎหมายภายใน เมื่อรัฐทำความตกลงกับรัฐอื่นใดย่อมนำความตกลงระหว่างประเทศนั้นมาใช้บังคับได้โดยทันทีโดยไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายมาอนุวัติการแต่อย่างใด เพราะถือว่าเป็นกฎหมายที่อยู่ในระบบเดียวกัน แต่ทฤษฎีนี้ก็ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของลำดับศักดิ์ทางกฎหมาย (Hierarchy) ของความตกลงระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในว่าควรอยู่ในลำดับชั้นใด บางประเทศถือว่าอยู่ลำดับชั้นเดียวกับรัฐธรรมนูญกฎหมายภายในอื่นๆ จึงไม่สามารถขัดหรือแย้ง (Over Rule) กับความตกลงระหว่างประเทศได้ บางประเทศถือว่าลำดับเดียวกับกฎหมายที่ออกโดยรัฐสภาและสามารถยกเลิกได้โดยกฎหมายภายในหากเป็นไปตามหลักกฎหมายใหม่ยกเลิกกฎหมายเก่า หรือหลักกฎหมายเฉพาะยกเลิกกฎหมายทั่วไป ประเทศที่ยึดทฤษฎีนี้ ได้แก่ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ ฟินแลนด์ เป็นต้น

ข. ทฤษฎีทวินิยม (Dualist) นั้นเชื่อว่า กฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในอยู่กันคนละระบบ การจะนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศได้ จำเป็นต้องออกกฎหมายมาอนุวัติการมิเช่นนั้นแล้วกฎหมายระหว่างประเทศจะไม่อาจใช้บังคับภายในประเทศได้ ประเทศที่ยึดระบบนี้จึงยึดติดอยู่กับการอนุวัติการกฎหมายเป็นหลัก หากไม่อนุวัติการแล้วศาลจะนำความตกลงระหว่างประเทศนั้นมาใช้ในการพิจารณาคดีโดยตรงมิได้ ทฤษฎีนี้จึงมีความเสี่ยงในการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศสูงกว่าทฤษฎีแรก เพราะหากการอนุวัติการกฎหมายไม่ครอบคลุมความตกลงระหว่างประเทศ รัฐก็อาจขาดฐานทางกฎหมายในการใช้อำนาจเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้นๆ และต้องรับผิดชอบต่อคู่ภาคีได้ ส่วนลำดับศักดิ์ของความตกลงระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน ไม่มีประเด็นต้องพิจารณาเพราะอยู่กันคนละระบบ จะมีข้อพิจารณาตรงที่กฎหมายที่อนุวัติการแล้วอาจถูกยกเลิกได้ตามหลักกฎหมายใหม่ยกเลิกกฎหมายเก่า หรือหลักกฎหมายเฉพาะยกเลิกกฎหมายทั่วไปได้เช่นกัน และอาจเป็นไปได้ว่า กฎหมายที่อนุวัติการมีลำดับศักดิ์ต่ำ เช่น ออกพระราชกฤษฎีกามาอนุวัติการสนธิสัญญา ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ พระราชกฤษฎีกานั้นอาจถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติซึ่งมีลำดับศักดิ์สูงกว่าก็ได้ และจะยังผลให้ประเทศไทยยกเลิกการปฏิบัติตามสนธิสัญญานั้นไปในตัวด้วย เพราะไม่มีบานทางกฎหมายในการอ้างเพื่อปฏิบัติตามสนธิสัญญาได้ต่อไป ประเทศที่ยึดทฤษฎีนี้ได้แก่ สหราชอาณาจักร ประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ ประเทศไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีประเทศใดที่ยึดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งอย่างเคร่งครัดเลย ดังนั้น มีตัวอย่างหลายประเทศที่ทำให้เห็นได้ว่าบางประเทศที่ยึดทฤษฎีเอกนิยมก็อาจมีการออกกฎหมายมาอนุวัติการความตกลงระหว่างประเทศได้ หรือบางประเทศที่ยึดทฤษฎีทวินิยมก็อาจไม่มีกฎหมายอนุวัติการแต่นำความตกลงระหว่างประเทศนั้นมาใช้บังคับได้ทันทีเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่า ในบางกรณีประเทศที่ยึดทฤษฎีทวินิยม อาจไม่มีการอนุวัติการกฎหมายเพราะเห็นว่า กฎหมายภายในที่มีอยู่เดิมก็สามารถใช้บังคับได้เพียงพออยู่แล้ว กรณีนี้ก็อาจเป็นไปได้เช่นกันเพราะถือว่าไม่มีความจำเป็นต้องอนุวัติการ

6.4.2 การนำสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนมาใช้บังคับในประเทศไทย

ประเทศไทยยึดทฤษฎีทวินิยมในการนำกฎหมายระหว่างเทศมาใช้บังคับภายในประเทศ ดังนั้น เมื่อรัฐบาลไทยได้ทำความตกลงระหว่างประเทศก็จะพิจารณาเป็น 2 กรณี

ก. กรณีที่พันธกรณีตามสนธิสัญญากำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้นในการปฏิบัติตามสนธิสัญญา โดยไม่ต้องบังคับประชาชนให้ต้องกระทำตามสนธิสัญญา กรณีเช่นนี้ไม่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปสนธิสัญญามาเป็นกฎหมายภายในของประเทศไทยแต่อย่างใด อาทิ สนธิสัญญาเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐระหว่างภาคี

ข. กรณีพันธกรณีตามสนธิสัญญาต้องบังคับประชาชนภายในรัฐให้ปฏิบัติตามสนธิสัญญาด้วย หรือเป็นการให้สิทธิแก่ประชาชนในการเรียกร้องหน่วยงานภาครัฐ กรณีนี้ประเทศไทยจะต้องพิจารณากฎหมายที่มีอยู่เสียก่อนว่า กฎหมายที่มีอยู่เพียงพอที่จะบังคับใช้ตามสนธิสัญญาอย่างครบถ้วนหรือไม่ หากมีความครบถ้วนดีอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายมาบังคับใช้อีก แต่หากกฎหมายภายในๆ เรื่องนั้นๆ ไม่มีอยู่เลย หรือมีอยู่แต่ไม่ครบถ้วนกรณีนี้จะต้องมีการออกกฎหมายมาบังคับใช้ภายในประเทศด้วย

กรณีสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนก็เช่นกัน หากประเทศไทยได้ทำความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมาแล้ว จะต้องพิจารณาว่าพันธกรณีตามความตกลงมีอะไรบ้าง และกฎหมายภายในของประเทศไทยเพียงพอที่จะใช้บังคับหรือไม่ หากเพียงพอแล้วก็ไม่มีความจำเป็นต้องออกกฎหมายมาใช้บังคับเพิ่มเติมแต่หากไม่เพียงพอมีความจำเป็นต้องออกกฎหมายมาใช้บังคับเพิ่มเติมด้วย

6.4.3 การบังคับใช้จารีตประเพณีระหว่างประเทศในประเทศไทย

ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 เกี่ยวกับการพิสูจน์แนวทางปฏิบัติที่ถือว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศว่ามีการพิสูจน์ถึงองค์ประกอบต่างๆ เช่น แนวทางปฏิบัติของรัฐเป็นการทั่วไปอย่างสอดคล้อง เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และรัฐทั้งหลายยอมรับว่าแนวทางปฏิบัติเช่นว่านั้นเป็นกฎหมาย อย่างไรก็ดี การที่จะกล่าวอ้างว่าแนวทางปฏิบัติใดเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศแล้วหรือไม่นั้นเป็นสิ่งที่ยาก และศาลภายในของแต่

ละประเทศมักจะไม่วินิจฉัยว่าแนวทางปฏิบัติใดเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศจนกว่าศาลยุติธรรมระหว่างประเทศก็ดี หรือองค์การระหว่างประเทศ ได้วินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานแล้ว

สำหรับประเทศไทยในการนำจารีตประเพณีระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศตามแนวทางปฏิบัติของศาลจะแตกต่างจากกรณีการนำสนธิสัญญามาใช้ กล่าวคือ หากแนวทางปฏิบัติใดเป็นแนวทางปฏิบัติที่สังคมระหว่างประเทศให้การรับรองว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศแล้ว ศาลไทยจะหยิบยกจารีตประเพณีระหว่างประเทศขึ้นวินิจฉัยทันที เช่น คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2542 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 ศาลรัฐธรรมหยิบยกอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. 1969 ซึ่งประเทศไทยมิได้เป็นภาคี (แต่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้เคยวินิจฉัยไว้ว่าแนวทางปฏิบัติตามอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญาเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศแล้ว) ขึ้นมาวินิจฉัยว่าตราสารที่ประเทศไทยได้ลงนามไปนั้น (Letters of Intent, Joint Communique) เป็นสนธิสัญญาหรือไม่ โดยในคำวินิจฉัยที่ 11/2542 ได้ระบุชัดเจนว่าศาลนำมาใช้ในฐานะที่เป็นจารีตประเพณีระหว่างเทศ โดยไม่จำเป็นต้องอ้างถึงมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บัญญัติว่า

> *“มาตรา 4 กฎหมายนั้นต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบท บัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมาย ของบทบัญญัตินั้น ๆ*
>
> *เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ให้วินิจฉัยคดีนั้นตาม* ***จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น*** *ถ้าไม่มีจารีตประเพณีเช่นว่านั้น ให้วินิจฉัย คดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งและถ้าบทกฎหมาย เช่นนั้นก็ไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป”*

ทั้งนี้คำว่า “จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะถือว่ามีลักษณะอย่างเดียวกันกับ “จารีตประเพณีระหว่างประเทศ” หรือไม่นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า หากพิจารณาตามองค์ประกอบการเกิดขึ้นของจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ได้แก่ 1) การปฏิบัติทั่วไปของรัฐทั้งหลาย และ 2) รัฐทั้งหลายยอมรับแนวทางปฏิบัตินั้นว่าเป็นกฎหมายแล้ว อาจเป็นไปได้ว่าจารีตประเพณีระหว่างประเทศถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 ได้ เนื่องจากก่อนที่แนวทางปฏิบัติใดจะกลายเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศได้ จะต้องมีพัฒนาการมาจากจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นเสียก่อน กล่าวคือจารีตประเพณีระหว่างประเทศเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐทั่วไป ซึ่งได้ถือปฏิบัติโดยสอดคล้องต้องกันหลายรัฐ มีความต่อเนื่องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน หากมีรัฐใด (รวมถึงประเทศไทย) คัดค้านแนวปฏิบัตินั้นก็ไม่ถือว่าเป็นจารีตปะเพณีระหว่างประเทศ แต่ถ้าไม่มีการคัดค้านเกิดขึ้น ย่อมถือว่าแนวปฏิบัตินั้นเป็น States practice ได้ และหากแนวปฏิบัตินั้นได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นสิ่งที่ชอบเสมือนเป็นกฎหมายอย่างหนึ่ง ก็จะครบองค์ประกอบของจารีตประเพณีระหว่างประเทศ มีผลผูกพันรัฐทั้งหลายรวมถึงประเทศไทยให้ต้อง

ปฏิบัติตาม เช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าจารีตประเพณีระหว่างประเทศทุกจารีตที่ได้รับการยอมรับแล้วถือว่าเป็นจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 แต่จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นบางอย่างอาจมิใช่จารีตประเพณีระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ดี ด้วยผลของจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ถือว่าเป็น “กฎหมายระหว่างประเทศ” อันมีผลผูกพันรัฐทุกรัฐทำให้จารีตประเพณีระหว่างประเทศกลายเป็น “กฎหมาย” ของทุกประเทศในโลก อันจะแตกต่างจากจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ “มิใช่กฎหมาย” ดังนั้น การปรับใช้จารีตประเพณีระหว่างประเทศจึงไม่มีความจำเป็นต้องอ้างจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 วรรคสองแต่ประการใดเพราะถือว่า ศาลมีกฎหมายให้วินิจฉัยชี้ขาดคดีความแล้วไม่จำเป็นต้องอ้างจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นอีก

กรณีของสิทธิมนุษยชนนั้น หากเทียบเคียงแนววินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับจารีตประเพณีข้างต้นแล้ว อาจปรับได้ว่าหากสิทธิมนุษยชนใดได้รับการยอมรับในสังคมระหว่างประเทศว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญไทยอาจพิจารณาหยิบยกขึ้นมาวินิจฉัยคดีได้โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายภายในให้การรับรองไว้แต่อย่างใด และไม่จำเป็นต้องยกมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาปรับใช้แต่ประการใด

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันยังไม่มีแนววินิจฉัยของศาลในการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับจารีตประเพณีด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีประเด็นที่น่าคิดว่าศาลไทยจะนำมาวินิจฉัยชี้ขาดได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการอนุวัติการให้เป็นกฎหมายภายใน ดังเช่นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในอดีตหรือไม่ เนื่องจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศนั้นเป็นกรณีที่ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ทรงสิทธิ ขณะที่คดีที่เคยตัดสินที่ผ่านมานั้นรัฐจะเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งมีนัยที่แตกต่างกัน

6.4.4 การปรับใช้หลักกฎหมายทั่วไปตามกฎหมายระหว่างประเทศในประเทศไทย

หลักกฎหมายทั่วไปนั้น มีลักษณะเป็นหลักกฎหมายที่ใช้อยู่ในกฎหมายภายในของรัฐทั้งหลายอยู่แล้ว โดยจะพบว่าในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ดี หรือประมวลกฎหมายอาญาของไทยก็ดีต่างก็ปรากฏหลักกฎหมายทั่วไปในบทมาตราต่างๆ อยู่แล้ว เช่น หลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอนตามกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน หลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel) ตามกฎหมายว่าด้วยตัวการตัวแทน หลักสุจริตตามที่ปรากฏในหลายมาตรา หรือหลักการไม่ลงโทษซ้ำในการกระทำครั้งเดียวในประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น ดังนั้น ในการปรับใช้หลักกฎหมายทั่วไปตามกฎหมายระหว่างประเทศจึงสามารถปรับใช้ในฐานะที่เป็นหลักกฎหมายทั่วไปของประเทศไทยได้ทันทีโดยไม่ต้องออกกฎหมายมาบังคับใช้อีก เว้นเสียแต่ว่าจะมีหลักกฎหมายระหว่าง

ประเทศหลักใดที่ไม่เคยปรากฏในกฎหมายของประเทศไทยเลย กรณีนี้จำเป็นที่จะต้องมีการออกกฎหมายบัญญัติหลักกฎหมายทั่วไปเพิ่มเติมเข้ามา

กรณีของสิทธิมนุษยชนนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมักเป็นแนวทางปฏิบัติมากกว่าที่จะกลายเป็นหลักกฎหมายทั่วไป ดังนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในปัจจุบันจึงมีเพียงสนธิสัญญาและจารีตประเพณีระหว่างประเทศเสียมากกว่า

นอกจากนี้ อาจมีข้อมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งองค์การสหประชาชาติ (Security Council Resolution) ที่มีผลเป็นคำวินิจฉัย (Decision) ผูกพันให้รัฐต้องปฏิบัติตามก็ถือว่าเป็นกฎหมายระหว่างประเทศด้วย โดยการบังคับตามข้อมตินี้หากจะต้องบังคับกับประชาชนในประเทศก็จะต้องมีการออกกฎหมายมารับรอง เช่น การก่อการร้ายที่คณะมนตรีความมั่นคงได้ออกคำวินิจฉัยให้รัฐทุกรัฐต้องมีกฎหมายลงโทษผู้ก่อการร้าย ส่งผลให้ประเทศไทยต้องแก้ไขเพิ่มเติมโทษฐานก่อการร้ายเข้าไปในประมวลกฎหมายอาญาในช่วงปี ค.ศ. 2002 ซึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์การก่อการร้ายเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2001 ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

6.5 อิทธิพลและข้อจำกัดของการปรับใช้สิทธิมนุษยชนขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคต่อประเทศไทย

6.5.1 อิทธิพลขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคต่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชน

องค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคด้านสิทธิมนุษยชน เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคต่างๆ นั้นถือว่ามีอิทธิพลที่สำคัญในการพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนอยู่มาก พบว่าในหลายกรณีสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองขึ้นใหม่ก็เกิดขึ้นจากแนวทางปฏิบัติของรัฐในระดับภูมิภาคก่อนแล้วจึงได้รับการรับรองในระดับระหว่างประเทศตามมา ดังนั้นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับหรือรับรองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคจึงมีส่วนสำคัญและเป็นการศึกษาที่ต้นทางหรือแหล่งที่มาของแนวคิด

นอกจากนี้ ความตกลงระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนถือว่าเป็นกฎหมายที่มีผลผูกพันรัฐทั้งหลายที่เป็นภาคีในภูมิภาคนั้นๆ ให้ต้องปฏิบัติตาม หากศึกษาต้นแบบจากกฎหมายระหว่างประเทศระดับภูมิภาคเป็นลำดับแรกจะทำให้เกิดความเข้าใจสำหรับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศต่อไปมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนที่มีองค์ประกอบต่างประเทศ และเป็นกฎหมายระหว่างประเทศด้วย จะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญของประเทศในแถบทวีปแอฟริกาต่างก็บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ และมีข้อความทำนองเดียวกันกับอนุสัญญาแห่งแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของ

ประชาชนซึ่งเป็นความพยายามของรัฐในทวีปแอฟริกาที่ต้องการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมในภูมิภาคแอฟริกามากที่สุด

ในการศึกษาการปรับใช้สิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคนั้นจะมีประโยชน์ต่อประเทศไทยในแง่ของวิธีการในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนว่าสิทธิมนุษยชนอย่างเดียวกันกับที่ประเทศไทยคุ้มครองอยู่นั้น ในระดับภูมิภาคมีวิธีการในการคุ้มครองอย่างไร ครอบคลุมเรื่องใดบ้าง การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีประสิทธิภาพทำให้ประชาชนทั้งหลายในภูมิภาคนั้นๆ ไม่ถูกละเมิดสิทธิหรือไม่ เป็นต้น

6.5.2 ข้อจำกัดการในการนำมาปรับใช้กับกรณีของประเทศไทย

เนื่องจากการพิจารณาพิพากษาคดีความของศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค หรือการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคมีข้อจำกัดโดยเฉพาะเขตอำนาจของศาลหรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปถูกจำกัดในการใช้อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพิธีสารที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้น จึงทำศาลไม่อาจนำสิทธิมนุษยชนอย่างอื่นมาปรับแก่คดีได้ หรือกรณีของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาก็สามารถรับพิจารณาคดีได้เฉพาะบางคดีที่ไม่ได้อยู่ในอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเท่านั้น ดังนั้น ในการศึกษาคดีความต่างๆ จึงต้องพิจารณาข้อจำกัดขอบอำนาจขององค์กร และบริบทขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะนำบทบาทของศาล หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคมาปรับใช้กับศาลหรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยยิ่งต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะข้อจำกัดอำนาจ บริบท และโครงสร้างในการบริหารจัดการแตกต่างกันเป็นอย่างมาก

6.6 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมกับประเทศไทย

6.6.1 บทบาทขององค์กรด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

องค์กรหลักทางสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งมีสถานะเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ และในปัจจุบันยังคงปฏิบัติหน้าที่อยู่โดยผลของประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 11/2557 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557

บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะสอดคล้องกับหลักการปารีสทั้ง 5 ประการ อย่างไรก็ดี อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะเป็นไปในลักษณะของการให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำเกี่ยวกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน และรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนไว้ เพื่อดำเนินการส่งต่อไปยังหน่วยงานที่มีอำนาจ ซึ่งรวมถึงอำนาจหน้าที่ในการเสนอเรื่องพร้อม

ด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองเกี่ยวกับประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และอำนาจในการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหาย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะกึ่งตุลาการ หรือ Quasi-Judicial Function กล่าวคือ มีอำนาจตรวจสอบการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ การรับข้อร้องเรียนจากประชาชนหรือภาคเอกชนแล้วพิจารณาข้อเท็จจริง และจัดทำข้อเสนอแนะต่อบุคคลหรือหน่วยงานผู้ละเมิดสิทธิ ว่าบุคคลหรือหน่วยงานดังกล่าวควรต้องแก้ไขหรือเยียวยาปัญหาการละเมิดสิทธิดังกล่าวอย่างไร อำนาจและบทบาทเช่นนี้มีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกับอำนาจตุลาการ เพียงแต่กระบวนการเป็นไปในลักษณะที่มีความยืดหยุ่นคล่องตัวกว่า และข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไม่มีผลผูกพันในลักษณะเช่นเดียวกันกับคำพิพากษาของศาล ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะกึ่งตุลาการ หรือ Quasi-Judicial Function อย่างไรก็ดี เนื่องจาก Quasi-Judicial Function มีขอบเขตที่กว้าง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทยแม้จะมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะกึ่งตุลาการ แต่ยังไม่ได้มีอำนาจถึงระดับชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีได้เองโดยตรง แต่จะใช้วิธีทำความเห็นส่งไปศาลที่มีเขตอำนาจในกรณีดังกล่าวแทน

ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์บทบาทขององค์กรสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกับบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมนั้น จำต้องตระหนักว่า กลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนดังกล่าวอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือ องค์กรสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยเป็นกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ ในขณะที่องค์กรระหว่างประเทศที่ได้ศึกษาในบทข้างต้นของรายงานวิจัยนี้ ได้แก่ องค์กรทางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา ล้วนแต่เป็นกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค ดังนั้น ลักษณะบทบาท และอำนาจหน้าที่ขององค์กรดังกล่าวจึงมีความแตกต่างจากของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เปรียบเทียบเช่นนี้ก็สามารถชี้ให้เห็นแนวทางเพื่อนำมาสู่การพัฒนาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่ง

จากการศึกษาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา เห็นได้ว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคของทั้งสองภูมิภาคนี้จะมีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เองโดยตรง แต่คำชี้ขาดดังกล่าวจะมีสถานะเป็นเพียงคำแนะนำ (Recommendation) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้คำชี้ขาดจะมีสถานะเป็นเพียงคำแนะนำ แต่โดยทั่วไปแล้วคู่พิพาทมักจะยึดถือตามแนวทางคำแนะนำของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคนั้น เนื่องจากหากกรณีปรากฏว่าต้องมีการ

ฟ้องร้องบังคับคดีเพื่อดำเนินการเยียวยาหรือต้องมีการกำหนดความรับผิดในการชดใช้ค่าเสียหายให้แก่กัน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคดังกล่าวจะนำเรื่องเสนอต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคต่อไป

บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกาจึงมีมากกว่าบทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย เนื่องจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่กึ่งตุลาการด้วยในการชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีด้วย บทบาทในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protecting Function) ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเช่นนี้จึงมีมากกว่าของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย กล่าวคือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคจะเข้ามามีส่วนในการชี้ขาดระงับข้อพิพาทด้วย มิใช่เพียงแค่พิจารณาเรื่องร้องเรียนแล้วนำส่งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือฟ้องคดีต่อศาล ดังเช่นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย ซึ่งไม่ได้มีอำนาจในการชี้ขาดข้อพิพาทในตัวเอง แต่เป็นไปในลักษณะให้ความสะดวกและให้ความเห็นหรือคำแนะนำเท่านั้น

ทั้งนี้ หากพิจารณากรณีภูมิภาคยุโรป จะเห็นได้ว่าภูมิภาคยุโรปไม่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปขึ้นมาเป็นการเฉพาะ สถาบันสิทธิมนุษยชนที่มีลักษณะดังเช่นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะเป็นการจัดตั้งภายในของแต่ละประเทศเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่ทุกประเทศในภูมิภาคยุโรปที่จะมีสถาบันสิทธิมนุษยชนที่เทียบเท่าได้กับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากภูมิภาคยุโรปได้ให้เรื่องการจัดตั้งสถาบันสิทธิมนุษยชนเป็นอำนาจและการตัดสินใจของแต่ละประเทศ อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้จัดตั้งเพียงศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปเท่านั้น เพื่อทำหน้าที่ระงับข้อพิพาททางสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค โดยประชาชนสามารถนำข้อพิพาทเสนอต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปได้โดยตรง โดยไม่จำต้องผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเสียก่อน ต่างกับภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาแอฟริกา ที่ประชาชนไม่สามารถเสนอข้อพิพาทต่อศาลสิทธิมนุษยชนโดยตรงได้ ต้องยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคเสียก่อน เพื่อจะได้คัดกรองข้อพิพาทในระดับหนึ่งก่อน ต่อเมื่อต้องเป็นการสมควรที่จะต้องมีการบังคับคดีหรือชดใช้ค่าเสียหายเท่านั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคดังกล่าวจึงจะนำเรื่องเสนอต่อศาล

เมื่อพิจารณาถึงอำนาจของประชาชนในภูมิภาคยุโรปซึ่งสามารถเสนอข้อพิพาทต่อศาลสิทธิมนุษยชนโดยตรงได้เช่นนี้แล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคจึงไม่มีความจำเป็นนัก อีกทั้งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนทำหน้าที่ได้ดีโดยไม่จำเป็นที่จะต้องมีกลไกรับเรื่องร้องเรียนอีกทอดหนึ่งเสียก่อน

อนึ่ง หากพิจารณากรณีการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย แม้จะไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกับกลไกการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคได้ เนื่องจากเป็นกลไกทางสิทธิมนุษยชนต่างระดับกัน ทั้งนี้ โดยทั่วไปแล้วจะไม่มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ

ขึ้นมาเป็นการเฉพาะ แต่จะเป็นการจัดตั้งขึ้นในระดับภูมิภาคเพื่อจัดการกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในประเทศสมาชิกที่ประชาชนภายในประเทศไม่มีหนทางอื่นใดที่จะเยียวยาโดยอาศัยภายในประเทศได้อีกแล้ว กล่าวคือ ได้มีการใช้กระบวนการเยียวยาภายในประเทศทุกช่องทางแล้ว (Exhaustion of Local Remedies) ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนขึ้นเป็นการเฉพาะ ดังนั้น การฟ้องร้องคดีที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนจะต้องพิจารณาลักษณะของข้อพิพาทว่าตกอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลใด ศาลที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยจึงแตกต่างกันไปตามแต่การนำเอากฎหมายที่ให้สิทธิในการฟ้องร้องคดีหรือกฎหมายที่กำหนดเขตอำนาจศาล มาปรับใช้ในแต่ละกรณี

สำหรับศาลรัฐธรรมนูญ มีอำนาจหน้าที่หลักในการพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย หากกฎหมายฉบับใดมีเนื้อหาเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ ก็อยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ในขณะที่ศาลปกครองจะพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎและคำสั่งทางปกครอง ตลอดจนการกระทำอันเป็นการละเมิดทางปกครองของเจ้าพนักงาน โดยหากกฎหรือคำสั่งทางปกครองใดๆมีเนื้อหาเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าพนักงานมีการกระทำทางปกครองที่มีผลเป็นการละเมิดสิทธิของประชาชน กรณีพิพาทดังกล่าวย่อมตกอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลปกครอง ส่วนคดีเรียกร้องค่าเสียหายจากการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ก็จะเป็นคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจของศาลยุติธรรม

เมื่อพิจารณาอำนาจของศาลในประเทศไทยเช่นนี้จะเห็นได้ว่า แม้ทั้งศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครองและศาลยุติธรรมจะมีอำนาจพิจารณาคดีหรือข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนก็ตาม แต่ไม่ได้เป็นการพิจารณาที่อ้างอิงหลักการทางสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่จะเป็นการพิจารณาที่อ้างอิงถึงสิทธิที่ได้รับการรับรองไว้ในกฎหมายต่างๆ เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญ หรือการละเมิดทางแพ่ง เป็นต้น การนำคดีฟ้องร้องสู่ศาลจึงต้องพิจารณาลักษณะของข้อพิพาทว่าเป็นการอ้างอิงถึงสิทธิหรือการกระทำอันละเมิดต่อสิทธิภายใต้กฎหมายใดกฎหมายหนึ่ง เพื่อที่จะได้นำคดีไปฟ้องร้องยังศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีดังกล่าวอย่างถูกต้อง

ดังนั้น จึงเป็นข้อน่าพิจารณาว่า ลักษณะของการดำเนินคดีเพื่อระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับมนุษยชนภายในประเทศไทย ต่างกับกรณีของภูมิภาคยุโรปที่มีศาลสิทธิมนุษยชนเป็นองค์กรระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคเป็นการเฉพาะและมีอำนาจรับการเสนอคดีฟ้องร้องจากประชาชนได้โดยตรง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีบทบาทสำคัญ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ให้คำแนะนำแก่ประชาชนและในกรณีที่เห็นสมควรต้องมีคำพิพากษาชี้ขาดตัดสิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติอาจเสนอข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว พร้อมทั้งทำความเห็น นำเสนอต่อศาลที่มีเขตอำนาจในการระงับข้อพิพาทดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงควรมีความรู้ที่ถูกต้อง

สมบูรณ์ครบถ้วนเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในแง่มุมต่างๆ เพื่อเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนต่อไป และเพื่อให้บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protecting Function) เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6.6.2 แนวทางคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

หากพิจารณาข้อร้องเรียนเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งได้ยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแล้ว จะเห็นได้ว่าข้อร้องเรียนส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิชุมชน ซึ่งสิทธิชุมชนนี้ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยบทบัญญัติเรื่อง “สิทธิชุมชน” จะมีลักษณะเป็นการรับรองสิทธิของชุมชนในการคุ้มครอง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในชุมชนของตน โดยให้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ กล่าวคือ โครงการใดๆที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และต้องจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียเสียก่อน สิทธิชุมชนจึงมีลักษณะเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ

ข้อร้องเรียนต่างๆ ที่ยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมักจะเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ว่ากฎหมายที่บังคับใช้อยู่นั้นมีบทบัญญัติที่ขัดหรือลิดรอนสิทธิชุมชนอันเป็นสิทธิที่ได้รับรองตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งเมื่อเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแล้ว กรณีดังกล่าวย่อมอยู่ภายใต้อำนาจในการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ แนวทางคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญและเป็นสิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม มากกว่าที่จะเข้ามาชี้ขาดในประเด็นเรื่องการละเมิดต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาโดยตรง บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญต่อข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมจึงอาจยังไม่ชัดเจนนัก

คำพิพากษาของศาลปกครองหลายคดีจะมีความเกี่ยวข้องกับการกระทำอันเป็นการทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมมากกว่าของศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นหลัก สำหรับศาลปกครองนั้น ในกรณีที่ประชาชนต้องการเรียกร้องค่าเสียหายหรือการชดใช้เยียวยาจากการที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเพิกเฉยไม่ควบคุมหรือจัดการกับปัญหามลพิษต่างๆ คดีลักษณะเช่นนี้จะอยู่ภายใต้อำนาจของศาลปกครอง

จากการศึกษาคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดในคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมดังที่ได้ศึกษามาในรายงานวิจัยข้างต้น สามารถนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคำวินิจฉัยขององค์กรสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคได้ดังต่อไปนี้

หากพิจารณาคดีของศาลปกครองที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายแก่ชีวิตหรือสุขภาพของประชาชน เช่น คดีหมายเลขแดงที่ อ. 415/2550 (คดีโคบอลท์ 60) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความบาดเจ็บและการเจ็บป่วยที่เกิดจากสารโคบอลท์ 60 ศาลได้ตัดสินเกี่ยวค่าสินไหมทดแทนต่างๆ โดยอาศัยหลักเรื่องกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ทำให้จำต้องมีการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างผลและการกระทำ ตลอดจนการพิสูจน์รายละเอียดต่างๆ ในการคิดคำนวณหาค่าสินไหมทดแทน ในขณะที่คดีที่มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันเช่นนี้ในภูมิภาคอื่น เช่น คดี Oneryaildiz v. Turkey ของภูมิภาคยุโรป ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปได้ตัดสินว่าการอนุญาตให้เปิดและประกอบกิจการที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตมนุษย์ เกิดก๊าซมีเทนที่มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนเสียชีวิต ถือได้ว่ามีการละเมิดสิทธิในชีวิตซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง หรือคดี SERAC and Another v. Nigeria ซึ่งเป็นเรื่องความเสียหายต่อสุขภาพร่างกายจากการปนเปื้อนของสารพิษ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกาได้ตัดสินว่าเป็นการละเมิดสิทธิในร่างกายและสิทธิในสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาตัวอย่างแนวทางคำพิพากษาและคำวินิจฉัยขององค์กรทางสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคแอฟริกาดังข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่า มีการปรับเอาการกระทำอันส่งผลเป็นการทำลายหรือทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมในกรณีดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในขณะที่คดีลักษณะเดียวกันนี้ในประเทศไทยกลับเป็นการอ้างอิงการละเมิดตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั่วไป โดยไม่ได้กล่าวถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆไว้แต่อย่างใด แสดงให้เห็นได้ว่าแนวทางของคดีปกครองที่มีลักษณะเช่นนี้ในประเทศไทย เนื้อหาของคดียังคงยึดโยงอยู่กับหลักกฎหมายพื้นฐานในเรื่องละเมิดทางกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มากกว่าที่จะไปถึงระดับการละเมิดสิทธิมนุษยชน

เช่นเดียวกันกับในคดีหมายเลขแดงที่ อ. 730-748/2557 ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับกรณีที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชน สามารถเทียบได้กับคดี Lopez Ostra v. Spain และคดี Fadeyeva v. Russia ของภูมิภาคยุโรป ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับมลภาวะที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน โดยในคดี Lopez Ostra v. Spain และคดี Fadeyeva v. Russia ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปได้พิจารณาว่าการละเลยเพิกเฉยของรัฐในการปล่อยให้มีการก่อมลพิษดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวอันเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ในขณะที่คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะของประเทศไทยได้อาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด มาปรับใช้เพื่อกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นผู้เสียหาย อย่างไรก็ตาม ศาลได้กล่าวไว้ในช่วงหนึ่งว่ากิจการที่ก่อมลพิษของโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะนั้นเป็นการกระทบต่อสิทธิในการดำรงชีพอย่างปกติสุข ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ เห็นได้ว่าศาลปกครองในคดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะได้มีการพยายามโยงเอาการก่อมลพิษเข้าเป็นการกระทำอันละเมิดต่อสิทธิตามรัฐธรรมนูญ แต่ทั้งนี้ ท้ายที่สุดแล้ว หลักกฎหมายที่นำมาใช้เป็นหลักในการเยียวยาให้แก่ผู้เสียหายได้แก่หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด

แม้แต่ในคดีหมายเลขแดงที่ อ. 749-764/2557 (คดีเหมืองถ่านหินแม่เมาะ) ซึ่งเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม คดีดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวพันกับสิทธิเชิงกระบวนการ กล่าวคือ สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งทำให้เห็นแนวโน้มและเหตุผลสมควรในการนำเอาหลักสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการมาปรับใช้กับกรณีพิพาททางสิ่งแวดล้อมอย่างชัดแจ้งได้ อย่างไรก็ตาม ลักษณะการบรรยายฟ้องคดีกลับเป็นไปในลักษณะของการฟ้องตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ทำให้ต้องนำเอาหลักกฎหมายละเมิดมาปรับใช้ ซึ่งรวมถึงการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างผลและการกระทำเพื่อเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทน

จากแนวทางคำพิพากษาของศาลปกครองและแนวทางการต่อสู้คดีทางปกครองที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เห็นได้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนไม่ได้ถูกนำขึ้นมาปรับใช้โดยตรง ศาลปกครองตลอดจนการต่อสู้คดีของคู่ความจะอาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดซึ่งเป็นหลักกฎหมายพื้นฐานทั่วไปมาปรับใช้มากกว่าที่จะอาศัยหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมหรือหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้โดยตรง

สำหรับคดีเกี่ยวกับมลภาวะทางเสียงที่เกิดจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ได้แก่ คดีหมายเลขแดงที่ ฟ. 13/2552 สามารถนำมาพิจารณาเทียบเคียงได้กับคดี Powell and Rayner v UK ของภูมิภาคยุโรป ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับมลพิษทางเสียงจากท่าอากาศยานฮีธโธรว์ แม้ทั้งสองคดีนี้จะมีผลลัพธ์เหมือนกันคือรัฐไม่มีความผิด แต่มีความแตกต่างกันในเหตุผล กล่าวคือในคดี Powell and Rayner v UK ศาลสิทธิมนุษยชนของภุมิภาคยุโรปยอมรับว่ามลภาวะทางเสียงจากท่าอากาศยานดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวอันเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง แต่มีเหตุเรื่องความจำเป็นทางเศรษฐกิจ โดยศาลได้ชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการสร้างท่าอากาศยานกับค่าใช้จ่ายของผู้ฟ้องคดีที่ต้องเสียหายจากการย้ายที่อยู่อาศัยออกไปจากบริเวณท่าอากาศยานฮีธโธรว์ ดังนั้น ในคดีของภูมิภาคยุโรป ศาลยอมรับว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่มีเหตุอันควรให้กระทำได้

ในขณะที่กรณีประเทศไทย ศาลไม่ได้มีการยอมรับว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน และไม่ได้ตัดสินว่ารัฐมีการละเมิดสิทธิประการใดของประชาชนด้วย แต่เป็นเรื่องที่ว่ารัฐไม่ได้มีดุลพินิจโดยไม่ชอบในการประเมินอาคารที่พักอาศัยของผู้ได้รับผลกระทบทางเสียงจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ การตัดสินเช่นนี้อาจก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งกับผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบได้ ตราบใดที่ผู้ฟ้องคดียังคงยืนยันว่าได้รับผลกระทบจากมลภาวะทางเสียงอยู่ วิธีการที่เป็นการอธิบายเหตุผลให้แก่ประชาชนได้ดีที่สุดจึงน่าจะเป็นการชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและต้นทุนทางสังคมที่เกิดจากมลภาวะ อันน่าจะเป็นหลักเกณฑ์ที่สามารถเข้าใจได้มากกว่าการพยายามอ้างอิงมาตรวัดระดับเสียงที่เหมาะสม

สำหรับคดีในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมนั้น ก็ไม่ได้มีลักษณะแตกต่างกับคดีของศาลปกครองมากนัก กล่าวคือเป็นการอาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดมาปรับใช้เพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนจากเอกชนผู้ก่อมลพิษ เช่น คดีหมายเลขแดงที่ 2147/2547 ซึ่งจำเลยในคดีนี้ประกอบกิจการโรงงาน แต่กลับประมาทเลินเล่อปล่อยให้น้ำเสียของโรงงานถูกปล่อยเข้าสู่ธรรมชาติ ศาลพิพากษาว่าจำเลยกระทำการอันเป็นการละเมิดจริง จึงสั่งให้จำเลยแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น ภายใต้หลักกฎหมายว่าด้วยละเมิด

เมื่อพิจารณาแนวทางคำพิพากษาของศาลในประเทศไทยแล้วจะเห็นได้ว่า คดีจำนวนมากไม่ได้มีการอ้างอิงถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง ต่างกับคดีที่มีลักษณะเดียวกันในต่างประเทศที่จะมีการตัดสินถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง ในขณะที่คดีในประเทศไทยมักจะอ้างอิงหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั่วไปว่าด้วยละเมิดเป็นหลักในการตัดสินเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาและชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

อนึ่ง การศึกษาคำพิพากษาข้างต้น ไม่ว่าจะในคดีของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม ล้วนเป็นการศึกษาคำพิพากษาในคดีที่ถึงที่สุดแล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ณ ขณะทำรายงานวิจัยฉบับนี้คือเดือนเมษายน พุทธศักราช 2559 ทั้งนี้ ในระยะหลัง คดีจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นคดีปกครองหรือคดีภายใต้เขตอำนาจของศาลยุติธรรม ได้เริ่มเปลี่ยนเป็นการอ้างอิงถึงสิทธิมนุษยชนที่ได้รับรองตามกฎหมายมากขึ้นและมีการอ้างอิงถึงสิทธิชุมชน นอกจากนี้คำขอในคดีต่างๆ ในระยะหลังจะไม่ได้เป็นแต่เพียงการฟ้องร้องขอเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นค่าเสียหายอันเป็นจำนวนเงินแล้ว แต่มีแนวโน้มที่จะมีคำขอท้ายฟ้องเป็นการขอให้กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแทน อย่างไรก็ดี ขอบเขตการวิจัยจำกัดอยู่เพียงการศึกษาคำพิพากษาในคดีที่ถึงที่สุดแล้วเท่านั้น จึงยังคงต้องเป็นประเด็นที่น่าติดตามผลและพิจารณาต่อไปว่า คดีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอนาคตจะมีการนำเอาหลักสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้มากน้อยเพียงใด

บทที่ 7

บทสังเคราะห์และข้อเสนอแนะ

7.1 บทสังเคราะห์

คณะผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบโดยสำรวจตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศและตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคอเมริกา ยุโรป แอฟริกาที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Human Right Instruments) และตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศและตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคอมริกา ยุโรป แอฟริกาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนมาวิเคราะห์ โดยพิจารณาแนวทางการปรับใช้และการตีความจากคดีตัวอย่างในศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาและแอฟริกา รวมถึงการเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของประเทศในภูมิภาคทั้งสามที่มีเนื้อหารับรองสิทธิที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาวิเคราะห์ประสบการณ์ของประเทศไทยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชน ผลของการศึกษาดังกล่าว ได้บทสังเคราะห์ดังนี้

7.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากความแตกต่างทางความคิดเชิงวิชาการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาที่ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คณะผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาที่สำคัญมากกว่าการคำนึงถึงว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คือปัญหาที่ว่าควรจะคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับใดจึงจะเหมาะสม เพราะไม่ว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ แต่ถ้ารัฐคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับที่เหมาะสมแล้วสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ก็ย่อมไม่ถูกกระทบเช่นเดียวกัน จึงอาจแบ่งแยกคำว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ระดับ ตามความสัมพันธ์ต่อสิทธิมนุษยชนเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในระดับต่างๆ ดังนี้

1) สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพ

สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพ เป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมในความหมายแบบแคบ ซึ่งอาจถือได้ว่าสิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากเป็นการผสมผสานสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในสุขภาพ เข้ามามีส่วนช่วยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแบบกลมกลืนกันไป และสิทธิแบบนี้เป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล (Individual Rights) หมายความว่า ผู้ทรงสิทธิและผู้ถูกกระทบสิทธิเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละคน มิใช่เป็นสิทธิร่วมกัน (Collective Right) แต่อย่างใด ปัจเจกบุคคลผู้ใดถูกกระทบสิทธิย่อมสามารถเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองได้เป็นรายๆ ไป หรือจะร่วมกันเรียกร้องก็ได้ แต่การพิจารณาคุ้มครองสิทธิย่อมต้องพิจารณาตามความร้ายแรงแห่งการกระทบสิทธิเป็นรายกรณีไป

การอ้างสิทธิประเภทนี้ต่อรัฐ มักจะเป็นการอ้างสิทธิในเชิงปฏิเสธ (Negative Rights) ผู้ทรงสิทธิจะเรียกร้องได้เมื่อถูกกระทบสิทธิให้อาจเสียหาย หรือมีการทำให้เกิดความเสียหายต่อตนเอง โดยเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองจากการที่จะไม่ถูกกระทำความเสียหายจากการได้มีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพเกินปกติ เช่น การเรียกร้องเมื่อมีการปล่อยมลพิษออกมาจนทำลายสุขภาพของผู้ถูกกระทบสิทธิ หรือการตัดไม้ทำลายป่าจนทำให้เกิดน้ำท่วมมีผู้คนล้มตาย ผู้ถูกกระทบสิทธิย่อมมีสิทธิในการเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองสิทธิเช่นว่านี้ได้

สิทธิในเชิงปฏิเสธเช่นว่านี้ อาจนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่มาใช้บังคับได้โดยอนุโลมก็อาจเป็นการเพียงพอได้ ตามที่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้มีคำพิพากษาคุ้มครองสิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว เป็นต้น โดยการละเมิดสิทธิเช่นว่านี้จะอาศัยมาตรฐานขั้นต่ำที่รัฐควรจะต้องกระทำ โดยอาศัยฐานที่ว่าเมื่อเปรียบเทียบประโยชน์ระหว่างสิทธิส่วนตนกับกับผลประโยชน์ของสังคมโดยส่วนแล้ว การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องอยู่ในระดับที่สมดุลกัน จะเห็นได้ว่า แม้จะมีอนุสัญญา Aarhus ที่กำหนดให้มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพ แต่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปยังคงใช้สิทธิมนุษยชนข้างเคียงในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี ยังคงมีบางคดีที่ศาลได้วางหลักไว้ว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอาจต้องคุ้มครองในเชิงบวกด้วย แต่ก็เป็นการวินิจฉัยโดยการปรับใช้สิทธิข้างเคียงที่มิใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อประชาชน

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อประชาชน ตามแนวทางนี้ ถือเป็นสิทธิในเชิงบวก (Positive Rights) โดยที่รัฐจะต้องจัดให้มีสิ่งแวดล้อมที่สะอาดปราศจากมลพิษตามมาตรฐานที่สูงที่สุดเท่าที่รัฐจะสามารถทำได้ โดยที่ประชาชนไม่จำเป็นต้องได้รับความเสียหายจากการถูกกระทบสิทธิ เพียงแต่รัฐไม่จัดให้มีสิ่งแวดล้อมที่สะอาดตามมาตรฐานสูงที่สุดก็ถือว่าประชาชนถูกกระทบสิทธิ และประชาชนมีสิทธิเรียกให้รัฐคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้ได้ ดังนั้น สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดตามแนวทางนี้จึงเป็นสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Rights) มีข้อสังเกตว่า สิทธิประเภทนี้มักโยงเข้าไปพิจารณาร่วมกันกับสิทธิในการพัฒนาซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่มเช่นเดียวกัน โดยถือว่า การคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดจะนำไปสู่การเคารพ และคุ้มครองสิทธิในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับประเทศพัฒนาน้อยจนถึงประเทศกำลังพัฒนาที่ประสงค์คุ้มครองสิทธิในการพัฒนาให้ได้รับการเคารพมากยิ่งขึ้น

3) การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการเติมเต็มสิทธิมนุษยชน (Human Rights and the Environmental Protection)

แท้จริงแล้วเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมก็คือการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีที่สุดเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการเติมเต็มสิทธิมนุษยชนถือเป็นวิธีการที่สามารถดำเนินการไปได้ทันทีโดยไม่จำเป็นต้องนำสิทธิในสิ่งแวดล้อมไปคุ้มครองในฐานะสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด ทั้งนี้ ไม่ว่าประเทศต่างๆ จะยอมรับว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ก็ตาม สอดคล้องกับแนวทางขององค์การ

สหประชาชาติที่เห็นว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีความสมบูรณ์ โดยคำว่าสิทธิมนุษยชนมีความสมบูรณ์นี้ อาจหมายถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อม หรือสิทธิข้างเคียงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมก็ได้ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิเชิงกระบวนการ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ข้อเสียของการนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมอาจทำให้กลไกในการคุ้มครองมีความยากลำบากในแง่ของกระบวนการในการพิสูจน์ให้ครบถ้วนถึงการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องใช้ขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ในการพิสูจน์ซึ่งต้องมีกระบวนการแก้ไขภาระการพิสูจน์ในกฎหมายภายในต่อไป

ทั้งนี้ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชนเท่าที่มีอยู่ถือเป็นสิ่งที่สำคัญต่อนานาประเทศ โดยยังไม่มีความจำเป็นต้องรับรองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่ยังไม่เป็นที่ยุติ ดังนั้น หากประเทศใดยึดหลักในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีเสมอ ทำให้ประชาชนได้อยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่ดี ย่อมเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไปด้วย

4) สิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ

สิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม เป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วและมีส่วนช่วยที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการคุ้มครองสิทธิในเชิงเนื้อหาซึ่งปรากฏอยู่ในตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น สิทธิเชิงกระบวนการจึงเป็นสิ่งที่รัฐจะละเลยไม่ได้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ ปัจจุบันยังไม่วิธีการและกระบวนการในการปรับใช้สิทธิเชิงกระบวนการที่เป็นรูปธรรม ในแต่ละกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จึงสมควรมีกฎหมายที่กำหนดวิธีการในการนำสิทธิเชิงกระบวนการไปปรับใช้ให้เกิดความชัดเจนเพื่อทำให้สิทธิเชิงเนื้อหาได้รับการเคารพอย่างเต็มที่

7.1.2 การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

- ในระดับระหว่างประเทศ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับว่ามีความจำเป็นเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังไม่มีการยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

- ในภูมิภาคยุโรป ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้นำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองอยู่แล้วมาปรับใช้กับสถานการณ์

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณีไป เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว เป็นต้น

- ปัจจุบันอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยังไม่ยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิทธิมนุษยชน และมองว่าสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วสามารถนำมาปรับใช้กับกรณีทางสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้อย่างเพียงพอ หากมีการคุ้มครองและบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ภูมิภาคอเมริกานำเอาสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้กับกรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน ก่อนที่ต่อมาพิธีสารซานซัลวาดอร์ซึ่งเป็นพิธีสารเพิ่มเติมของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาจะได้บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้น

- สิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการถูกนำมาใช้เพื่อเติมเต็มสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในภูมิภาคยุโรปที่ไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม

7.1.3 การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชน

- ในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น Soft Law และ Hard Law แม้จะมีการบัญญัติรับรองถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หรือกล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อสิทธิมนุษยชน แต่ยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

- ภูมิภาคอเมริกา ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มประเทศในทวีปอเมริกาใต้ และภูมิภาคแอฟริกา ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค

เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มประเทศกำลังพัฒนาเลือกที่จะใช้วิธีการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดรับรองสิทธิประเภทใหม่ขึ้นมาดังเช่นภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกา ในขณะที่ภูมิภาคยุโรปซึ่งประกอบไปด้วยประเทศพัฒนาแล้ว เลือกที่จะนำเอาสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้เพื่อจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

7.1.4 ลักษณะเฉพาะตัวของประเทศไทยในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเริ่มมีพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนที่ชัดเจนที่สุดเมื่อรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศ ในขณะเดียวกันประเทศไทยได้ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2535 แต่ไม่เคยได้มีการคำนึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างการใช้สิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการปรับใช้ที่ไม่มีทิศทางที่แน่นอนชัดเจน

นอกจากนี้ ความตื่นตัวของประชาชนไทยในด้านสิทธิมนุษยชนยังถือว่าเพิ่งอยู่ในระยะปรับตัว จึงส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังขาดองค์ความรู้และความเข้าใจในระดับหนึ่ง แม้สิทธิต่างๆที่มีอยู่ใน

รัฐธรรมนูญก็มิได้มีการศึกษาแยกองค์ประกอบออกมาให้ชัดเจนเพื่อระบุหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบเพื่อให้เกิดการเคารพ คุ้มครอง และเติมเต็มสิทธิมนุษยชนให้สมบูรณ์ สิ่งที่สำคัญคือความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิต่างๆ ที่มีกฎหมายคุ้มครองว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างไร รวมถึงสิทธิชุมชน และสิทธิเชิงกระบวนการที่มีอยู่ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ยิ่งไปกว่านั้น การนำสิทธิมนุษยชนเท่าที่มีอยู่และได้รับความคุ้มครองอยู่ในปัจจุบันมาคุ้มครองสิ่งแวดล้อมยังคงทำได้อย่างจำกัด สมควรต้องสร้างองค์ความรู้ในการปรับใช้สิทธิมนุษยชนเท่าที่มีอยู่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยให้เต็มที่ครบถ้วน หากปรากฏว่าได้ใช้สิทธิเท่าที่มีอยู่แล้วยังไม่อาจคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ก็สมควรศึกษาปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการต่างๆ ให้สอดคล้องต้องกันด้วย

อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะดำเนินการไปด้วยวิธีการใด หากผลสุดท้ายคือการที่ประเทศไทยมีสิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติทั้งสิ้น อย่างไรก็ดี ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมิใช่เป็นเพียงปัญหาที่อยู่ภายในประเทศแต่สิทธิมนุษยชนมีความเป็นสากล ดังนั้น การจะคุ้มครองสิ่งใดในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนจึงสมควรพิจารณาบริบทระหว่างประเทศว่าเป็นการคุ้มครองในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนหรือคุ้มครองเพียงสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่มิใช่สิทธิมนุษยชน เพราะฐานกฎหมายในการกล่าวอ้างมีความแตกต่างกัน

7.2 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.2.1 แนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ

- สิทธิที่มีอยู่แล้วก็ให้มีอยู่ต่อไป เช่น กรณีของสิทธิชุมชน ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่
- ควรมีกฎหมายลำดับรองเขียนขยายความว่าสิทธิชุมชนตามความหมายในรัฐธรรมนูญว่ามีเงื่อนไขการนำไปใช้อย่างไรบ้างตามแนวคิดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบไทย
- ส่วนเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีหรือสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ถ้าจะให้บัญญัติขึ้นใหม่ก็สามารถทำได้ เพียงแต่จะต้องเขียนเชื่อมโยงให้ดีกับเรื่องสิทธิชุมชนที่มีอยู่เดิมในรัฐธรรมนูญ เพราะสิทธิชุมชนเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม
- รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรบัญญัติเรื่องสิทธิเชิงกระบวนการสำหรับกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะทั้งสามเรื่อง ได้แก่ สิทธิในข้อมูลสิ่งแวดล้อม สิทธิมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ปรัชญาของการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะตัวได้สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนต่อการนำไปปฏิบัติขยายผล

- รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรบัญญัติเรื่องหน้าที่ของประชาชนและหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน้าที่ของรัฐควรเขียนไว้ในลักษณะที่มีผลผูกพันที่มีบทลงโทษหากไม่ปฏิบัติตาม

7.2.2 ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในขั้นต่อไป

- ศึกษาแนวทางการบัญญัติคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดเพราะถือว่าเป็นสิ่งที่รัฐพึงกระทำก่อนที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นๆ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมกระทบต่อสิทธิมนุษยชนหลายสิทธิ รวมถึงศึกษาการบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมของประเทศที่บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้แล้ว โดยการเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา

- ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิทั้งหลายที่จะบัญญัติใหม่ และสิทธิที่บัญญัติไว้แล้ว ทั้งในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายระดับพระราชบัญญัติว่าจะสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างไรเพื่อให้เกิดการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการบัญญัติคุ้มครองสิทธิใดๆ ไว้โดยไม่สร้างความเชื่อมโยงกับสิทธิที่มีอยู่แล้วนอกจากจะทำให้สิทธิที่บัญญัติใหม่ใช้บังคับยากแล้ว ยังอาจส่งผลให้เกิดการขัดกันระหว่างสิทธิที่มีความเหลื่อมล้ำกันไป

- สมควรติดตามพัฒนาการของสิทธิในสิ่งแวดล้อมต่อไปว่าจะได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทขององค์การสหประชาชาติ และศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ

- สิทธิตามรัฐธรรมนูญไม่ใช่ทุกสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชน สมควรมีการศึกษาให้ชัดเจนว่าอะไรเป็นสิทธิในรัฐธรรมนูญที่มีสถานะเพียงสิทธิตามรัฐธรรมนูญ แต่ไม่ใช่สิทธิมนุษยชน

- หากรัฐธรรมนูญยังไม่มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สมควรศึกษาแนวทางในการนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในภาคปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น รวมถึงการจัดทำแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อคุ้มครองสิทธิอย่างมีประสิทธิภาพ

- ศึกษาความสัมพันธ์และเชื่อมโยงระหว่าง**สิทธิเชิงกลุ่ม**ทั้งหลาย เช่น สิทธิชุมชน สิทธิในการพัฒนา สิทธิในความสงบ กับสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่ามีความจำเป็นต้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิเชิงกลุ่มเช่นเดียวกับประเทศในทวีปแอฟริกาหรือไม่ และการคุ้มครองสิทธิเชิงกลุ่มเช่นว่านี้ในทางปฏิบัติสำหรับประเทศที่บัญญัติคุ้มครองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญมีประสิทธิผลเป็นที่น่าพึงพอใจ หรือมีอุปสรรคประการใดหรือไม่

- ศึกษาความสอดคล้องระหว่างสิทธิในสิ่งแวดล้อมกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยเพื่อปรับปรุงกฎหมายให้มีความสอดคล้องกัน รวมทั้งแนวทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมกับสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บรรณานุกรมและรายการเอกสารที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

Algan, Rethinking: Third Generation Human rights. **Ankara Law Review**. Vol.1 No. 1, 2004 : 121-155

Anthony D'Amato. Human Rights as Part of Customary International Law: A Plea for Change of Paradigms, 25 **Ga. J. Int'l & Comp. L.** Fall,1995 /Winter, 1996 : 87-102

Ayn Rand. Man ‘s Rights. **The Virtue of Selfishness**, 1963.

Barry E. Hill, Steve Wolfson, and Nicholas Targ, Human Rights and the Environment: A Synopsis and Some Predections, 16 Geo. **Int’l Envtl. L. Rev**. 359 (2003-2004) 380-400.

Ben Boer. **Environmental Law Dimensions of Human Rights**. London: Oxford University Press, 2015.

Bertrand G. Ramcharan. **The fundamentals of international human rights treaty law.** London: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.

Bridget Lewis. Environmental Rights or Right to the Environment? Exploring the Nexus between Human Rights and Environmental Protection. **Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law.** Vol.8 No.1, 2001 : 36-47.

Buxton, Nick. **Behind Bolivia’s Historic Bill**. http://therightsofnature.org/general/bolivia-law-of-mother-earth/

Conor Gearty and Costas Douzinas. **The Cambridge companion to human rights law**. NewYork: Cambridge University Press, 2012

Council of Europe Publishing. **A Manual on Human Rights and the Environment**. 2nd ed. 2012

Cruft Liao and Renzo. **Philosophical Foundations of Human Rights**. London: Oxford University Press, 2015

Deborah Schaaf and Julie Fishel, Mary and Carrie Dann v. United States at the Inter-American Commission on Human Rihts: Victory for Indian Land Rights and the Environment, 16 **Tul. Envtl. L. J.** 175 (2002-2003).

Daniel García San José. **Environmental protection and the European Convention on Human Rights.** (Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2005)

David R. Boyd. **The Status of Constitutional Protection for the Environment in Other Nations**, Paper # 4: Davis Suzuki Foundation. http://davidsuzuki.org/publications/2014/ whitepapers/DSF%20 White%20Paper%204.pdf

Deborah Schaaf and Julie Fishel, Mary and Carrie Dann v. United States at the Inter-American Commission on Human Rihts: Victory for Indian Land Rights and the Environment. 16 **Tul. Envtl. L. J**. 175 (2002-2003)

Dinah Shelton. *Environmental Rights and Brazil's Obligations in the Inter-American Human Rights System*. 40 **Geo. Wash. Int'l L' Review** 733 (2009), 723-811.

Dinah Shelton. Human Rights and the Environment: Substantive Rights. **Research Handbook on International Environmental Law** (2011): 251-275

Dinah Shelton. *Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment*, 28 **Stan. J. Int'l L.** 103 (1991-1992), 101- 149.

Dinah Shelton. Human Rights and the Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?. 35 **Denv. J. Int'l L. & Pol'y** 129 (2006-2007), 149-170.

Dinah Shelton. **The Oxford Handbook of International Human Rights Law.** London: Oxford University Press, 2013.

Donald K. Anton, Dinah Shelton. **Environmental protection and human rights**. New York: Cambridge University Press, 2011.

Donnelly. **Universal Human Rights in theory and practice**. 2nd edition. (New York: Cornell University Press), 2003

Douglas Sander. Collective Rights. **Human Rights Quarterly**. 13, John Hopkin University Press, 1991: 348-389

Emeka Polycarp Amechi, 'Enhancing Environmental Protection and Socio-Economic Development in Africa: A Fresh Look at the Right to a General Satisfactory Environment under the African Charter on Human and Peoples' Rights', 5/1 **Law, Environment and Development Journal** (2009), p. 58. Available at http://www.lead-journal.org/content/09058.pdf

Garbario and Sigman. **A Child 's Right to a Healthy Environment**. The Netherland : Springer, 2010.

Heinrich Albert Rommen, **The Natural Law: A Study in Legal and Social History and Philosophy** (1948).

Hill Lillywhite and Simon. **Guide to free prior and informed consent**. (Victoria : Oxfam), 2010

Hugo Grotius, **De Jure Belli et Pacis** (Book 1, 1689)

Howard Davis, **Beginning Human Rights Law**, (New York: Routledge, 2014)

Ian Loveland. **Constitutional Law, Administrative Law and Human Rights: A Critical Introduction**. 6th edition (London: Oxford University Press, 2012)

Inara K. Scott. The Inter-American System of Human Rights: An Effective Means of Environmental Protection?, 19 **Va. Envtl. L. J**. 197 (2000): 201 - 222.

J.T. McClymonds, *The Human Right to a Healthy Environment: An International Legal Perspective*, 37 **N. Y. L. Sch. L. Rev.** 583 (1992), 573-595.

Jennifer A. Amiott. Environment, Equality, and indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rigths System: Mayagna (Sumo) Indigenous community of Awas Tingni v. Nicaragua. 32 **Envtl. L**. 873 (2002): 869-910.

Jeremy Bentham, "Critique of the Doctrine of Inalienable, Natural Rights," **Anarchical Fallacies** 2(1843). Available at http://www.ditext.com/bentham/bentham.html.

Jerome J. Shestack. The Philosophic Foundations of Human Rights. **Human Rights Quarterly** 20.2 (1998): 208-242.

John Locke, **The Second Treatise of Government** (1952).

Karel Vasak, "Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights", **UNESCO Courier** 30:11, Paris: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, November 1977.

K. Scott, *The Inter-American System of Human Rights: An Effective Means of Environmental Protection?,* 19 Va. **Envtl. L. J.** 197 (2000): 201 - 220.

Koskenniemi. **International law and the Environment.** London: Kluwer Law International. 2002

Kothari and Patel. **Environment and Human Rights**. New Delhi: National Human Rights Commission. 2006.

Lyuba Zarsky. **Human Rights and the Environment: Conflicts and Norms in a Globalizing World**. London: Earthscan Publications, 2002.

Marion Albers, Thomas Hoffmann and Jörn Reinhardt**. Human Rights and Human Nature**. New York : Springer Dordrecht Heidelberg, 2014.

Mary and Carrie Dann v. United States, Case 11.140. Report No. 75/02, **Inter-Am. C.H.R.**, Doc. 5 rev. 1 (2002): 789- 860

Maurice Cranston. **What Are Human Rights?** London: The Bodley Head, 1973.

Michael Freeman. The Philosophical Foundations of Human Rights. **Human Rights Quarterly**, Vol. 16, No. 3 (Aug., 1994): 498- 522.

Neus Torbisco Casals. **Group Rights as Human Rights : a Liberal Approach to Multiculturalism**. The Netherland : Springer, 2006.

Norman Weib and Thouvenin. **The Influence of Human Rights on International Law.** London **:** Springer, 2015.

Oliver Schutter. **International Human Rights Law: Cases Material Commentary**. NewYork: Cambridge University Press, 2010.

Phillippe Cullet. *Definition of an Environmental Right in a Human Rights Context*. 13 **Netherlands Quarterly of Human Rights** (1995): 25-40

Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, Inter-Am. C.H.R., OEA/ser. L.2V.2II.96, doc. 10 rev. 1 (1997).

Report of the U.N. Conference on the Human Environment, Declaration of the U.N. Conference on the Human Environment, U.N. Doc. A/CONF.48/14/Rev.1, p. 3 (June 5–16, 1972).

Richard Hiskes. **The Human Right to a Green Future**. New York: Cambridge University Press, 2009.

Scott D. Cahalan, NIMBY: Not In Mexico's Back Yard? A Case for Recognition of a Human Right to healthy Environment in the American States, 23 **Ga. J. Int'l & Comp. L**. 409 (1993): 429 - 430.

Scott Sheeran and Nigel Rodley edt. **Routledge handbook of international human rights law**. (Oxon: Routledge), 2013

Steady. **Environmental Justice in the New Millennium: Global Perspectives on Race, Ethnicity, and Human Rights**. New York: Macmillan, 2009.

Stephen P. Marks, *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?*, 33 **Rutgers L. Rev.** 435 (1981).

Sumudu Atapattu, *The Right to a Healthy Ife or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law*, 16 **Tul. Envtl**. L.J. 65 (2002-2003) : 68-102

Office of the high Commissioner for Human Rights. Human Rights: **A Basic Handbook for UN Staff**. United Nations 2014.

Wet and Vidmar, **Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights**. London: Oxford University Press, 2012.

รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย และรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี2553-2554 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. อ้างใน บทวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ และเชื่อมโยงเพื่อวางทิศทางแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2557-2561) กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. กันยายน 2556.

วิษณุ เครืองาม, **กฎหมายรัฐธรรมนูญ**, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ, 2530

เสน่ห์ จามริก, บทสังเคราะห์โครงการสิทธิชุมชนศึกษา 2546-2549, หน้า 7, [ออนไลน์: http://www.sanehchamarik.in.th/attachments/026_190810.pdf]

ภาคผนวก 1

รายงานการประชุม Focus Group ครั้งที่ 1 วันที่ 8 มีนาคม 2559

ณ ห้อง 708 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กำหนดการประชุม Focus Group ครั้งที่ 1

โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง

“ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

เพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

วันอังคารที่ 8 มีนาคม 2559 เวลา 9.30 – 11.30 น.

ณ ห้องประชุม 708 ชั้น 7 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ อาคารรัฐประศาสนภักดี (อาคารบี) โซนทิศตะวันตก

09.00 - 09.30 น.	ลงทะเบียน
09.30 - 09.40 น.	เปิดการประชุม โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม หัวหน้าโครงการวิจัย
09.40 - 10.30 น.	นำเสนอผลการศึกษาโครงการ “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม เพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดย คณะผู้วิจัย
10.30 - 11.20 น.	ผู้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
11.20 - 11.30 น.	สรุปผลการประชุม โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม หัวหน้าโครงการวิจัย

ประสานงาน/ติดต่อ: คุณบิ๊ก 093-579-5730

โครงการศึกษาวิจัย
เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม
เพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

ความเป็นมา

ในปัจจุบัน สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ตลอดจนนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมจำนวนหนึ่งจึงนำเอาประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) มาใช้อ้างอิงเพื่อสนับสนุนหรือผลักดันให้มีการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยมักมีการกล่าวอ้างว่า *“สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ได้รับการรับรองในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง การทำลายหรือการทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วย”* ซึ่งการกล่าวอ้างดังกล่าวต้องการคำอธิบายในทางวิชาการประกอบ

ในทางวิชาการนั้น สิทธิบางประเภทมีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน แต่สิทธิบางประเภทไม่ได้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สิทธิแต่ละประเภทไม่ได้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนเสมอไป นอกจากนี้ ในกรณีที่บางประเทศนำเอาสิทธิมนุษยชนบางประเภทมาเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศนั้นๆ ทำให้สิทธินั้นมีสถานะเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) แต่ถ้าเป็นกรณีอื่นที่มีการนำเอาสิทธิที่ไม่ใช่สิทธิมนุษยชนมาเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็ไม่ทำให้สิทธิดังกล่าวกลายเป็นสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ขึ้นมาได้แต่อย่างใด

ในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น Soft Law หรือ Hard Law ก็ตาม แม้จะมีการบัญญัติรับรองถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “สิ่งแวดล้อม” หรือกล่าวถึงความสำคัญของ “สิ่งแวดล้อม” ต่อ “สิทธิมนุษยชน” แต่ยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

จึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาให้รอบคอบว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ใช้อ้างนั้นมีสถานะอย่างไร ทั้งนี้ ไม่ว่าสถานะของสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ประเด็นที่สำคัญกว่านั้น คือ การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักการทางกฎหมายสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นข้างเคียง เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ และหลักการทางกฎหมายเรื่องอื่นควรได้รับการสนับสนุนต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในฐานะองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการคุ้มครองการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย มีภารกิจสำคัญในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในมิติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตลอดจนหาแนวทางที่เหมาะสมในการใช้สิทธิต่างๆ ที่มีอยู่ เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เห็นความจำเป็นในการเสริมสร้างองค์ความรู้ในเรื่องนี้ จึงมอบมอบหมายให้ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว ภายใต้โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ระยะเวลาดำเนินการ 180 วัน และจะสิ้นสุดโครงการในวันที่ 28 มีนาคม 2559

หลักการและเหตุผล

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” นั้น เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่พึงมีและพึงได้รับการคุ้มครองไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใดรัฐใดในโลก วิธีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน คือ การที่ประชาชนอ้างสิทธิดังกล่าวต่อรัฐผ่านช่องทางต่างๆ ที่กฎหมายภายในกำหนดไว้ ปัจจุบัน การให้นิยามคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ยังมีข้อถกเถียงทางวิชาการระหว่างสองสำนักความคิดทางกฎหมาย คือ สำนักกฎหมายธรรมชาติ กับ สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ได้มีข้อสรุปลักษณะของสิทธิมนุษยชนร่วมกันได้ในระดับหนึ่ง คือ สิทธิมนุษยชนต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ มีความเป็นสากล (Universal) ไม่สามารถแบ่งแยกได้ (Indivisible) และมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน (Interdependent and Interrelated) ดังนั้น สิทธิประเภทอื่นๆ แม้จะเป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองและรัฐต้องให้การคุ้มครอง แต่หากขาดลักษณะประการใดประการหนึ่งในลักษณะ 3 ประการข้างต้นแล้ว ก็ไม่มีสถานะเป็นสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) และสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ตัวอย่างของสิทธิเชิงเนื้อหา เช่น สิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในน้ำ (Right to Water) สิทธิในอากาศ (Right to Air) สิทธิในดิน (Right to Soil) สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) สิทธิในอาหาร (Right to Food) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว (Right to Privacy and Family Life) สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (Right to Property) และสิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหาย (Right to Remedy)

ตัวอย่างของสิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยสิทธิเชิงกระบวนการจะเป็นพาหนะขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหา นอกจากนี้ ยังต้องพิจารณาสิทธิเหล่านี้ร่วมกัน เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ไม่อาจ

แยกพิจารณาออกจากกันโดยอิสระได้ เพราะการละเมิดสิทธิประเภทหนึ่งอาจมีผลกระทบต่อสิทธิอีกประเภทหนึ่งไปด้วย

เมื่อนำลักษณะสิทธิสองประเภทดังกล่าวมาพิจารณาประกอบกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทหนึ่งนั่นเอง ส่วนสิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษา

จากการศึกษา *ตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ* ที่มีผลผูกพันรัฐภาคี (Hard Law) จำนวน 10 ฉบับ ไม่มีฉบับใดกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมเลย คงกล่าวถึงแต่สิทธิข้างเคียงของสิทธิในสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิเชิงเนื้อหา เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในความปลอดภัย สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการ ได้แก่ สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในการตัดสินใจ รวมถึงการกำหนดพันธกรณีของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับตราสารสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคี

สำหรับ *ตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ* ที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคี (Soft Law) ที่ศึกษามาจำนวน 5 ฉบับ มีพัฒนาการไปในทางยอมรับให้มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมีการกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิข้างเคียงของสิทธิในสิ่งแวดล้อม การกล่าวถึงสิทธิในการพัฒนาว่าจะมีความสมบูรณ์ต่อเมื่อมีการส่งเสริมสิทธิข้างเคียงดังกล่าว การกล่าวถึงการสร้างความยุติธรรมด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับคนรุ่นอนาคต และการกล่าวถึงสิทธิของชนพื้นเมืองในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับตราสารสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคีเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา *ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ* ที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ (Soft Law) พบว่า มีการเชื่อมโยงกับสิทธิข้างเคียงที่ใกล้ชิดกับสิทธิในสิ่งแวดล้อม นั่นคือ สิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Good Environment) ดังจะเห็นได้จาก ปฏิญญาแห่งที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 (ปฏิญญาสต็อกโฮล์ม) ซึ่งระบุว่า “มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีชีวิตที่มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค และมีเงื่อนไขที่เพียงพอในสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีและมีความเป็นอยู่ที่ดี และมนุษย์จะต้องรับผิดชอบในการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต” นอกจากนี้ ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 ก็ไม่ได้รับรองสิทธิข้างเคียง

แบบเดียวกับปฏิญญาสต็อกโฮล์ม แต่ได้กล่าวถึงสิทธิข้างเคียงประเภทอื่น คือ สิทธิในสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการ

ในการศึกษาระดับภูมิภาคสามภูมิภาค ได้แก่ ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา พบว่า *ตราสารสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคยุโรป* มีพัฒนาการในทางยอมรับหรือรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างจำกัด มีตราสารน้อยฉบับที่กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน คงมีเพียงตราสารฉบับเดียว คือ อนุสัญญาอาร์ฮัส 1998 ที่ระบุเรื่องสิทธิในการอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการในการปกป้องสิ่งแวดล้อม สิ่งที่อนุสัญญานี้มีอิทธิพลต่อภูมิภาคยุโรปมากที่สุดก็คือ สิทธิเชิงกระบวนการ ไม่ใช่สิทธิเชิงเนื้อหาที่เป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่จะเป็นสิทธิข้างเคียงที่มีอยู่เดิม เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหาย และสิทธิในความปลอดภัย เป็นต้น

ใน *ตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค และตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคในภูมิภาคอเมริกา* พบว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังคงจำกัดอยู่เพียงกลุ่มประเทศในอเมริกาใต้ที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกายังคงไม่ยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิทธิมนุษยชน โดยยอมรับเพียงสิทธิเชิงกระบวนการเท่านั้น ว่าสิทธิเชิงกระบวนการจะก่อให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ดีตามมา จึงไม่มีความจำเป็นต้องรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนอีก สำหรับภูมิภาคแอฟริกา มีความโดดเด่นที่สุดในเรื่องการยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน ดังจะเห็นได้จาก *กฎบัตรสิทธิของมนุษย์และประชาชนแห่งแอฟริกัน* ซึ่งเป็นตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค ได้ระบุชัดเจนในมาตรา 24 กำหนดให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา

กล่าวโดยสรุป แม้ภูมิภาคแอฟริกาจะยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน แต่การยอมรับรองอยู่เพียงภูมิภาคเดียวย่อมขัดต่อหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนเรื่องความเป็นสากล จึงอาจสรุปได้ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่เป็นสิทธิมนุษยชน เนื่องจากขาดองค์ประกอบของความเป็นสากล นอกจากนี้ ยังคงมีหลายประเทศที่นอกจากไม่เห็นด้วยแล้วยังคัดค้านด้วยว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ใช่สิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่สำคัญกว่าเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่นั้น คือ เรื่องที่นานาชาติเห็นพ้องต้องกันว่าทำอย่างไรจะรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งวิธีการและระดับความเข้มข้นในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศอาจไม่เหมือนกัน

การนำสิทธิมนุษยชนไปใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

☞ในระดับภูมิภาค

ด้วยเนื้อหาของตราสารด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค รวมทั้งบริบททางสังคมอันเป็นที่มาของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ไม่เหมือนกัน ทำให้พัฒนาการในประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาคมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถจำแนกวิธีการในการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ 3 วิธี ดังนี้

1) การอาศัยสิทธิมนุษยชนข้างเคียงที่มีอยู่แล้วซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหามาใช้

2) การรับรองให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง และอาศัยสิทธินี้จัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

3) การอาศัยสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการมาปรับใช้กับบริบทของการจัดการสิ่งแวดล้อม

☞**ในระดับประเทศ**

หลายประเทศทั่วโลกนิยมนำเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ จากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ ในสามภูมิภาคที่ได้ศึกษามา พบว่า ลักษณะการเขียนบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญอาจสรุปได้ ดังนี้

1) การเขียนในรูปแบบสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights)

2) การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights)

3) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

4) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

5) การเขียนแบบผสมผสานหลายรูปแบบ หรือการเขียนในรูปแบบอื่นที่มีความเฉพาะตัว

<u>ข้อสังเกต</u> กรณีการเขียนรัฐธรรมนูญของไทยในประเด็นสิ่งแวดล้อม

สรุปข้อเสนอแนะจากเวที Focus Group

โครงการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จัดทำโดย ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันอังคารที่ 8 มีนาคม 2559 เวลา 9.30 – 11.30 น.

ห้อง 708 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

---

1. คุณศรีสุวรรณ จรรยา สมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อน

- ควรมีการจัดทำงานวิจัยระยะที่สองเพื่อสะท้อนผลลัพธ์เกี่ยวกับเรื่องของสิทธิมนุษยชนกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั่วโลก และนำมาเทียบเคียงกับรัฐธรรมนูญฉบับที่จะประกาศใช้ในอนาคตว่าหากประกาศใช้แล้วเฉพาะในประเด็นที่ศึกษานี้จะมีผลบังคับใช้ได้แค่ไหน
- โครงสร้างทางอำนาจของไทย ทั้งนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ยังไม่สามารถก้าวข้ามความคิดเก่าได้ โดยมักจะถือเอาประโยชน์สาธารณะมากกว่าความเสียหายของชาวบ้าน ผ่านการเชื่อถือต่อ EIA และรายงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทำให้มองไปไม่ถึงความผิดพลาดที่เกิดจากการกระทำของรัฐบาล

2. คุณทิพาพร ตันติสุนทร สถาบันนโยบายศึกษา

- ควรศึกษาวิธีการที่จะทำให้ปัจเจกชนสามารถมีส่วนร่วมหรือมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้ แม้ในรัฐธรรมนูญ 2540 และ 2550 จะบัญญัติสิทธิชุมชนแต่ก็ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ โครงการของรัฐยังคงละเมิดสิทธิชุมชนอยู่ โดยรัฐจะให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเมื่อรัฐอยากให้เข้าไป แต่ไม่ใช่สิทธิที่ประชาชนจะสามารถริเริ่มได้ด้วยตนเอง
- รัฐไม่เคยให้สิทธิประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหากมีการกำหนดในรัฐธรรมนูญให้ประชาชนมีสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติในฐานจะเจ้าของพื้นที่ ปัจเจก หรือชุมชน หรือทั้งประเทศ ประชาชนจะสามารถอ้างสิทธิในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติได้ จะไม่เกิดเหตุที่รัฐออกมาละเมิดประชาชนที่ต่อต้านสาธารณะประโยชน์เพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ
- ควรมีข้อเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ เพราะมีความล้าหลัง และศาลก็ให้ความคุ้มครองสัมปทานต่างชาติตามกฎหมายมากกว่าสิทธิความเป็นเจ้าของของประเทศไทยที่ต้องการปกป้องทรัพยากรและสิทธิชุมชน
- ควรเสนอให้กำหนดให้การศึกษาเป็นเครื่องมือและกลที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่จะก่อให้เกิด ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) เพราะปัจจุบันการศึกษาจะเน้นไปที่การสร้างคนเก่ง ดี มีสุข เฉพาะเรื่องและประโยชน์ของตน ต้องใส่จิตเพื่อสังคมลงไป

- ต้องเอาการศึกษาไปพัฒนาระบบเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกอย่างจะมุ่งสู่ภาพใหญ่ ไม่ใช่เน้นแค่สิ่งแวดล้อม เพราะคนถูกให้การศึกษาเพื่อสังคม ข้อเสนอเชิงนโยบายควรเขียนเรื่องการศึกษาที่จะเชื่อมไปสู่อนาคต ถ้าเราใส่อะไรลงไปในการศึกษาเราก็จะได้คนแบบนั้น
- การเขียนเรื่องสิทธิของประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติระหว่างตะวันตกและแอฟริกาจะแตกต่างกัน เพราะตะวันตกไม่เคยตกเป็นผู้ถูกลิดรอนสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ แต่แอฟริกาถูกกดสิทธิดังกล่าวมา โดยตลอดจึงต้องมีการบัญญัติให้ประชาชนเป็นเจ้าของและมีสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ
- ข้อเสนอเชิงนโยบายของงานวิจัยนี้จะต้องไม่จบแค่เรื่องสิ่งแวดล้อม แต่ต้องมองไปถึงความมั่นคงทางสังคม โดยต้องเชื่อมโยงระบบการเมืองและเศรษฐกิจด้วย รัฐจะออกแบบระบบเศรษฐกิจอย่าไรให้การจัดสรรทรัพยากรเท่าเทียมกัน ข้อเสนอที่เสนอมาจะไม่สามารถทำได้ถ้าเราไม่ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจการเมืองไปพร้อมกัน โดยกำหนดให้การปรับปรุงตั้งอยู่บนฐานของคุณภาพและความมั่นคงทางสังคม ซึ่งในท้ายสุดจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน
- เยอรมันวางระบบการเมืองเศรษฐกิจให้ประชาชนของตนต้องมีปัจจัย 4 แต่ของประเทศไทยไปไม่ถึง เป็นโจทย์ที่อยากให้ไปให้ถึงตรงนี้ให้ได้ ซึ่งมันจะส่งผลต่อคนรุ่นต่อไปด้วย

3. คุณอัมรินทร์ สายจันทร์ มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLAW)

- สอบถามถึงลักษณะของการแยก Right to Environment และ Right to Live in Good Environment ออกจากกัน เนื่องจากสิทธิทั้งสองประเภทในทางปฏิบัตินั้น ผู้ใช้งานยังมองว่ามันซ้อนทับกันอยู่
- สิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นการตีความขยายจากสิทธิในการมีชีวิตหรือไม่
- แม้ในยุโรปจะเน้นไปที่สิทธิในเชิงกระบวนการ แต่ก็ยังพูดถึง right to live อยู่

4. ดร.สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์ มูลนิธิโลกสีเขียว

- อยากเห็นการนำข้อเสนอในงานวิจัยนี้ไปปฏิบัติได้จริง และมีความสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย
- ตัวอย่างของต่างประเทศนั้นควรศึกษาเพิ่มเติมให้มากกว่านี้ โดยไม่ศึกษาเฉพาะส่วนที่เป็นเรื่องของข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม แต่ขยายการศึกษาไปถึงการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น กรณีของประเทศเยอรมันที่ Basic Law กำหนดให้ในการออกฎหมายใดๆต้องคำนึงถึงคนรุ่นต่อไปด้วย ซึ่งเขาเอาหลักการนี้ไปผูกกับการจัดระบบนิเวศต่างๆ โดยพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำธรรมชาติเสียหายและกระทบต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์

- กฎหมายของประเทศเยอรมันนั้นเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมองไปถึงการจัดการให้สิ่งแวดล้อมดีเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดี ซึ่งทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งขึ้น ถ้าเราสามารถเชื่อมโยงทั้งท้องถิ่นและภาครัฐให้เกื้อหนุนกันได้ด้วยงานชุดนี้จะดีมาก
- ควรกำหนดข้อเสนอให้ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ กำหนดให้มีการใช้ Green Economy ปฏิรูปการคลังเพื่อสิ่งแวดล้อม ให้ระบบเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมสามารถสะท้อนภาพของกันและกันได้

5. ผู้แทนสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

- ควรระบุความแตกต่างระหว่างการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีให้ชัดเจน เพราะเมื่อหน่วยงานรัฐเอางานวิจัยชิ้นนี้ไปใช้อาจต้องนำประเด็นเหล่านี้ไปแบ่งแยกให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่ๆแต่ละหน่วยงานดูแล
- ควรใช้คำว่า Land แทนคำว่า Soil หรือไม่
- ทำไมจึงไม่ศึกษาข้อเท็จจริงต่างๆที่เกิดในเอเชีย เช่น ในประเทศญี่ปุ่นหรือสิงคโปร์บ้าง เพราะยุโรปนั้นเป็นภูมิภาคที่ไม่ได้เป็นฐานการผลิตเหมือในในเอเชีย เมื่อบริบทของประเทศไทยยังมีลักษณะเป็นฐานการผลิต งานวิจัยเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงควรคำนึงถึงจุดนี้ด้วย
- Right to Environment นั้นมีขอบเขตมากขนาดไหน เช่น ในเขตระบบนิเวศ เขตการปกครอง เหตุใดคนกรุงเทพจึงต้องเรียกร้องเรื่องเกี่ยวกับภูกระดึง ขอบเขตมันอยู่ขนาดไหน

6. คุณกฤติกา เลิศสวัสดิ์ นักวิจัยอาสาสมัครมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม

- ในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์จะมีการจัดทำ Matrix กรณีที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหรือไม่ โดยเฉพาะประเด็นจากคดีความที่ศาลไทยได้ตัดสินไปแล้ว

7. พันโทเทพจิต วีณะคุปต์ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน

- เนื่องจากกระบวนการสืบสวนสอบสวนในปัจจุบันเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ จำนวนคนทำงานศักยภาพ และปัจจัยอื่นไม่สอดคล้องกับปัญหาในพื้นที่และก่อให้เกิดภาระกับประชาชนที่มีความประสงค์จะนำเรื่องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม จึงควรมีข้อเสนอให้มีการจัดระบบการบริหารเสียใหม่ ควรเน้นการบริหารเชิงพ้นที่มากกว่าเน้นการจัดแบ่งส่วนงานจากส่วนกลาง และควรมีการตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนโดยตรง เพื่อให้เป็นสถานที่หรือหน่วยงานกลางในการรับเรื่องร้องทุกข์จากประชาชน ดำเนินการพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆเพื่อลดภาระการพิสูจน์ของประชาชนต่อไป

8. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

- สิทธิเชิงกระบวนการในระดับสากลนั้นเมื่อจะต้องใช้บังคับกับข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม จะต้องมีส่วนเชื่อมโยง (Casual Link) กับปัญหาหรือผลกระทบในเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ควรเขียนให้ชัดเจนเพราะในปัจจุบันสิทธิในเชิงกระบวนการนั้นถูกมองเป็นภาพหลักเมื่อต้องการอ้างสิทธิใดๆในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ภาคผนวก 2

รายงานการประชุมเพื่อให้ความเห็นต่อร่างรายงานผลการศึกษาวิจัย ครั้งที่ 2

วันที่ 14 มีนาคม 2559

ณ ห้องประชุม ๒๐๓ โรงแรมเซนทราศูนย์ราชการและคอนเวนชั่นเซ็นเตอร์ แจ้งวัฒนะ

กำหนดการ

การประชุมเพื่อให้ความเห็นต่อร่างรายงานผลการศึกษาวิจัย

เรื่อง **"ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน"**

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จัดทำโดย ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันจันทร์ที่ ๑๔ มีนาคม เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๔.๐๐ นาฬิกา

ณ ห้องประชุม ๒๐๓ โรงแรมเซนทราศูนย์ราชการและคอนเวนชั่นเซ็นเตอร์ แจ้งวัฒนะ

๐๙.๐๐ - ๐๙.๓๐ น. ลงทะเบียน

๐๙.๓๐ - ๐๙.๔๕ น. กล่าวเปิดการประชุม

โดย นายวัส ติงสมิตร ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๐๙.๔๕ - ๑๑.๐๐ น. นำเสนอผลการศึกษาวิจัย

เรื่อง **“ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน**

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑๑.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ผู้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๑๒.๐๐ - ๑๓.๐๐ น. รับประทานอาหารกลางวัน

๑๓.๐๐ - ๑๓.๓๐ น. ผู้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๑๓.๓๐ - ๑๔.๐๐ น. กล่าวปิดการสัมมนา

โดย กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม: ๐๙๓ - ๕๗๙ - ๕๗๓๐ (คณะนิติศาสตร์/คณะนักวิจัย)

โครงการศึกษาวิจัย
เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม
เพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน"

ความเป็นมา

ในปัจจุบัน สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ตลอดจนนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมจำนวนหนึ่งจึงนำเอาประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) มาใช้อ้างอิงเพื่อสนับสนุนหรือผลักดันให้มีการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยมักมีการกล่าวอ้างว่า *"สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ได้รับการรับรองในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง การทำลายหรือการทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วย"* ซึ่งการกล่าวอ้างดังกล่าวต้องการคำอธิบายในทางวิชาการประกอบ

ในทางวิชาการนั้น สิทธิบางประเภทมีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน แต่สิทธิบางประเภทไม่ได้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สิทธิแต่ละประเภทไม่ได้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนเสมอไป นอกจากนี้ ในกรณีที่บางประเทศนำเอาสิทธิมนุษยชนบางประเภทมาเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศนั้นๆ ทำให้สิทธินั้นมีสถานะเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) แต่ถ้าเป็นกรณีอื่นที่มีการนำเอาสิทธิที่ไม่ใช่สิทธิมนุษยชนมาเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็ไม่ทำให้สิทธิดังกล่าวกลายเป็นสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ขึ้นมาได้แต่อย่างใด

ในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น Soft Law หรือ Hard Law ก็ตาม แม้จะมีการบัญญัติรับรองถึงความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "สิ่งแวดล้อม" หรือกล่าวถึงความสำคัญของ "สิ่งแวดล้อม" ต่อ "สิทธิมนุษยชน" แต่ยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

จึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาให้รอบคอบว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ใช้อ้างนั้นมีสถานะอย่างไร ทั้งนี้ ไม่ว่าสถานะของสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ประเด็นที่สำคัญกว่านั้น คือ การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักการทางกฎหมายสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นข้างเคียง เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ และหลักการทางกฎหมายเรื่องอื่นควรได้รับการสนับสนุนต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในฐานะองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการคุ้มครองการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย มีภารกิจสำคัญในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในมิติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตลอดจนหาแนวทางที่เหมาะสมในการใช้สิทธิต่างๆ ที่มีอยู่ เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เห็นความจำเป็นในการเสริมสร้างองค์ความรู้ในเรื่องนี้ จึงมอบมอบหมายให้ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว ภายใต้โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ระยะเวลาดำเนินการ 180 วัน และจะสิ้นสุดโครงการในวันที่ 28 มีนาคม 2559

หลักการและเหตุผล

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” นั้น เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่พึงมีและพึงได้รับการคุ้มครองไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใดรัฐใดในโลก วิธีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน คือ การที่ประชาชนอ้างสิทธิดังกล่าวต่อรัฐผ่านช่องทางต่างๆ ที่กฎหมายภายในกำหนดไว้ ปัจจุบัน การให้นิยามคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ยังมีข้อถกเถียงทางวิชาการระหว่างสองสำนักความคิดทางกฎหมาย คือ สำนักกฎหมายธรรมชาติ กับ สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ได้มีข้อสรุปลักษณะของสิทธิมนุษยชนร่วมกันได้ในระดับหนึ่ง คือ สิทธิมนุษยชนต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ มีความเป็นสากล (Universal) ไม่สามารถแบ่งแยกได้ (Indivisible) และมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน (interdependent and interrelated) ดังนั้น สิทธิประเภทอื่นๆ แม้จะเป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองและรัฐต้องให้การคุ้มครอง แต่หากขาดลักษณะประการใดประการหนึ่งในลักษณะ 3 ประการข้างต้นแล้ว ก็ไม่มีสถานะเป็นสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) และสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ตัวอย่างของสิทธิเชิงเนื้อหา เช่น สิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในน้ำ (Right to Water) สิทธิในอากาศ (Right to Air) สิทธิในดิน (Right to Soil) สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) สิทธิในอาหาร (Right to Food) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว (Right to Privacy and Family Life) สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (Right to Property) และสิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหาย (Right to Remedy)

ตัวอย่างของสิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยสิทธิเชิงกระบวนการจะเป็นพาหนะขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหา นอกจากนี้ ยังต้องพิจารณาสิทธิเหล่านี้ร่วมกัน เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ไม่อาจ

แยกพิจารณาออกจากกันโดยอิสระได้ เพราะการละเมิดสิทธิประเภทหนึ่งอาจมีผลกระทบต่อสิทธิอีกประเภทหนึ่งไปด้วย

เมื่อนำลักษณะสิทธิสองประเภทดังกล่าวมาพิจารณาประกอบกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทหนึ่งนั่นเอง ส่วนสิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษา

จากการศึกษา *ตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ* ที่มีผลผูกพันรัฐภาคี (Hard Law) จำนวน 10 ฉบับ ไม่มีฉบับใดกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมเลย คงกล่าวถึงแต่สิทธิข้างเคียงของสิทธิในสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิเชิงเนื้อหา เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในความปลอดภัย สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการ ได้แก่ สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในการตัดสินใจ รวมถึงการกำหนดพันธกรณีของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับตราสารสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคี

สำหรับ *ตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ* ที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคี (Soft Law) ที่ศึกษามาจำนวน 5 ฉบับ มีพัฒนาการไปในทางยอมรับให้มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมีการกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิข้างเคียงของสิทธิในสิ่งแวดล้อม การกล่าวถึงสิทธิในการพัฒนาว่าจะมีความสมบูรณ์ต่อเมื่อมีการส่งเสริมสิทธิข้างเคียงดังกล่าว การกล่าวถึงการสร้างความยุติธรรมด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับคนรุ่นอนาคต และการกล่าวถึงสิทธิของชนพื้นเมืองในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับในระดับตราสารสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคีเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา *ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ* ที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ (Soft Law) พบว่า มีการเชื่อมโยงกับสิทธิข้างเคียงที่ใกล้ชิดกับสิทธิในสิ่งแวดล้อม นั่นคือ สิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Good Environment) ดังจะเห็นได้จาก ปฏิญญาแห่งที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 (ปฏิญญาสต็อกโฮล์ม) ซึ่งระบุว่า “มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีชีวิตที่มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค และมีเงื่อนไขที่เพียงพอในสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีและมีความเป็นอยู่ที่ดี และมนุษย์จะต้องรับผิดชอบในการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต” นอกจากนี้ ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 ก็ไม่ได้รับรองสิทธิข้างเคียง

แบบเดียวกับปฏิญญาสต็อกโฮล์ม แต่ได้กล่าวถึงสิทธิข้างเคียงประเภทอื่น คือ สิทธิในสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการ

ในการศึกษาระดับภูมิภาคสามภูมิภาค ได้แก่ ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา พบว่า *ตราสารสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคยุโรป* มีพัฒนาการในทางยอมรับหรือรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างจำกัด มีตราสารน้อยฉบับที่กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน คงมีเพียงตราสารฉบับเดียว คือ อนุสัญญาอาร์ฮัส 1998 ที่ระบุเรื่องสิทธิในการอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการในการปกป้องสิ่งแวดล้อม สิ่งที่อนุสัญญานี้มีอิทธิพลต่อภูมิภาคยุโรปมากที่สุดก็คือ สิทธิเชิงกระบวนการ ไม่ใช่สิทธิเชิงเนื้อหาที่เป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่จะเป็นสิทธิข้างเคียงที่มีอยู่เดิม เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหาย และสิทธิในความปลอดภัย เป็นต้น

ใน *ตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค และตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคในภูมิภาคอเมริกา* พบว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังคงจำกัดอยู่เพียงกลุ่มประเทศในอเมริกาใต้ที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกายังคงไม่ยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิทธิมนุษยชน โดยยอมรับเพียงสิทธิเชิงกระบวนการเท่านั้น ว่าสิทธิเชิงกระบวนการจะก่อให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ดีตามมา จึงไม่มีความจำเป็นต้องรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนอีก สำหรับภูมิภาคแอฟริกา มีความโดดเด่นที่สุดในเรื่องการยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน ดังจะเห็นได้จาก *กฎบัตรสิทธิของมนุษย์และประชาชนแห่งแอฟริกัน* ซึ่งเป็นตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค ได้ระบุชัดเจนในมาตรา 24 กำหนดให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา

กล่าวโดยสรุป แม้ภูมิภาคแอฟริกาจะยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน แต่การยอมรับรองอยู่เพียงภูมิภาคเดียวย่อมขัดต่อหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนเรื่องความเป็นสากล จึงอาจสรุปได้ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่เป็นสิทธิมนุษยชน เนื่องจากขาดองค์ประกอบของความเป็นสากล นอกจากนี้ ยังคงมีหลายประเทศที่นอกจากไม่เห็นด้วยแล้วยังคัดค้านด้วยว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ใช่สิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่สำคัญกว่าเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่นั้น คือ เรื่องที่นานาชาติเห็นพ้องต้องกันว่าทำอย่างไรจะรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งวิธีการและระดับความเข้มข้นในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศอาจไม่เหมือนกัน

การนำสิทธิมนุษยชนไปใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

☞ในระดับภูมิภาค

ด้วยเนื้อหาของตราสารด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค รวมทั้งบริบททางสังคมอันเป็นที่มาของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ไม่เหมือนกัน ทำให้พัฒนาการในประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาคมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถจำแนกวิธีการในการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ 3 วิธี ดังนี้

1) การอาศัยสิทธิมนุษยชนข้างเคียงที่มีอยู่แล้วซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหามาใช้

2) การรับรองให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง และอาศัยสิทธินี้จัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

3) การอาศัยสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการมาปรับใช้กับบริบทของการจัดการสิ่งแวดล้อม

☞**ในระดับประเทศ**

หลายประเทศทั่วโลกนิยมนำเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ จากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ ในสามภูมิภาคที่ได้ศึกษามา พบว่า ลักษณะการเขียนบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญอาจสรุปได้ ดังนี้

1) การเขียนในรูปแบบสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights)

2) การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights)

3) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

4) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

5) การเขียนแบบผสมผสานหลายรูปแบบ หรือการเขียนในรูปแบบอื่นที่มีความเฉพาะตัว

<u>ข้อสังเกต</u> กรณีการเขียนรัฐธรรมนูญของไทยในประเด็นสิ่งแวดล้อม

สรุปข้อเสนอแนะจากการประชุมเพื่อให้ความเห็นต่อร่างรายงานผลการศึกษาวิจัย
เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน"
สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
จัดทำโดย ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันจันทร์ที่ 14 มีนาคม 2559 เวลา 09.00 - 13.30 นาฬิกา
ห้องประชุม 203 โรงแรมเซนทราศูนย์ราชการและคอนเวนชั่นเซ็นเตอร์ แจ้งวัฒนะ

---

1. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

- ควรมีการนำงานวิจัยมาสรุปเป็นแนวทางเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้กับ กสม.
- ควรมีการนำสหวิทยาการมาช่วยในงานวิจัย ไม่เช่นนั้นจะเกิดความสับสนได้ เนื่องจากในมุมของกฎหมายจะมองเฉพาะเรื่องความขัดแย้งของสิทธิส่วนบุคคลกับประโยชน์สาธารณะ แต่ในทางวิชาอื่นๆเช่นอาชีพแพทย์ จะมีการมองไปถึงผลกระทบทางสุขภาพในระยะยาวที่อาจเกิดกับประชาชน
- ขอบเขตของการกระทบสิทธิส่วนบุคคลกับสิทธิสาธารณะอยู่ที่ตรงไหน ในทางเศรษฐศาสตร์จะใช้หลักการ What, How, For whom เป็นตัวกำหนด
- ในการดำเนินการใดๆมักจะมีการใช้ Social cost, Social benefit, Social analysis เป็นเกณฑ์สำคัญในการคำนวณว่าจะดำเนินโครงการต่างๆหรือไม่ เช่น กรณีของเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้นคุ้มค่าหรือไม่กับ Social Cost ที่เสียไป เช่น การทำลายอาหารการกิน วิถีชีวิต การท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อพิจารณาจาก Benefit แล้ว คนในพื้นที่ต้องเลิกใช้ชีวิตแบบเดิมๆ และหันมาเป็นลูกจ้างทั้งๆที่เขาเคยมีอิสระในการดำรงชีวิต ซึ่งหากพิจารณาตรงนี้แล้วอาจสรุปได้ว่าเราควรกำหนดให้มีสิทธิในสิ่งแวดล้อมและต้องกำหนดให้มีกระบวนการที่สอดคล้องกันไป เช่น ที่บราซิลแก้ปัญหาเรื่องป่าไม้โดยกำหนดให้ชาวเผ่าซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าทำหน้าที่อนุรักษ์ป่าแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะเขาต้องพึ่งพิงป่าและป่าคือชีวิตของเขา ซึ่งมีผลมากกว่าการที่จะให้ข้าราชการเข้ามารับผิดชอบหน้าที่ตรงนี้
- ควรมีการผลักดันประเด็นเรื่องที่วิจัยไปยังผู้ร่างรัฐธรรมนูญ โดยแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การนำเอาอนุสัญญาสิทธิเด็กที่กำหนดมาตรฐานการดำรงชีวิตของเด็กในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและเหมาสม มาเป็นประเด็นสนับสนุน
- ในเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น สากลมีวิวัฒนาการยาวนาน หากนำประเทศไทยไปเทียบจะเห็นว่าเรามีวิวัฒนาการช้ากว่ามาก

- เรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นมีมิติที่จะต้องพิจารณามากกว่าเรื่องกฎหมาย การใช้ศาสตร์ต่างๆที่หลากหลายมาช่วยพิจารณาจึงเป็นเรื่องสำคัญ ต่อให้เราเขียนกฎหมายอย่างไรก็ไม่ประสบผล รัฐ กระบวนการและอำนาจทุนล้วนเป็นตัวการสำคัญในการละเมิดสิทธิมนุษยชน เมื่อระบบการบังคับการเยียวยาไม่มีประสิทธิภาพ เกิดการแข็งขืนต่ออำนาจรัฐ เราจึงควรเน้นสร้างอำนาจทางปัญญาให้กับประชาสังคมเพื่อที่จะมีอำนาจไปคัดง้างกับรัฐได้

2. ผู้แทนองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

- งานวิจัยชิ้นนี้ได้กำหนดแนวทางการป้องกันการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมหรือไม่
- ในเรื่องของการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งจะถือว่ากระทบสิทธิมนุษยชนเมื่อส่งผลกับชีวิตและร่างกายนั้นเป็นการยากที่จะมาพิสูจน์การละเมิดภายหลังที่การทำลายสิ่งแวดล้อมได้กระทำลง เพราะในกลายกรณีต้องใช้เวลากว่าที่ผลกระทบจะแสดงออกมาให้เห็นในเชิงประจักษ์
- เส้นแบ่งในเรื่องกฎหมายธรรมชาติและกฎหมายบ้านเมืองในบ้านเราไม่ชัดเจน ศาลไม่กล้าที่จะทำหรือสร้างบรรทัดฐานเชิงรุก ประเทศไทยเราโดนมอมเมาด้วยวาทกรรมการพัฒนา ขณะเดียวกันก็โดนการใช้อำนาจตามมาตรา 44 เข้ามายกเว้นเรื่อง EIA EHIA ซึ่งมันละเมิดสิทธิ ซึ่งหมายถึงการอนุญาตให้ละเมิดสิทธิได้ก่อนแล้วค่อยมาตรวจสอบภายหลัง

3. ผู้แทนศาลปกครอง

- ถ้าเขียนแยกสิทธิเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการออกมาชัดเจนจะทำให้เรื่องกฎหมายสิ่งแวดล้อมมีความชัดเจนขึ้น
- บทบาทในปัจจุบันของศาลเป็นเชิงรับ เนื่องจากศาลไม่มีบทกฎหมายที่จะมารับรองเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม ที่มีแต่ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติซึ่งไม่เพียงพอ สิทธิที่ศาลใช้ในการพิจารณาเป็นประจำคือสิทธิมนุษยชน ข้อเสนอแนะเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ผู้วิจัยเสนอนั้นเห็นด้วยว่าควรใส่ให้ชัดเจนทั้งในส่วนของเนื้อหาและกระบวนการ
- การอ้างสิทธิมนุษยชนเพื่อฟ้องรัฐโดยเฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นปัจจุบันปรากฏมากในศาล ซึ่งควรกำหนดเกณฑ์ในการฟ้องคดีให้ชัดเจนเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาคดีรกโรงรกศาลได้
- อยากให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อม
- สิทธิชุมชนนั้นมีลักษณะของ collective right แล้วสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิทธิประเภทไหน คิดว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้นน่าจะกว้างว่าสิทธิชุมชน แล้วเราจะทำอย่างไรให้ Individual Right และ Collective Right สามารถไปด้วยกันได้

4. นายวิศรุต ครุฑไกวัล

- กฎหมายเรื่องสิ่งแวดล้อมในไทยโดยเฉพาะพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีความล้าสมัยมาก และควรได้รับการปรับปรุง
- รัฐมักมองว่ากิจการต่างๆของตนเช่น เรื่องถ่านหิน เหมืองแร่ เป็นเรื่องเร่งด่วนเสมอ ถ้าเราเพิกเฉยการที่รัฐให้เอกชนดำเนินการไปได้โดยทำ EIA EHIA ในภายหลัง จะทำให้สิทธิชุมชนในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีถูกกระทบ เราไม่มีมาตรการใดๆที่จะมายับยั้งกระบวนการอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย
- การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้นมีค่าธรรมเนียมศาล ซึ่งเห็นว่าควรยกเลิก เหตุผลที่ศาลเอาหลักค่าธรรมเนียมมาใช้นั้นมักจะอ้างว่าเพื่อการฟ้องเรียกค่าเสียหายเกินจริง ซึ่งมันก่อภาระให้กับชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนที่ในหลายๆครั้งต้องยอมลดค่าเสียหายที่ฟ้องลงหรือถอนฟ้องไปในที่สุด

5. ผู้แทนจาก TDRI

- ประเด็นเรื่องการวินิจฉัยที่ศาลต้องนำเอาสิทธิมนุษยชนมาชั่งน้ำหนักกับการพัฒนา การที่จะฟ้องศาลได้ถ้าต้องรอให้มีความเสียหายเกิดขึ้นก่อนและยกภาระหน้าที่การพิสูจน์ให้เป็นของผู้ฟ้องนั้นเห็นว่าจะเป็นไปได้ยาก เพราะบางครั้งความเสียหายไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยทันที ศาลจำต้องชั่งน้ำหนักประเด็นนี้กับสิ่งแวดล้อมซึ่งศาลก็จะให้ความสำคัญกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่า เสนอให้มีการนำหลักเพื่อกำหนดให้ภาระการพิสูจน์ตกเป็นของผู้ถูกกล่าวหาว่าทำลายสิ่งแวดล้อม
- อยากให้มีการศึกษากลไกในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคอาเซียนด้วย รวมถึงการศึกษาว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชนในอาเซียนนั้นก้าวหน้าหรือถอยหลัง

6. ผู้แทนจากกองทัพไทย

- เรามีวิธีการที่ง่ายกว่านี้หรือไม่ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
- เมืองที่พัฒนาอย่างเดียวโดยไม่คุ้มครองสิ่งแดล้อมอาจกลายเป็นเมืองร้างได้
- ควรนำงานวิจัยนี้ไปสู่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอันเป็นผลลัพธ์ให้ได้
- ทุกวันนี้เราสร้างแผนเยอะแยะ แต่ต่างชาติเขาไม่ต้อง เขาใช้หลักกฎหมายทั่วไป ใช้รัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และให้ศาลเข้ามามีบทบาทในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

ภาคผนวก 3

ภาพถ่ายประกอบการประชุม ครั้งที่ 1 และ2

วันที่ 8 และ 14 มีนาคม 2559

การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

วันอังคารที่ 8 มีนาคม 2559 เวลา 9.30 – 11.30 น. ณ ห้องประชุม 708 ชั้น 7 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ

การประชุมเพื่อให้ความเห็นต่อร่างรายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน"

วันจันทร์ที่ 14 มีนาคม 2559 เวลา 09.00 - 13.30 นาฬิกา

ณ ห้องประชุม 203 โรงแรมเซนทราศูนย์ราชการและคอนเวนชั่นเซ็นเตอร์ แจ้งวัฒนะ

